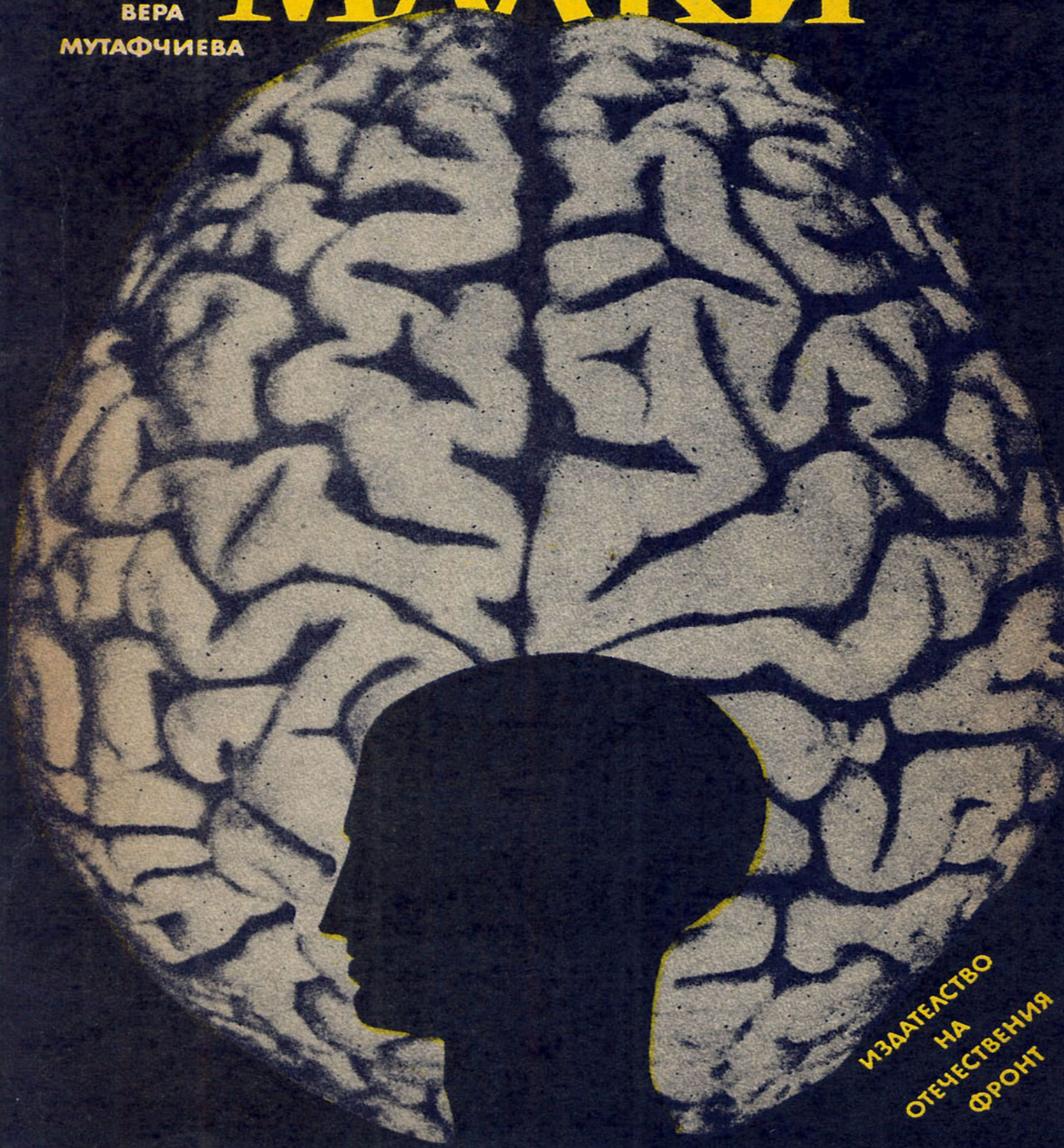

АЛКИВИАД МАЛКИ

БЕРА
МУТАФЧИЕВА

ИЗДАТЕЛСТВО
НА
ОТЕЧЕСТВЕННИЯ
ФРОНТ

ВЕРА МУТАФЧИЕВА

АЛКИВИАД МАЛКИ

chitanka.info

Отрицателен или трагически герой? Галеник на съдбата или нейна жертва? Кое от всичкото, което можеше да бъде, е всъщност Алкивиад, нарекъл себе си Велики? Писаната история го осъжда или оправдава, но не го е обяснила. Тя се занимава с явления, отминавайки човека.

А не е ли Алкивиад явление? Плод на онази весела и изящна наглед античност, където трябва да търсим корена на множество злини, срещу които цяло човечество се е борило две хилядолетия и половина. Преди всичко: корена на неравенството между хората.

В зорите на европейската цивилизация, успоредно с общественото зло, се ражда неговата противотежест: идеите. А всред тях — идеята нравственост. Дотогава не е имало добро и зло, не са били назовани.

Към кое от всички времена принадлежи Алкивиад? Дали е останал от годините, когато човек не правел разлика между нравствено и безнравствено? Дали е прекрачил своето време, за да се подреди до едрите злодеи на един свят от едри злини? Бил ли е изобщо Алкивиад някому и някъде свой, или това е трагичният образ на вечния чужденец?

На Владимир

1

„Какъв ден — през януари! Казват: не били на добро дните със слънце и топъл вятър през януари...“

Наистина в твърде подобен, зловещо великолепен зимен ден преди двацет и три години Марин Стоянов бе отведен там, където обикновено намираще своя собствен работен материал. В предварителния арест, накратко.

По-рано такива спомени го гнетяха. Сетне взе да ги разглежда като стародавен, избледнял филм. Онова, което на младия човек беше се струвало болка за умиране, днес в очите на един посивял, видял и проумял мъж изглеждаше просто живот.

„Живот... — рече си той. — Смес от страдание и насмешка, вярност и предателство, висоти и низост... На всичкото отгоре — ей такива дни: тежки, а неестествено красиви. Сякаш мирише на прелест самото време, сякаш свети бяло битието...“

Отзарана беше се надявал, че денят ще премине покрай него. До телефонния звън, който го накара да сравни днешното слънце и топъл вятър със спомена от петдесет и шеста, януари. Същото име...

Докато оперативната група се стягаше, той проседя десет минути без решение. С честотата на пулса зад слепоочията му се повтаряше едно име: Сотиров. „Пак ли, отново ли!... Докога?...“

Да, първата негова мисъл бе тази: „Докога?“ Тя го изведе из стаята му, свали го по стълбището и го насочи към паркинга. Тя го накара да последва колата с оперативния екип — излишно участие в работа, която бе дълг другиму. Но не би могъл — все още сам не знаеше защо — да седи в стаята си и да чака подписаните протоколи, експертизата, и да научи от Велев или от Дерменджиев какво именно беше се случило в Лаборатория 86.

Движението го съсредоточи, върна го към днешния ден. Към улиците, из които беше се разхождал вечер, пеша и самичък, ако си открадне час-два — обичаше да гледа как никне градът.

Старият град не просто растеше, ами извън него тук и там покълваха нови. Отначало се появяваха блоковете — скучни кошери за по хиляда човека. Те яростно се вкопаваха посред угарите, а вятърът шумеше под прозорците на бани и холове със сухи царевични стебла, с волно избуял бурен. После дотичваха ония до злост припрени оранжеви машини, които рият и дълбаят, насипват и трамбоват, докато между блоковете се опнеха гладко черни иви — асфалтът. Още покъсно покрай асфалта се разполагаха нашироко магазини, училища, клиники; те обвързваха разпилените кошери в пчелни, забиваха стожера и разпъваха полите на бързия бетонен град. И накрая идеха градинарите — старовремски мудни за едно всекидневие, което крачеше с кулокранове, копаше чрез багери и пренасяше в самосвали. Градинарите сеяха зелена трева там, където до вчера бе сивял царевичакът, и очертаваха лехи с петунии, рози, а също и с претенциозна декорация, чието име Стоянов не научи.

Той имаше скрития навик да се разхожда тук през своите крадени часове. Така отбелязваше как играе ролята си неговото поколение. Родено през голямата световна криза, отрасло някак си, без да подозира, че неговите плещи ще изнесат прехода и прелома. Тия хора до днес не смогнаха да осъзнаят, че именно те извършиха дело, равно по значение с откриването на огъня и по-историческо от историческите битки.

Жълтата кола пред него бавно зави. Той беше я следвал, без да помисли как ще поясни това, че я следва. В такъв случай уместното е да премълчиш. Извън всичко малцина млади колеги не бяха поне чували, ако не и тълкували на ум или на глас странната, десетилетна, противоречива, необяснима някак връзка между техния шеф и шефа на Лаборатория 86.

Тези трима спряха жълтата кола, но не излязоха. Стоянов пресрещна зоркия поглед на три чифта очи, които го питаха: „Е?“

Чудесно знаеше, че редното е друго, а все пак отговори:

— Не ще се бавя, почакайте ме тук!

Лаборатория 86 — тъй продължи да се нарича институтът, основан преди десет години в четири сглобями бараки. Сега той броеше четири етажа. Сътрудниците бяха превърнали в паркинг заслонената пустота между колоните му; подсушаваха там колите си, макар това да накърняваше художествения замисъл.

Стоянов веднага потърси всред тях бял ситроен. Нямахте го. „Сотиров да не бъде в десет часа на работа? Че той отключва и заключва института си, известно е дори от пресата...”

През двайсетте минути път до Лаборатория 86 Стоянов не бе обмислил и този миг: срещата си със Сотиров. Или — несрещата с него, още по-тревожно. Затуй взе стъпалата до четвъртия етаж през едно. (Сотиров бе накарал да проектират най-горе личната му лаборатория — централно и заключително звено в целия експериментален процес; той ненавиждаше шумовете на града.)

Изправен за миг на последната площадка, Стоянов не чертаеше план, нито успокояваше сърцебиенето си. Спря, за да удължи едно усещане, което бе смятал за надживяно: усещането, че нещо предстои! Предстоеше крайното решение на тягостно дълга, минала през превратни уравнения и трескави изчисления задача, задраскувана неведнъж като нерешима и пак наложила себе си. Тя като че ли се появяваше наново винаги, когато Стоянов понечеше да обърне листа и да започне върху бяло. Задача, която бе отхвърлял, уязвен, загдето му се е опряла, примирен, че все ще се намери нещичко в живота ни, което така и ще оставим — непреодоляно. Но не го оставяше тя, недорешената задача на неговия живот.

В коридора от керамика в малиново Стоянов разпознаваше трите врати: на приемната, на кабинета и на лабораторията, която заемаше почти целия етаж. Той почука под надписа ѝ „вход абсолютно забранен!“ Нито му отговориха, нито му отвориха, та каза силно:

— Полковник Стоянов.

— Момент.

Не веднъж бе навещавал приятеля си от детство в тази просторна стъклена зала — не работно място, ами модел на лабораторна естетика, светилище на съвременната наука. Днес, когато прекрачи прага ѝ, първата му мисъл беше: „Не може да бъде!“

Макар и подготвен от одевешния звън, че Лаборатория 86 нощес била разгромена, той не бе опитал да си въобрази как изглежда това — имаше струнки на безумие в познатия глас по телефона. Стоянов беше прекъснал разговора, уплашен, че безумието ще скъса гласа, а сам той не ще знае какво да извърши, за да предотврати нещо си или да помогне. „Женски нерви! — помисли, преди да прехвърли сигнала към

оперативната група. — Разюздано въображение на...“ Не завърши. Никога не бе съумял да определи жените като Ема Илиева.

„Оказва се, че въображение нямало... — помисли си Стоянов сега. — А какво всъщност?...“

Неизвестният или неизвестните от нощеска сякаш бяха действали зрелищно, дано подчертаят по-ярко делото си. Разгромът напомняше закъсняло с петнайсет века варварство — кошмарно несъответствие между изтънчена точност и животинско изстребление. И при общ поглед над цялата картина биеше в очи това: отпечатъкът от лудост. Злодеят бе разхитил сили, необходими да унищожат пет лаборатории. Като че беше си поставил неистовата цел да не отмине нераздробено стъкло, непреязан проводник, неразбит циферблат.

Трийсет години вече Стоянов работеше с неблагоприятен материал: престъплението. От такъв труд не ставаш оптимист. Но все някой трябва да върши и него, нали? Все някой ще се наеме да рие неуморно глухите подземия на живота, където се отцежда смрадна, рядка кал, за да не задръсти тя етажите — множеството модерни етажи с шарени детски градини и важни университети, със зали за самодейността и автоматизирани цехове. Високо сложната постройка на едно общество.

А онзи някой си рине подземията ѝ, като премълчава дори пред приятели колко тъжно е да изкараш трийсет години в мазето, докато те — всички други изобщо — печелят висше знание, произвеждат мелодии и изчислителна техника, раздават автографи и се радват на увеличения си портрет пред портала или пък дострояват под слънце и бели облаци най-горния, вече съвсем модерен етаж. Не иска да ги огорчава, затуй не им обажда колко болно е през някоя така невинно засмяна утрин да бъдеш изправен пред гледка като тази: откровена проява на човешко животинство.

Стоянов вдъхна два-три пъти, за да овладее спазъма на стомаха си — от детски години всяко остро отвращение му причиняваше спазми (Кирил беше му се подсмивал: „женчо!“). Набра смелост, а още не поглеждаше към десния ъгъл на зрелището — входа за бокса. Там — в стерилни условия, посявани, отглеждани, рафинирани, изчаквани с месеци да се развият до определена степен, за да бъдат подложени на по-нататъшна обработка при промяна в среда и условия, под въздействието на други катализатори или стимулатори, пак изчаквани с

месеци, посявани в нова комбинация — там биваха пазени като зеница на око то пробите от...

Макар че не той, а други наблюдаваха пряко Лаборатория 86 и осигуряваха нейната секретност, Стоянов бе въведен лично от Сотиров в хода на нещата. Без ония крайни и конкретни подробности, които са въпрос на научноизследователска и научнопроизводствена тайна, въпрос на запазен приоритет. Във всеки случай Стоянов знаеше, че точно в бокса приятелят му отглежда онази неповторима и непостигната засега другаде биокултура, която ще послужи за основа на универсалния противосклеротичен препарат.

Колегите от неговото поколение бяха пришили на Стоянов прозвище „професора“ заради туй, че о него по задължение опираха всички едри задачи по научната част, когато напуснеха рамките на науката и навлезе в други едни, некрасиви рамки. Случва се.

Затуй и в 86, както в десетки други лаборатории, институти, развойни бази, той се чувствуваше привично, сроден. Неведнъж — докато бе чакал да влезе приятелят му — Стоянов наблюдаваше капките, които отмерено протичаха през шлаухове и тръбици — разен цвят шлаухове, разноцветни капки; взираше се в тънките като косъм стрелки, които своенравно трептяха, преди да се втурнат към пределното сечение на циферблата, сякаш сърцето на уреда ще се пръсне от непозволен порив; надничаше през стъклото на стерилния бокс към цилиндри и вани с мътнобелезникава течност — тя бе средата, обилно богатата храна за микроорганизми. Най-важната част от процеса изобщо бе скрита от погледа. Пазеха я в хладилници и в инкубатори е определен градус студ или топлина.

Стоянов се връщаше към многобройните: системи, които капеха, мъркаха едва чуто, издаваха навремени неразгадаем писък, включваха се и се самоизключваха, и се трудеха при всякакви температури, напрежения, скорости — цял един изкуствен и изкусен, бездушен, а сякаш разумен организъм. Той трябваше да произведе познание за области, които днес се простират извън границите на познатото. Все още — полузнание, то бе изпитвано върху паплач от мишки и морски свинчета. Тях Стоянов не обичаше да разглежда, понеже знаеше колко скоро ще умрат, пък те не подозираха.

„Пандемониум! — викаше си. — Къде преди четирийсет години в Карнобат таквиз чудеса... Тогава бяхме...”

— Привет на бойците от тихия фронт! — прекъсваше го с нарочна безвкусица академик Сотиров.

При всяко негово движение и дори при монументалната му неподвижност си личеше, че той е господарят тук.

Каквато и скорост да имали спомените, Стоянов все пак отложи с цяла минута оня поглед към бокса. „Не, не бива, не трябва, невъзможно е! То вече би било повече от беда или нещастие. Ще бъде атентат срещу хуманността...“

Може и да не биваше, но беше: бравата на бокса бе изкъртена с остър предмет. Зеейки, вратата пропускаше нестерилността на грубо ежедневие към многогодишно съзрявалата биокултура; порцелановите вани бяха опразнени; отлостени — хладилници и инкубатори. Из вътрешността им дъхтеше пуст хлад или пуста жега. Стоварище на раздробена стъклария в петметровия умивалник — тук бе крайният остатък от Откритието.

Стойанов усети сякаш удар в диафрагмата — силен гърч. Така страдаш, ако дразнителят бъде дотам гнусен, та предизвиква не мозъка ти, ами храносмилането.

— Извинете! — каза той задавено.

Наистина му се повдигна. Беше отчасти поради вонята — нетърпим мирис на сладникав гнилоч и отлежала мърша, смесен с нещо вкиснато, помийно. Беше поради ужаса, че скъпоценният зародиш на Откритието лежи пометнат в умивалника.

— Извинете! — повтори Стоянов и изгълта чашата вода, която му подаде Илиева. — Получи се глупаво.

Жената го разглеждаше със съчувствие. Нея пък той бе разгледал отдавна, по професионален навик. Когато една жена е и хубава, и умна, а се числи научен сътрудник при тридесет и осемте си години, туй дава повод за разсъждения. И за изводи — не в нейна полза: навярно нещо скрито ѝ липсва. Амбиции, воля, такт? Наглед тя беше керамично цветна, стъклено чистоплътна и никелово хладна както всичко тук наоколо. Част от бездушния, но умен механизъм.

— Премина ли ви? — попита Илиева изненадващо топло. И веднага се засмя с металния си смях: — Ще рече, нека не се срамувам пред себе си, че почти загубих сваят.

— Кога открихте престъплението?

— Около девет и половина.

— А кога започвате работа?

— Осем и половина. Но днеска закъснях. Бях на фризьор.
(Точно тъй: керемидените коси на Илиева бяха безупречни.)

— И щом влязохте?...

— Да. Щом влязох. Май че са ми трябвали минути, докато осъзная станалото. Не вярвах на очите си. Бях потресена. Там лежеше опропастен нашият десетгодишен труд. Дали си...

— Това — по-късно. Кажете ми: имате ли някакви предположения, подозрения, улики?

Илиева вдигна рамене с гримаса, която не беше неопределена.

— Моля ви! — настоя Стоянов. — Не аз ще протоколирам. А първата мисъл е понякога учудващо вярна.

— Зная, че не съм права — проточи Илиева, — но първата ми мисъл беше: те все пак успяха!

— Туй, че са успели, виждам и сам. Но кои са „те“?

— ... Помислих си за... колектива на Цветков. Онези от провинциалния институт, Сотиров често ви е занимавал с тях. Шефът им воюва срещу нас, дори ни излезе с контрадоклад на последния симпозиум. Той не се умори да атакува Института и метода ни; намали чрез връзките си горе тазгодишната ни субсидия, привлече двамина наши сътрудници.

— Дискусията и връзките са едно, а злодеянието — съвсем друго.

— Вие ме питахте за моето първо предположение. Това беше.

— Уви, не ще свърши работа! — въздъхна Стоянов.

От усилено общуване с учени той беше се убедил, че такъв един вини своя научен съперник чак за изневярата на жена си и за скарлатината на детето. Не лъже, не клевети — вярва си.

— И така — продължи Стоянов, — кого уведомихте?

— Само секретарката ви. Понеже знаех от Сотиров вашия номер.

— А не намерихте смелост да позвъните и на Сотиров.

— Как на Сотиров? — зачуди се Илиева. — Неговият самолет е излетял в девет.

— Защо ще отпътува Сотиров, закъде?

— Не може да не ви е казал: замина за Инсбрук на конгреса.

— Конгресът започва на четиринайсети.

— А какво от това, ако шефът държи да има свободни дни преди заседанията? Те му трябва за контакти, за обмен на мнения, за проучване на документацията.

— Не намирате ли връзка между разгрома и туй прибързано отпътуване.

— Вие подозирате Сотиров! — станаха съвсем кръгли зелените очи.

— Не подозирам никого и подозирам всекиго.

„Що за баналности сипя!“ — ядоса се на себе си Стоянов. Бе явно: той нямаше повече работа тук, трябваше да я предаде на групата. Туй, че Сотиров бе изчезнал, налагаше... Дявол знае какво налага, но във всеки случай не да стърчи посред отломките от Откритието и не да води полусветски разговор с тази механична кукла.

— Моля ви, ключа! — постара се да остане учтив към нея.

Двамата напуснаха лабораторията, която той заключи.

— Оперативната група ще привърши огледа до довечера. Помолете колегите си да не напускат Института, следователят ще започне разпити.

— А вие?

— Всичко ще ми бъде докладвано — Стоянов неволно отбягна погледа на тия втрещени в него зелени очи.

Бъдете спокойна, щом Сотиров се върне, ще начертаем мерки за по-нататъшна...

— Мерки! — горчиво го прекъсна Илиева. — В най-лекия случай нашата работа ще се забави с три години. А не повече от две са необходими, за да загубим първенството си. При всички средства, всеотдайност, напрежение, не ще възстановим най-важното: времето.

Тя погледна Стоянов с болка, в която имаше нещо майчино или погребално — нещо първобитно. Навярно първобитна днес ни се струва болката изобщо.

— Това е краят — каза Ема Илиева.

Долу Стоянов връчи ключа на оперативния работник.

— Действайте! — нареди му кратко.

Трите врати на жълтата кола щракнаха едновременно и групата пое между колоните с еднакви, младо еластични крачки, събрана в една насока и едно намерение като нетърпелив юмрук.

„Как дяволски задавя този мотор при студ! — викаше си през същото време Стоянов. — А трябва да бързам максимално. Към летището. Зиме летищата често не приемат или не пускат, самолетите закъсняват с часове...

Бързо! За какво?... За да узная дали Сотиров бил знаел. Разбира се, че не — иначе не би отпътувал. Освен ако неговото подранило заминаване не е свързано с... Ако той не тича да се измъкне като гонен, понеже... Но защо — със самолет? Сто пъти по-сигурно е с кола, още по-лесно.

Какви глупости съчинявам! Горещо, на четвъртия етаж лежи удавено в белезникавата си кръв делото на живота му, смисълът на този живот, докато... Ще рече, Сотиров не бяга, ами всякак ще се прибере след десет дни. Междувременно сляп и сакат престъпник би заличил следите си... Да, ще се наложи да работим без първоначална следа, опипом.

И все пак: що за съвпадение! Как не, та Сотиров пътува седем-осем пъти в годината, нищо чудно, че и днес... Ами, ако в Инсбрук той научи (накарат го да научи) какво се е случило тук в деня на отпътуването му, дали и тогава би се завърнал? Или ще предпочете да..."

Захаросаният сняг, коледните шушулки правеха от аерогарата бонбонiera. Наоколо — в сиянието, затлачено от трясък на мотори и дъх на гориво — се суетяха хора с празнични лица. Така човек изглежда, когато ще се откъсне от земята, за да преживее часове, освободен от тромавото й притегляне.

Информаторката се радваше на гласа си — микрофонен припев от имена на аерогари и авиокомпаниии. Стоянов с мъка я изчака да се напее и попита:

— Самолетът за Виена закъсня ли?

— Не, защо? Излетя по разписание.

Той не помръдна от гишето, сякаш нямаше крака да се махне; бе избърсана всяка надежда — тя го принуди да препуска при червени светлини тия петнайсет минути. По дяволите!

Така и така бе дошъл, нека поне свърши нещо. Да провери например списъка на пътниците, може би той ще подсказва някое име. Спътник, който в самолета нарочно би седнал до академик Сотиров, би го помолил за огън или за илюстрираното списание. Злодей, който би

се усмихвал на неподозиращата жертва, докато там в умивалника изсъхва от кръв трупът на Откритието.

Стоянов прекоси митницата, приемната за паспортен контрол. Притегляше го — сякаш той бе зашеметена пеперуда — стъклената стена, отвъд която се простира аеродрумът. Стоянов май настояваше да се увери, че оня самолет наистина бе излетял, пък си знаеше: истина е. При все туй нека погледне онова място, където най-сигурната диря се е откъснала от наша земя, изтъняла е в панделка бели изпарения и е била разсеяна от ветреца. Край! — там прекъсваше известното. А може би и изобщо край, както бе заявила Илиева.

Просторната зала на външни линии беше съвсем пуста. Самотен мъж стоеше пред стъклото, сключил ръце зад гърба си. Той съзерцаваше невероятния зимен ден.

Стоянов потърси вратата на началник летище. В туй време непознатият самотник изви глава, изряза профил върху ярката светлина навън.

— Сигурен бях, че точно ти вървиш подире ми — каза Алкивиад Сотиров.

— Защо? — едва овладя внезапната си отпадналост Стоянов.

— Защото си обвързан към мене.

Алкивиад обяви това най-естествено. Той дойде до приятеля си, останал на място от вцепенение, прихвана го през рамо — беше с цяла глава над него.

— Нека седнем в бара, а?

Не заговориха преди да отпият. Алкивиад равномерно разклащаше леда в чашата си, а звънът на ледените кубчета о стените й напомни на Стоянов нещо отдавна-отдавна изличено: хлопатари из пролетните пасища.

— Наздраве!

Този глас също можеше да идва от спомените, от онова общо детство.

— Каж ми: защо не отпътува?

Алкивиад се облегна удобно, отби погледа на приятеля си със своите прекалено отворени, светлопъстри, рядко мигащи очи.

— Започваш разпита ли? — осведоми се той. — Не се смущавай, аз съм свикнал.

— Глупости! Кога ще престанеш да месиш професията ми в нашето приятелство?

— А на какво, ако не на твоята и на моята професия се дължи това твърде трайно приятелство?

Той се засмя тихо, безизразно.

— Щом не съм на разпит, бих попитал първи: защо тръгна подире ми? Ако си смятал да ме изпращаш, закъсна почти два часа.

— Но как си тука ти? Изтърва ли самолета? Не — преминал си всички контроли. Ще рече...

— Ще рече, можех спокойно да го взема. Просто не можах. По-точно: не поисках.

Той отпи. Ръката му не трепереше.

— Знаеш ли защо? — продължи Алкивиад. — На тебе мога да призная... Когато стигнах до тук, до тази мраморна ничия земя, отвъд всякакви контроли; когато погледнах как навън пистите изтъняват в далечината, и тия самолети, изрисувани с чужди знамена или букви, и белите им дири, които се разтапят, сякаш хората вътре не заминават, ами изчезват, умират — тогаз, в един ненадеен миг нещо у мене рече: стига! Не искам повече! Не ща остъклени ничии земи, не желая чужд говор, разрежена висота с облаци под подметките ми, срещи с непознати светила и познати нищожества, покупко-продажба на моите способности или перспективи, безконечна до несвяст игра, в която козът асо съм аз... Играя я трийсет години, тя отдавна ми донесе всичко, което може да донесе на жив човек. Стига!

— Добре ли си?

Колкото и неуместно да прозвуча този въпрос, той си беше на мястото. На Стоянов се стори, че земята остава без ос и излита из орбитата си — подобно чувство изпитваме само, ако наш съвсем близък умре.

— Предавам се, другарю полковник — без връзка заяви Алкивиад.

— Ти си луд!

— Предавам се — натърти Алкивиад студено, нямаше сянка лудост в гласа му. — Под следствие или в затвора — все едно — ще си отпочина най-сетне.

— Ама какъв затвор! За какво?

— Затуй, че влязох в престъпни връзки с чужда сила, че й продадох мозъка си, че бях уредил своето бягство отвъд.

Алкивиад имаше неприятната черта да назовава нещата голо и да се наслаждава от неудобството, което чувства при туй себеседникът му. Той и сега се донаслади. После прибави:

— Тук ти трябваше да завариш изстиналата ми следа. А загдето вместо това завари мене, заслугата е изцяло моя. Нека ми се зачете за облекчаващо вината обстоятелство.

— Не, луд си! — упорито повтори Стоянов. — Всички твои грешки са покрити с давност. Ти си амнистиран.

— Не е дума за грешките ми допреди единайсет години — засмя се Алкивиад. — Говоря за своя съвсем пресен грях: аз се препродадох.

— Изключено е, невъзможно! Кой ще ти повярва? Веднъж вече си измамил своите купувачи. Това те не прощават.

— Не съм се надявал на прошка. Докато мозъкът ми има цена, ще се намират и купувачи. Прощавай, излезе грубо — не исках.

Алкивиад вдигна два пръста към бара. Двамата получиха още по чаша:

— Наздраве!

А Стоянов си заповяда на ум: „Стига психология! Достатъчно ме е подвеждал чрез смайващите си саморазобличения, чрез балади за надчовешка умора и отврата — психологии! Туй ще разгледам по-нататък или никак, то не е моя работа. Сега: на работа!“

— И така — започна Стоянов със сдържана ярост, — ти унищожи хладнокръвно всичко, което иначе би продължило да действа без тебе. Превърна в купчина смет своите проби, апаратура. Стъпка плода от десетилетния труд на стотина човека. За да не поникнела трева откъдето си минал ти. Не-о-ка-че-стви-мо! Едва ли моето мнение те засяга, но тъй и не ще го чуеш — аз не намирам думи. Боя се, че за такова деяние не се предвижда определена присъда — то стои извън човешката мяра.

Стоянов беше се вторачил встрани, за да избегне гледката Алкивиад — не щеше да храни повече яростта си, която и без туй го задръсти до задух. „Ех, къде ги ония години, когато различно мислещите, различно разбиращи света мъже просто са се трепали! Ей така, с юмруци или със столове. Какво облекчение!“

Знаеше си, че туй облекчение му е отказано, а все пак вкопчи пръсти в стола; представи си как го вдига, как замахва диво срещу уравновесеното превъзходство насреща си. А превъзходството издаде жален звук — прас! Сякаш се спуска балонче.

Изненадан, Стоянов вдигна очи: изисканият мъж оттатък масата беше се преобразил във възъчен призрак, лишен от реч. Той толкоз неосъзнато силно бе стиснал чашата си, че тя прасна. Уиски, кръв и лед мокреха покривката.

„Както в слаб филм!“ — помисли си Стоянов, докато овързваше с носна кърпа дълбоко нарязаната длан.

Плати набързо, изведе Алкивиад от аерогарата и го настани в колата си, но не запали. В закритото тясно пространство Стоянов наистина започна първия разпит, давайки си сметка, че иззема чужда задача. И без да си дава сметка защо върши това.

Началния въпрос зададе пак Сотиров. След като дълго гледа през прозореца, той попита полугърбом:

— Повтори ми, моля те: вярно ли е? Все си мисля, че не може да бъде. Сигурен ли си, че лабораторията е... разгромена?

— Абсолютно. Оттам ида. Твоята лаборатория я няма. Откритието е умъртвено. Какво ще кажеш?

— Защо аз? — обърна към приятеля си Алкивиад прекалено открит поглед. — Ти непременно имаш своя версия за престъплението.

— Нямам. Винаги избягвам бързи версии, те пречат да достигнем истината. Когато препусках насам, бях убеден, че нощес тайно неизвестна ръка е действувала против нас. Когато ти ми съобщи, че си готвел бягство, рекох си: престъплението е твое дело, колкото и чудовищно да звучи това. Когато превързвах ръката ти, набита със стъкла, заключих: ти едва сега научаваш какво те е сполетяло. Е, що за версия да изведе от такъв куп противоречия?

Алкивиад май не го чуваше. Вслушан в себе си, той процеди:

— Това надхвърля всичко!

— Все още нищо не си видял. Ако те отведа там, не знаей дали ще го понесеш. Впрочем, предупреден си.

— С кого от Института говори, преди да дойдеш?

— Само с Илиева. Тя именно беше звъняла на секретарката ми.

— В колко часа?

— В девет и половина. Какво значение има туй?

— Трябвало е да позвъни по-рано.

— Днес се е забавила у фризьора.

— Жени! — присви очи Алкивиад. — Върви, разчитай на жени!

— За кое?

— В конкретния случай — за нищо. Но по начало Илиева всяка заран трябва да отчита нощните резултати. И после... изведнъж си помислих какво би станало, ако ненадейно и за самия себе си не бях променил своето решение, ами заминех. Веднага (и напълно логично) щяхте да стоварите цялата вина върху мене. Чиста работа. А аз имам име. Не на бандит. На световен учен.

Стоянов премълча, за да не му напомни нещо некрасиво. Паузата беше достатъчна да раздразни Алкивиад:

— Ти въпреки туй подозираш мене, нали?

— Заявих ти: още нямам версия. Ти навярно имаш. Е?

— Да, аз имам. Не версия, а конкретни разкрития.

Сотиров смъкна стъклото на колата, за да запуши. Чак когато провери дали огънят е уловил добре, той продължи:

— Мога да ти кажа, че първата ми мисъл, щом узнах за разгрома, беше: Цветков. Съперничеството ни е тъй досадно старо и всеизвестно, та с удоволствие бих насочил следствието против Цветков и екипа му от честолюбиви, посредствени сътрудници. Обзалагам се: утре те ще гуляят, ще черпят богато. Провалът на Откритието бе тяхна гореща мечта.

— Злорадството не се наказва.

— Разбира се. Злодейството, приятелю, е все пак действие. Цветков не би оплешивял от завист и комплекси за малоценност, ако беше способен да действа. Нему дай да приказва. Плете интриги, клевети, сее съмнения. А за дейно престъпление Цветков наистина не е кадър.

— Така заключи и Илиева.

— Правилно.

(Тук Стоянов съвсем отблизо наблюдаваше Алкивиад — Алкивиад всякак би се опитал да изкопчи сведения за разговора с Илиева, ако бе гузен. Ще рече, още едно доказателство — извън почти припадъка и нарязаната длан — че Сотиров е непричастен.)

— Остава в сила следващото мое предположение: били са онези от концерна — заяви той. — Старите и нови купувачи на Алкивиад

Сотиров.

— Искаш да кажеш, че пак концернът те е подбудил към измяна?

— Разбира се. Нима не го допускахте? Нима си въобразихте, че там са загубили интерес към Алкивиад Сотиров?

— Не го проявиха, когато ти ги заряза заради перспективите си у нас. При тях е в реда на нещата един контракт да бъде прекратен.

— За кого? — попита Алкивиад с надменност.

— По принцип. За всеки специалист, когото те наемат.

— Алкивиад Сотиров не е всеки. Отпуснах ви цели десет години, дано осъзнаете това. И понеже не го проумяхте, а ме подвеждате под общия знаменател „всеки специалист“, аз реших да се върна там, където отделният човек си има отделна цена.

— Пазарна цена, трябва да добавиш. Тя обикновено не отговаря на реалните човешки стойности.

— Реални! — изсмя се Алкивиад отвисоко и отдалеко. — Няма нищо реално извън доказаното. Ако човек докаже качества, той получава цената си. Моята е много висока, уверил си се.

— Вярно, вярно. Но освен предимства свободният пазар има и недостатъци. Би било злорадо да ти припомням, че сам ти преди единайсет години побегна от пазара, за да намериш по-широк работен размах у нас.

— Не предвидих, че тук ще живея под надписа „всички“. Един провинциален интригант смогна да намали кредита на института ми. Двама мои ученици бяха отправени на специализация не където посочих аз, ами другаде, тъй се налагало. Още двама преминаха към института на Цветков, понеже не от мен зависеше да ги платя по-високо. Последната апаратура, която изписах, закъснява половин година — имало по-неотложни нужди. Е? Чудно ли е тогаз (щом максималната бързина, за която съм устроен, бива задържана от тъй елементарни пречки), че съм потърсил другаде свободна писта?

Докато Сотиров произнасяше не оправдания, ами обвинения, най-непринудено, Стоянов си мислеше с огорчение: „Всеки от нас, работните хора, може да има пречки, дори и наистина елементарни. Но не — Алкивиад Сотиров, в никакъв случай! Иначе той потегля без куфар, обръща гръб на всички ни, предплатили в брой скъпоценното му Откритие... Как бих му рекъл!... Не, не бива. Повторено ми е сто пъти: недей да спориш, не ще го убедиш! Какъвто и да бъде, той най-

скоро ще осъществи Откритието — какво важи, че имал бил странни разбирания?“

И за да пресече потока упреци, които трябваше да обяснят защо един Алкивиад Сотиров бил решил да ни напусне, Стоянов твърдо обобщи:

— Ще рече, концернът не се е отказал от тебе. През целите единайсет години, докато работеше у нас, ти си бил обвързан с него. И си крил това. И си успял да го скриеш.

Усети пот по дланите си: единайсетгодишно недоглеждане!... Туй означава да задремеш върху мек пласт лаври подир успешната, внушителна операция. Проспал си поне няколко видими улики. Бил си пак подведен от... бившия приятел, когото срещаш почти всеки месец, който сам те посвещава в своите подозрения и страхове, та дано заедно опазите Откритието...

„Е, как? Аз не съм вчерашен, аз скъпо заплатих едно измамено доверие. Нима повторно бих се отпуснал върху същото коварно рамо, ако всичко не изглеждаше съвсем наред? Не. Не би могло да изглежда дотолкоз наред, ако и действително не беше.“

Изключено! — би си рекъл Стоянов, стига до него да не седеше, пушейки, подложил лице на зимното слънце и примижал сякаш в доволство от себе си, Алкивиад. Със своето не изтръгнато, а досущ доброволно самопризнание.

— Не съм крил единайсет, а само три години, последните три — успокои угризенията на приятеля си Алкивиад. — Дотогава изследванията ми са били наблюдавани най-подробно. Как? Предоставям на тебе да узнаеш. Но във всеки случай, когато концернът поднови диалога с мене, там бяха точно осведомени по развоя и етапа на Откритието.

— Кое ти даде право да преговаряш зад гърба на страната си, на сътрудници и...

— ... работодатели? — довърши въпроса Алкивиад.

— При нас работодатели няма.

— Да, да — снизходително се съгласи Алкивиад, сякаш не му се спореше с недорасли. — Познавам твоята логика, но аз си имам своя.

Винаги, когато Алкивиад нарече „твоята логика“ онова, което за приятеля му бе неизмеримо по-тежко по съдържание и важност, Стоянов усещаше как помежду им се пропуква земята, за да образува

не пропад дори, ами страховит каньон. На единия му бряг оставаше той, че и великото човешко множество. А на отвъдния седеше Алкивиад, ведро прижумял срещу слънцето, самичък и самоуверен, ужасяващо честит наглед.

„То е от професията, от моята и от неговата професия“ — силеше се Стоянов да надмогна съвсем законно раздразнение. Затискаше обидата си с разбиране към човешката нееднаквост. Нали, ако и той би прекарал живота си в безвъздушното пространство на абстракциите; ако там би срещал не хора, а мнения, хипотези, аргументи или концепции; ако вместо на убедена битка с човеци и по-скоро с нечовеци би се посветил на обобщения конфликт човек-природа — е, подир тъй много „ако“ вероятно и Стоянов щеше да бъде почти Алкивиад. Някои, който подменя кръвно присъщите нам убеждения, мироглед, морал, вяра и борба просто с логика.

— Моята логика е такава — несмутено заяви Алкивиад: — аз съм човекът, способен да доизведе Откритието в най-близко време. (Казвам го голо и не ме засяга как ти звучи.) Аз съм длъжен следователно да търся ония оптимални условия, които ще ускорят макар с часове моя успех. И понеже условията за мене тук се влошават, аз съм в правото си да приема по-добри другаде. Ясно, нали?

Той запали нова цигара. Ръката му пак не трепереше. Затуй пък пръстите на Стоянов бяха несигурни, когато пое запалената клечка.

— Е, как така се влошиха условията при нас? — с едва потискан яд попита Стоянов. — Кое ти беше малко, а?

— По условията бих разисквал с комисия от експерти, знаеш. А на тебе ще заявя едносложно: малко ми беше, малко!

Отговор, който изключи по-нататъшно разискване на въпроса.

— Нека се върнем на думата си — трезво предложи Стоянов. — И тъй, ти подозираш тях.

— Не ги подозирам. Сигурен съм.

— Какъв би бил мотивът им?

— Очевиден. Допреди час-два те са били убедени, че преминавам при тях. Разгромявайки нощес Лаборатория 86, концернът ѝ отнема преднината от около три години — тя ще трябва да бъде наваксана, като отгледате от сами началото нови проби биокултура, като възпроизведете целия процес, но без мое ръководство. През същото време аз трескаво бих работил в концерна от днешния етап на

Откритието нататък, без загуба на темпо. Всички изгледи в такава надпревара биха били там, където съм аз — няма как да оставя след себе си съдържанието, възможностите на моя мозък.

— Нека приемем твоята логика — запази хладнокръвие Стоянов въпреки вбесяващите сметки на приятеля си. — В тази логика на състезателя, на играча срещу неоткритото някак не се вмести груба игра: да поставиш крак в наказателно поле, да блъскаш в ребрата. Щом твоето присъствие или отсъствие било решаващо за срока на Откритието, защо ще ни завещаваши дивашки разгром? Не ти ли е все едно, че другите (твои сътрудници или ученици до вчера) биха се трепали из същия път, който ти неизбежно ще доизвървиш година-две преди тях? Нека се трепят напусто! — не е ли това в логиката ти?

— Разбира се — такъв беше най-честият, обезоръжаващ отговор на Алкивиад. — Точно загдето грубостта е ненужна в туй състезание, аз изрично се противопоставих на плана за разгром на Лаборатория 86. Повече: забраних го. Повече: поставих въпроса да бъде запазена Лабораторията като първо условие за преминаването ми отвъд.

— А защо тогаз сме изправени пред камара развалини, пред Хирошима някаква?

— Наистина ли не се досещаш? Добре, ще ти подам и извод: разгромявайки Лабораторията, ония ми отрязват всички мостове назад. Щом бъдех компрометиран чрез вулгарно престъпление, аз трябваше да остана без по-нататъшен избор.

И Алкивиад прибави, докато протягаше седешком крайници, сякаш добре хранен, макар немлад ягуар:

— От своя страна те са прави: аз достатъчно съм ги разигравал, може би ще ги разиграя тепърва — мислели са. А не са свикнали — ох, как не са! — купената от тях човешка стока да проявява своеволия.

Стоянов мълчеше, преизпълнен с омерзение.

— Впрочем, нека формулираме версията ми — предложи Алкивиад. — Успяват да ме убедят, че за Откритието е целесъобразно да премина в концерна. Поставям обаче условие моят институт тук да бъде запазен, за да продължи работа — на следващия етап това може да се окаже полезно за мен. Те привидно приемат условието ми. Заминавайки за конгреса в Инсбрук, аз просто не се прибирам. Но през последната нощ, през която съм тук, те разгромяват Лабораторията. Така престъплението им неминуемо ще бъде свързано с моето бягство.

Поради позорния шум, поради наказателната отговорност, а също и затуй, че изследванията в Лаборатория 86 ще изостанат, всякакво мое ново завръщане тук в бъдеще би било абсурдно. По такъв начин ще бъда заставен да изведа докрай Откритието там, за сметка на концерна. Е, прав ли съм?

— Дааа — потвърди Стоянов.

Той внимателно бе следил версията, търсеше недостатък в строежа ѝ. Не, нямаше... Освен едничък:

— Някак прекалено издържана е такава версия.

— За първи път чувам, че това било минус.

— И не е. Просто съм свикнал да не бъде лесно, да не постигам бързо.

— Успокой се, тази леснина иде от рулетката. Хазартна игра е всъщност цялото ни битие. Днес ти улучи на цифра, а в рулетката такъв шанс е едно срещу седемдесет и едно. Случва се, при все че рядко. Разказват, някакъв играч тъй и не сварил да се нарадва на късмета си — получил разрив, когато топчето спряло на неговото число.

— Нормално, Човек е създаден за усилия. Когато те не срещнат съпротива, стряскаш се.

— Пак ще те успокоя. Ако в този миг — Алкивиад погледна часовника си — аз бих кацнал във Виена, то поради лъжливата връзка между бягството ми и разгрома ти би изградил още по-лесна версия: Сотиров унищожи своя институт преди да забегне. Лесно, но невярно. И — неизгодно за тебе: прозяпал си, проиграл си, виновен си. А сега сполуката ти пада изневиделица: ще разнищиш престъпление, за което държиш всички нишки. Ех, каква благодарност ми дължиш!

Стоянов наистина имаше да благодари, но не на Алкивиад, а на умората — огромна, всепропиваща и всеразяждаща умора бе притиснала Алкивиад с тридесетилетна тежест. Беше го повалила в решаващия миг там, върху мраморната ничия земя.

За първи път Алкивиад Сотиров отказваше да продължи играта.

2

Лампата стана излишна, изгряваше денят. Един от дните (твърде чести някога, а от години насам — почти забравени), през които Стоянов не помнеше дали и кога е ял, звънили ли са му от дома, взел ли е лекарство. През подобни дни — цяла седмица, чиито денонощия бяха се слели — той пропусна приемния час в Първа градска. Затуй майка му си отиде без сбогом — вина, която Стоянов мъчително поддържаше в своя спомен, дано така се издължи пред покойната. А не узна, че тя беше оправдала и простила синовната наглед немара още тогаз, онази тиха женица, примирена, дето всеки мъж си има работи важни, навикнала да участва в тях не с разбирането си, ами чрез съчувствена тъга.

Такива денонощия Стоянов бе преживял със стотици — май му ги поднасяше не битието, а си ги налагаше сам. Внушаваше си, че те го изискват цял — без уговорки, без пощада.

Той застана в редиците през време, когато армията току-що бе победила, та победителите разседлаваха, разпасваха се, слагаха оръжие пред делничната необходимост да превърнеш битката просто в бит. Стоянов бе изпитвал към тях виновност и завист — завиждаше им заради тяхното законно чувство на правота. Нему то си остана недостъпно: горчеше му, че се храни за сметка на всички, неспособни да седнат край трапезата, която бяха предплатили, понеже платиха най-високо.

Един от тях бе Кирил.

Поддържаше у себе си мъчително съзнание за вина, за да се издължава и към неговата памет, беше и болезнено длъжен. Името на Кирил стана за Марин пропуск, Кирил поръчителствуваше за помалкия си брат из небитието.

От часа, в който някакъв небръснат непознат с възпалени от вторачено бдение очи подаде на момчето оръжие, без да му вземе разписка („Дръж, и — няма нужда, нали си брат на Кирил“), то долови, че неговото съжителство с убития започва тепърва, че помежду им

възниква сметка, която трудно би уравнило. Ходът на нещата му предложи да заеме мястото в строя, опразнено от Кирил. От това произтичаха ред възможности, можеше да избере коя да е, по- или най-приемлива, върху порутените от бомби зидове червенееше, сякаш изписан с незасъхнала кръв лозунгът: „Те загинаха, за да живеем ние“. Ще рече, Марин не би оскърбил братовата си памет, ако вземеше да живее. Живеейки, човек произвежда, допринася — участва, с една дума. Никой не ще те упрекне, дето не гинеш; не бива да разбираме опростено борбата.

Би съзнал, че тъкмо опростено я разбира Стоянов, ако не беше шестнайсетгодишен, когато небръснатият непознат отказа да му вземе разписка срещу оръжието. Иначе след десетилетие учене и още десетилетие творчество, изследователство или производство днес би заявил при първи повод: „Тук си тежи Марин Стоянов.“ Щеше да избегне смутения шепот зад гърба му: „Той е от органите“. Незавидно неопределено множествено число — братска могила на безименни бойци, за целесъобразност затрупани със забрава преди смъртта им.

Награда срещу липсата на име е собственото ти гордо съзнание, че воюваш, след като всички са сложили оръжие. Но съзнанието ни лъже, то има навика да саморазкрасява и самоизвисява своя човек. Затуй човекът се проверява чрез другите, той се оглежда в очите, в преклонението им или в тяхната безпомощна завист: „Четохте ли последния цикъл на Хайванов?...“ „Дрибълът на Костов ще се запомни!...“ „Страшна паста се оказа Мараславинът!...“ „Ако е за бърбери — само професор Лазаров“... „Малко ѝ е на Стефанова и златен медал!...“

„Всички тия — мислеше си Стоянов — не знаят какво притежават: свое име“. Ако не би избирал занаята си тъй млад, може и да се стъписаше. А може би и не, от страх, че Кирил незримо, нечуто му се смее със своите дребни, сивкави очи.

Под този присмех малкият брат беше се напъвал да прескочи високия вододел от пет години, който се издига между дете и мъж.

Явно, напъна се и тогаз — шестнайсетгодишен — дано никой не си рече: „Брат на Кирил, пък!...“ Не, не беше само до Кирил, кой знае защо, доброжелателният иначе лозунг „Те загинаха, за да живеем ние“ обиждаше момчето. Тъй като подаръците не са въпрос на двустранно съгласие, никой не го запита дали то иска живот, заплатен от друго.

И Марин, стиснал зъби, се натопи. По-рано не бе чувал този израз, а отсетне близки или далечни често означаваха неочертания му бегъл образ така: „Той е натопен.“ Разсеяно го жалеха, позволяваха си да жалят него! — негодуваше младокът с тайното превъзходство на професионалния борец над копача, кърпача или карагъза. Но колко чини едно превъзходство, ако бъде тайно?

Да би имал поне право да възрази: „Натопих се аз, лично, по своя воля и избор!“ Сам не си даваше такова право — психологии! Занимават света със себе си актьори и певци например, а Кирил насмешливо беше погледнал през рамо, когато двамина го извеждаха, смигна на малкия брат: „Не бой се, и мене ме е страх“.

„Искам и аз! — беше помислило тринайсет годишното. — Искам да си изляза с шега.“ Отвращението от психологии по-късно му попречи да вникне, че последната шега на Кирил е била предварително готова, че Кирил е предпреживявал своя край. Боял се е, ще рече, че — неподготвен — би си излязъл, без да намигне.

Допушваше последната цигара от втория пакет. Чудесно беше отново да не ги броиш, да не звъниш в къщи, че ще закъснееш, да не усецаш ритъма на времето, което сякаш се сбива в едничък, огромно присъстващ сегашен миг: ей сега!

Вчера преди мръкнало групата се прибра, прежълтяла от напрежение и пушене на гладно. Тя беше готова с първите разпити, с огледа и експертизите. Пак без да бъде задължен, Стоянов се нае с втория разпит на Алкивиад Сотиров, в който трябваше да бъдат уточнени немалко подробности. Пред себе си той обясни това свое участие тъй: предългото му познанство с Алкивиад би улеснило и ускорило по-нататъшните Алкивиадови разкрития.

Докато младите колеги разработваха плана на следствието, задълбочавайки се твърде от съзнание за отговорност, а също и от честолюбие („Случаят Сотиров — толкоз значим случай пада веднъж на три или пет години!“), Марин Стоянов напусна града.

Алкивиад бе пожелал да разговарят не в Института, ами във вилата му, като че ли се боеше от гледката на разгрома. „Съвсем в негов стил: Сотиров винаги ще си пести всичко, което може да бъде спестено. Извън туй само престъпникът непреодолимо се стреми към местопрестъплението — странно е, че те знаят тази уловка, а не й устояват, връщат се по правило и пропадат. Издава ги един поглед,

един израз, някоя дума, която не лежи точно на реда си, ами половин тон по-високо или по-ниско... Непостижимо трудно е да подправиш истината с точност до половин тон.“

Подир снощния си разговор с Алкивиад Стоянов го помоли да не напуска вилата. Охрана Алкивиад отказа, сигурен, че не ще откаже и наблюдение — изтъкна това с усмивка и добави, дето бил свикнал: от младини насам не се помнел ненаблюдаван. Нека Стоянов не се смущавал, нему — на Алкивиад — туй не пречело. После извади от чантата ръкопис, а от лавицата смъкна разни списания.

— Тъкмо ще дороботя доклада си. Вярвам, до петък-събота ще бъдете наясно, иначе ще закъснея за откриването на конгреса.

„Уж беше се приготвил за затвора!“ — учуди се на ум Стоянов, но не много. Изменчивостта бе едничкото неизменно качество на приятеля му.

— Изобщо аз едва ли бих бил полезен на следствието по-нататък — продължаваше Алкивиад. — Уточних до дата и час всяка подробност, която все още помня. Остава да ги подредите в картина, да й сложите рамка и надпис. Той не ще бъде първият надпис под образа ми.

Този образ стоеше срещу Стоянов, усмихнат с умна, проницателна и предизвикваща ирония. Ако човек би избърсал от него усмивката, щеше да провиди студено, обръгнало спокойствие.

Алкивиад Сотиров бе личност прославена, а обществената зоркост към изследванията му — особено остра. Туй означаваше, че случаят всякак ще се превърне в обсъждано и тълкувано представление, къде по-зрелищно от писателски развод, самолетна катастрофа, пропаднала премиера или опит за самоубийство на неполучил премия тенор.

Няма противомерки срещу сензацията — те само я разгарят. Тайната в подобен случай би била дразнеща тайнственост, която раздухва невероятни слухове. Сигурният начин да ги намалиш е такъв: работи открито! Но явните дела имат пък друга страна, неприятна: длъжен си да ги завършиш в срок и непременно с успех.

До вчера му се случваше да облазява ония, които се трудели във фокуса на прожектори и хорско любопитство. А през последното денонощие Стоянов изпита пък opakото на известността. Вчера, когато

навести експертите в Лаборатория 86, из стълбището го заспираха разни сътрудници:

— Полковник Стоянов, смятате ли, че престъпникът е действувал съвсем сам?

— Мислите ли, че е човек външен?

— Аз имам своя версия за злодеянието, дали ще разрешите да ви я изложа?

И най-вече:

— Уверени сме, че вашите хора бързо ще се доберат до разкрития, другарю полковник. Както чухме, огромният ви опит...

— Какъв е срокът на следствието?

„Ето ти! — рече си Стоянов. — Нали искаше признание, очаквания. Измъквай се сега на ребро между шпалир от почитатели, сякаш си прелестен актьор, който раздава снимката си след премиерен успех. Крий страха си от резил! — той приятно ще разсмее тия слушатели и зрители, ще има да се наприказват. Поне да беше въпрос на личен провал, ами то всеки ще си каже: виж ти как халтаво пипали нашите...“

И тъй, докато възлагаше комуто трябва цялата конкретна работа, той се почувствува длъжен да й придаде още едно качество: внушителна видимост. При всички други случаи би предпочел да я връчи на Узунов или на Дерменджиев, но Узунов често изглеждаше небрежно, а Дерменджиев заекваше. Понеже предстояха разпити предимно на учени, той се спря на Велев, който, според колегите му, бил преучил.

Стоянов го намираще прекален с неговите два факултета. Предвиждаше, че този изкусурен и многословен млад мъж не ще се задоволи да принадлежи просто към органите — всичко у него бързаше към изява. Освен това Велев бе пристрастен към психологията — намесваше я при най-банален случай (нали поверените му дела биваха банални).

Нейсе, нека бъде Велев. Следствието не предвещавахе да се заплете, за да би бил нужен опит; то до голяма степен бе предрешено от доброволните и подробни разкрития на Сотиров.

Велев седна насреща му. Отспало, изискано момче — трийсетте години никак не му личаха. (Без да ще, Стоянов си спомни своето поколение на същата възраст: вечния костюм в сиво-бежово, една от

двете синкави ризи, едничката вратовръзка, доста отрита при възела. Споени си ножчетата за бръснене — през ония години мъжете изглеждаха все небръснати, пък не бяха. А с какви мъки Стоянов се довеждаше във форма подир прозрачния, оскъден сън в стая, където нощем непременно ще проплаче някое от децата, докато майка им те събужда два-три пъти, за да накърми, подсуши, даде сиропче за кашлица! След такава нощ никак не би скрил десет години възраст.)

— Проучи ли изходната картина? — попита Стоянов.

Велев разгърна пред себе си вече многолистна преписка.

— Задачата ти е ясна, щом си събрал всички данни за Енгел. Досега не разкри връзка между него и човек от Лаборатория 86, нали?

— Допускате ли задължително такъв човек?

— Сотиров твърди, че развоят на изследванията му е бил известен в подробности на концерна, когато преди три години встъпил в преговори с него.

— Вероятно с това още тогаз се е изчерпала ролята на въпросния агент. Ако изобщо го е имало.

— Подозираш, че може и да го няма?

— А как не бихме го засекли, ако го е имало?

— Хм — отвърна Стоянов на тъй безпрекословна сигурност. — Защо Сотиров ще настоява на обратното?

— Той ви търсеше честичко, струва ми се, за да споделя с вас натрапливите си опасения. Чувствуваше се следен, саботиран, ограбван едва ли не.

— В дейност като неговата човек става мнителен. А може би — оправдано бдителен. Сотиров ни предостави убедителни доказателства, че не една чужда фирма се интересува от изследванията му.

— Последната проверка на негов сътрудник, извършена по настояване на Сотиров — следеше своята мисъл Велев — датира от преди година и осем месеца. По същото време той вече е бил в преговори с концерна. Ще рече, разигравал е бдителност, за да ни насочи умишлено по лъжлива следа.

— Измяната на едного не изключва и други измени. Донякъде Сотиров искрено се е боял да не би Откритието да бъде продадено от някой негов сътрудник. Оттам нататък той го е продавал лично, като продължаваше да сигнализира срещу конкурентни продавачи, или пък

за камуфлаж — за да не установим подозрителен завои в поведението му.

— След като един човек ни лъже (да, именно — лъже) цели три години, няма причина да му вярваме сега, нали?

— Ето що, капитан Велев — нарочно се обърна по чин Стоянов: — при всяко следствие е нужна опорна точка. За вас тя е самопризнанието на Сотиров. Ще продължите работа по следите, които то ни дава, докато нещо не би опровергало Сотиров по принцип, из основи.

Велев прецени точно тия думи — като забрана за свободни разсъждения. Затуй се върна към фактите:

— Сигналната система не е заработила при взлома. Това ще рече, че злодеят е проникнал в Лаборатория 86 не с подправен ключ, а с оригинален. Или пък някой нарочно е оставил вратата ѝ отключена. При това дактилоскопията не указва непознатата ръка в, Лабораторията. Отпечатъци на Сотиров, Илиева, чистачката.

— От двайсет години ще намериш отпечатъци от престъпника само в произведенията на начинаещи автори. За щастие ние знаем нашия злодей: Енгел. Не бива да го подценяваме. Обстоятелството, че връзките му със Сотиров са били тъй умело покрити, та не сме ги доловили — това е вече много. Имаме работа не с любител и не с новак.

— Ако престъпникът би действувал сам, трябвали са му два-три часа, работил е без пропуск.

— Не съм и помислял, че през прозореца на първия етаж биха се вмъкнали по въжена стълба дружина бандити.

— Естествено. Искан да кажа: престъпникът трудно ще си намери алиби за часове.

— Напротив. Щом като не е бил следен изобщо, неговото алиби е детска игра. Сотиров подозира лично Енгел — възприемам това и аз: за бързината и точността на разгрома Енгел не би се опрял другиму.

— Нещо в проучването на Енгел ме смущава — предпазливо започна Велев. — Вчера той официално се е сбогувал. Съобщил във външнотърговския отдел на обединението за лекарства, че е повишен, поема сделките на концерн с Близкия изток.

— Е, какво? Туй изцяло съвпада с нашата теза: Енгел повече не ще посещава България, понеже е изпълнил докрай задачата си.

Привлякъл е Сотиров, съсипал е Лабораторията. Тригодишната му дейност у нас като представител на концерна е маскирала всъщност неговите истински цели. Давала е повод за чести посещения в България, за контакти със специалисти по лекарствената част.

— Но защо Енгел ще се сбогува открито, тъкмо когато готви последната и най-рискована част от операцията? Далече по-изгодно за него би било привичното ни разсеяно очакване да го видим отново у нас след седмица-две.

— Е, какво съмнително има тук? Енгел никак не е допускал, че Сотиров с един мах ще срине цялата му постройка, като промени решението си и не отпътува.

— Вероятно е тъй — не настоя повече Велев. — Само искам да ви кажа, че поведението на Енгел вчера заран е неубедително от гледище на психологията: той се е държал твърде безгрижно като за пресен злодей.

— Аргументите ти?

— Понеже оповестил своето окончателно отпътуване от страната, външният отдел му дал вечеря. Това не било задължително, но Енгел — нека му признаем — за три години си е създал по-скоро приятелски връзки с хората от обединението. Там едногласно свидетелствуват, че бил отзивчив, коректен, охотно правел лични услуги.

— Съвсем нормално. Никой не би се отказал от по-дълбоко внедряване в една среда, щом бъде със занаята на Енгел.

— След вечеря той бил изпроводен до хотела. Не го е напускар до седем и половина заранта, когато администраторката му поръчала такси до аерогарата.

— А ти какво очакваше? Енгел да мине пред лоджата, да предаде ключа си и да го вземе подир четири часа отсъствие? Ей така, нощни разходки. Но хотелът има не един изход, надявам се.

— Цели четири. Два от тях — през нощния ресторант и през бара. Не там е работата, алиби Енгел всякак ще си изработи. Снощи обаче разпитах стюардесата от самолета за Виена: никой пътник не и е задавал въпроси при излитането.

— Та какво от туй?

— Представете си психическото състояние на злодея: той вижда как Сотиров изостава от пакета пътници. Отбелязва липсата му, когато

вратата бива затворена. Та Енгел би проявил поне тревога, би уведомял стюардесата, че един пътник го няма — неговия познат.

— С каквото и да е въпрос към стюардесата Енгел би се издал. Щом установи, че Сотиров липсва, той трябва да допусне: ние сме вече известени за разгрома, вече сме предприели мерки.

— Но Енгел не е дал признаци на смущение или страх. Нима е възможно да си смуче бонбона и да чете вестник, докато...

— А какво да предприеме, моля ти се! Искаш той да кресне на стюардесата: „Пардон, мадам, ей онзи господни ми е нужен, защото срещу него ще ми броят торба пари, пуснете ме да си го уловя и натоваря силом!“ Тъй ли? През последните двама месеца до излитането Енгел ужасно е треперил не за торбата пари, ами за кожата си.

— Е, как реагира човек в такъв случай? Някак реагира все пак.

— Говорим, не за човек, а за опитен човек. Такъв мигновено ще пресметне, че е загубил играта: или сме задържали съучастника му, или съучастникът сам се е покаял и ни е насочил по дирите на Енгел.

— Извинете, а защо Сотиров не направи това?

— Именно това направи.

— Но след два часа. Когато сам се озовахте пред него. Тогаз е било късно. Защо Сотиров дочака да стане късно?

— Нощес разсъждавах — безполезно разсъждавах — и върху пропуснатите възможности: Сотиров неизказано би ни улеснил, ако навреме ни посочеше Енгел. Но той, види се, е бил презаема със себе си и със своето внезапно хрумване.

— Нещо като психичен шок?

— Шоковете са непознати на Сотиров. Той още не е знаел за разгрома на Лабораторията — защо ще бърза да ни предава Енгел, неумилен в друго, освен в преговори за контракт? Това дори не е наказуемо.

— Но Сотиров отдавна е наясно, че Енгел не е търговският пътник, за когото се представя. Че този тип има най-малко две лица. Обществено погледнато...

— Обществено ли?

Стоянов изведнъж усети как го наляга умората не само от една нощ безсъница — тъмна, горестна изнемога. Усети ожесточение срещу

младия мъж насреща си, който седеше удобно, спореше настъпателно, а не отпадаше.

— Ти не би намерил нищо странно в държането на Сотиров, ако бяхте расли заедно, ако сте били някак... мистично обвързани цял живот...

— Винаги съм ви... завиждал, загдето познавате отблизо и отдълго академик Сотиров. (Май и завистта на капитан Велев беше бодра. Той не забеляза как в разговора се вмъкна дума, вероятно произнасяна съвсем за първи път между тия стени: „мистично“.) По наше време великите личности не се срещат всеки ден. Вълнуващо е.

— Колкото до вълнуващото, прав си.

— Дали е възможно той да бъде съден? Би било нетактично.

— Моля ти се, капитане — оборава се Стоянов от неуставните завои в този разговор. — Гледай си работата! Не ние преценяваме какъв ще бъде крайният изход от нея. До понеделник от тебе искам заключение по следствието. Толкоз.

Велев съобразително стана. От Стоянов не убегна, че той става неохотно, сякаш за капитана едва сега почваше значимата част от диалога им, пси-хо-ло-ги-ческата.

3

Бе наредил днес да не го свързват с никого. След като възложи на Велев ръководството над цялото туй разклонено и все пак еднопосочно следствие, Стоянов се отдаде на своята, невъзложена му от никого работа.

Всичко, което вчера Алкивиад заяви като подразбиращи се за неговия егоцентризъм действия, днес трябваше да бъде преведено на обществен език: академик Сотиров бе възнамерил измяна.

На аерогарата или снощи във вилата под Витоша Алкивиад рисувахе себе си с редките цветове на онази подкупваща естественост, която го правеше така неотразимо опасен. Погледнато откъм него, нещата бяха нанизани на добре опната, издръжлива логика. Но освен нея съществуваше и друга. Вече се каза — то беше не логика, не и мировъзрение дори. Съществуваше цяло едно, изградено от живи и мъртви мироздание. Това, че Алкивиад Сотиров отказваше да участва в него, съвсем не пречеше на съществуването му. Напротив.

„Напротив!... Именно загдето Алкивиад не ще да знае, че нас ни има, длъжни сме да... Длъжен съм, по-точно. Моя е отговорността, че не опознах безжалостно и бистро Алкивиада. Кому са били дадени за решение на една задача цели трийсет години? Ще рече, бедата не е в срока, ами в условието на задачата — работих по невярно условие. То ме докара подир три десетилетия до неверен резултат — до непознание...

Моята представа за Алкивиад се оказа негодна, иначе той не би ми се изплъзнал пак в нечакана посока. Чрез мене той се опита да заблуди всички нас, да ни изненада обезоръжени. Скъпо струваща изненада...

Събери се! Не мисли колко си уморен, отвратен и май отчаян! Очисти съзнанието си от всичко, струпано върху лъжливи основи! Скъсай своята вехта до изтъняване връзка с човека, когото срещаш — въпреки пресекулките — от детство до вчера!...”

Това бе часът, когато Стоянов си даде сметка защо вчера беше се втурнал необяснимо подир жълтата кола на оперативните, защо сетне бе препускал към аерогарата, защо снощи се озова в Алкивиадовата вила: той искаше да узнае! Вече пълно денонощие го блъскаше и гонеше търсаческата страст, чийто вкус бе забравил. Тя имаше малко общо със следствието и изводите от туй следствие, несложно, почти едносложно. Тя се стремеше при изнурително сърцебиене и задух към непосилна цел: да опознаеш човека, когото познаваш от дете.

Това бе часът, когато Стоянов осъзна: решение на многолетния случай Сотиров ще бъде не едно безупречно проведено и сполучливо изведено следствие по разгрома на Лаборатория 86, нито пък присъдата, която то би обосновало. Алкивиад Сотиров беше не само случай, но и явление — явленията преди всичко трябва да бъдат опознати! Опознавайки ги, обществото бе расло, като подхранваше напредничавите и прегазваше назадничавите.

Тъй необикновен труд си наложи сам и тайно от всекиго Марин Стоянов: да възкреси по свои и чужди спомени миналото на приятеля си — там бе скрит ключът към явлението Алкивиад. Очебийно неднешно и нетукашно, то едва ли принадлежеше към бъдещето, ами по-скоро към отречената история, пълна с блясъци и насилие...

„Каквото и да е, трябва да узная! — рече си Марин Стоянов. — Имам правото да узная, заплатих това право.“

— Другарю полковник! — (беше секретарката). — Един гражданин толкоз настоява да го приемете по някакво следствие, че си позволих...

— Много си позволявате наистина. Кой е той?

— Академик Цветков.

„А защо не? — рече си Стоянов. — Аз и без туй щях да го потърся днес-утре. Един от първите, които си създадоха твърдо гледище по въпроса. Той посвети живота си и провали живота си, дано наложи туй гледище на околните...“

Висок и сух, цял достопетие, внушителност, Цветков беше от ония хора, които с право се сърдят на... Кому всъщност? Всичко у него си стоеше на мястото при единствена видима липса: обаяние. Но не всеки трябва да бъде, пък и не е обаятелен, а туй не пречи. Кой знае защо на Цветков то пречеше много. Академикът се държеше обидено, намеквайки всякак, че е човек уязвен, измъчен и орисан за по-

нататъшни несполуки. Тази обиденост му носеше не хорско съчувствие, ами гъста досада. Дори Стоянов, навикнал да се занимава с чужди грижи, пред Цветков изпитваше желание да заяви некрасиво: „Какво ме интересуват вашите грижи?“

Професорът достолепно се настани срещу Стоянов и подхвана с горчивина:

— Вярвайте, нощес преживях страшни колебания, те просто ме смазаха. Уви, всекиму на ваше място ще се стори чудовищно онова, което предприемам днес, но аз съм наясно по истинските подбуди на постъпката си: те са граждански. Запазете всички резерви и убеждението, че съм пристигнал да уреждам стари или нови лични сметки. Стига аз да бъда с чиста съвест: не премълчах нищо.

Този монолог започна с огорчение, а завърши с отчаяние — гласът на Цветков заглъхна до шепот.

— Едно кафе ще пиете ли? — Стоянов се усети неловко пред тъй откровени вълнения сутрин рано, по-търпими те биват вечер или нощем.

— Благодаря, не пия кафе от инфаркта насам.

— Най-лошото подир инфаркт са вълненията, не кафето.

— Уви, тях не си избираме. Какво не бих дал например, за да не преживявам изтеклата нощ! Когато взех експреса от пет и половина, все още не бях решил дали да ви посетя. После излязох на площада пред гарата — прекрасен е станал новият площад. Видях работни тълпи по спирките, видях рояци деца в училищните дворове. Помислих си: някой трябва да се жертвува, за да цъфти този прекрасен живот. И вие както мене сте профилактик, та трябва да разберете, че моите подбуди са чисти.

— Моля ви, не съм намекнал противното! — слабо отби Стоянов, зашеметен от толкова прекрасна чистота.

— Не бих казал — опроверга Цветков. — Не за първи път разговарям с вас по случая Сотиров, а факт е, че до днес моите сигнали не дадоха резултат. Е, как да разбирам това?

Цветков се разгореци недостолепно; ръцете му блуждаеха — така не знаят къде да диянат възбудата си ония, които са зарязали тютюна; така противно оголват недъга си ония, които влачат натраплива мисъл — въпрос на нерви, изхабени от траен дразнител. Именно натрапливо Цветков додаде:

— Ако нееднократните ми сигнали бяха взети под внимание, Сотиров отдавна трябваше да бъде там, където ще се отпрати чак сега: в затвора.

При този искрен израз Цветков вече съвсем се обиди. Той сне очилата и ги забърса с бяла кърпа.

— Ето що, професоре — взе най-послед думата Стоянов, — вашите сигнали се оказаха неверни или поне неаргументирани.

— Аз лъжа, ясно. Има ли изобщо смисъл да разговаряте с лъжец?

— Разговор е нужен вам, не на мене — това от една страна. Що се касае до моите аргументи, ето ги: твърдяхте, че Сотиров бил участвувал в разработка на бактериологично оръжие — твърдението ви излезе невярно, професор Цветков, според сигурни данни концернът изобщо не е имал подобна задача. Твърдяхте, че Сотиров бил писал клеветнически съчинения срещу нас — не ни посочихте псевдонима му, нито свидетел, който да подкрепи обвинението ви. Твърдяхте, че насаждал недоверие у чуждестранните си колеги към нашата лекарствена промишленост — външната ни търговия с лекарства процъфтява, а концернът е от редовните ни и едри клиенти. Е?

— Боя се, че нашите успехи ни успокояват — оскърби се бдителната тревога на Цветков.

— Би било глупаво, ако тия успехи ни измъчваха. Те изразяват нещо обективно, докато сигналите ви са субективни.

— А как ще обясните, че някои изказвания на Сотиров пред сътрудниците му биват тълкувани благосклонно, отминавани дискретно? Настроенията на Сотиров не са тайна.

— Ние обаче имаме отношение към деянията на нашия гражданин.

— Дори когато този гражданин е войнствуващ индивидуалист, когато мисли антиобществено!

— Никой не го е издигал за депутат на трудещите се.

— Простете, не знаех, че обществената етика е задължителна само за депутатите.

Такъв похват бе присъщ на Цветков: той подменяше думите на своя словесен противник, използвайки сръчно, „ах, значи искате да кажете“, което никога не си искал да кажеш. Тъй печелеше предимства

в разговора и едва ли само при разговор. Точно заради тази и други сходни с нея черти Стоянов открай време подозираше професора в злонамереност. Но днеска бе решил да се очисти от всичките си досегашни преценки по случая Сотиров, тоест — и от своето предубеждение към най-върлия Алкивиадов враг.

— На какво дължа посещението ви? — започна той.

— Не ще заявя, че съм случайно тук — усмихна се Цветков с огорчение. — Дойдох, понеже научих, че вчера Лаборатория 86 е била необяснимо разгромена.

— Ако потърпите седмица, ще ви дадем обяснения. А как тъй скоро научихте?

— Телефонираха ми от института на Сотиров.

— Аха. Някой ваш човек в противниковия лагер.

Направи усилие, за да не се разсмее — всякак го веселяха тия два института, тукашният и провинциалният. Строго взето, те не бяха сродни по задачи и цел. Войната помежду им се дължеше на легендарното вече съперничество на техните шефове. Учените-практици от окръжението на Цветков се чувствуваха подценени и засегнати — точно като Цветков. Не ги радваха високите премии, ръководното място в цяла една промишленост, неограничените средства, получавани за пътувания, информация, апаратура — матери-ал-ни възможности! Бледа им се струваше моралната награда: светкавично приложение на изследователските резултати. Въпреки нея, те си оставаха при-лож-ници. Придатък към производството, пък какво че бил ръководещ. Групата Цветков боледуваше от съзнание за малоценност.

Тя (за щастие, неголяма част от двеста и четирийсетте учени) се трудеше в белокаменен корпус с многоцветен парк, спортни площадки, концертна зала и едва ли не дансинг всред кипарисите. Разположена между лекарствения завод и курортните плажове, завидната сграда им изглеждаше нищо и половина, щом я сравняха с наколното произведение от кафяво стъкло и тюркоазена керамика, забучено край столицата. Честолюбците от провинциалната групичка болно завиждаха, дето Лаборатория 86 изследва единствен проблем — научен аристократизъм бе то, признание от горе, че този проблем има всечовешко значение. Столичните им колеги, без да получават премии

и антрефилета във вестника, подир години ще смаят света с Откритието. Туй вече не ти е място в пресата, ами в историята.

„Ех да би знаел Алкивиад, че в Лаборатория 86 има поне един, който наднича, подслушва и държи в течение Цветков! На този някой май не са присърце световните Алкивиадови сполуки...“

Навярно поради досада, която изби спирачките на мисълта му, тя стремително се отърколи назад, към младост и детство: Стоянов си спомни родното градче с широкия, пращен мегдан, където в петъчен ден селяните продаваха лук и зеле направо из каруците си. А през останалите дни мегданът беше предпочитано полесражение за дечурлигата. Десетки рошави, боси, ситнички и жилести, прежурени от южно слънце, от месец непрани и от отзаран не яли, но много живи хлапета прашеха през мегдана, разделени на две дружини. Сетне се докопваха и започваше нещо приказно вълнуващо: бой, бой, бой!!!

В голямо множество и значими битки по-късно взе участие Стоянов. Беше ги печелил, бе си излизал поразен, че и ранен. Но никога вече боят нема̀ сладостта от ония дни — прашните, слънчеви детски битки всред открит мегдан. Никога вече победата не си възвърна вкуса на суха филия след прегладняване, не му донесе пъргавата, потна, босо бързокрака радост, когато...

Защо си позволяваше спомени?... А, да. Поради вътрешния смях, който потисна — двамата научни колоси му напомниха детското дране, детската неуморимост — битка за самата битка. „Как не им омръзна!“

Стоянов си въобрази: вчера следобед един подчинен на Сотиров е изтърчал дома, набрал с деветцифрен номер, който многократно дава заето при първата или третата цифра. Но подчиненият не се е отчайвал, въртял е цял час, сърбайки кафе, без да усети, че му пари, че горчи. За да обади благата вест: „Ликувайте вие там, на лазурния бряг! Противниковата дружина е низвергната. Действайте, сега е сгода!“

Цветков веднага е потеглил. И не е вярно, че бил взел влака след десетчасови душевни конфликти, от които насмалко не примрял — не. Пътувал е всъщност с колата, снощи е обсъждал стратегия и тактика със своя човек от Лаборатория 86, сетне онзи го е настанил да спи в хола. Колко ли са дотам честитите нощи в човешкия живот? Падение на трийсетгодишен противник...

— Намерихте ли място за паркиране? Около нас всичко е препълнено.

(Стоянов обичаше да проверява на часа своите несъществени, странични предположения.)

— Благодаря, смогнах. Беше достатъчно рано.

„Ето ти и експреса от пет и половина!“ — потвърди се догадката на Стоянов. Но той нямаше време за повече догадки.

— Кое ви накара да се явите непризован?

— Ето що — поде Цветков колебливо, но задушевно. — Вашите хора разследват едно вулгарно престъпление. Уверен съм, че ще се доберат до истината. Но извън нея — също съм уверен — ще остане най-важното: личността Сотиров. Както винаги, Сотиров си остава вън от всякакъв обсег.

— Боите се, че той не ще влезе в затвора ли? — назова нещата Стоянов.

— Вие пак смятате, че за мен е от значение само злото на Сотиров, нищо друго.

— Не нищо друго. Но и — злото на Сотиров. Нали?

— Прав сте.

Така откровено признание Стоянов бе изключил — очакваше професорът пак да занастоява за кристалната чистота на подбудите си.

— Тоест, бихте използвали следствието, за да zlepоставите един човек.

— Аз нямам данни, че академик Сотиров бил извършил злодеяние. Казвам само, че той е злодей.

— Моля! — Стоянов не повярва на ушите си.

Твърдението на Цветков за малко не го върна към един спомен, на който не тук и не сега беше мястото: преди двайсет и три години, когато капитан Стоянов все още малко познаваше Алкивиадовците и Цветковците, зает с борба в прекия, а не в преносния смисъл, твърде подобно мнение, изказано от доцент Цветков, бе излязло скъпо нему — на капитана. Оттам поведе началото си предубеждението, с което полковникът посрещаше академика. Но винаги досега, щом Цветков го посетеше със своите сигнали за минали или нови простъпки на съперника си, бе излагал дребни и дори дребнави доводи. А днес седеше насреща му нито със сигнал, ни със своя версия за престъплението — той открито и твърдо изказваше едно становище:

— Сотиров е злодей — повтори академикът.

— Трябва да ви предупредя, че недоказаното обвинение е клевета. Подсъдно.

— Готов съм да понеса последиците; в един процес за клевета бих имал немалко свидетели на своя страна. Щом именно към Сотиров сте така придирчиво етични.

— Говорим не за етика, а за закон. Освен туй Сотиров ни веднъж не е дошъл със сигнали за вас или за другиго.

— Че как ще дойде! Нему е досущ все едно дали аз, този град, тази страна, дали този свят изобщо съществува и ще продължи да съществува или пък ще се продъни по дяволите. Не сте ли забелязали, че нищичко освен собствената му личност няма значение за Сотиров? Неговият егоизъм е егоцентризъм без пролуки — Сотиров не ни вижда.

— Това си има и добри страни: не търси съюзник или рефер в борбата помежду ви.

— За Сотиров не съществува и такава борба. Той не чувства нужда не само от трети (рефер, както казахте), ами дори от втори в своята игра. Манталитет на авантюрист, на комарджия. „Игра срещу съдбата“, както заявява сам. И точно в своя егоцентризъм Сотиров е заплахата. За обществото като цяло.

— Върху подобни доказателства ли почива мнението ви, че Сотиров бил злодей?

— Най-общо: да. Крайно опасен е човек с такава душевност, когато бъде учен. Нашият труд е особен. За разлика от другите човешки дейности той е тайнствен.

— А? — не доразбра Стоянов. — Искате да кажете: таен. Както нашия?

— Не, другояче. Целта, която преследвате вие, е тайна за всекиго, но не и за вас — вам е известно какво се търси: убиец, крадец, клеветник, връзки между този и онзи. Докато ние сами не знаем какво дири. Откриваме непознатото, за да го превърнем в познание. Или напротив: нещо, което човечеството смята възможно, ние опровергаваме, доказвайки неговата невъзможност.

Цветков се увлече, въпреки скучаещия вид на събеседника си:

— Всеки от нас лично си поставя цел. Към нея се стреми чрез изследване. Що значи да изследваш? То е да узнаеш — подир година или половин век убийствен труд — дали условието на задачата ти е

било правилно и дали ще изведеш решението й. През цялото това време ти работиш на тъмно. Няма учен, който би заявил със сигурност, че година или половин век дълбае във вярна посока. Нито пък страничен познавач, който да гарантира, че откривателят работи правилно.

— Професоре, говорите ми известни истини.

— Щом били известни, питам ви: как Сотиров убеди когото трябва, че неговото търсене било с доказани предимства? Защо именно нему бе възложено да гони Откритието с отбрани сътрудници, при значителен кредит? Защо върху неговото име обществеността крепи надеждите си — Сотиров не е бог, за да удължи човешката младост, за да разхубави старостта!

— Сотиров получи този кредит след едногодишно проучване на проблема от страна на най-изтъкнатите ни специалисти, които потърсиха мнението и на сродни институти в чужбина. Вие бяхте тогава в комисията — ваша слабост е, че не убедихте колегите си доколко хипотезата на Сотиров била погрешна. Помня заключението на комисията: Сотиров трябва да продължи работа.

— А помните ли също, че аз подписах на особено мнение? Него поддържам до днес. И тъй, докато си го поддържам, Сотиров злоупотребява с човешкото доверие, разхищава обществени средства. Защо? За да гърми и святка по всички международни форуми. Това дребно злодейство ли е?

— Момент! Току-що споменахте: когато търсиш едно откритие, никой не би гарантирал дали пътят ти е верен или неверен. А вие, професоре, цели десет години разнасяте убеждението си колко неверен бил методът на Сотиров. В такъв случай вие вече сте откривател: откривате ни, че склерозата не е комбинация от вируси.

— Аз нямам изследователски аргументи.

— Виждате ли? Бихте ги имали, ако изследвахте, наместо да сигнализирате.

Без да ще, Стоянов се ядоса. Професорът долови това и горчиво се оскърби:

— Не е моя вината, че съм обречен да храня цяло производство, докато Сотиров се посвещава на едничко, фундаментално изследване. Но работи не само той. Някои сродни и успоредни изследвания говорят, че неговата хипотеза е на изживяване.

— Може би. Това ваше разкритие не ни изненадва. Поне неколцина от най-младите ученици на Сотиров настояват за друга насока в търсенето, за принципно различна постановка дори. Но на времето, когато Сотиров оглави Лаборатория 86, неговата хипотеза беше перспективна. И ще продължи да бъде, докато не я обори друга. Или пък — докато сама не изчерпи всички свои възможности, не се опровергае.

И изведнъж Стоянов стана рязък: течеше празно време!

— Извинете, нали привършихте своя сигнал?

Академик Цветков сега не се обиди.

— Не! — отсече той. — Нека ви напомня, че при труд като нашия едничкото, което крепи изследователя, е неговото твърдо убеждение.

— Е, та?

— Убеден съм, че Сотиров не е убеден в своята правота, която навсякъде представя за непоклатима.

— Откъде взехте пък тази увереност? Четете мисли, що ли?

— Някои промени в състоянието и дори във вида му (Сотиров най-после взе да остарява, нима не забелязвате?) ме карат да смятам, че той вече сам не си вярва. А защо не признае своите съмнения, страховете си?

— Що за странни обвинения, професоре! — избухна Стоянов, който нетърпеливо броеше убитите минути. — Наглеждате и подслушвате дявол знае как своя съперник, заключавате, че носел в душата си съмнения, пък не ги разгласявал чрез вестника. На какво прилича това? И кого интересуват вашите... Как да река?

— Клевети, речете го. — Цветков този път се засегна с основание. — На вас, полковник Стоянов, ви се струва оправдано Сотиров да прахосва средства, за да потвърди или опровергае своята научна интуиция. А отказвате да проверите истинността на моята интуиция, че той е злодей — защо?

— Вие не разисквате откритие, моля! Разисквате един човек.

— Човекът сам по себе си също е тайна, която трябва да открием, полковник Стоянов. Личността също е предмет на изследване.

— А какви са опорните точки на интуицията ви?

— Назовах до тук поне две. Първата: Сотиров внуши на много хора, че ще откриел — такива гаранции не поема никой честен учен. С това той излъга, лъжа е точната дума. Второ: Сотиров премълчава своите нарастващи съмнения. Също — лъжа, при туй скъпа. Един учен, който фанатично вярва в правотата си, е маниак, но ученият, който не си вярва, е шарлатанин.

— И двете ви обвинения са по морално-етическата част. С нея се занимават писателите обаче. Нарушение на закона няма.

— Уви. За етичните престъпления никога не е имало наказание. Сотиров не ще отговаря заради човешките същества, които опустоши из пътя си. Близки, жени, сътрудници, ученици... Разговаряли ли сте някога с тях? След всеки такъв допир оставам с чувството, че там, откъдето е минал Сотиров, не никне и трева. Сякаш напалм...

— Какво казахте?

— Сякаш тия човешки съществувания са обгорени от напалм. Криви, горчиви, смазани, увредени...

— Ех, професоре! — отегчи се от толкоз художество и етика Стоянов. — Вредно по начало е да се живее. Понякога съм се трогвал от наивността ви, ваша и на вашите колеги: търсите все нови лекарства, чудодейно средство против старостта. А като как — гълтайки лекарствата ви — ще се опазим от всичко, с което ни поболява ближният?

— Настоявам — забрави да се обиди Цветков, — посетете някои от онези хора. Тогаз ще се съгласите с една известна истина: интуицията е просто познание от висша степен. По интуиция долавям, че...

— А току-що упрекнахте Сотиров, гдето нечестно гарантирал за интуицията си. Може би неговото познание е просто по-високо от нашето, а?

— По-високо от моето, искате да кажете.

Професорът се оскърби тъй болезнено, че си тръгна — най-сетне! Не пропускайки да поправи костюма и вратовръзката си. От вратата вече той додаде:

— Не веднъж сте ми намеквали, че моето отношение към Сотиров ви звучи некрасиво, низко. Не искам да изброявам как и в кое целият ми живот би се сложил другояче, ако не беше Сотиров. Нека ви посоча само туй: откакто съм човек с име и място, мене винаги, всеки

е сравнявал с него. Мислите ли, че е весело да бъдеш сравняван с Алкивиад Сотиров? Тъй че (ако в нещо ви се чиня увреден) зачислете ме всред ония — под напалма.

Тук Стоянов се смути пред горчивата искреност насреща си и не отговори. А докато провождаше професора до стълбището, Цветков отново помоли:

— Не смятайте, че при вас ме доведоха само лични подбуди. Не. Усещам, че помежду ни се разразява сякаш природно, но във всеки случай необществено явление, а ние...

— Вярвам ви — прекъсна го Стоянов.

За първи път след разговор с Цветков той не чувствуваше омерзение. Съперникът на Алкивиад чак сега правдиво бе обяснил себе си: минат под напалм...

Не беше ли следа напалмът?

Щом работиш по следа, непременно улавяш най-близкия до тебе неин край, за да се върнеш назад, към началото ѝ. „Близък, близка... Къде ги близките на Алкивиад?“ — попита се Стоянов, защото нему бяха нужни именно те, несъществуващите близки на Алкивиад.

Той задълго бе отсъствувал от земята ни и то през време, което я преобърна издъно. Заедно с нея се променяха хората ѝ — днес бе рядкост някой от тях да помни своето някогашно, надраснато аз. Ако Алкивиад би участвувал или дори присъствувал, щеше да се изменя успоредно с всички. Както се случва, и неговите стари връзки биха излинали с годините, но непременно би ги имало.

Ала Алкивиад отсъствуваше — бе довел до съвършенство изгодното отсъствие. Той умееше да се появява съвсем точно: когато се раздават награди за надвити трудности, за изстрадани постижения. Винаги чужденец, гост при юбилейни тържества — такъв бе Алкивиад Сотиров, когото никой не запомни като боец от същия окоп, като работник на същата площадка. Той приличаше на снайпер-единак, способен да избие сам вража рота, но немислим като втори или трети в състава на тежко оръдие.

И така, Алкивиад бе отсъствувал от съдбовното усилие на тукашните хора. Във възрастта му ги нямаше ония години, през които всеки участник в прелома бе притежавал по едно обръщано палто, единствен мукавен куфар, сгъваемо легло, което денем става шкаф и маса наведнъж, квартира с обща кухня, но без баня. Тогаз бедността, теснотията дотолкоз бяха наш въздух, че не тежаха никому, понеже тежаха върху всички.

Алкивиад се завърна, след като великото усилие бе изнесено, понесено и забравено, дало право на участниците в него да заживеят другояче. Така Алкивиад вече би приел да живее. Той прие.

Ала природата не търпи празноти, та старото място на Алкивиад бе зарасло. Подир завръщането си той се вкопа, но хората наоколо му

отдавна бяха образували свои кръгове — подобно на растения, които никнат и живеят по гнезда. Затуй Алкивиад се извисяваше самотно.

Стоянов си викаше, че лично нему такава пустош би тегнала, а не си личеше Алкивиад да линее от самотия. Дотам неправдоподобно, че един ден Стоянов го запита:

— Не ти ли пречи тази безбрежна пустота? Не си ли мъчително сам?

— За разлика от кого съм сам аз? (Алкивиад натърти туй „аз“).

— За разлика от всички ни.

— По мои наблюдения е обратното: както всички. Щом приемаме да живеем, приели сме и самотата — тя е цена на съществуването ни. По твоята логика това било беда, срещу която трябва да се воюва. Но според мене самотата позволява най-пълно да принадлежиш на себе си, да разгърнеш своята личност. Битието ни затрупва с камара дребнавости, речем ли да се вградим в него чрез родителство, роднинство, любов или съпричастие дори. Неизгодно ми е: илюзия за близост срещу съвсем реални тежести. Много — за малко.

Стоянов премълча, без никак да се съгласи. Така и не узна доколко подобни мисли са били причина или последица в самотията на Алкивиад.

Тръгнеш ли по диря, подхвани я от нейния близък край! В отсамния край на Алкивиадовия живот Стоянов забелязваше само Ема Илиева.

Злите езици говореха... Какви зли езици! Беше недвусмислено, нито Сотиров, нито Илиева го криеха — връзката между двамата немлади, всякак издигнати хора. Тя бе обвита в достойнство, приличие и подчертана нетоплина — види се, така я бранеха от лепкави намеци. Без да бъде тайна, тя никога не стана сензация, нито дори предмет на одумки. Тъй като в нея не бе замесен някой трети, а Алкивиад и Ема спазваха далечно отстояние от хората, всякакви приказки за връзката им биха били безпочвени.

Връзка. Ето, и Стоянов никога не я нарече в себе си любов. Струваше му се нелепо между подобни двамата да бушува, да прелива и отлива, да искри и руши тъмното, а прекрасно явление любов. Той би оскърбил и любовта, и тези двама, ако ги вземеше за влюбени. Разбира се, не бяха.

На път към Института Стоянов си призна, че срещата с Ема Илиева не го въодушевява. Представяше си как тя би отвърнала на въпросите му: не ще ги отклони с дума, а с израз на затворено достойнство. Или ще отговаря едносложно, неохотно, загледана отвъд събеседника си. После Стоянов ще се прибере в своята стая, неотнесъл ново познание за Алкивиад.

Жената, към която тръгна на разговор, не предразполагаше, вярно е. Спомни си единствения път, когато — на маса и на чаша — бе изтървал пред приятеля си:

— Вкусът ти май е така изискан, че не го разбирам.

— Не го одобряваш, по-точно — уточни Алкивиад. — Не съм забелязал досега разбиране между двама мъже по този повод.

— Естествено е. Но всеки мъж може да каже какво го привлича у дадена жена. Е, с кое ти харесва тя?

— Не твърдя, че ми харесва.

— Озовала се е под ръка, тъй ли? Туй не е избор, а леснота.

— Ами! Всъщност аз я избирах, старателно съм я търсил като свой единствен пряк сътрудник. В такъв смисъл качествата ѝ са многобройни и редки — тя е умна, но неоригинална; работлива, но пасивна; прилежна, но нетърсеща; затворена, но светска; предана, но неизлиятелна. Да изброявам ли още?

— Описваш я тъкмо каквато я виждам: полуавтомат.

— Не си ли забелязал, че човешки качества обикновено наричаме недостатъците? Аз пък нямам час за губене. Не мога си позволи да поправам пакостите, причинени от нечий емоции. Уверявам те, Илиева изобщо не дава дефект. Тя не само нищо не ми струва — тя много ми пести. Време. Думи. Бит. Въпроси.

Стоянов разбра намека. Алкивиад ненавиждаше въпросите. Замлъкна, но не престана да разсъждава върху човещина, качества и недостатъци у жената. За да заключи в крайна сметка, че нему самия най-високо бяха стрували най-човешките черти на Мария. Дълбокото ѝ съпричастие — Стоянов бе усещал двойно всяка своя трудност, понеже тя еднакво измъчваше и Мария. Горещата ѝ преданост към него и децата — Мария живееше заради другите и чрез тях, а това ги задължаваше особено. През малкото вечери, когато Стоянов си разреши час-два на маса или на градинска пейка, той се чувствуваше чер престъпник: сега Мария носеше две пълни мрежи и

щеше да загуби чантата си, сега търчеше за внучето към детския дом, сега му четеше книжка, докато се пържат кюфтетата. Тя не познаваше в неизменното си самопрахосване ни една от блажените минути, които мъжът ѝ пооткрадваше за лична сметка.

Сега, на път към Института Стоянов си припомни оня разговор, а също и своите разсъждения по въпроса.

Той завари Ема Илиева в лабораторията и по-точно — посред остатъците от Лаборатория 86. Ема и днес бе проявила едно от ценните си качества: наместо вчерашния хаос в обширната зала владееше ред. Боксът бе опразнен от разложени биопробы, стъклените отломки бяха пометени и изнесени до последна трошка. (Нали всички експертизи завършиха до снощи.) Ако човек не бе познавал предишния живот на Лабораторията, сега можеше да я вземе за жива.

Но тя не беше. Превърната в черупка без зародиш вътре, гибелта ѝ просто не тревожеше окото — само толкоз.

В черупката седеше Ема Илиева със своята червена фризура, неестествена липса на бръчки и прозрачен поглед. Седеше чудновато: не с лице към работната си маса, а успоредно на нея, срещу прозореца. Изразът ѝ напомняше древна оплаквачка, чиито сълзи са пресъхнали след безмерен плач, но тя не смогва да се откъсне от рохкавата още купчина, та пусто и безсмислено клечи.

Щом обърна глава, пролича си колко ѝ бе отнело последното денонощие — много. Ема Илиева беше не точно състарена или разстроена; тя някак неуловимо беше скъсила разстоянието между себе си и нещата.

— Благодаря ви — заговори първа, — че вчера вашите хора ми спестиха разпита. Не се помнех, не бях на себе си. Не бих искала колегите да ме виждат такава. Защо ще ги радвам?

— Тоест как? — привлече стол и седна до нея, а не насреща ѝ Стоянов.

От дълга практика знаеше, че всяко противостоеие в пространството поражда враждебност, дразни и затваря човека.

— Колегите не ме обичат — съобщи Илиева. — Никой никого не обича, затуй злорадството е най-сладката от всички радости. Има такава поговорка.

— Тя не е наша, както знаете.

— И така, аз съм готова — делово заяви Илиева.

— Не ми е необходим формален разпит, това ще извърши следователят. Кажете ми: в състояние ли сте да се изповядате? Ей така, съвсем. Без пощада към себе си.

— Нима някой се интересува какво мисля? — не веднага попита Ема.

— Да. Аз. Нашият разговор ще остане между нас, давам ви честна дума. Разбирам, че бихте желали да опазите Сотиров от недобро. Но за тази цел трябва да сте сигурна кое е доброто му. А не сте.

— Откъде-накъде предполагате, че бих щадил Сотиров? — удиви се жената.

— Та вие все пак... — недоизказа Стоянов.

— Аз живея с него десет години, това ли? Смятам, че за да възжелаеш злото на човека, с когото живееш, ти стигат не повече от две.

След като Стоянов призова тази жена към откровеност, длъжен беше да не се потриса пред откровеностите ѝ. Той преглътна отговора си, който напираше, а Ема изтълкува мълчанието му посвоему:

— Не се притеснявайте! Не само не ми е неловко, дето ме изповядвате, ами напротив: отдавна имам потребност от изповед, дано привлека съчувствие към своята съдба.

— Защо не сте го потърсили?

— Бях убедена, че не ще намеря... — призна жената. — Всеки е изцяло зает със себе си, никому не е до другия.

— Е, не съвсем — възрази Стоянов. — Аз например от трийсет години (с малко прекъсване) съм зает с чужди работи.

— Чудесно! — Ема се засмя не със своята механична усмивка. — Чудесно е, че все пак имало хора, които разговарят не за себе си. За да мога да ги занимавам със себе си.

— Нима това е тъй съществено? Човек поминава и без нарочно внимание. Аз например. (Май че прекалявам с този пример.)

— Човек съществувал и без внимание, казвате — повтори жената. — Да, вие, безброй много други — също. Но случаят с мене е различен: цели десет години аз не съществувам, мене ме няма. Има още една глава, още две ръце, прибавени към главата и ръцете на Сотиров. Това позволява на Сотиров да бъде в Института си тогаз, когато дискутира в Ротердам, изнася доклад в Прага, преговаря в

Осака. Това му осигурява гласен разговор със себе си, за да придобиели мислите му милиметрова точност. Помага му да изработва поне двойно — имайки две глави и четири ръце, — за да се носи славата му на неимоверно трудоспособен откривател. То му дава съюзник, комуто може да разчита и в смъртта, понеже интересите им са не сходни, ами напълно покрити. Това...

— Колкото до съюзника, току-що ме разколебахте в неговата смъртна преданост — вметна Стоянов. — Сегашните ви думи не са защита на Сотиров.

— Сегашните — да. Подир десет години, които направиха безпредметни следващите мои двайсет или трийсет години живот, имам право поне на това: измяна.

— Пардон, ама кому изменяте? — зле я разбра полковникът, свикнал да разнищва държавни измени.

— На Сотиров! — отчетливо произнесе жената. — Всеки роб се бунтува поне веднъж в живота си, чела съм някъде такава премъдрост.

— Какъв роб сте вие, Ема! Върху вас не е извършено насилие, в цялата игра сте влезли по своя воля. Моля ви, не се оставяйте на разни чувства, мене ми трябва истината за Алкивиад Сотиров.

— Не свързвайте тази възвишена представа с името му! Истината за Сотиров!... Няма я.

— О, не! — отрече Стоянов твърдо. — Има една истина за всекиго от нас, иначе светът би приличал на лудница.

— А не прилича ли? — заяде се Ема. — Повтарям ви: истина за Сотиров няма. Той е всичко едновременно или временно, той преминава от образ в образ, от действие към противодействие, от умонастроения към извод и диаметрално на него решение. Той се претворява в отрицанието си тогаз, когато количеството на нещо у него премине в непредвидено качество. Той не е обвързан към никого и нищо, вечно изменчив и неуморен както самата материя. Ако на такова определение викате истина, прав сте: има я. Но то е истина за битието като цяло, не — за един човек.

Тук Стоянов се побоя, че у стъклено-никеловата дама бе настъпил внезапен порив към излияния. („Предана, но неизлиятелна“ — спомни си как приятелят му бе окачествил своята ценна находка, жената, която трябвало благодарно да се жертвува заради неговите високи интереси.)

— Не би ли могло по ред? — попита той трезво, дано я охлади.
— Как влязохте в голямата игра и защо я продължихте?

Ема Илиева извъртя стола си тъй, че да седи очи в очи. Прехвърли крак върху крак, запали цигара.

— Той вече не ще забрани никому да пуши тук! — обяви тя злорадо. — Все едно е дали над това пепелище ще се издига пушек или не.

Може би цяла минута Ема мълча, наслаждавайки се на първата си цигара в Лаборатория 86, а също и като търсеше гласа, с който да изложи своята история. Улучи го — научно точен, от прилично разстояние.

И така:

— Непременно знаете, че Сотиров не беше първият мъж в живота ми, за да твърдя, че ме е подвел. Омъжих се студентка, веднага имах дете. После останах сама с детето. После се запретнах мъжки, понеже държах двете не само да ядем, но и да изплуваме над средно съществуване. За пет години завоювах име сред колегията. Бях ужасно горда от себе си.

Плановете ми за живота бяха напрегнати, но посилни; аз вече имах опит и похвати. Бях намерила свое място в туй общество. Не ме тласкаха едри амбиции. Стигаше ми, че живеем с детето охолно, спокойно, сигурно. Не мечтаех за нищо фантастично — научила бях, че всичко си носи цената, а на мене не ми се заплащаше, бях достатъчно изразходвана...

По него време се завърна Алкивиад Сотиров. Спомняте си как възприе туй събитие колегията; прибрал се е у нас ученият, чието име бе професионален мит. Той щял да продължи изследванията си над Откритието тук, с екип от наши сътрудници.

Чувах как колегите ми търсели начин да попаднат в зрителното поле на Сотиров, дано ги избереял за този екип — те се домогваха страстно към обявената, но още пуста Лаборатория 86, понеже преди Сотиров до нас дойде мълвата: „Където е Сотиров, там е и успехът.“

Тази мълва завладя колегите като вдъхнат хашиш. С всеки ден околните ми — иначе умерени и разсъдливи трудови хора — все повече напиреха към лабораторията, където трябваше да се роди Откритие. А Сотиров, наместо да се осланя на препоръки и гаранции,

сам взе да обикаля изследователските колективи. Когато го видях при нас (виждах го за първи път), той ми напомни купувач на души...

Жената млъкна, втрещена в мъртвото пространство, сякаш там беше се възродил образ от зловеща стара балада: някой безмерно богат, коравосърдечен търговец върви между хората и купува избрани души...

— Той бе отрицал небистрата стихия на мита, за да предизвика влечението ни към всичко трудно постижимо. Използуваше ламтежа ни да се приобщим към напредъка — той се ражда с човека, прави от мнозина озлобени неудачници или кисели завистници, но този ламтеж е основа и на цялото развитие...

— Нека се придържаме о фактите, искате ли? — прекъсна Стоянов ненужния нему монолог за прогреса.

— И ето! — като пред оживял спомен възкликна жената. — Хората около мене, убедени подир кратки надежди и дълго разочарование, че ще прекарат живота, отдаден на служба и семейство, тия хора се раздвижиха: пред тях се очертаваше възможност да станат съпричастни в Откритие, каквото пада веднъж на сто години.

По онуй време — продължи Ема — аз стоях настрана от безогледната навалица около Сотиров — жена, все пак. Второ: една трескава, изискваща всички сили работа би лишила детето ми от майка. С една дума, бях чужда на златотърсаческата шарка, от която боледуваше колегията. А Сотиров се появяваше и изчезваше из нашите стари лаборатории, той вършеше в непроницаемо мълчание своя подбор. По-късно узнах какво значение отдава той на подбора — навярно преди векове разни военачалници са издирвали така вещо личната си гвардия. После дойде денят, който раздели живота ми на две. От него нататък заживях прекрасно или мъчително, но във всеки случай необикновено.

Помня, не посмях да споделя с никого, че ме е повикал Сотиров — всеки би ми завидял. Помня, влязох в една от ония четири бараки, където започна Лаборатория 86 — там имаше едничка душа, секретарката. Изправих се пред нея сякаш бях призована от Саваота. Какво можеше да означава тази среща?

Вдадена в отдавнашния спомен, Ема променяше израз — както вода, над която се реят непостоянни ветрове. Сега лицето ѝ изрази

чудновата, обгоряла и вгорчена нежност.

— Не може да сте забравили как изглеждаше Сотиров преди десет години — каза тя. Подире му се зазяпваха дори уличните метачки, без да го знаят кой е. Ако бяхте жена, щяхте да почувствувате и как той умее — да, да, просто умее. Всеки от нас е за Сотиров обикновена или по-сложна брава, която той иска да отключи. Не разбирам защо тава му трябва, но Сотиров неотстъпно го върши. Едва ли друг би пилял такава духовна енергия за ненужен резултат: да очароваш. Но съвсем всеки, попаднал в обсега на Сотиров, непременно ще бъде съблазнен, омаян, превзет.

— Нали говорим трезво! — напомни Стоянов.

— И тъй, Сотиров ме превзе за половин час. Не употреби големи усилия — митът беше проправил пътя му. Почувствувах се така зашеметена от предложението, към което колегите ми се домогваха, че взех решение за половин час, приех.

— Не мислете, че се правя на измамена — заяви Ема. — Онази стъпка аз извърших в пълно съзнание. Усещах, че губя всичко, което бях си създала чрез потна борба с трудности, обиди, недоверие: своя уравновесен между професия, майчинство и удоволствия живот. Този покой, изработен чрез опит и разбиране, аз изпращах по дявола срещу какво? Срещу блуждаещия огън, който ще се отдалечава, докато уж го доближавам, но и от разстояние ще ме изпепели.

Изразът на Ема отново се промени: носталгия — сладка тъга, жажда по нещо, което си напил, без да се донапиеш, понеже напиване няма. С подобен израз, според Стоянов, една жена би могла да си припомня само своето сватбено пътуване из Италия през май. А Ема Илиева възкресяваше спомена за досущ различно щастие:

— Когато слязох с още двайсетина избрани колеги в Лаборатория 86, първото ми усещане беше: заложила съм всичко срещу Откритието. Бе прекрасно и богато усещане, бе време, което най-точно бих нарекла живот. Да живееш...

Тя се оборава като от сън, усмихна се смутено и продължи, отново хладна:

— Ако се питате къде е тайната в гръмкия успех на Сотиров, не пропускайте това: фанатизма. Той е фанатик на своята работа и както всеки обсебен увлича подире си другите. От Сотиров към нас преливаше такава вяра, че сполуката ни е неминуема, та ние се

трудехме непомерно и непосилно, без да си поемем въздух дори лете — забравяхме отпуските си. Там е тайната на Сотиров: той не изпитва мъка, ами наслада, работейки. Той не се раздава, ами се храни, работейки. Той ни внуши своята работна страст леко, както превзема всяка височина. Сотиров има лекотата на призрак, не сте ли забелязали?

— Моля ви! — слиса се Стоянов от така неправилното твърдение. — Защо ще приписваме свръхчовешки качества на...

— ... на един свръхчовек! — почти във вик допълни Ема. — Казвам ви го не като влюбена до слепота жена, а като учен: Сотиров е свръхчовекът.

— Не се съгласявам — строго отказа Стоянов. — Това, за което намекувате, е декадентство, душевно уродство, човеконенавист. То е антисоциално.

Така Стоянов заклеми схващането за свръхчовека, а също и последователите му. Но не се успокои върху стола си, който изведнъж се оказа неудобен.

— Като учена трябва да заявя, че аргументите ви не са аргументи — студено каза Ема. — Аз твърдя, че нещо съществува, а вие се горещите да го определяте. Спорът ни се разминава, понеже аз не третирам характеристиката на явлението: антисоциално, това е най-общата му черта. Но тя не го опровергава като съществуващо явление.

— И така, нека разговаряме научно — прие Стоянов.

— Именно в научен, а не в емоционален ред ви заявявам, че Алкивиад Сотиров е свръхчовек. Не ще напреднете ни сантим в познанието си за него, ако не го анализирате като такъв.

— Може би ще ми предложите и някакъв наръчник по свръхчовечество? — заяде се Стоянов.

— С удоволствие. Човешката история — като най-подръчен наръчник. Там е пълно с личности, които са смятали, че всичко им е позволено и са си позволявали много. Че всичко могат — и са могли немалко. Всеизвестно е как са завършвали. Човечеството не търпи свръхчовеци.

— Ама вие да нямате предвид лудите? — направи се, че вниква в налудничавия предмет Стоянов.

— Специфичен вид психопати, това са свръхчовеците. Те разстрелват деца, а след туй свирят на цигулка или дори на флейта.

— Говорите ми за извратени типове.

— Вие пак квалифицирате явлението, наместо да го опровергавате! — възмути се от толкоз липса на метод Ема. — Не казвам, че свръхчовекът бил душевно здрав, приятен, полезен. Аз просто ви доказвам, че го има!

— Добре, добре — съгласи се Стоянов, дано придвижи разговора отвъд свръхчовещината. — Опишете ми, моля ви, вашата по-нататъшна връзка с това изключително явление.

— Смейте ми се! — въздъхна Ема. — А на мене не ми е до смях. Всеки, през чийто живот то премине, остава като обгорял, осакатен...

Ема замълча и след малко се изсекна. (През туй време Стоянов си спомни за напалма. „Вече двама! — рече си. — Щом повече от един свидетели излязат със същото твърдение, то заслужава анализ — елементарно правило.“)

— Ние работехме с цяла душа, с цяло съзнание — продължи Ема. — Не зная какво чувствах колегите, понеже скоро се откъснах от тях като единствен пряк сътрудник на шефа. Но аз чувствах как работата ми — този все по-яростен вихър на изявата, който ме понесе — образува около мене чер вакуум... Не, не точно тъй!... Това е състояние, което напомня злокачествен тумор. Отначало уродството засяга един орган и блокира само неговата функция. Но скоро пропълзява и в другите, расте, израждайки отделните човешки части в плътно корава маса с тайнствен строеж. Това е туморът: нещо единно, враждебно на всичко, което не е тумор...

Ема бе закрила лице с длани. Гласът ѝ горчиво се изцеждаше между добре гледаните пръсти. Тя говореше като претръпнала — със студен ужас. Стоянов си рече, че едва ли случайно бе сравнила себе си с израждането на жива тъкан — една жена, която от десетилетие гледаше само умиращи и умрели, докато сама беше се поболяла... Защо, защо! В крайна сметка — за да попречи на загадъчните, неумолими разпадания, които преработват живия човек в оглупяла, жалка, смрадна и отблъскваща тлей.

— Моята работа — все продължаваше Ема — ме превърна в самотница, която се стреми към самота. Чинеше ми се нелепо да седна с приятелка на разговор за децата ни, за ланшния курорт, за снощния флирт, когато същия час можех да прекарам в Лаборатория 86, да

ускоря с една секунда Откритието. Имах ли право да се държа другояче?

— Задавате ми въпрос из област непозната.

— Аз ви запознах с нея. Да ви кажа ли защо не ми отговаряте? Досега виждахте нашата дейност от едната ѝ страна: бляскавата. А току-що научихте цената на тоя блясък.

— Ммммда — тихо се съгласи Стоянов. — Чудно: знаем се с Алкивиад от детство, а той никога не ми е споменавал за цената...

— Оставете Сотиров! — почти грубо го прекъсна Ема. — Днес думата е за мене. Сега е място съчувствено да ми речете: „Как ще било дума за вас, когато вас ви няма?“ Ще бъдете прав — аз съм частица, вградена в стъклени стени, в апаратура и проби, в изчисления и изводи. Затуй от вчера не се помня от болка: освен мене и него го няма!

— Сотиров е във вилата си, вие пък какво помислихте!

— Престанете със Сотиров! Говоря, че от вчера няма Откритието. Кълна ви се; не ще го има изобщо.

— Сотиров не споделя черногледството ви. Според него загубата можела да бъде наваксана. При нови срокове, наистина.

— Странно... — процеди жената. — Не вярвам просто, че Сотиров смята да продължи. Това е... необосновано. Той прекрасно знае, че по-нататъшна работа по същия метод става безпредметна — ние загубихме аванса си.

— Разговаряхте ли с Алкивиад след разгрома?

— Не. Сега той ще избягва всички нас. Ще се събере като леопард преди скок, докато уцели бъдещото си поведение — у Сотиров нищичко не е случайно. Едва когато се почувствува изработен за този нов завой в своята съдба, той ще се появи пред публика.

— И вие ли се нареждате посред публиката му?

— Как не! — удиви се Ема. — За него никой не прави изключение.

— Може би бих разбрал тъй особените ви отношения, ако ми разкажете как възникна връзката между вас. Или ви е неудобно? Наистина. Аз съм му приятел, а вие — жена, пък ще го обсъждаме зад гърба му. Но ви уверявам...

— Не ме уверявайте! — прекъсна го Ема. — Първо: никой не постъпва с приятел или с жена както Сотиров с нас. Второ: нищо не

може да бъде зад гърба му, той извършва или говори всичко с лице към залата. Впрочем, и вие, и аз знаем за Сотиров онова, което той е допуснал да узнаем.

— Смятате ли, че той укрива някоя страна от същността си?

(Още щом зададе въпроса, Стоянов го чу как прозвучава: наивно.)

— Разбира се. И по-точно: Сотиров не мами, не крие. Той играе — това е думата. Върши го тъй трайно и последователно, че съм безсилна да отгатна какво лежи под тази многопластова игра.

— Не се изразявате с особена нежност за Алкивиад — упрекна я Стоянов.

— Нали не ще се лъжем! — отхвърли упрека му с открито лице Ема. — Нямам причини за нежност към Сотиров.

— Той не е бил добър към вас вероятно.

— О, това е най-малкото — без болка потвърди Ема. — По-страшно е, че моята десетгодишна връзка със Сотиров приучи и мене да виждам света зъл. Не сте ли забелязали — Сотиров е машинно непогрешим. Никога не подценява опасност, не надценява приятелство, не се предоверява. Сотиров по принцип не допуска добро, цял е настроен тъй, че да отрази онова, което би било зло за него. Някоя човештина не ще го убеди; той непременно ще й намери ниско тълкуване.

— Май преувеличавате — уж се възпротиви Стоянов, но мълком призна доколко Ема е права. — Нима Алкивиад не си дава сметка какво сте му жертвували вие например?

— Че какво съм му жертвувала аз? — безискусно се изненада жената. — Станах негова сътрудничка, понеже ме съблазни тръпчивият хазарт на откривателството. Станах негова любовница, за да споделя живота му, богат на разнообразие, слава и перспективи. Откъснах се от детето си, за да отдам всеки миг на гонитба, която ме издигна. Отдалечих се от своите колеги, защото общуването с тях не ме обогатява вече — аз стоя високо над тях, редом със Сотиров.

Ако днес ме виждате окрадена и злощастна, то е, загдето моята сметка излезе крива...

— Смайвате ме! — кротко заяви Стоянов, наистина смаян от тъй безпощадни самоизобличения. — Лично аз бих търсил по-красиви и

дори трагични черти във връзката ви с Алкивиад. Бих ѝ намерил дълбоко човешко обяснение.

— Някога го намирах и аз — предаде се Ема. — Но днеска — не. От отдавна — не, всъщност.

— Все пак сте горда, нали, че човек като Сотиров ви е избрал и то двойно: за сътрудник и жена.

— Не, не двойно. Едното е последица от другото. Сотиров живее с мене, понеже съм едничкият човек, и без туй пропуснат в храма на Откритието. Такъв сътрудник трябва да бъде кръвно обвързан с шефа си, иначе би заговорничил, клюкарствувал или предателствувал зад гърба му. Сигурният начин, който приковава някого о тебе, е вековечен, знаете. Извън всичко, аз се ползвам с политическо доверие. Аз съм щитът, който отбива от Сотиров всякакви подозрения в нелоялност към нас. Също — удобно.

— Никой не му е намеквал недоверие, моля ви!

— Смятате ли, че това го успокоява? Той усеща, че е заслужил недоверие с целия си живот. Когато един човек е така показно, така изгодно неангажиран, той ще бъде, винаги чужд за ангажираните хора. И ето, Сотиров се обвързва с мене, дъщеря на борци, многократно изпълнила обществени поръчения. „Щом Сотиров взе Ема Илиева...“ — ще каже всеки и ще снесе от него твърде законни подозрения.

— Ние отдавна сме наясно, че Сотиров е аполитичен. То се случва при някои учени.

— Съвсем вярно. Такъв е един от принципите му: никаква политика! Но по същество и това е политическо верую. Ще рече, Сотиров също има убеждения.

— Смятате ли, че те ни вредят?

— Не думите или поведението — целият живот на Сотиров е обществено вреден пример. Той ни кара да се усъмним в нашите ценности, доказвайки как свръхчовекът употребява човеци за своя висш интерес.

— Ето що, Ема — каза Стоянов сериозно: — Упреците ви срещу Сотиров са тежко обвинение. То се нуждае от доводи, по-разумни от този, дето Алкивиад бил свръхчовек.

— Доводът сме вие, аз, още мнозина. Малко ли е?

— Някак неопределено. То оставя открит въпроса: защо се съгласявахте на съжителство с човек, когото...

— Защо не! — отметна глава Ема и напомни искрящите предизвикателства на Алкивиад, но неискрящо. — Ако сте забелязали, някои двойки, които биват заедно, се мразят — по разен начин и в разна степен. А настояват да останат заедно. Защо? Понеже има защо. В моя случай има. Поне — имаше. До вчера.

— Просто се правите на по-лоша, отколкото сте, Ема. Бихме заглъзнали много кално, ако поне умните хора не се бунтуваха срещу злото. Затова именно нашето време надхвърля по доброта всички предходни времена. Не се заблуждавайте: вие също се бунтувате.

— Бунт!... — произнесе жената мечтателно. — Не, аз си давам сметка, че съм окована о Откритието. Това беше втората причина да продължавам играта.

— Ако приемем за първа всички изброени от вас съблазни, към които аз бих добавил още една, основна: съблазънта да помогнеш, необходимостта да извършиш добро.

— Защо не споменахте за нея, Ема?

От точно този миг Ема Илиева сякаш се върна към себе си — към потиснатото свое живо аз, което хиляди часове на фанатичен устрем бяха обезкървили до привидна смърт.

Ема погледна Стоянов с израз на смутено момиче.

— Не споменах съблазънта да направиш добро, защото не вярвах, че ще ми повярвате — призна си тя простичко. — Отдавна и аз престанах да я броя между причините, които ме превърнаха в пустиня. Навярно ми се е струвало невъзможно една голяма доброта да направи човека зъл.

— Нека ви успокоя, Ема! — топло каза Стоянов. — Лошият човек не се чувства лош. Самата представа за добро и зло у вас вече е човечност.

Въпреки че изговори чиста истина, Стоянов също се смути — бе навлязъл в деликатна материя. Но Ема отмина смущението му, за да продължи:

— Надявам се, разбрахте кое ме въведе в играта. Така обсебена, аз изцяло й принадлежах седем години.

— Допреди три, искате да кажете?

— Не мога да определя какво стана преди три години. Дали помръкна фанатизмът, който Сотиров внуши на всички нас? Дали усетих как моето вътрешно напрежение спада, а на мястото му остава едното черно нищо?... Не, че преставах да вярвам в Откритието. По-скоро съмнявах се доколко лично за мене то би си струвало цената. Състоянието на екстаз — също както при душевно болните — беше угаснало, изтощено от собствения си прекомерен напор. Всяка загуба бе ми изглеждала оправдана, докато траеше то. А след края му загубите заизглеждаха непрежалими, те предизвикаха рушително разкаяние и първобитно самосъжаление у мене.

— Е, добре! — прояви известно нетърпение Стоянов. — Щом сте усетили, че настъпва такъв обрат у вас, кое ви попречи да се

върнете по стъпките си? Междувременно никой не е умрял, слава богу, не е произлязло нищо непоправимо.

— Преди малко ви казах: аз съм окована. Съзнах го, щом поисках отново да стана жената, която някога бях. Не само смъртта е необратима, уви! Пълна с необратимост е всяка минута живот, нека не се лъжем... Питате ме защо не съм се завърнала към предишното свое битие? Ето защо: то бе по-низше от сегашното. Няма връщане от висше към низше.

— Но ви боли от липсата на низшето — натякна й Стоянов.

— И така, аз се топях в безизходно самоокайване — отмина забележката му Ема. — Бях се лишила от разточителни следобеди на кафе или на проба, от седмични почивки из планината с безгрижни приятели, от сладко бавни вечери по терасите на ресторанти, където седиш срещу разбиращ мъж и му изливаш дневните си грижи, докато той те утешава чрез своите. Бях изтървала невъзвратимо ония приказни пътешествия през отпуска, когато целеничка принадлежиш на детето си; бях пропуснала последната близост с майка и баща, преди те да поемат отвъд. Съзнавате ли какво губим, отдадени на изявата си?

Това бе не възклицание, а въпрос.

— Тук законно ще ви попитам — заобиколи отговора му Стоянов: — някой насила ли вкара в попрището ни мене, вас? Не. Избор. Ако днес трябва пак да изберем, ще го повторим, понеже той е плод на причини вътре в нас — не на принуда или на съблазън, както ви се струва.

— В това се съмнявам! — поривисто възрази Ема. — Не мисля, че бих повторила избора си. От три години аз продължавам играта от немай-къде. Затуй ви говоря, че съм окована о Откритието.

— Сега разбирам защо въпреки всичко живеее с Алкивиад.

— Нека заявя в интерес на точността, че съжителство между нас изобщо няма. И не е имало.

— Не може да бъде! — втрещи се Стоянов.

— За да избегнем подобна реакция, нито аз, нито Сотиров сме отричали, че живееем заедно. Никой не би чул обратното, цялата логика свидетелствува против нас.

— А как бихте нарекли своята връзка със Сотиров?

— Ами че наречете я вие! — ядовито предложи Ема. — Мене ако питате, тя е обида за природата. Тази връзка предизвика моето разпадане...

Стоянов тайничко погледна часовника си — почти пет. Денят му беше протекъл, за да изслуша две изповеди, които бледо осветляваха явлението Алкивиад. Те даваха немалко, но не и достатъчно. А трябваше.

Ех, тия обрати в разговора! Налага ти се да завиеш поне под прав ъгъл, докато насрещното съзнание се противи, запазва инерция из вече поетата посока.

— Къде бяхте на осми след работно време?

Ема го изгледа с изненада, а след малко — унищожително; задаваха ѝ банални въпроси, когато тя разкриваше своите най-съкровени болки.

— У дома, както винаги — отговори тя. — Сотиров държи от работно до работно време да бъде изцяло на разположение.

— Как прекарвате обикновено тия часове и как ги прекарахте на осми?

— Двата ви въпроса имат един отговор: аз седя в къщи и чакам. Следработното време на Сотиров е усилено работно. Използува го за посещения при висшестоящи, за интервюта с журналисти, за прием на чуждестранни колеги или за доклади пред обществеността. Но ако не върши нищо от всичко туй, Сотиров е неизменно в Лабораторията. Навярно портиерът ви е осведомил, че шефът заключва Института. В десет или в два часа нощем.

Сотиров особено държи на тези свои часове — натърти Ема. — Той работи невероятно плодотворно в пълно усамотение, сякаш присъствието дори на втори човек би му отнело насладата от труда, споделяйки я. Намирала съм често върху бюрото му резултатите от такава нощ — на това се вика количество и качество!

— А какво правите вие, докато той прекарва тъй сладострастни нощи?

— Чакам. Чакам половин или цяла нощ. Аз трябва винаги да бъда под ръка, но на разстояние — у дома, до телефона. Ако позвъни три пъти преди да вдигна слушалката, Сотиров пита със своята изгаряща ирония: „В кухнята ли беше?“ Намек, че съм се отлъчила по дребнав повод — иначе следва да откликна на първия звън.

— Но за какво точно — тази безсменна стража?

— Сотиров не поема никаква информация, която може да бъде обработена и запаметена от по-низш мозък — моя например. Това е друго негово разковниче за плодовитост: той подбира горивото на мисълта си, не я хаби с материал от долните етажи на познанието.

— Че как става туй? Кой не би предпочел...

— Всеки би предпочел, но не умее. Разбирате ли сега защо връзката ни (при всеизвестната изменчивост на Сотиров) е така трайна: аз съм за него живият, препълнен с данни, вечно готов наръчник. Аз пазя цялата информация, нужна да храни ума на Сотиров. Тоест: аз съм незаменим придатък към неговия висококачествен мозък. Казвам го без ехидство и без горчивина.

— Е, бъдете искрена! Човек е устроен така, че всяко неравенство го разярява. Дори, когато бъде основателно.

— В научния кръг има случаи на обективно безспорно неравенство. Там е математически точно кой колко струва. Сотиров смята, че аз съм неспособна да обобща, да изведа, да формулирам, или да поднеса резултата от изследванията ни. Тук той е прав, но не съвсем: аз не мога да извърша това на равнището на Сотиров, а не изобщо. Той не го знае.

— Не знаел, че можете ли?

— Той не знае, че аз зная, че мога — уточни Ема. — Не му е известно доколко си давам сметка за своите реални възможности. От това произлиза много.

— Какво произлиза?

— Днешният ми разговор с вас например. Според Сотиров, такъв разговор е изключен. Шефът непоклатимо вярва, че аз съм прещастлива от мястото, където ме е насадил. Тук му е грешката.

— Това е май първата грешка, която Алкивиад допуска — засмя се Стоянов, но веднага си забрани по-нататъшни увеселения:

— И тъй, на осми вие се прибрахте, за да чакате звън или Сотиров лично. Доловихте ли нещо необичайно в държането му през оня ден.

— Съвсем нищо. Той дойде към девет (когато ще пътува, напуска Института по-рано, за да бъде във форма на следващия ден.) Говорихме само за доклада му. Накара ме да проверя своите статистически данни в него — бяха точни, аз работя много точно.

Прочете ми на глас увода, за да се доубеди — слушайки го, — че е ефектен. Поиска ми да си припомня някои подробности за ония колеги, които щеше да срещне в Инсбрук. Сотиров умее да ласкае хора, повърхностно познати, като им показва, че не е забравил такива детайли: чий син следва археология, чия дъщеря е омъжена в Австралия, чия жена боледува от синусит и прочие. Материалът за подобни мили внимания доставям предишната вечер аз.

— Предвиждаше ли Сотиров по-решаващи за него от друг път срещи?

— И да би предвиждал, той ще го скрие от мене.

— Споменава ли ви е някога името Енгел?

— Не — отговори Ема, след като съвестно премисли. — То ми е известно, но не от Сотиров. Енгел води сделките между обединението и концерна, та...

— Идвал ли е Енгел в Института?

— Не. Институтът ни е секретен. Всички контакти с чужденци имаме извън него.

— А сега моля ви да разсъдите добре: забелязала ли сте от някое време промяна у Алкивиад? Безпокойство, разсеяност, раздразнение.

Жената тъй упорито се умисли, че Стоянов изпуши половин цигара, преди тя да подхване колебливо:

— Всъщност, може би... И по-скоро: без да съм забелязала промяна, според мене трябва да я има. Налице са условията за нея, това е.

— Опишете ми ги!

— Спомнете си, нали, как обществеността ни прие завръщането на Сотиров? На нас действително ни завиждаха за него някои чуждестранни делови среди. С една дума, допреди няколко години шумът, навалицата около Сотиров бяха значителни. А вече не са.

— Искате да кажете, че интересът към Алкивиад изстива. То е в реда си: никоя публика не ще ръкопляска цяло десетилетие, я!

— Естествено. Но туй естествено състояние е обида за Сотиров. Той има навика да флиртува с обществото, да печели фанатици, да прелъстява всеки нов познайник, да не напуска ни за миг трибуната. Там, в светлината на изкуствени слънца и пред усиляващи пророческия му шепот микрофони, срещу бездиханната зоркост на хиляди човеци, които очакват от него спасение — там намира своята привична среда.

Сотиров никога не ще слезе доброволно или поне примирено от сцената, той ще хлипа като остаряла примадона с увиснали бузи, която проси бенефис — още десет минути овации, още една вечер изкуствено слънце!

Ема чак се задави от омерзение, а Стоянов си каза, че нейната изпъстрена с художествени метафори реч не ще да беше съчинена току-що. Види се, Ема запълваше дългите си вечери край телефона, като твореше подобно художество. „Бунт, разбира се!“

— Нека не се увличаме! — напомни Стоянов пак. — Та, каква следвало да бъде промяната у Алкивиад?

— Налице са причините й, казах: угаснаха прожекторите, всички се разотидоха. Няма по-невярно същество от публиката и тежко томува, който държи на любовта й.

— При труд като Алкивиадовия е невъзможно да я запазиш — прекалено дълготраен е този труд. Дори певица или голмайстор не са останали в зенит цяло десетилетие — публиката копнее за новости. А от всички видове любов една си остава невъзможна: повторната.

— Дали? — поехидствува Ема. — За кой път вие например повярвахте в Сотиров? За втори поне. И ударът, който той нанесе върху приятелството ви, е поне втори. Ще рече, Сотиров притежава разковниче и за инак невъзможната повторна любов. Само него наистина една и съща публика обикна преди двайсет и пет години веднъж, а преди единайсет — втори път. Но и на тази любов дойде краят. Сотиров не може да не го долавя — той е интуитивен като остаряваща любовница. Той непременно обмисля начини отново да попадне във фокус.

— Споделял ли е някога с вас своето огорчение или намерения в този смисъл?

— Какво говорите! Друг похват на Сотиров е да поддържа у всички ни убеждението, че не е имал и няма неудачи, разочарования, камо ли поражения. Мед и масло!

— Вярно... Дори тогава, когато търси от мене съдействие, той не се оплаква, не изразява боязън или нужда. Но чакайте: имал ли е Алкивиад изобщо тежки дни?

— Задължително — макар че ги крие. Впрочем, без да загатне, че го огорчава липсата на овации, сигурна съм как и колко Сотиров е огорчен.

— Но преди две години Алкивиад беше преизбран за президент на Международната асоциация. При това, някои ваши междинни препарати против склерозата вече дадоха резултат при приложение, за тях се писа много.

— Фактът, че дават резултати само при склероза на определен орган отменя възможността търсеният препарат да бъде универсален.

— Всяка победа си има подпобеди. Сигурно е, че Алкивиад постигна две-три от тях. Туй вече оправдава десетгодишния труд на сто души, изтъква страната ни, науката ни. Малко ли е?

— Малко е, малко! — с отчаяние отекна Ема. — Не ще бият камбаните.

— Какви камбани, счу ли ми се?

— Всички, всички камбани!

Очите на Ема огряха Стоянов с неизразимо синьо сияние, а той си помисли: „Туй навярно се вика възвишеност. Имало я на живо, ще рече...“

— През деня, в който човечеството се отърве от ужаса си пред склерозата (това уродливо скапване, туй мъртвило, което от младост носиш в себе си и го храниш чрез още лакомата си за живот уста, и го приспиваш в леглото си, и го разхождаш из прекрасния свят, за да расте то охолно, за да увеличава смъртта в тебе за сметка на живота ти) през този велик ден ще гръмнат всички камбани из всички градове на всички страни. Всички хора ще плачат от щастие в един и същи час...

Ема отривисто стана, упъти се със залитане към бокса, притвори вратата, а все пак се дочу как хълца. Но не от щастие. Сетне се наплиска със студена вода и пак се върна, подпухнала като момиченце след рев.

— Срещу всесветската камбана на благодарност бяхме се заложили всички тук — каза тя със застинала мъка. — А вие ми говорите за подпобеди, полупобеди... Колкото до Сотиров, бъдете уверен: той си е избрал тази цел, тъкмо загдето светът не очаква никое друго откритие тъй единно и изключително...

— Подоткритията ви все пак помогнаха на много хора да избягнат адска старост. Нима тяхното спасение не означава нищо за Алкивиад? Не довеждайте до крайност своя бунт, Ема!

— Добре, не ще ви убеждавам повече — безизразно се съгласи жената, изчерпана. — Но като следващ свидетел ви препоръчвам

Шарлота. Тя пак била у нас, в Родопите.

— Съпругата на Алкивиад! — слиса се Стоянов.

— Прекарва и зимен, и летен курорт в България, навярно знаете.

— Никога не съм си обяснил защо го прави. Какво я връща към една страна, откъдето мъжът ѝ я изпъди?

— Не я е изпъдил. Шарлота просто доигра ролята си, а Сотиров не задържа ни ден нещо, което не му върши работа.

— Тъй или иначе този спомен трябва да е тежък за Шарлота Шеринг. Защо го възражда?

— Защото едва ли е тежък. Тя може би се е почувствувала освободена при раздялата си със Сотиров. А може би иска да докаже на бившия си мъж, че миналото ѝ с него слабо я засяга. Ще рече, войната между тях продължава.

— Алкивиад стои твърде високо, за да...

— Именно, именно. Той стои така високо, че винаги ще предизвиква към съпротива човешкото достойнство. Класова борба, ако щете.

За да не се разсмее при помисъла за една класово угнетена собственица на акции, Стоянов си тръгна. Беше му неудобно да благодари — механичната кукла, към която питаеше дълга неприязън, за трите последни часа беше се претворила в близко същество. Сега го трогнаха усилията на Ема да заличи следите от сълзи, мъка и безсъница по лицето си, да изправи огънат гръб и да влезе в крак — отново недосегаема.

Ема Илиева бе понесла достатъчно, тя знаеше, че може и да паднеш, но другите не бива да разберат, дето си паднал — иначе става по-лошо. „Изобщо никой никого не обича“ — припомни си Стоянов началото на разговора им.

Не беше вярно, разбира се. Ема просто имаше прекалено високи изисквания към любовта. Бяха я усамотили не Алкивиад и не Откритието, а тази висша възискателност. Такава би я виждал и занапред в мислите си Стоянов: самичка, достойно скрита в своята премълчана доброта, в бунт срещу световното зло, а примирена със своята лична несрета. Но във всеки случай — с прав гръб и безукорна червена фризура.

Вече навън, посред януарската виелица над крайградското поле, потопен в дрезгавините на още един умиращ ден, Стоянов се разсмя

едва ли не гласно беше му хрумнало майсторското определение на Алкивиад за жената, с която не живееше: „Умна, но неоригинална; работлива, но пасивна; прилежна, но нетърсеца; затворена, но светска; предана, но неизлиятелна. Акуратна.“

„Каква ли физиономия би направил свръх-чо-ве-кът, ако прибавех още няколко черти към толкоз удобния за него портрет на Ема?“

Завои, завои, завои... Оплешивяла, мъртвешки черна гора, а отвъд нея — баири; там снегът беше пресечен от кални ивици и голи драки, изранен от оврази. „Безутешна зима. Не — както ония зими, когато бяхме малки, тогаз снегът бе дебел, мек, пухкав. Ситна захар, слънчево сияние и нежна синева. Тогава пътищата бяха чисти — тънички като черта коловози, между тях тук-там зеленееха и димяха с лъкатушен пушечец купчини конски тор. Вrabците се грееха около него, човъркаха го за зърна и пронизително цвъртяха...

Защо отдавна няма чисти зими? Защо зимните пътища станаха кашкаво-сиви? Къде ли се греят сега vrabците зиме, след като не ще намерят конски тор, домашни комини?...

Защо отдавна има командировки наместо пътешествия? Преди трийсет години навличахме върху себе си всичко, което притежаваме, за да се защитим срещу мраз — той владееше еднакво по заседания, вечерни гимназии, митинги и конференции; грабвахме мукавеното куфарче и с триста мъки се наблъскахме във влака. Изнемоцял от задуха и правехт локомотив, стърчене на крак и на ребро в коридора със счупени прозорци, свистене на зъл вятър през протрити ръкави, сърбеж на премръзнали мокри стъпала — всичко туй беше оптимистично до песен: пътуваш! Животът бе някъде напред..."

От десетилетия вече пътищата само претоварваха Стоянов с напрежение, с неочертана опасност, с напъни да изведе нещата до добър край или пък с боязън, че не ще ги изведе. Той беше пътувал с най-бързите експреси и спално, беше летял с последен модел каравели, облечен по-скъпо, отколкото му харесваше. Бе преминавал граници на шлеп или с джип — граждан войник, безсрочно призован в студената война.

И днешното пътуване с тъй много завои Стоянов възприе като черно число в календара — работата, която сам си предначерта, взе да боксува още при първите ходове. Вчера Цветков необосновано заяви, че Алкивиад бил злодей, а Ема настояваше несвястно: свръхчовек.

„Както потръгна, ще си съставя не психологически портрет на Алкивиад, ами сценарий за мултфилм: героят неумерено преминава от образ в образ — благодетел на цяло човечество, предрешен Луцифер, вечнозелен Дориан Грей, обръснат Сатана...“

Снощи, когато се прибра от Лаборатория 86 в кабинета си и се запретна да обобщи казаното от Ема, Стоянов си даде сметка, че то едва ли ще го ползува особено. Твърде слаби надежди му вдъхнаше и предстоящият разговор с Шарлота Шеринг. Пребогата чужденка, светска дама без отношение към нечий (към всечии, всъщност) усилни делници.

И така снощи Стоянов насмалко не се отчая — не беше ли си поставил отново задача, грешна по условие? Какво вярваше, че ще научи от хората, живели до Сотиров, когато сам той — Марин Стоянов — би трябвало по-добре от тях да...

„Стоп!... Разбира се, аз. Всички останали са били по-краткотрайни Алкивиадови спътници, поставени в удобна или в зла зависимост от Алкивиад. Докато аз... Ами, не съм бил поставен! Нали и крахът, и реабилитацията ми дойдоха от случая Сотиров и ме накараха да разместя някои ценности, да се усъмня в уж непоклатими представи. Да усещам винаги вкус на пепел, когато...

Стоп! Вкус на пепел. Обгоряло до горчилка. Напалмът!...“

На туй място снощи Стоянов заряза анализа, изправи се пред нощния прозорец, а не погледна навън. Той честно призна пред себе си, че сам е минат под напалмов огън — въпреки всички удари, с които е богато всекидневието на боеца, оня млад боец воюваше невредим, чудодейно читав до часа, когато в него стреляха от много близо, от упор. Бе стрелял приятелят Алкивиад.

Въпреки туй Марин не падна; задържа го прав убеждението му, втъкано в цялата негова природа, сякаш кръвен състав. Марин продължи да крачи, куцайки, още по-настойчиво предан, ненаграден, а награждаващ себе си чрез тази преданост.

Походната колона скоро го задмина, той се влачеше подир строя и прахосваше цели пълнители от добра воля там, където би поминало с един куршум. Стиснал зъби, криеше как пари раната му, не разчиташе на помощ и прошка, нито на доверие.

Онези години — цели единайсет — Стоянов нямаше да забрави. Те хвърлиха необяснимо тежка сянка и върху следващите единайсет —

слънчево, зряло време, сполуки на майстор, признание от бившите другари, които пак станаха другари. Но хубавите години не заличават лошите. Хората великодушно не напомнят твоя някогашен провал, ала споменът за него те съпътствува, отнема ти самоувереност, кара те да подозираш себе си в смешни грешки и да обмисляш всяко свое движение. Какъв акробат ще ми бъдеш ти, ако си загубил сляпата обсебеност, дето те задържаше на главоломна височина, както лунатик?

Днес например, докато вземаше завоите из пътя до оня прочут ски-курорт в Родопите, Стоянов пак трябваше да замести с нещо помръкналата вяра в своя усет: с враждебен разпит на себе си. Длъжен бе да застане мирно пред полковник Стоянов и да му разкрие с точност всичко, което знаеше за Алкивиад.

След провала си в своята едничко истинска професия Стоянов постъпи на работа чужда, несъответна с дългата му подготовка и опит: патентоване на нашите рационализации или открития. На тази служба той изкара единайсет бездънни години, като движеше преписки и следеше световните справочници, свикваше комисии и изслушваше експертизи. Боец не само по професия, а по призвание, Стоянов възненавидя от първия ден иначе завидната си длъжност. Някъде, ех, някои дерзаеха и рискуваха, проверяваха себе си в умни схватки, принасяха тайни, но скъпоценни печалби — разплащаха се с мъртвите и служеха на живите, които не подозират това, ами са заети да свикват комисии и изслушват експертизи например. Обидно.

При една от честите си командировки до Хага Стоянов прочете в тамошен вестник: „Международен конгрес по микробиология.“ Би отминал съобщението, ако дъхът му не спря при името Алкивиад Сотиров.

Кафенето със стари липи и дантелени масички бръмчеше наоколо му. Из улицата се свличаха в лавина коли. Гъмжеше от припряно настървен търговски свят. А Стоянов усещаше как вестникът ей сега ще пламне в ръцете му, та трябва бързо да го хвърли и стъпче.

Не само бившето началство бе забранило на Стоянов да следи по-нататъшното развитие на случая Алкивиад — Стоянов лично си забрани това. Изтласка из съзнанието си името, което го преследваше с не дори зла, ами с пренебрежителна насмешка и му налагаше въпроси към човека изобщо.

Сотиров беше тук — оказа се. В Хага, на конгрес. Може би е отседнал в насрещния хотел с ранно барокова покафеняла фасада и оранжеви щори. Може би в някоя от стаите насреща той се преобличаше за коктейл у кмета или пък разискваше учени въпроси в кръг от колеги върху терасата на друго кафене с дантелени масички.

Без да ще, Стоянов се огледа — бе очаквал да види въплътен призрака Алкивиад. За късия миг на безволие и охлабена забрана той осъзна, че никога и никак не е успял да заличи Алкивиад, че между тях двамата зрее трайно нещо недозряло, горчиво и сладко, но непременно отровно.

Това беше естествено: Стоянов против себе си се раздели със своето призвание — истинският му живот спря там. Стоянов можеше да го започне отново само чрез същия двубой — едно негово за години замразено продължение.

Той промисли тази чудновата истина върху терасата на някакво чуждо кафене. Стана и цяла вечер вървя покрай оживения канал, без да вижда и чува — както през ония прекрасни години на всепоглъщаща борба. „Че какво пък! — рече си накрая. — Без разрешение, без заповед аз пак мога да продължа двубоя. Кой ще ми запрети да воювам на ум с Алкивиад?... И тъй, нека най-напред си изясня разположението на противника.“

Приличният господин, който честичко пребиваваше в Хага по патентоване на българските рационализации, разучи програмата на научния конгрес. Закриването предстоеше в неделя — публично представление, на което се допускат и непосветени. Стоянов си купи бинокъл и едва дочака неделята. На площада пред ренесансовия ратхаус той предвидливо се наблъска всред тълпата студенти. Познаваше противника: Алкивиад не се е озъртал, когато играе величие.

Алкивиад Сотиров наистина не се озърна, когато слезе от ситроена си — тъмносиня с бял покрив кола. Тъмносиво каре на костюма над сребристосива риза — изящно съчетание. Сотиров бе спрял край най-гъстото в студентската тълпа, но тя се отдръпна пред световната му слава. Младежта се раздвои в шпалир, към известния учен се източиха млади, светли и светнали лица. Висок шепот: „Той ли е?“ — „Той е!“

Полугърбом Сотиров предложи ръка на онази, която бе ощастливил със световното си име — висока, суха, бежова, остра жена. Тя не забелязваше мъжа си и той не забелязваше нея. Двама те — всеки за себе си — извървяха пътеката посред шпалира.

Изад студентските гърбове Стоянов разузна диспозицията на противника: противникът се чувствуваше превъзходно.

Онзи, който в революционната си родина убедително бе наподобявал работнически интелегент със своя напорист, небрежен израз, с рязката горещина на поведението си, сега убедително изглеждаше потомствен рентиер. Никой не би съзрял под изискано господарското държане едно в миналото полуселско-полуградско момче, босо лете, кално зиме, хранено с домашен хляб и предимно недохранено. Никой не би разкрил под тази мирова известност един премръзнал, мършав аспирант в голф и винтяга, който нощуваше из окъртените лаборатории, като си постилаше върху голата маса черджица, тъкана от баба.

Днес противникът се чувствуваше превъзходно между шпалира от млади хора, които пламенно мечтаеха да дорастат до Алкивиад, а си знаеха, че не ще смогнат: такъв се ражда наведнъж и веднъж в полувек например.

Стоянов си намери такова място в залата, откъдето да следи Алкивиад. Подобно на свита, две дузини учени съпроводиха Сотиров и съпруга до креслата им, стълпиха се около тях в почит и постояха прави, после седнаха наблизко, дано не пропуснат ни една дума на научния първенец. А Алкивиад се държеше съвсем непринудено под потопа раболепие и угодливост. Без да го чува, Стоянов отгатваше, че той бе разлял очарованието си — ту мелодията, ту мълнията на неговата богата гама замайваше или стряскаше.

Щом старият президент, сбогувайки се сдържано, призова на свое място избрания снощи с тайно гласуване нов президент, Сотиров стана. С достолепие вървеше той към трибуната, сетне промълча цяла минута, докато наложи в залата тишина.

„Дами и господа, колеги!“

Все така без прилагателни, като пазеше мяра и безстрастие, президентът обеща пред световната колегия да отделя сили за съживяване на донякъде замрялата през тия последни години

асоциация. Останалия час той употреби, за да очертае перспективите на Откритието.

След своята раздяла с Алкивиад Стоянов бе дочувал тук и там легенди за отсъстващия — София обича да говори големи работи: Сотиров бил постигнал непостижими върхове, заслугите му били всепризнати. Стоянов слушаше, а никак не успяваше да свърже момчето от спомените си с представата за нещо световно — всяка мълга преувеличава, разбира се.

Възможно ли би било например Сотиров да разработвал универсален препарат срещу склероза? Ами че тя е неминуемата наша старост, отчаяние на тъканта, умора на всяка отделна клетка — незаличим белег, че времето си тече. София сама раждаше легенди за беглеца, изобразяваше го като маг някакъв. Щял да отмени вдетинената, треперлива старост, онова гниене приживе — как не!

Но кой някога ще попречи на хората да вярват? Те силно искаха наивната приказка да излезе истина. Те отдалече пожелаваха на своя съотечественик дано сполучи ден по-рано — би било чудесно за всички стареещи.

„Как не!“ — отговаряше им Стоянов с недоверие към човека, който бе го измамил. Затуй пък в Хага, посред учените мъдреци, които никой не ще измами, Стоянов се вслуша: Алкивиад високо и в пълно съзнание обещаваще победа над склерозата. Без да довникне в речта му, предназначена за специалисти, Стоянов се увери: не наивни слухове, ами истина говореха кафенета и градинки, коридори на поликлиники и следобедно гости.

Алкивиад осведомяваше колегията за своите досегашни постижения в търсене на една сложна вирусна комбинация, която не дори стимулирала, а пряко причинявала стихийна склероза. Фактът, че това заболяване нападало (макар — по изключение) човека в разна възраст и при нееднаква скорост на развитие, такъв факт бе подсказал, че не бива да смятаме склерозата за естествен и неизбежен процес на стареене. Тя непременно си имала причинител, който ще може да бъде атакуван чрез нов лекарствен препарат от типа на антибиотиците.

Пред световния колегиум Алкивиад изложи доказателства за правотата на своята хипотеза — все още недостатъчни, за да я превърнат в научна истина: той бил предизвикал склероза чрез присаждане на заболяла тъкан, състарил изкуствено млади опитни

животни. Алкивиад изтъкна и своите големи трудности; тях той дължал на все още недоразвитата микроскопия, на ограничените ни познания за клетъчния състав и строеж. Въпреки всичко институтът му вече регистрирал успехи при лечение на бъбречна склероза. Впрочем, Сотиров вярвал, че добиването на универсален противосклеротичен препарат е предстоящо.

Почти без уговорки той постави и срока на Откритието: до шест-седем години.

Стоянов усещаше ушите си горещи и червени от вълнение. Едва след високоучената реч той се сети да хвърли поглед наоколо: една малка част човечество сякаш приемаше със слуха на цялото, застрашено от склеротично дълголетие човечество, обет за своето близко спасение. Изправен сякаш пред историята бе човекът, доближил разгадката на онази тайна сила, която често и безредно разхвърля между хората кошмарно дълга, унижителна и обезобразяваща смърт.

На Стоянов се стори, че хилядата души са готови да понесат на ръце жреца, който им обещаваше най-високия за човеците дар: да умреш млад, хубав и умен на седемдесет-осемдесет години. Всеки от тия професори или академици сега се питаше: „Дали ще утрия с ума си шест-седем години още?“

А Стоянов тогава не помисли за своята предстояща склероза и за срока, в който би бил отърван от нея. Новороденото му решение да продължи мълком своята битка с Алкивиад го владееше изцяло: Стоянов следеше противника.

Годините много и много бяха променили Алкивиад. Големите очаквания, които бяха негов жребий още през юношество, се сбъднаха при първите му стъпки в науката — Алкивиад бързо се открии всред родната научна среда. Но каква ли беше тогаз тя? Дузина учени, предимно наследство от миналото. Друга част — малка — бе млада. Трогателно възторжена и недоука, тя заместваше познанията с пламенна вяра, пък вярата никак не замества познанията.

По него време Стоянов си викаше, че високото самочувствие на Алкивиад е недотам оправдано. След раздялата им Стоянов си викаше, че Алкивиад беше се надценил, подведен от измамно съотношение — то му позволи да се чувствава по-талантлив, отколкото беше. Ала сега

вече Алкивиад не можеше да носи фалшива цена — тук бяха събрани познавачи.

Марин Стоянов сложи бинокъла в джоба. Извини се на замръзналите в съсредоточение студенти. Излезе из старинната зала, из ренесансовия ратхаус. Би нарекъл себе си проклет пушач на марихуана — само наркоманът се стреми към отрова тъй, както Марин отново се беше увлякъл в проблема Алкивиад.

Обратът дойде неочаквано — така бива с всичко, което сме жаждали прекалено дълго: един ден бившият съвипускник на Стоянов, когото никакви Алкивиадовци не бяха спънали из пътя, та си напредваше най-гладко, нареди да му извикат завеждащия международното патентоване.

Стоянов нарочно не бе стъпвал в Министерството единайсет години. Не искаше да се яви като посетител или просител там, където бе вземал стъпалата през две, за да ускори текущата операция, за да оповести пред едного или трима другари последната си сполука: „Готово! На всичко отгоре съм и жив!“

Цяло десетилетие неговата едничко истинска работна среда присъществуваше нежелано и измъчващо само в редки сънища.

Още на пропуска усети как губи сили, как се сковава, дано прикрие нещо-си; премълчаваната пред всекиго носталгия беше го подкопала: „Никога, съвсем никога вече не ще работя тук, така както е било — разкошно и неспокойно, трудно и прекрасно...“

Я! Никаква чакалня — бившият съвипускник, а сега полковник го чакаше при секретарката. Приятел който не потърси приятеля си единайсет години, сам презае, сложи ръце върху раменете на завеждащия патентите, обърна го към светлината:

— Значи остарявали и чиновниците, а? Ние пък все се лъжем, че ни дояжда точно нашата работа.

Стоянов пак седеше в кабинета, където много пъти бе докладвал, изслушвал условие на задача, получавал повишения и награди или търпял упреци. Почувствува това, на което вероятно се вика тревълнение. И докато сърбаше прекалено сладко кафе, той се постара да вземе разстояние от своите неподходящи за почти четиридесетгодишен мъж чувства.

— Дали се досети по какъв повод те каня? — попита бившият приятел.

Стоянов нямаше представа.

— По случая Сотиров.

Добре че Марин не изтърва чашата, иначе би потвърдил доколко наистина е чиновник.

— Въобразяваш ли си? — продължи полковникът. — Получихме вести от Сотиров.

— Навярно сте ги получавали периодично през изтеклите години. Сотиров знаеше много, можеше много, за да си излезе тъй просто из кръга на нашите интереси.

— Наблюдавали сме го, но не отблизо. Институтът към концерна е секретен, а защо да проникваме? Ако Сотиров постигне Откритието, то ще ползува и нас. Да го крадем не е наш стил, не ще печелим милиони срещу човешка драма. Междувременно (докато ти беше настрана) информацията ни за Сотиров е бегла: той безусловно напредва — това се говори и на улицата. Срокът, който бил си поставил пред някакъв конгрес, намалява — остават пет години. Концернът не жали средства, а Сотиров получава помощи и от международни фондации. Засега резултатите му са най-убедителните, сравнени с онова, което публикуват двата други центъра със същата задача. Толкоз знаем по въпроса, не е много.

— А защо не сме задълбочили информацията си? (Едва сега Стоянов се увери в твърдостта на своя глас).

— Бяхме решили, че няма смисъл. Ако Сотиров си беше седял у нас, ако тук би създал работен екип и изследователски институт, щяхме да вземем участие в състезанието — по него време другите два центъра бяха в зародиш. Но това, че Сотиров заработи другаде, се оказа решаващо: нямаше кой да настоява за такъв институт.

— И без туй лъжицата не е за наши уста.

— Колкото до устата, не съм съгласен: една малка страна няма средства за ракетно строителство например, но при откритие, за което трябва поносими пари и много ум, малоброен екип и малко късмет, то е напълно по силите.

— Ако съм извикан, за да ми натяквате моите грешки, излишно беше: заплатих ги. Нещо, което не ме утешава, честна дума.

— Ти пък! — искрено се изненада полковникът. — Какво ще се обиждаш? Загубата овехтя, та вече не ни боли. Бихме поминали всякак и без нашата наука да си запише Откритието. Въпросът е там, че ако

можем да го осъществим именно ние, глупаво ще бъде да се откажем, нали?

— Кой поставя такъв въпрос? — настръхна Стоянов.

— Поставя се обективно. И по-точно: поставил го е Алкивиад Сотиров.

— Не може да бъде! — предвидливо сложи чашката Стоянов, защото усети тръпки навсякъде, както комарджия при вида на зарове. — Това е недоразумение, обзалагам се! Някой си е въобразил.

— Посредникът е лице без въображение. Представител на завода за телфери, нормално момче. При последната си командировка присъствувал на някакъв коктейл в нашето посолство там. Запознали го със световния учен. (Не ти е известно, че посолството ни кани Сотиров, че той нередко се отзовава.)

— Странно: смее да заявява връзки с нас... Туй едва ли харесва на господарите му.

— Е, е — господари! Забрави тая терминология от студената война. Както личи, Сотиров не държал да хареса на господарите си, нека речем. Както знаеш, той винаги е подчертавал своята независимост. Някои му вярват.

— Всяко доверие в Алкивиад е убийствена по последици грешка! — предупреди Стоянов с много лично отношение.

— Вярват на неговата независимост, искам да кажа. Тя е твърде театрална. Поддържа я въпреки някои неудобства и дори рискове за себе си. Повечето емигранти избягват връзки с посолствата ни — боят се, както всеки гузен. Сотиров не се бои.

— Колкото до това, признавам му: Алкивиад никога не изпитва страх, гузност, угризения.

— И тъй, Сотиров съобщил на представителя по телферите, че желае да преговаря с нас.

— С нас означава с кого именно? — продължаваше да не вярва на слуха си Стоянов.

— Със страната. Изобщо.

— Побъркал се е! — съкрушено възкликна Стоянов, усещайки как сам се побърква. — Хората, които той злепостави, все още не са мъртви. Работата, на която навреди, не беше негова лична работа. Преминаването на Сотиров отвъд изтъкна колко мизерна е страната, която не предоставя на един гений условия за изява. Контрактът му

там подчерта какви условия намира същият гений всред тамошна действителност. Постъпката му — както и да я преоценяваме — бе удар срещу нас. И то какъв!

Полковникът седеше насреща, внезапно изстинал. Стоянов си спомни: сам той, когато принадлежеше към онази професия, изстиваше при досег с излишни вълнения.

— Нека не се убеждаваме в истини, в които двама сме еднакво убедени! — все пак търпеливо рече полковникът. — Да търсим етика у един изменник е нелепо. Да натякваме цената, която липсата на етика у него ни струва, е късно — нали вече сме я изплатили. Изобщо всичко, което ти би напомнил във връзка със Сотиров, не заслужава внимание по съществена причина: то е минало! Извиках те, за да обмислим възможната бъдеща полза за нас от Алкивиад Сотиров.

А сега те моля пак да ми говориш на „ти“! — заповяда бившият приятел.

Стоянов не отговори нищо — човек се стряска не толкова от ужасни работи, ами от сбъдването. Онова, към което той извънразумно беше се стремил след конгреса в Хага (да бъде отново участник в случая Сотиров, да продължи работа над проблема Алкивиад) се сбъдваше ей сега, днес. Знаеше си, че никога не биха му предали ръководството по тази задача, но му искаха съвет, мнение. Стоянов щеше да бъде въведен в операцията и така — да повлияе над изхода ѝ.

— По наша преценка операцията трябва да се възложи на тебе.

Стоянов много се убоя, че ще стане за смях поради желанието да изплаче някак своята десетгодишна черна мъка, че заседаваш и подписваш, докато другите мъже се бият. Затуй бързо потисна това желание.

— Ще рече ли?... — изговори той наполовина.

— Ще рече, че се завръщаш между нас, капитан Стоянов. (Не ще останеш задълго капитан, не ти стои на годините.) А? — поиска за лице съгласие полковникът, понеже при повиквателна съгласие не искат.

— Пък и питаш! — Това бе въздишка от много дълбоко. — По-добре попитай как изкарах единайсет години.

— Случва се, случва — успокои го полковникът с щедростта на човек, комуто не се е случило.

Основен ход в онази операция бе пак едно пътуване. Стоянов потегли, скрит в дългогодишната си битност на завеждащ патентите. Беше сигурен, че никой безпаметно влюбен не ще е отивал на среща с възделената жена в такова състояние — неопикуемо, накратко.

През часа, в който Стоянов замалко не проплака от пълнота на щастието си, той подцени друг, предстоящ час: свиждането с Алкивиад. Не помисли как ще бъде принуден със заповед да затаи всякакви обвинения, как ще трябва да изслушва и се съгласява с Алкивиада. И как изобщо от днешния ден нататък (може би дори — дълги години) ще трябва да търпи като приятел човека, който някога наистина му беше приятел. „Няма що, професия!“ — утешаваше се Стоянов, все пак неизказано щастлив, че се завърна към професията си.

Тук най-малката подробност бе измайсторена тъй, че да стъписа случайния натрапник: алейки от златен пясък между равно подбръснатата трева. Цветя, чиито бои непременно бяха съчетавани по проспект. Стъпала от полиран гранит. Сграда от резедаво стъкло и алуминий. Махагонов асансьор, който те измита беззвучно като катапулта до шестия етаж. Сигнални лампи с различна сила, които лениво примигват или стряскащо пламват срещу натрапника, проникнал във фаянсовия коридор с настилка от порьозна маса. Жреците на този храм (безизразни мъже и жени, цели в бяло до връзките на обувките си или до лака за нокти) безшумно се стрелкаха от врата към врата или седяха мълчаливи, немигащи пред дневния бар от кован бакър и многобагрен кристал.

Озадачен след толкоз чак преднамерено и многозначително велелепие, Стоянов скоро съобрази: този институт още при строежа си е бил замислен като исторически. Когато едно признателно потомство го превърнеше в музей на Откритието, това би било рядко внушителен музей. На Стоянов се стори, че вижда дори и паметната плоча (най-

вероятно — от едрозърнест мекозелен базалт). Над нейните гъсти, ситни редове доминираше едро едно име — Алкивиад Сотиров.

Полирана изглеждаше и секретарката, която пое визитната картичка на Стоянов, за да я отнесе отвъд тапицираната във вишнева кожа двукрила врата. Прозорците от две страни заемаха цялата стена, затуй Стоянов се почувствува увиснал под небето, залюля се над слънчевия парк със златопясъчни пътечки, сякаш боядисана трева и разпилени из нея кипариси, магнолии, нарциси. Някъде встрани се издигаха обаче множество нехудожествени халета, инсталации, газопроводи и отдушници, които повръщаха разноцветен дим — издигаше се един от заводите на концерна. Там се трудеха не в резедава среда, която попива всякакъв звук, ами всред машинен грохот и химическа смрад хилядите хора, чието недоплащане бе осигурило бъдния музей на Откритието.

— Ако обичате! — звънна секретарката.

Стоянов прекрачи прага на светилището — приемния кабинет на шефа. Там, зад старинна маса от тъмна дърворезба, в епископско кресло пред усложнен като катедрала книжен шкаф седеше първожрецът.

Стоянов бе много подготвен за една от промените на бившия си приятел, а все пак се слиса: за разлика от претенциозния потомствен рентиер и надменно научно светило (такъв го зърна Стоянов преди две години в Хага) срещу него сега се появи почти млад, някак трескаво бодър, трогателно възбуден, подвижен и неизказано приятен мъж. По риза само.

Той стана от креслото в мига, в който Стоянов прекрачи, втурна се към него с отворена прегръдка:

— Доживях! Доживяхме, Марине!

Да, Марин трябваше да бъде готов и за това: за тежка битка срещу обаянието на Алкивиад. След десет години то не само не бе помръкнало — никога през истинската своя младост Алкивиад не е бил дотолкова чаровен. „Можеше да се предвиди!“ — рече си с недоброта Стоянов, усещайки как цял омеква под натиска на туй обаяние, как цял се напъва да му устои.

Алкивиад отведе приятеля си до своето кресло (второ в кабинета нямаше, за да не се заседяват посетители навярно). Той го настани там, отвори шкафа, извади бутилка и две чаши, наля ги, добави лед.

— Нека пием! — предложи с трепетен глас и с влажни очи. — Нека отпразнуваме най-голямото в света тържество: възкръсна едно мъжко приятелство!

Дзънннн! — каза кристалът. Стоянов примижа, дано задържи тъй ласкавия звук. А също — и за да отбележи по-точно в себе си как пропуска (опразнен от всякакъв пълнеж) неповторимия миг за разплата. През оня миг Марин — ако не би бил капитан Стоянов, закъснял боец на действителна служба — трябваше да отвърне: „Никой приятел не причинява на приятеля си страданието, което ми причини ти. Замисляш ли се как изкривиха моя живот годините, през които се влякох, отстранен насила от борбата — смисъл на всеки мой час? Давех се в самота и бездействие, в недоверие и неувереност — мразех се и жалех себе си. Отговори — изисквам това! — кое ти даде право да...“

С така по юношески гръмки думи трябваше да бъде запълнен мигът, който Стоянов нарочно пропусна, замижал, за да ги произнесе поне мислено. После каза „наздраве!“

— Наздраве! — заслушан в гласа си повтори Алкивиад — Откога не съм изричал на наш език „наздраве!“

Стоянов остави да увисне във въздуха може би разкаяние или самоупрек. Упорито си повтаряше указанията: „Никакви спорове, парливи въпроси, укори и спомени! Само — конкретни условия и срокове!“ Но онова, което последва, можеше също да се предвиди: Алкивиад сам поде парливите въпроси.

— Колко хубаво и колко страшно е, че не питаш!...

Той крачеше из кабинета, където нямаше второ кресло; отпиваше по малко и говореше, говореше.

— Хубаво е, понеже ми спестяваш унижението да те моля за прошка, да те уверявам, че самият аз не по-леко от тебе съм понесъл изтеклите десет години. (Вероятно отвън то и не личи, кой ще подозре под световните лаври на Сотиров така свирепа, неизлечима носталгия?) А е страшно мълчанието ти, понеже ми отнема правото да се оневиня. Ти справедливо ме оставяш под товара на безмълвните си упреци, но те заклинам: постави угризенията ми срещу своето страдание! Честна дума, везните ще се изравнят.

Стоянов пиеше мълчешката. Бе съжителствувал твърде трайно, макар и на ум с отсъстващия, та сега сбъдването му поднесе нещо,

на което предварително бе сит и в чийто вкус веднага отличи подправката лъжа.

Алкивиад не би бил Алкивиад, ако за полумиг не усетеше как разточителното му покаяние сякаш отскача о стена — невярата. Алкивиад не би бил Алкивиад, ако употребеше повече от миг, за да промени посоката на настъплението:

— Чувствувам — изрече той проникновено, — не ми вярваш. Викаш си: който измами веднъж, би мамил многократно. Доказано правило...

Алкивиад направи още няколко крачки из кабинета си, спря пред Стоянов и най-решително му предложи:

— Ела и виж кое ме оправдава! Пред твоето оскърбено приятелство, пред всички близки у дома. Пред онова, което се нарича родина и което не смея да нарека, защото ми звучи декоративно до фалш. Ела!

Двама слязоха два етажа по-ниско. Изминаха болнично порцелановия коридор с мигащи сигнални лампи над всички врати — като че ли невидими злодеи разговаряха телеграфно пряко пустотата, препредаваха си тайни вести и заповеди. Едничкият срещнат — мъж цял в бяло — застана мирно до стената, докато шефът го отмина без поздрав.

Алкивиад отключи вратата в дъното. Зад нея — втора, масивна. „Като в банков сейф“ — рече си Стоянов.

Когато светна, видя се, че са в помещение без прозорци. Нежива тишина бе залостена в малката кубатура. Край стените — по новички, сякаш непипани пултове — се нижеха многоцветни бутони. А посред пространството (нереално изолирано пространство, където човека избиваха тръпки на затворнически страх) се издигаше висок и дебел цилиндър.

— Ето го! — положи любяща длан върху цилиндъра Алкивиад. — Ето оправданието ми срещу всичко, в което ме обвинихте.

— Надявам се, че ще ми обясниш връзката между...

— Електронен микроскоп — заобяснява Алкивиад (но не каквото го питаха). — Един от двата в новата серия, производство на най-известната японска фирма. Повишена селективност, скок в разделителността.

— Спести си описанието! Лично аз от единайсет години следя новите патенти.

— Нека тогава ти кажа, че моята хипотеза (такава, каквато се роди още у нас) можеше да бъде проверена, доказана, развита и изведена само след продължителната ми близост с туй чудо.

Стоянов от проста учтивост отдели внимание на чудото — бял кюнец, снабден с ръчки или кранове.

— Навярно много увеличава — подцени го той ехидно.

— Молекулярно равнище. Под него органична клетка изглежда колкото слива. Искаш ли?

— Благодаря, виждал съм. Та, каква била връзката между електронния микроскоп и твоето...

— Моето отлъчване, нека го назовем. През изтеклите години дочувах обидни определения за една според мене естествена стъпка: да преминеш от тука — там. По-точно: от там — тук. А?

Стоянов не отвърна.

— Разбирам, не си съгласен с мене — отгатна Алкивиад. — Добре, ще преглътна обидата си. Ако един от двама ни — родината или аз — трябва да се смири пред другия, туй ще бъде Алкивиад Сотиров.

— Ще преразгледаме основно твоя случай — бе задължен да съобщи Стоянов. — Но понеже е дума за съдбоносна крачка в твоя живот може би ще ни кажеш: кое те кара да преговаряш с нас?

— Научно-техническата революция — не се поколеба ни миг Алкивиад.

— Моля те, внеси някакъв ред между това туловище, решението ти да избягаш от нас, новото ти решение да се завърнеш, и научно-техническата революция. Пълна неразбория!

— Вината е моя. Вълнувам се прекалено, за да изразя плавно мисълта си.

Алкивиад поседна върху пулта и покани Стоянов, до себе си, преди да продължи:

— И така, ето връзката: преди години аз няхах работа в страна, която разполагаше с един-два електронни микроскопа остарял тип.

— Е? — отекна късо, но свирепо Стоянов, защото си спомни колко пот бе струвал на хората по онова време всеки валутен лев.

— Думите ми ти звучат чудовищно — пак отгатна Алкивиад, — но приеми веднъж завинаги: ти и аз принадлежим към различни

човешки породи. Тебе води убеждението, а мене — търсенето. Кое то ще рече: за тебе истината вече е дадена, ти си посветил живота си на нейното тържество. Аз посветих своя живот да търся непознати още истини. Има разлика, нали?

— Качествена — съгласи се Стоянов.

— Не можех да опропастя години, за да съм уговорел някого горе колко необходимо би било (не за мен, а за науката, за човечеството) да добия съвременна апаратура, кредит, екип от сътрудници.

— Защо си сигурен, че онзи някой не би те разбрал?

— Би, естествено! Но — подир години. Въпросните години вие употребихте да кооперирате и механизирате селото, да индустриализирате и модернизирате производството. Това изстискваше всички средства и беше реално по-неотложно от някакъв институт по склерозата.

— Но ти изобщо не сподели у нас своето хрумване да търсиш универсален антисклеротичен препарат. Откъде тогаз знаеш, че щяха да ти бъдат отказани средства?

— Можеше да се предвиди... Какво бих спечелил, ако разкриех идеята си? Бих дал на немалобройните свои врагове допълнителен коз срещу мене — щяха да се разтичат като хлебарки, дано изгризат още в зърното и тази идея. Или пък (в добър случай) биха я иззели и представили за своя, като дори не ме включеха в колектива по разработката ѝ. Защо да рискувам Откритието? Не питам как ти би постъпил на мое място — познавам твоята ангажираност. Но ти повтарям: за тебе истината е вече дадена, а аз можех да я търся само там, където на часа бих се сдобил ето с това!

Алкивиад май че натисна някакъв бутон, защото в изолираното от света помещение нахлу нереален живот: тихо, постепенно растящо бучене, което пулсираше, сякаш живо същество се готви за привичен труд, сякаш се заема да го свърши, задъхва се до изнемога, но работи послушно. По пултовете тук и там просвятваха криви; автоматични звуци бележеха промените в режима на действие, в напрежението.

— Чуваш ли го? — попита Алкивиад с усмивка, с каквато млада майка се вслушва в първото гукане на първото си чедо. — То действа по-усърдно и точно от всякакъв човек, то открива мироздания там, където ти и аз бихме видели къс мърша или шепа помия. Без него Алкивиад Сотиров би бил сляп и глух, с пресечени ръце. Без него днес

хората нямаше да знаят много за причините на смъртта. То може да разгледа клетка, а ние — не.

То продължаваше да сърцебие, покорно на Алкивиадовата ръка, която го пробуди за работа. Задръстваше въздуха в затворническата килия с шепоти и с почти човешка топлина — искаше да му подадат още ток, за да повиши пулса си. Искаше да му поставят задача, за да не се задъхва напразно.

— Подай му! — въпреки себе си произнесе Стоянов.

— Рано е. То се настройва половин час.

Двама помълчаха, заслушани в изкуствения живот наоколо им. Докато Стоянов все пак наруши заповедта — подведе го тази кошмарна нереалност:

— Заради това нещо (неживото, пък било то по-съвършено от тебе, мене и човека изобщо) ти обърна гръб на цяла една родина...

— Да. Нека тя ме съди!

Не може да бъде възпроизведен гласът, с който Алкивиад изрече тези думи. В него имаше вина и разкаяние, крещяща болка и надчовешки хлад. Той се обърна с лице към тъмничната стена, сякаш, вече заключен, излежаваше присъда.

— Май се разбрахме да не споменаваме миналото — напомни Стоянов.

— Няма — прие Алкивиад. И продължи, отново ведър: — Но светът не стои, а се движи! Възхитително бързо през последните години крачи и страната ни. Мислиш, че не следя какво става там ли?

Там става научно-техническа революция — обяви Алкивиад, сякаш той, а не Стоянов пристигаше от България. — Моята родина не е вече боса и проста. Приеми почитанията ми като един от онези, на които тя дължи скока в растежа си! Казвам го без ирония, принуждават ме да ти сваля шапка фактите — да, да, на тебе, който винаги си бил по-слаб ученик, докато аз обирах медалите.

— Ще бъда искрено доволен, ако искрено си разбрал, това, което заяви — усъмни се Стоянов злопамятно.

— Знаеш, човек завижда за ония успехи, които би желал да си запише лично. Лично аз съм аполитичен. За мене дори е удобно, че по света ходят даден процент Маринстояновци. Тяхната ангажираност осигурява напредъка на обществото, а моят труд би бил невъзможен без високо материално развитие. Ще рече, ние щастливо се допълваме

— множеството Мариновци и единиците Алкивиад. Защо тогаз да не се радвам искрено, че ти и още милиони като тебе сте издигнали страната ни там, където вече мога да вляза в действие? Преди дванайсет години замислих бягство, а преди единайсет го извърших само затуй, че не виждах простор за себе си в една изостанала земя. Днес от сърце се стремя към нея: тя ми е по мярка.

„Какво не бих дал срещу разрешението да му стоваря един! — помисли си Стоянов. — Само един, с все сила!...“

Наместо така жадувания удар, той описа несигурен кръг около пулсиращия вакуум в микроскопа, изпука: пръстите на лява и дясна ръка — противен навик, знаеше си, та се надяваше да достави поне дребно неудоволствие на Алкивиад. Но Алкивиад и не чу туй противно пукане. Усмехнатото му неестествено младо лице изразяваше великодушна прошка: родината бе излязла из бедност и простотия, Алкивиад я признаваше.

Докато Стоянов кръжеше около микроскопа — друга линия за движение тук нямаше — спомените му се застъпваха по петите диво и несвързано: заринати в бомбени развалини улици, бомбени трапища, из които бликаше като сирашки изобилен плач — водица, а вода в тръбите нямаше. Градът смърдеше със сто хиляди клозети, триста хиляди души стояха на опашки с ръждиви кофи и нащърбени кани. Тази вода те не успяваха да превърнат в друго, чаени листчета не бяха докосвали от години, вкусът на захарта бе забравен, кафето — приказка от хиляда и една нощ.

Пет години по-късно. Из града се тътреха селяни в шаяк, наследен от дядо, в нещавени цървули — те продаваха тънка и жилава солена сланина, повече сол отколкото сланина, срещу половин градска заплата за кило, а търсеха да купят купонен хляб. В напъна да се отърси от хилядолетния нагар на синорите земята сякаш беше се обърнала с дъното нагоре, та не щеше да ражда. Едните господари бяха изтървали юздите ѝ, а другите още не бяха ги уловили — някога възпяваният чернозем се държеше разюздано, отхвърлил всякакви задължения към човека. Праз и зеле, малко ряпа — оттогава престанахме да ядем праз, зеле и ряпа, понеже им се наядохме завинаги.

Още три години. Жените вече имаха по два комбинезона, новородените получаваха истински пелени — те така и навлязоха в

живота, повити в чисто бяло, докато на родителите им все още по много не достигаше: ток, захар, гьон, домати, жилищна площ, вълна. Пред очите на Марин стоеше бременна жена в мъжки обувки, държеше картонче за кило бял боб, крепеше се с мъка, понеже ѝ бе неловко да напомни, че е бременна, а хората — зли от чакане, уморени от нямане — се правеха, че не виждат корема ѝ.

Още три години. Да, вече имаше. Имането идеше някак неравномерно, с трусове и блъскане, то се появяваше от единия край, а изчезваше от другия, помагаха му, стиснали зъби, като внасяха по една заплата за новия завод или копаеха по един месец безплатно. Хората взеха да напускат квартирите с по семейство във всяка стая, пълнеха блоковете по семейство в апартамент. Още години помежду тия блокове се мръщеше и плюеше лепкава кал кърът; токът гаснеше; кихаше ръждива водата; асансьорът злонравно се заклещваше наред етажите; децата в индийска нишка цепеха полуполето-полуграда, за да стигнат до училище.

Сетне вече го обърнахме на супермаркети и битови механи, на международни курорти с бар-казина, на ежемесечни фестивали и много естрадни певици.

Ония, които петнайсетгодишни бяха стояли в опашка за вода с оцърбена кана, които нямаха свое ъгълче за домашни упражнения в общата стая, завършиха университет с по две бригади годишно, преминаха аспирантура добре облечени, комфортно пътували, чели в мраморни библиотеки, а сега бяха преситени от зло и добро старши-научни сътрудници. Многоезични, възискателни, високостандартни. Техният дори не четирийсет годишен живот бе огнеупорна и ветроупорна нишка, опната между две епохи...

Вакуумът в кюнеца от благородна стомана пулсираше, нетърпеливо готов за съвършенства. А около него кръжеше един от ония, изпили до дъно чашата на своето поколение — историческа, сладко-горчива смес.

Стоянов помнеше баща си, фурнаджията, винаги бял от брашно, опърлен, спечен и изсъхнал поради дълго общуване с огъня. Фурнаджията едва четеше, а от цялото писмо умееше числата до сто. Всеки миг, свободен от работа, той използваше за сън — за да навакса телесно гориво, нужно за утрешния хляб. А на момчето се чинеше, че баща му сам се пече, превръща се в храна за хората.

Стоянов помисли за децата си — ония много узнали, искащи и можещи млади хора. Те изглеждаха точно тъй, както един някогашен студент беше си представял немислимите върхове на човешко достойнство, на удобство, безгрижие, сигурност. Сегашните студенти някак присъствуваха навсякъде из света, научаваха и умееха почти без усилие — под ръка им беше всичко. Те не познаваха едно: цената на хляба.

Фурнаджията Стоян, умрял четирийсет и седем годишен от астма — пещта наистина бе го опекла в храна за недоялите. Стоян Стоянов, студент по медицина в Москва, утрешен началник и небрежен собственик на апартамент, кола, учена жена. За него едничка ценност бяха минутите — време за постигане на по-висше знание.

А помежду двамата — дядо и внук — стоеше той, Марин Стоянов. Историческият скок в качеството човек бе изработен от неговото поколение. Нему се дължеше всичко, което минава за чудо и което всъщност е плътен концентрат от усилия и добра воля, от разум и преданост.

За тия броеви, а странно дълги поради гъстото си съдържание мигове Стоянов преля от гордост, че принадлежи към своето поколение и че изобщо принадлежи. „Ако не бяхме ние, днес Алкивиад не би се стремил към родината, която едва преди десетилетие отхвърли. Но кой е той, та така нагло назовава цената на безценната си личност? Придирчив избирач на родини, що ли? Всички ние се съгласихме, ще рече, да свием собствените си възможности в калъпа на тесни условия, а Алкивиад Сотиров не пожела. С кое право? С правото на изява...“

Алкивиад видимо следеше отблясъците от силни чувства в израза на своя бивш приятел. Не стана ясно дали намира тия чувства смешни и дали те изобщо го засягат. Алкивиад май се досещаше, че Марин Стоянов не ще им даде воля, понеже това му е забранено. Затуй търпеливо изчака приятелят му да се разговори на ум, после се обади:

— И тъй, какви са вашите условия?

— Все още — много общи. Излишно е да те уверявам, че сме в състояние да ти предоставим работни условия, равни на тукашните поне. В това непременно сам си се уверил, щом пожела да преговаряш с нас. Открит обаче е въпросът дали твоите постижения ще ни убедят, че перспективата си струва парите, хората.

— Ще рече, тепърва бихте решавали дали да има или да няма институт под мое ръководство? — осведоми се Алкивиад.

— Да. Решението трябва да има конкретен повод. Той не съществува, докато ти не бъдеш у нас. Ако е вярно, че твоите резултати били най-добрите в света, няма какво да те плаши.

— Вие се съмнявате, тъй ли?

— Не се съмняваме, ами не знаем. Срещу честна дума никой не би отпуснал десет милиона, съгласи се. Щом дойдеш, ще образуваме комисия, като привлечем специалисти от всички наши страни. Меродавно ще бъде нейното мнение.

— Тоест, следва да поема риск: ще зарежа тукашния си институт, преди да съм сигурен, че ще оглавя нов.

— Риск е точната дума. Тук вече те носи инерция, там ще бъдеш преценяван на нова сметка. Но ако постиженията ти са извън съмнение, какво рискуваш всъщност? Концернът би те наел повторно, щом не те наемем у нас.

Стоянов преднамерено бе влязъл в тон с Алкивиад: търгуваше по всички правила, срещу сметката излизаше с натиск.

— Така ли разсъждавате сега?

Стоянов долови в това възклицание нещо крайно рядко за Алкивиад: чувства! Разочарование ли, изненада ли?

— Вие — продължи Алкивиад, — които нарекохте моето преместване измяна, сега допускате аз да бъда наеман и освобождаван, за да съм си търсел изгодни условия.

— Защо не? Днес ние не разчитаме на тебе като на гражданин. Ти не се прибираш в родината си, ами на място, което ти понася.

— Така разсъждавате вие!!! — (Е, наистина великолепен изблик на негодувание.) — Според вас съм вещ за купуване, тъй ли?

— Не ние дойдохме като купувачи, а ти ни извика като продавач. Нека се държим мъжки: не в тази витрина, където си изложен за наддаване, подхожда да плискаме емоции.

— Аз ли съм изложен за наддаване!

— Да — кораво натърти Стоянов. — Иначе не бихме разговаряли тук, където стените непременно чуват. Ти си решил или да повишиш цената си пред концерна, намеквайки, че готвиш нов контракт другаде, или вече си решил да дойдеш у нас, та противодействието на концерна не те интересува. Трето обяснение не намирам.

— Ами ако преди да се озова у дома, ти научиш, че Алкивиад Сотиров е загинал при злополука или се е отровил с консерви? Тогава какво ще речеш?

— Тогава ще река, че е съществувало онова трето, което сега изключвам: непресметлива носталгия. Но — прощавай! — не ще повярвам в носталгията ти, преди да науча, че си претърпял фатална злополука или си се отровил с консерви.

— Красиво! — изсмя се Алкивиад: — Заявяваш ми в очите, че само моята смърт би те убедила в искреността ми.

— Нали тебе убеждава винаги и само логиката? Според нея няма достатъчно категорично доказателство за преданост извън смъртта. Хайде да не се увличаме в мелодрами: ти не ще умреш. Съвсем изключено е онова трето, в което искаш да ме накараш да вярвам. Остават двете: освежаваш помръкналата си цена или си преценил къде са по-добрите за тебе условия.

Колко излишен е този разговор, Алкивиаде!

Половин минута мълчание. Стоянов усещаше кръвта под кожата си както атлет подир бягане; уж необратимо загубената самоувереност, която води боеца напред през баражен огън и бодливи телове, беше се върнала. Без заповед, тласнат от едната интуиция, Стоянов бе нанесъл не разумен, а решаващ за успеха удар. Доказваше това половин минутата, през която Алкивиад се предаде:

— Всякакъв разговор е излишен наистина — съгласи се той със своята обезоръжаваща променливост. — Разбира се, че вече съм решил да се прибера у дома, щом изобщо приказваме. И така, аз поемам риска.

— Не би ли имало пречки да преминеш при нас?

— Какви пречки? — попита Алкивиад надменно, с което показваше, че не познава и не признава спънки из своя път.

— Най-предметни: в ей това предприятие, института ти, концернът е вложил луди пари. Ще ги прежали без съпротива, тъй ли?

— Че какво ме засяга съпротивата му? Какво ме интересуват неговите милиони? През единайсетте години тук аз не само съм отработвал съвестно заплатата си, но дадох и производствени резултати.

— Междинни, междинни. Концернът е авансирал средства не срещу междинните, а срещу крайния: Откритието. Как смяташ да

изнесеш него?

— Свещена простота! — обърна очи към пластмасовия таван, търсейки едно незримо небе Алкивиад. — Ти си представяш Откритието като нещо, което трябва да открадна, да напъхам в буркан и да прехвърля нощем тайно отвъд. А то е тук!

И Алкивиад опря пръсти о двете си слепоочия.

Стоянов помнеше Алкивиадовите ръце през дългата раздяла с него — бяха останали същите. Несъответни на останалото — безупречно по пропорции, линии и цветове човешко същество — те по-скоро приличаха на длани и пръсти на черноработник. За разлика от останалото, което служеше не да изрази, а да заблуди света по истината за Алкивиад, тия ръце го издаваха. Те бяха изваяни — не, ами изсечени от фанатичен, ни час не прекъсвал труд. Те излъчваха безогледна сила и алчност — алчност за действие.

„Странно! — помисли Стоянов. — Целият той днес е още по-изискан, по-чаровен напук на годините. А защо ли не е направил нищо, за да бъдат изискани и ръцете му? Защо чрез тях издава черта, която иначе умело крие: това, че при крещящото си безстрастие все пак има една страст — труда...“

От ръцете погледът на Стоянов премина към черепа, о който бе опрял пръсти Алкивиад. Навярно поради необичайната среда, затлачена от пулсации, автоматичен пукот и призрачно припламващи сигнали, Стоянов видя като под рентген мозъка, заради който бе дошъл. Скрит в костена кутия и под вълниста пепеляворуса, недокосната от възрастта коса, зад чело, ненабраздено след две десетилетия упорна мисъл — там беше скъпоценният мозък. Той съдържахше опит и перспективи, които можеха да спасят човечеството от старчески страдания.

Двамата вървяха из златопясъчните алеи, из улиците. Алкивиад така и излезе по риза; той крачеше точно както много отдавна, изправен, отметнал глава, с неравна стъпка. Стоянов си спомни тази негова особеност — Алкивиад не позволяваше еднообразие дори на походката си, ами сякаш промисляше и изнамираше поотделно всяка своя крачка. Точно както много отдавна минавачи се обръщаха подир него. Това винаги бе дивило Стоянов; разсеяни или угрижени, недвиждащи или записани хора отделяха внимание на един случаен непознат.

Стоянов спря пред сергия за цветя — поетично ярка палитра, изтървана върху суката на града. Посегна към връзка зюмбюли — едничкото цвете тук, което му напомни Тракия.

— За какво — цветя? — попита Алкивиад.

— За жена ти. Навярно си я предупредил. Цветята в такъв случай са задължителни.

— Моля те, спести си труда! — разсмя се Алкивиад. — Понеже аз пък ще ти спестя жена си. Не подозираш каква благодарност ми дължиш.

Вървешката и без букет, Стоянов се поддаде на онази лесна интимност, която Алкивиад налагаше всекиму, щом пожелаеше да я наложи:

— Що за човек е тя?

— Шарлота Шеринг ли? Просто: жена ми. Струва ми се, че е умна. Често — тактична. Виж, хубава не е и никога не е била. Засега се занимава със себе си, понеже разбра колко безсмислено е да се занимава с мене.

— Говориш за нея като за слабо позната.

— Че каква да бъде? Всеки от нас е чужденец. Непознат и непознаваем.

— Е, не бих казал. Уви, прекалено изтънко познавам жена си.

— Развеждал ли си се? Не. Банкрутирал ли си? Не. Заболял ли си от рак? Не. Какво знаеш за жена си тогава? Бил си свидетел на реакциите ѝ при тясно определени условия — при дузина ситуации. Ако можеше да нагласяме живота и да поставяме, дадена личност посред различна експериментална среда, бихме добили относително познание за някого. Останалото е договор между двамина — при мене той е търпим. И оправдан.

— Никога ли не си я обичал? Не си ли разчитал на нея?

— Човече! — дори се спря, за да даде воля на смеха си Алкивиад. — Що за безвкусен разпит! Как искаш да ти отговоря на въпроси, над които не съм се замислял? И какво отношение може да има това към мене?

— Та нали ще приемем жена ти у дома си, бих искал да науча за нея нещо повече.

— Смяташ ли, че тя би била необходима у нас?

— Тоест, как? Да не си въобрази, че ще те принудим да зарежеш жена си, загдето била дъщеря на капиталисти?

— Може би аз сам се надявам да ме принудите — топло си призна Алкивиад. — И изобщо: за какво би ми послужила там една акционерка на концерна?

— Хайде, хайде! — строго отклони Стоянов въпроса.

— Ще те моля (ако въпреки всичко тя не бъде на тенис или на някакво снобско парти, ами в къщата си), да не произнасяш „хайде, хайде!“ Лично аз дълго не му отвикнах и го вмесвах в чуждите езици. А жена ми е алергична на всичко, свързано с моята националност; по тази причина мрази и „хайде“ — една от две-трите наши думи, които различава. Едва ли би сдържала хаплива забележка, а на тебе ще ти стане неприятно — все пак сме в нейния дом.

— Та ти не си укрил от госпожата своята националност! — вметна Стоянов (особено чувствителен на дадена тема). — Защо не си е прибрала някой англофренец, нямаше да има алергии.

— О, недей да учиш на добра сметка ония, които поне четири поколения си правят сметката! Шарлота Шеринг чудесно знаеше защо внася в дома си нещо толкова изгодно, колкото съм аз. Работата е, че би искала нищо пък да не ѝ напомня кой съм бил преди да стана зет на фармацевтичния концерн. А то е страната ми, езикът ми, моите роднини, моите спомени.

— Нелеко условие. Че и унизително. Не вярвам да си го изпълнил.

— Разбира се, не. Алкивиад Сотиров не изпълнява условия. Ако отстрани изглежда, че се съобразявам с Шарлота, то е по съвпадение: самият аз нямам спомени и роднини.

— Да, майка ти била починала, лека и пръст! Но Ленчето трябва да...

— Сестра ми не ми отправи нито ред цели пет години — с внезапно зъл глас го прекъсна Алкивиад. — А от три насам съм получил няколко честитки за нова година или за рожден ден. Ще рече, аз наистина нямам роднини.

Стоянов преглътна: стори му се страшно някой да записва жив човек сред мъртвите само затуй, че живеят бил си позволил поведение, нежелано за другия. Стоянов си спомни сега и живо заровената —

слабичко, некрасиво (за разлика от своя прехубав, даровит брат), плахо момиче с невероятно силен за крехкостта му глас.

Ленчето често пееше романси по ученическите вечеринки, пееше вдъхновено, като осенена. Тогаз нейната плахост изчезваше, и наместо ръбатото, ъглесто момиче върху подиума в гимнастическия салон, където смърдеше на подово масло и юнашка пот, кацваше дивно непозната, могъща в своето тайнствено родство с музиката жрица — наистина на жрица я оприличаваше съученикът и Марин. Тези нейни редки, чудодейни превъплъщения, гласът ѝ, в чиято стихия и обаяние прозираше нещо алкивиадско, предизвикаха Мариновата първа любов. Стига здравото, несложно чувство, което момчетата изпитват към някоя съученичка, да би било любов. Това чувство Марин на времето не изрази, камо ли да сподели, но години по-късно, из чужди, жалки или разкошни хотели, където по принуда прекарваше будни нощи без да бъде уверен, че ще доживее до разсъмване, той не веднъж бе мислил за Елена. Може би го блазнеше пребогатото „ако“, което предполага множество развития, тъкмо понеже ни едно от тях не се е развило в действителност.

Ако Марин би се обяснил, ако Елена би му отговорила, ако би го чакала той да учи нагоре-надолу, да пътува по своите мъжки дела, да се завръща нетърпелив и все по-влюбен; ако тя през туй време би израсла знаменита певица, ако би пяла с отчаяние, родено от раздялата, със страст към отсъстващия любим, ако... Ето такива сладки, неродени възможности обмисляше Марин, за да запълни своите настръхнали нощи на вража земя.

Тъй или иначе за него Елена бе жива — живееше в несбъднатото и проиграно, — докато Алкивиад беше я погребал под груба забрава: аз нямам роднини.

— Излязохме късметлии! — заяви Алкивиад внезапно. — Колата на мадам не е пред къщи, мадам е на парти. Ще те моля да се чувствуваш у дома си, защото аз не се чувствавам.

Откъм долния край на ски-пистата се изкачваха двамина, май че и двамата — мъже: високи, яки, суховати те носеха ските си леко, като разговаряха и шумно се смееха из нагорнището. „Е, къде ще бъде тя? — попита се Стоянов (комуто в планинския хотел току-що съобщиха, че госпожа Шеринг била на пистата, а по пистата нямаше скиори, извън ония двамата.) — Та това са хора млади, очевидно е.“

Младежите приближаваха, смехът им звучеше отблизо вече.

— Лиза лъже, той все още е мъж.

— Не очаквах, че тъкмо ти имаш доказателства за това. Е?

— Докога ще ми напомняш, че някога го харесвах? Беше време, когато всички бяха мъже.

И пак — смях, донякъде необоснован; във високия разговор на двамината Стоянов не намери нищо смешно. А говореха така високо, понеже явно смятаха езика си чужд за непознатия, който стоеше в горния край на пистата — често заблуждение на чужденците. (Те нямаше как да отгатнат, че този непознат упорито бе изучавал езика им, та го владееше твърде добре. Отлично дори.)

С крайчеца на погледа си Стоянов хубаво премери ония двама, преди да им се представи.

Единият беше все пак жена. Тя напомняше момче само от разстояние — висока и суха, ниско подстригана, лешниково боядисана, негримирана, неелегантна. Така изглеждат жените със самочувствие, което не се нуждае от усилия, за да бъде високо. Така не крият годините си жените, които никога не са били хубави. Те нищо не губят с възрастта, но за тях това няма значение — разчитат на съвсем други предимства.

Мъжът до нея също нямаше значение. От първи поглед се видя, че той е от младите хора, гладни за добро и все по-добро, непридирчиви в средствата да го постигнат. Прекрасно сложен, яркоцветен, очите му бяха дръзки и гузни наведнаж — толкоз явно, че жената не можеше да не е забелязала това. Защо тогава се смееше с

небели и неравни зъби, още по-некрасива посред съвършенството на ослепителния бял ден, посред празничния боров пейзаж? Защо неизгодният за нея контраст никак не я гнетеше?

Стоянов си спомни нейния дом, който някога посети зад гърба ѝ. Бе уверен, че Алкивиад не е споменал пред жена си за приятеля от детство, когото доведе в неголемия, но извънредно скъпо обзаведен котежд; когото покани в хола, оформен като ловна хижа. Комуто наля втора и трета чаша, но без мезе. През оня ден Стоянов заключи, че собственица, която си избира в албум по вътрешна архитектура подобна наредба, е жена културна, с характер, пресметливо небрежна и склонна да провокира — разпространен женски вид между богатите наследници с неопределено висше образование, с претенции, които не падат до парвенюшки разкош. „Намерил си е белята!“ — рече си на времето Стоянов и за малко не съжали своя приятел заради затруднителната му жена. Но още там съобрази, че коя да е жена всякак би се затруднила с Алкивиад. Тоест, нейната беля си оставаше по-тежка от неговата.

Резкият, настъпателен смях на Шарлота Шеринг сега само потвърди предишните Маринови догадки: това бе жена с мъчен характер — всяка друга би била потисната от присъствието на журналния атлет, който можеше да ѝ бъде син, а очебийно не беше. Дори напротив: и при разсеян поглед двама те изобразяваха влюбени.

Стоянов трябваше веднага да им се представи, за да не си кажат, че ги наглежда и подслушва — някои чужденци и без туй пристигат мнителни сред тукашната природа.

— Фрау Шеринг, ако не се лъжа? — доближи я непознатият в палто и шапка, комични на пързалката.

Чужденката изви вежди, като предизвика още бръчки върху своето бежаво, лъснато с нивеа лице. В изненадата и прозря не смущение, а ирония.

— Позволете да ви се представя: полковник Стоянов.

— О, значи все пак! — установи чужденката.

— Нима ме очаквахте?

(През десетилетието на общуване със светски или делови среди Стоянов бе научил много.)

— Всеки път, когато премина границата ви очаквам поверителен разговор с неизвестно кого. И си заминавам подир две седмици или

месец разочарована.

— Странни предвиждания! Кое ви караше да допускате...

— Не съм допускала. Бях сигурна. Аз зная много неща, които биха интересували някого. Следователно, този някой следваше да се появи. И ето ви!

Шареният хубавец, отстоящ по правилата на три крачки от разговора, бе примижал срещу слънцето, за да поема повече ултравиолетови лъчи с гладката си кожа. Тук обаче той реши, че е време да се намеси, за да покаже колко е мъж:

— Какво има, скъпа?

— Това ти не разбираш, Валтер — весело го оскърби жената. — Продължавай да се спускаш, аз ще изпия една чаша с господина. Ще се видим на вечеря.

Шарлота Шеринг увърза ските си, за да ги носи по-устойчиво; нарами и щеките.

— Готова съм! — заяви тя.

През грамадната витрина на хотела планината не се наблюдаваше, ами присъствуваше цяла.

„Планина, сняг, борове и слънце!... Сега да би нямало Алкивиадовци, че да седнеш пред джамлъка с ракия и пресни краставици, да пиеш бавно и немного, да гледаш, гледаш, гледаш красотата, която и без туй ни се полага да гледаме прекалено кратко!...“ Но на Стоянов днес не се полагаха не само откраднати гледки през витрината, ами и никакви странични мисли — той разчиташе на единствен разговор с Шарлота Шеринг.

— Защо сте готова да разговаряме? — пристъпи Стоянов. — Можехте да ме отпратите още от пистата.

— На мене ми се разговаря по въпроса, който ви безпокои — мъжки заяви жената. — Думата е за Сотиров, нали?

— Да — не отрече Стоянов. — Динамиката около Сотиров пак се съгъстява, не всичко в нея е ясно. Надяваме се да внесем известна яснота...

— Не се надявайте! — прекъсна го Шарлота. — Около Сотиров никога не ще има яснота. Той я пази за себе си, обвивайки я в мъгла и пушек. Е, какво е измислил пък сега?

— Все още не знаем той да е измислял нещо. Но Лаборатория 86 преди два дни бе разгромена тайнствено. Според подозренията на

Сотиров — от агенти на концерна.

Тъй като предварително изведе, че разполага с броени минути, Стоянов реши да играе ва-банк, до нищо не би го докарало обходното движение. Извън всичко, новината вече беше се разчула. Извън всичко, Стоянов разчиташе на изненадата у Шарлота.

Крайно важен миг: секунда време, през което Шарлота Шеринг осъзнаваше вестта. Ако човек си е на мястото, мъчно би се излъгал през секундата, която нещо готви отнапред, докато тя е пълна внезапност за противника. Да, Стоянов не се излъга: Шарлота Шеринг едва сега научаваше за разгрома.

— Глупости! — протичко отрязва тя.

Не добави нищо към туй „глупости“ — ни шок, ни бурно възмущение. Ще рече, не играеше, иначе всякак би преиграла.

— Аз точно ви предавам факта и подозренията на Сотиров. Засега знаем толкова.

— Но... чакайте!... Откъде-накъде?... Сигурен ли сте?

Едва подир цяла минута чужденката взе да вниква — още един довод, че тя нищо не знаеше; минутата е задължително време за реакция при сензационна вест.

— От три години вече Сотиров е бил в преговори с концерна. Трябвало е да отпътува вторник заран, за да поднови работа в своя бивш институт. А понеделник вечер тукашният му институт бе разсипан най-буквално. Според Сотиров: за да му бъдели насилствено отрязани всички обратни пътища към нас.

След като жадно — въпреки уж ироничната си небрежност — изслуша Стоянов, дамата се облакът в дълбокото, моравокадифено кресло и се разсмя почти младежки, с радост от живота.

— Не е ли великолепен! — възкликна тя. — Винаги съм заявявала на мъжете след Сотиров: „Никой от вас и никога не ще ме забавлява така, както умееше той!“ Признайте си, нали забавлява и вас?

— Никак! — процеди Стоянов, комуто не беше до светски шегички. — Около Алкивиад е забъркана каша, в...

— О, вие сте се надявали да притежавате Сотиров без каша около него, тъй ли? — пак се разсмя Шарлота. — Че това именно е най-привлекателното у него: непредвидимата динамика, внезапностите.

— Бих ви помолил да отговорите определено: знаехте ли нещо за намеренията на концерна относно Алкивиад?

Въпрос — безпомощно наивен, но и такива въпроси се налагат.

— Глупости! — спокойно рече чужденката. — Нима си въобразявате, че и да бих знаела, ще потвърдя това?

— Госпожо Шеринг, вие се съгласихте на разговор с мене. Редно е да ми отговаряте поне с „да“ или с „не“ на въпросите, които ви се струват глупави.

Шарлота потисна усмивката си, та заприлича на смърнена ученичка и накара Стоянов да отбележи една нейна иначе скрита черта: тази жена не беше лоша. Може би — прекалено изкушена, покварена, но не и лоша.

— Отговарям на въпроса ви: не! — каза тя сериозно.

— Не съм и очаквал друго. Вашите акции не ви задължават с участие и дори със знание в оперативните работи на концерна.

— Не е вярно! — наместо да се почувствува оневинена, Шарлота се засегна. — У вас си представят капиталиста като ленив паразит. Нека ви уведомя, че след смъртта на баща ми преди шест години аз имам свое мнение и право на глас, свои проекти, що се отнася до концерна. Те не са решаващи, но влияят върху управлението му.

— Тоест, не сте в неведение и по преговорите на концерна със Сотиров, започнали преди три години.

— Би трябвало да зная за тях, ако ги имаше. — Сотиров доброволно ни осведоми, че бил поддържал връзка с концерна, че е приел условията му и непосредствено се е готвел да...

— ... да ни ощастливи с пристигането си! — засмя се пак Шарлота.

Сетне кратко се умисли, сякаш да подреди думите си:

— Ето какво, полковник... Възможно е извън моето знание концернът да се занимава с индустриално или научно разузнаване, да плаща подкупи — такава дейност не е тема за разговори. Но аз зная отношението на концерна към Сотиров. Онова, което у него можеше да бъде използвано, ние използвахме и ще продължим да използваме, въпреки че Сотиров ни напусна — това бе становището на нашите експерти преди повече от десет години.

— Говорите, сякаш по онова време за концерна е било все едно дали ще задържи или загуби Сотиров.

— Не той е човекът, който ще изчака такъв обрат. Когато реши да ни остави, Сотиров беше в зенит. С една малка уговорка: интересът към изследванията му започваше да спада.

— Чий точно интерес?

— Може би — публичният, тъй като в деловите среди Сотиров все още нямаше съперници.

— Според вас днес ги има, тъй ли? Защо тогаз международното реноме на Сотиров е непоклатимо?

— Хм... — изсумтя Шарлота, понеже Стоянов и достави неудоволствие с въпроса си.

Сетне поде не небрежно вече, ами настъпателно:

— С какво ще ми докажете, полковник, че Сотиров изкачвал, а не слизал кривата на своя живот? Международно признание, публикации, участие в конгреси, председателства разни. Всичко това тъй хитро може да се изработи! Следователно — и да се подправи. А ако търсите реалната стойност на Сотиров, знаете ли кое е едничкият метод? — Да не вярвате. Не вярвайте ни дума от Сотиров и за Сотиров! Неговото колосално полувековно построение има за материал лъжата.

— Без да се обидите, не сте ли пристрастна, госпожо Шеринг? — попита Стоянов. — Вас (вашето доверие, очаквания, надежди) Алкивиад е излъгал. Но означава ли туй, че и останалата част от живота му била лъжа?

— Мене той не излъга — усмихна се Шарлота.

Едва сега Стоянов отбеляза май основната черта на характера ѝ: чувство за хумор. Да, да, да! Как не го откри и оползотвори до тук, туй преливащо чувство за хумор, което липсваше на Стоянов при неговия по-скоро трагически темперамент. Вчера той бе почувствувал Ема съзвучна със собственото му схващане за Алкивиад пак затова: и Ема бе склонна към трагика. А погледнат насмешливо — така гледаха две сивкави, неедри и с бледи мигли очи насреща — Еминият свръхчовек се оказваше артистичен лъжец.

— Мене той не излъга — повтори Шарлота все по-игриво. — Сотиров бе сигурен, че съм го взела не от любов, а от разум (нали и той не ме обичаше, ами пресмяташе). Вярно е, но отчасти: аз бях съблазнена не от шумното име на Алкивиад, от възможното му място в историята. Той ме забавляваше.

Вероятно загдето от половин час Стоянов се силеше да вижда света откъм Шарлота, нейното разкритие му се стори увеселително: „Живели са си живота!“ — рече си.

— Успя ли Алкивиад да ви забавлява с равна сила повече от десетилетие? — влезе той в тона й.

— Да. Не ви се вярва, виждам.

— Защо, вярвам ви. Той е личност неизчерпаемо богата.

— Отначало ме забавляваше с това, че не се зае да ме ухажда. Знаете, аз бях стара мома. Моето рождение бе ме поставило на завидно стъпало, бях желана партия за брак; гонеха ме куп мъже от деловите и научните среди. Ако бях или красива, или неумна животът ми би се развил другояче: щях още деветнайсет годишна да повярвам в нечия любов — да съм отдавна вече щастлива баба с рояк преуспели деца и двоен рояк внуци. Но умът ме научи от рано да различавам елементите на битието, а също и да ги назовавам. Май вече забелязахте у мене остър език, днес той е по-малко остър от преди — отегчих се да предизвиквам и измъчвам околните чрез неприятни истини. Но на времето това ми правеше удоволствие. И тъй, като наричах хора и неща с истинските им имена, аз доживях до трийсет и шест години.

— Странно занимание! — по светски двусмислено отбеляза Стоянов.

— Не е странно. Мнозина биха му се отдали, ако нямаха грижи за хляб и подслон. Аз използвах рожденото си предимство над тях за една рядка цел: да откривам и изговарям истината.

— Защо не ме похвалихте? — капризно попита Шарлота.

— Е, не виждам вашата заслуга, затуй. Мисля си за ония мнозина, които също биха искали да говорят правда, но не могат по причини, изброени току-що. Човечеството дълго е воювало и за това: човешко достойнство. Иначе казано: за да може всеки гласно да изговаря истини.

— Това би ги обезценило.

— Едва ли. Не е загубил цена хлябът, макар че го има.

— Да кажем — снисходително прие Шарлота, защото бързаше да се върне към автобиографията си. — И така, на трийсет и шест години аз вече бях отегчена. Сюжетите се повтаряха, тържеството ми беше монотонно — отблъсквах чрез остротата си мъжете, а те прииждаха на все нови досадни вълни. Досещах се, че първият, комуто хрумне да

наруши това еднообразие, ще спечели чрез брак с мене акциите на баща ми — банален изход, срещу който воювах с банални средства. Тогаз срещнах Сотиров.

— Моля ви, оттук нататък бъдете предметно точна, нужно е.

— Сотиров дойде при нас преди двацет и три години, двацет и седем годишен. (Не ще ви го рисувам; както знаех от него, по онова време сте били близки приятели.) Концернът, който държеше сметка за всеки учен, очертал се като перспективен някъде по света, имаше представа за обективната стойност и на Сотиров. Тя не беше най-висока, все още бяха малобройни нейните изрази: Сотиров открил препарат против дълбоките обгаряния и подобрил един от класическите кръвотворни елексири. Но още при първия си контакт с концерна (тоя контакт датирал от две години по-рано) Сотиров съумял да убеди управителното тяло, че щял да се посвети на борба срещу склерозата. Той изложил в едри черти своята постановка и хипотетичен метод, поставил въпроса за кредити, екип и обзавеждане. След експертиза, която доубедила концерна, че такъв метод има перспектива, а размерът на вложенията е разумен, на Сотиров било съобщено: ние бихме подписали контракт с него.

— Точно така е било, разказа ми го Алкивиад след завръщането си.

— С една дума, той пристигна у нас. Това събитие само по себе си имаше оттенък на героика или драма: въпреки че бил придружаван на всяка стъпка от нарочен агент, един надежден млад учен се е измъкнал по чудо иззад желязната завеса, където мизерията, колективизмът, произволът са задушавали неговата реализация. В бъдеще той щял да работи при нас, за нас — ето какви простори създаваме за таланта ние!

— Извинете, това чувахте от него ли?

— Отначало — не, колкото и неочаквано. Най-често емигрантите от ваша страна влизаха у нас с цената на креслив плач колко били потискани и онеправдани в родината си. Тъй се добираха до хонорар срещу два-три материала по специалните радиостанции или срещу една информация във второстепенен вестник. Такива случаи бяха станали дотолкова еднообразни, че взеха да не си струват и дребните пари, които бяха стрували. Освен туй кресливият плач се самозаглуши:

след като обрисуваш всичко най-черно, не ти остава накъде и си принуден да млъкнеш.

Сотиров не извърши нищо подобно, той запази мълчание за живота у вас и за собствения си живот тук. Не заяви, че бил малтретиран и бедстващ, преценявайки, че това би било храна за улицата, а деловите хора предпочитат истина. Сотиров спечели уважението им, понеже не разнасяше помия и кал. Той остави да говорят чистите факти: никой не бяга от доброто си. А за нас беше показателно, че този изтъкнат учен е бил заплашен не от затвор или лагер, ами от ограничени материални възможности. Ах! Колко могъщи сме ние...

Стоянов слушаше, уви, доста вехти разкрития. Изобщо и в частност. А ги слушаше, понеже чрез монолога на Шарлота си доизграждаше представите за нея — тази жена бе умна и донякъде правдива. Стоянов не отдаде почит на правдивостта ѝ; тя беше жива гавра на имащия над нямащия, нищо повече.

— Тоест, ние основателно заключихме, че Сотиров никога не ни е вредил чрез слово — каза той.

— Наистина — никога. Не от любов или от лоялност. Сотиров е достатъчно прозорлив, за да съзнае, че няма свестен човек, който би оправдал и най-дребната обида срещу родината. Сотиров си позволяваше такива обиди само пред мене.

— За какво му е трябвало пък туй? Може би имахте нещо против неговата националност, а?

— Не бих могла да имам, понеже не я е крил — обяви Шарлота, без да долови иронията във въпроса на полковника. — Вярно е, че нерядко съм осмивала произхода на Сотиров, то си е в стила ми. Бях забелязала, че тъй го вбесявам — него, който винаги пази хладнокръвие. Но по отношение на произхода си той беше уязвим.

— А на вас уязвимостта му ви правеше удоволствие — ядовито уточни Стоянов.

— Да. Когато някой ви изтъква своите безчислени съвършенства, когато ви подчертава колко недостъпни за другиго били те, и вие бихте го ударили под диафрагмата. Аз забелязах, че при цялото си превъзходно отчуждение Сотиров не ще се отърве от една връзка: своята националност. Там го и биех.

„Ами, не била лоша! — рече си Стоянов. — Зла е и още как. Нали дълго била се упражнявала да изговаря остри истини, стигнала е до загуба на такт. До бруталност, в крайна сметка.“

— Там го и биех! — с упоение повтори чужденката, припомняйки си множеството схватки, в които бе отнасяла победа над Алкивиад чрез удар под диафрагмата. — Той беше се родил в малка страна, без да наследи нищичко; бе принуден да се блъска за място под нашето слънце, където мащабният му талант би се изявил.

Тук Стоянов почувствува, че е време да прекрати това нелепо сладострастие — навикнала да печели точки извън правилата, Шарлота се опитваше да уязви и своя днешен противник.

— Е, в какво видяхте собствената си заслуга, че сте се родила в страна немалка?

— Заслуги за рождението си аз нямам — невъзмутимо призна дамата. — Но имам предимства. Кажете: как ще ми ги отнемете?

Грозницата с лъскаво от нивеа лице, недобра че и не чак толкоз умна, се усмихваше срещу Стоянов, сигурна в своето превъзходство. А той преглътна твърде подходящ отговор на лична почва и го замени с по-общ:

— Вероятно имате представа от история? Там научаваме как незаслужените предимства твърде често са бивали отнети.

— Класовите (както казвате вие), да! — ехидно се съгласи Шарлота. — Но как ще отнемете националните? Един индус никога не ще бъде англичанин въпреки всякакви революции.

— Естествено. Просто след революциите не ще има значение, там е работата.

— Това светът би доживял подир столетия. А ние живеем днес. Моето превъзходство над Сотиров беше неизравнимо.

— И му го показвахте, така ли?

— Защо не? Той беше ме приел такава, каквата съм. Спечели ме само, загдето не се втурна подире ми. Сотиров не ме забелязваше; бе заглъзнал до уши в своята амбиция да навакса не десетилетието, пропуснато за него в една изостанала страна, ами столетията, през които тази страна бе изоставала. Наблюдавах го — ужасно забавно! Забавляваше ме количеството и високото качество енергия, която един човек прахосваше, за да заеме нулева позиция.

— Как тъй нулева! — ядоса се заради Алкивиад Стоянов.

— Точно нулева. Когато се напругаш непосилно, дано заличиш своето неизгодно рождение, ти всъщност преодоляваш минуса и щастливо се добираш до нула.

— Алгебрично е така.

— Аз съм следвала физика — похвали се Шарлота. — Напуснах я заради живописата. Нея също не завърших, понеже ме привлече история на изкуството.

— Това ли е специалността ви?

— Тоест, как специалност? — учуди се Шарлота. — За да навляза по-дълбоко в нея област, ще ми се наложи да слушам обща история шест или седем семестъра.

— Ама за кога? — нетактично се осведоми Стоянов.

— Намекват, че ми е време да умирам ли? — весело се разсмя чужденката. — Не, не е. Пък и какво, ако умра студентка?

„Я стига глупости!“ — би прекратил всякаква информация на Шарлота по собствения ѝ жизнен път Стоянов, а гласно напомни:

— Моля, нека се върнем към мъжа ви!

— Сотиров ме привлече именно с мащаба на амбициите си — охотно се впусна в спомени Шарлота.

Той за половин година обзаведе институт, привлече в него учени от четиринайсет страни, хвърли се да работи денонощно и в празник — като ненормален. Първите му доклади пред международната колегия показаха, че концернът не е сгрешил: конят, на който бяхме заложили, печелеше състезание след състезание. А щом конят е добър, леко върви и рекламата. Може би се питате: кога и как Сотиров зае мястото си в общественото мнение, в надеждите на света? — Тогава, преди двайсетина години. При нас известността си има механизъм, който вие не владееете.

И така, един хубав ден аз предложих на Сотиров да се оженим — без връзка съобщи Шарлота. (Види се, този факт ласкаеше гордостта ѝ, та побърза да го съобщи.) — Двете години, които вече бе изработил у нас, го утвърдиха и издигнаха. Дивата енергия, с която той се пробиваше напред, растящата му жажда за изява, неизтощимите му способности — всичко това ме накара да вярвам, че Сотиров би ме забавлявал дълго време.

„Не ще я оставя да се разпростира по сватбата и сватбеното си пътешествие, я!“ — сепна се Стоянов. Затуй веднага върна Шарлота

назад:

— Споменахте, че само пред вас той говорел колко тежко бил живял в родината. Това е израз на съвсем непресметливо доверие.

— Не вярвам — отрече, без да се замисли, Шарлота. — Помежду ни от първия до последния ден нямаше близост. Нашият договор бе спазван точно, взаимно изгодно. Аз се забавлявах от неуморните движения и промени у един човек, който — за разлика от мене — много и винаги нещо искаше, гонеше, настояваше, постигаше. Театър без антракти. Той пък — Сотиров — обра тройна реколта от усилията си, понеже чрез мене се домогна до едничкото, което не би спечелил при всякакви усилия.

— Богатството ли? — скептично попита Стоянов.

— Рождението — с надменност заяви чужденката. — Без да се е родил син на велика, високоразвита нация, той стана неин зет. Найсетне, подир десетилетни напъни да достигне нулева позиция, той се окопа там. А от нея нататък проблеми нямаше. При вътрешните си ресурси и без задръжки в подбора на средствата, по-нататъшният триумф на Сотиров беше сигурен.

— Все си мисля, че и без вас... — не довърши Стоянов мисълта си, предусетил колко безполезно би било.

— Не твърдя, че извън брака ни Сотиров щеше да умре гладен — изясни Шарлота. — Той просто би останал един от екипа безименни откриватели, каквито пълнят лабораториите на разни лекарствени заводи. Кой е откривателят на аспирин, а?

— Но откривателят на препарат срещу склерозата не би отминал без име, уверявам ви.

— Сотиров все още не е този откривател — злорадо натърти Шарлота. — Нали искате мнението на хората, които уж наново били купили Сотиров: той не ще открие универсалния препарат!

„Нали! — рече си на ум Стоянов. — Щом гроздето се окаже високо, викаме, че било кисело“.

— А защо у вас продължават работа по метода на Сотиров? — попита той на място.

— По инерция — уклончиво отвърна Шарлота. — Професионалният авторитет, обаянието на Сотиров бяха така могъщи, че неговият екип у нас пропиля десет години, за да изживее

постановката и метода му. Беше както със светлината на угаснала звезда...

— Как си обяснявате, че лично той все още не е дошъл до отрицание на собствения си метод, ако то наистина произтича обективно?

— Ето, полковник, оттук трябваше да започнем!

Чужденката засия с цяло лице и предложи да чукнели чаши за началото на един мъжки разговор.

— Аз също имам хипотеза — обяви тя: — Сотиров лъже.

— Това вече чухме — не се стърпя Стоянов. — Мога ли да науча: кого лъже?

— Много възможно — той лъже себе си. Как иначе да повярвам, че за него е недостъпно онова, до което дораснаха бившите му ученици? Прекаленото отлагане на срока, който сам определи за Откритието, би трябвало да му внуши поне съмнения.

— Защо поставяте въпроса така! — възнегодува Стоянов. — Алкивиад има макар и частични постижения, но реални. Те доказаха правотата му. Твърде пряка е вашата хипотеза, за да обясним чрез нея Алкивиад — не мога да свържа един световен ум с недалновиден похват като Лъжата.

— Ами, ако неговият избор е направен твърде отдавна, през ранна младост? Може ли да се откажеш от основите на една постройка, чийто тридесет и пети етаж примерно градиш днес?

Мълчание. Понеже тук Стоянов се сети как Алкивиад излъга него. На времето, когато... „Не, към този спомен ще се върна по-късно, подир Шарлота.“

— Нека приемем — каза той разумно, — че Алкивиад днес лъже.

— Едва ли от вчера — настоя Шарлота. — Преди три години неговите ученици у нас се усъмниха в постановката му. При ума на Сотиров най-късно по същото време той трябва да е изпитал съмнения.

— Защо би ги премълчал пред нас? Та нашето общество е напълно възмездено за вложените в Лаборатория 86 средства дори от досегашните постижения на Сотиров. Нека ги наречем подоткрития, но и те струват цената си. С други думи: Сотиров не е принуден да ни лъже, понеже не ни е останал дължник.

— Както вече казах, той лъже себе си. Познавам го: Сотиров вярва в своята звезда с налудничава вяра. Той би умрял, ако си признае,

че Откритието му е отказано.

— Защо сте убедена, че Алкивиад не би надживял вярата си в Откритието? — пренебрежна неуместната й стръв Стоянов.

— Поради навика. Той е навикнал да преуспява така безотказно, че вярата му се превърна в суеверие. Наглед неразумно, у него то си имаше известна основа. Спомнете си Сотиров преди трийсет и пет години! Провинциален, расъл в нищета и духовен мрак хлапак, аптекарски син, внук на неграмотни. (Картината ми е известна по негови разкази — в зората на своя възход Сотиров обичаше да изтъква от къде бил тръгнал, за да достигне звездите). А едва за две десетилетия той стана едно от трите имена в челна научна област — един от тримата в света...

Нека бъдем справедливи, полковник! — с призрачно благоволение призова жената: — Кой друг на мястото на Сотиров не би повярвал в себе си? Произведение без грешка — това е животът му. Ако не се оплаквам, че в този живот съм била временен спътник, аз също си имам причина: дванайсетте години на брака ни бяха за мен неимоверно богато време. Без Сотиров бих доживяла края си като сляпа просякия — без представа колко много може да се вмести в един човешки живот. Стига да си се родил с таланта да живееш...

Шарлота беше приятно развълнувана. Тя не бе се изтървала в нежелани разкрития и в нищо нежелано изобщо. „Един таен работник — пресметна тя — не ще преповтори пред никого какво е узнал“. Затуй Шарлота се изповяда със значително по-голяма сигурност на тайната, отколкото пред католишки абат.

„Май че се напи! — помисли с досада Стоянов. — А все пак съм длъжен да доуточня възможното най-много.“

— Как смятате — поде той: — Защо Алкивиад говореше пред вас против страната си?

— Какво значение има това! — пиански се раздразни чужденката, но въпреки своето избухване продължи: — Струва ми се, че отгатвах защо: той взе да воюва срещу себе си. Сотиров е тъй сляпо устремен към своята цел, че не би я улучил, ако дори за миг излезе из равновесие. Щом той внезапно наруши поведението, което беше си избрал и умело поддържаше, аз си казах: у него не тлее, ами бушува конфликт. Тоест: Сотиров се намери във вътрешно неравновесие.

— Кога по-точно?

— До година-две преди да се завърне. До тогаз не чувах от него ни добро, ни лошо за страната, която бе напуснал. А изведнъж настъпи обрат: Сотиров разточително обрисуваше условията, претежките причини, изгнали го из родината. Отначало това бяха протънели спомени, но техните бои постепенно се сгъстяваха, Сотиров губеше самообладание, когато бе дума за бившите му колеги и работно място, за начина и равнището на живота у вас.

— Нали щяхте да ми отговорите: защо?

— Съобщих ви, мой проверен метод да отгатвам Сотиров беше и е: не вярвай! Затуй си рекох, че Сотиров е взел да изпитва носталгия.

— Какво! — наведе се през масата Стоянов. — Може би не разбрах. Кой би ругал родината и сънародниците си от носталгия?

— Той например — невъзмутимо потвърди Шарлота. — Сотиров винаги лъже. Да не си въобразявате, че ако мре от мъка по родината, би взел да я оплаква, да изпраца едри суми за благотворителност, да издържа братовчедки или да строи гробница на родителите си? Нима тъй слабо го познавате, та допускате у него пряка реакция? При Сотиров тя е винаги фалцова — за заблуждаване. Щом би усетил копнеж по родината си, той ще му противопостави всички свои вътрешни сили, а те са завидни. Сотиров така могъщо воюваше срещу носталгията си, че не успя да запази тишина — той изригваше пред мене част от възраженията, които си е отправял сам и скришно. Той се силеше (безславно, та се топах от удоволствие!) да си внуши колко смешна и нищожна, колко парвенюшка в напъните си, колко все пак и в края на краищата незаслужаваща неговото присъствие си остава родината му.

— Искате ли доказателство, че догадките ми бяха верни? — запита Шарлота бойко.

— Бих ви благодарил.

— Факт е, че година-две след като взе неистово да хули страната си, той се оказа тук. Е, ще ме поздравите ли?

— Алкивиад ни даде съвсем други обяснения по онова време — не се убеди тъй бързо Стоянов.

— Че как нямало да даде други! Сотиров никога, никога не разкрива истината за себе си. Казал ви е например, че вече може да се завърне, тъй като у вас (след коренната промяна и при предимствата на

централизма, при бурното развитие на една финансирана от държавата наука) ще осъществи по-скоро своето Откритие. Нали?

— Да, той заяви именно това.

— А нима не разсъдихте, че нищо не би му пречило да си остане там, където вече имаше именит институт, сработен екип, неограничени средства, реноме и среда? За какво ще вземе да гради изново нещо, което всъщност вече притежава? Повтарям ви: Сотиров се завърна поради носталгия.

— Такъв, какъвто убедително ми го рисувате, той едва ли е способен на чувства.

— Ами! У него просто чувствата са неестествени, премислени. И носталгията му беше уродлива. Друг изгнаник би се стремил към родно място, бащин дом, към приятели от детство или към пейзажа — към пепелта от спомените, нещо такова. Но Сотиров не познава привързаност, той не се държи о нищо и никого. Затуй пък болезнено държеше да се заяви и наложи на сънародниците си.

— Не сте ли забелязали? — оживено съобщи Шарлота следващото си наблюдение: — Цялата история свидетелствува как знаменити военачалници или държавници в крайна сметка са желали да се утвърдят в очите точно на своите съграждани. Така са изникнали великолепни постройки из най-забутани градчета по света. Като пример.

„Дявол знае, може би е вярно... — рече си Стоянов с умора. — Тъй или иначе, и до днес не съм наясно по основния въпрос: защо Алкивиад се завърна?... А докато търсех отговора, Алкивиад отново намисли да се махне. Сега трябва да си обясня това негово ново намерение...”

— За да не ви отегчавам повече — каза той на чужденката, която допиваше третата си чаша и ставаше все по-мъчна за разговор: — Кой според вас са причините Сотиров да предприеме повторна...

— ... измяна — довърши хладнокръвно Шарлота. — Каквито са били причините и за първата: честолюбие. Не допускате у него друг подтик — няма.

— Та в какво се е почувствувал невъзнаграден?

— Това не ще отгатнем. Всичко, което за човек с ума си изглежда недостижимо, за Сотиров е нищожно. Неговите мерки не са нашите.

— О, все пак обективна мярка съществува. При пресмятане Алкивиад би извел, че повече от онова, с което разполага, е невъзможно да придобие, просто абсурдно.

— Защо трябвало да се касае до придобивка? Той отдавна е отвъд придобивките. Едничкото, което още го блазни, е състезанието със себе си. Стремежът да извърши нещо, което не е вършил досега.

— Уви, измяната не му е непозната. Би се повторил скучно, дори смешно.

— Затова и не я е довършил! В списъка на неговите неповторими находки липсва една недовършена измяна.

От две денонощия Стоянов усещаше как дълбоко из мозъка му изплуват отдавна притъпени реакции, възраждат се уж прекъснати връзки. Там сега остро припламна сигналът: вземи под внимание! „Затова и не я е довършил...”

Въпреки питието Шарлота долови, че на туй място в разговора им Стоянов отбелязва резултат.

— Права съм, нали? — подчерта тя заслугата си.

— Изглеждате права — поправи я Стоянов, — но не ме убеждавате. Що за бълнуване! Как Алкивиад не ще се умори от състезание със себе си — да съгражда измислици и да ги реализира? Освен туй, има ред факти, които остават тъмни: разгромът, преди всичко. Ако концернът не бил се интересувал от Сотиров, защо...

— Не гадайте! — сръза го Шарлота. — Измислиците на Сотиров са така майсторски и яко оплетени, че не ще ги разплетете, докато той бъде жив. Срещу една ваша крачка към истината той ще извърви пет, за да ви доизлъже. Безкрайна и мъчителна история!

— Колкото и деликатно, бихте ли ми отговорили: вие ли си отидохте от него?

— Да. Просто се нагледах на театър. Последвах съпруга си в страната му не с намерение да остана тук; исках да присъствувам на още едно превъплъщение, да съзерцавам дивното многообразие от нови построения на Сотиров. С голяма наслада бих съзерцавала провала му, но вече и аз бях подвластна на суеверието: не вярвах, че Сотиров някога ще се провали...

— Сотиров не ме задържа — бодро съобщи Шарлота. — Ако не бях си отишла, сам той скоро би ме отпратил. Къде по-изгодна за него по онова време се оказа връзката му с неговата колежка. Нали?

Тъкмо Стоянов да потвърди, край масата им застана (вече не в ски-екип, ами в костюм от мека тъмносиня фланела с пиринчени копчета и разярен лъв под лявата гръд) Валтер, когото дамата бе отпратила да се пързая.

— Боя се, че този разговор ще те умори, скъпа — каза ѝ той покровителствено, а неучтиво към Стоянов.

— Ще вечеряме на онази маса — Шарлота му посочи мястото в ъгъла. — Ако обичаш, заеми я!

Бакърено загорелият атлет се упъти към кюшето.

— Не желая да наруша и вечерната ви програма — възползува се Стоянов. — Вас ви чакат там.

— Кой ме чакал? — грубо попита Шарлота. — Това е никой.

Тя май имаше още нещо да прибави, докато играеше с пръстените си, а Стоянов вече стана.

— Напоследък някъде прочетох — сякаш на себе си, тихо каза Шарлота: — „Велик страдалец е и всеки ненаситник...“

Стоянов не остана да вечеря в новеничкия планински хотел, където никога не бе преспивал, където не бе прекарал ни един неделен ден. Той често виждаше снимката му в цветни списания; отбелязваше я с доволство, както всичко ново из страната: „браво, още един курортен хотел!“ А тази вечер, напрягайки очи из завоите — тъмни и леко заледени, и доста опасни, — Стоянов не си помисли доволно за луксозния хотел. През ума му мина чужда мисъл: „Защо Шарлота Шеринг, четвърто коляно акционерка, може да си пие там чашите, като отпочива от скука, поддържа неизтощеното си здраве, оскърбява за наслада издържания от нея атлет и се храни с прочие мерзост, докато аз нямам свободен миг за красотите на света?“

Но над тия мисли — невесели, както се видя — проби нещо, спечелено днес: отделни думи на Шарлота. Стоянов беше се страхувал, че тя ненужно ще повтори Цветков или Илиева: мъгляви обвинения срещу етиката на Алкивиад. Всъщност — самоокайване. Но Шарлота със своята господарска безцеремонност произнесе оценка, която човек достоен и възпитан би замълчал, тъй улично звучеше тя: „лъжец“. Долавяйки все пак лошия звук, Шарлота беше го смекчила: артистичен, рядко забавен лъжец, който майсторски изработва от измислица и игра една автобиография.

„Спри! — беше си заповядал Стоянов при тия думи на Шарлота. — Тук нещо има, има данни за правотата ѝ извън нейните твърдения. Нарочно не прекъсна той Шарлота, не поиска от нея доводи защо Алкивиад бил лъжец — Стоянов разполагаше с достатъчно собствен материал по въпроса.“

И така, през предстоящите работни часове (докато вземаше заледените завои) Стоянов бе длъжен да доразпита себе си.

Отнемайки малко скорост, запали цигара — при усилено мислене ставаш разсеян, та като нищо би напълнил някоя канавка.

„Започни! — рече си. — Условие: лъжата у Алкивиад. Време: май деветстотин петдесет и пета до април — петдесет и шеста. Място:

София и другаде, и пак София...”

Стоянов току-що беше се прибрал от чужбина. След като доучи, след като отработи дузина операции под чуждо ръководство, бяха захванали неговите собствени. Потекоха дни и нощи, за които той загуби мярка — ту лудо сгъстени, ту сякаш спрели, те го люшкаха от неистово напрежение към вцепенен, тежък от зловещо чакане покой; Стоянов чакаше сполука или края. (Простичко предметен край: смърт върху вража територия, без ковчег и гроб, за съчувствени речи да не говорим.)

По онова време той имаше за бисерен подарък всеки час, прекаран в родината подир някое безгласно завръщане — по-късно, когато му се наложи да бъде чиновник, ония години препълваха сънищата му със своя магнетизъм и с ужасите си, а Марин напомняше излекуван от порока наркоман, който поне насън се отдава на забранени наслади.

През своята работна младост капитан Марин Стоянов гореше бистро — първите схватки с противника бяха го опърлили и закалили, без да му нанесат рана. Макар и предпазливо, у нето покълна, набъбна, разцъфна онова самочувствие, което при зрелите мъже те дразни, но при младите е трогателно със своята крехка уязвимост.

Такъв, крилато самоуверен, един пролетен ден Марин среща Алкивиада.

Беше май, кестените по булеварда крепяха върху всяко клонче лъскави и лепкави, нетърпеливо едри пъпки. Стоянов си вървеше из пътя, безметежно честит, че пак е у дома, че близкото лумване на зеленината ще прикрие все още неугледния град, белезите и плахостта му. Лете София изглеждаше тройно по-хубава, лете софиянци бяха по-млади, по-цветни. Стоянов пресмяташе, че ще улови отсамния крайчец на туй лято тука, може би ще смогне и да се пренесе, ако строителите спазят срока, иначе Мария би се намъчила сама — ще се чуди къде да дене децата, ще се разправя с майстори и хамали.

— Марине! — подвикна някой зад гърба му.

Оказа се Алкивиад Сотиров.

Когато Марин по нареждане напусна университета, за да учи в чужбина нещо съвсем друго; когато се прибра за един семестър преди да отпътува повторно; когато най-сетне положи закуп изпитите си за шест семестъра — през ония пет години той изтърва из поглед

Алкивиада. Пътищата им се разделиха, както е казано в романите. Стоянов цял затъна в работа, която не предвижда нищо твое си, а Алкивиад цял се заложи в науката — също всепоглъщащо занимание.

Нещо обикновено е животът да разлъчи приятели от детство. Тогава те запазват — въпреки годините, въпреки разстоянието — уж надживяната, а неугасналата топлина, причастието на единия към съдбата на другия. Затуй Стоянов от душа беше се зарадвал, когато три години по-рано (март петдесет и втора) през една предпролетна предутрин срещна отколешния си съученик.

Тогаз Алкивиад не беше сам, а с Ирина. Да. Ирина... („Колко подходящ, необходим за мене свидетел! — рече си полковникът. — На всяка цена утре ще говоря с Ирина, дано не бъде в странство...“) Отпосле двамата стари приятели бяха съживили своята някак неравномерна, съставена от приливи и отливи, от привличане и отблъскване дружба.

По онова време — три години преди въпросния май — Алкивиад привършваше дисертацията си, усилено за него време на битки и утвърждаване. За Марин пък бе поучително да го наблюдава, да разсъждава върху разликите между собствената си и на Алкивиад борба. Щом се случваше в родината, Марин охотно бе навестявал приятеля си, охотно бе слушал неизтощимия на монолози Алкивиад. Много рядко (да не речем — никога) при ония техни срещи бе дума за Стоянов — Стоянов по задължение си нямаше монолози.

Вероятно всичко би продължило така до оня май петдесет и пета. Вероятно Марин и при онази своя почивка у дома би потърсил в лабораторията Алкивиада, ако едва година след подновената си близост двамата приятели не бяха се скарали най-хлапашки. „Тръгвай вляво, вдясно тръгвам аз!“ — насмешливо както винаги бе процитирал в края на спора им Алкивиад; цитираше както винаги някой класик, непознат за събеседниците. А Марин, бос в класиката, разбра приятеля си буквално, та ушите му почервеняха: „На добър час! — пожела той с ярост. — Най-после се разграничихме до край, отдавна трябваше да стане! Сбогом...“ И напусна вехтозаветната лаборатория, като тръшна вратата ѝ.

Междувременно — през трите години, — бидейки често сам-самичък и далече, където има премного пусти часове, запълвани с игра на размисъл, Марин беше се упреквал за своето глупаво избухване.

Нали едно от най-простите правила на сложното му поприще беше: хладнокръвие! Нали сам смяташе, че попрището му бе смогнало да го претвори в мъж, досущ различен от оня поривист, нараним, отчетлив и нетърпим към неправилни изказвания младеж, какъвто бе отдавна-отдавна. Защо тогаз — безплодният спор, безсмисленият разрыв с приятел от детство? Приятелствата от детство не са стотици, ти си създал стотици нови приятели, а все пак никой от тях не ще бъде онзи, който те помни в кърпени гащи с една презрамка с едно голямо копче, в домоткана ризка и ниско остриган. „Тури му пепел!“ — викаше си Марин разкаяно, а не искаше да направи първата крачка, към помирение.

Така, и този път той не бе потърсил Алкивиад в лабораторията. Затуей пък нещо възликува дълбоко у него при познатия глас:

— Марине!

Марин остана на място, като внимаваше да си проличи как тържествува, загдето не той първи бе позовал другия.

— Знаеш ли? — Алкивиад пренебрегна тържеството на приятеля си: — Срещаме се не случайно. Тръгнах след тебе още от дома ти. Бях дошъл да поговорим, но спрях пред прага. Изчаках да излезеш и поех подире ти.

— Що за детинщини! — (На Стоянов му стана чоглаво, че и тук, в родината, някой е вървял в стъпките му — познато натрапливо усещане на гонен звяр.) — Защо не позвъни?

— Боях се да не хлопнеш вратата под носа ми, а на улицата врати няма. За мене нашата последна разправия е вече без значение, аз много премислих след нея. Но не бях сигурен дали и ти...

— Пак детинщини! — прекъсна го Марин с превъзходството на обгорелия боец над кабинетния полумъж. — Дори не помня за какво се спречкахме.

А Стоянов чудесно помнеше: при оня спор двамата бяха разбрали, че са всякак чужди. По мироглед и убеждения, по принадлежност и участие. Многообразното различие помежду им, дълго време меко покривано, внимателно заобикаляно от две страни, тогаз кой знае как беше се разбунтувало и предизвика разрыв.

— Каквото и да е, нас не ще ни раздели една момчешка разправия — разумно изтъкна Алкивиад.

— Къде да поседнем? — озърна се Стоянов.

В кафенето на тротоара двама седнаха пред чаши със сламки. Испитаха двустранна неловкост — от три години не знаеха нищо един за друг, бяха изстинали и далечни.

— Какво прави Ирина? — попита Стоянов учтиво.

— Защити почти едновременно с мене. И нея назначиха във факултета. Асистент.

— Все напредвате в пакет, а?

— Не съвсем. Аз взех доцентура. Имах предостатъчно публикации, нали почнах да публикувам като студент още.

— Ами... оженихте ли се?

— А? — зяпна Алкивиад. — Защо?

— По-скоро ти обясни защо не се жениш, време ти е. Аз имам второ дете, не си чул навярно.

— Човек рано трябва да се жени или да се калугери. Моят случай е вторият. Сам разбираш, че при мене няма място за всичко това, което превърна тебе в...

— Ясно! — Стоянов предпочете да не узнава в какво бил превърнат. И отмести разговора: — Как е Ленчето?

— Сестра ми ли? — разсеяно отекна Алкивиад, навярно замислен за услугата, която щеше да измоли от приятеля. — Все още се надява да следва, представи си! Нали на времето не се записа, тръгна на работа, омъжи се, роди, а всяка есен се явява на конкурс в консерваторията, поболява се от мераци. Студентка с дете — как не вижда, че не върви! Защо ще приказваме за нея, когато имаме мъжка работа?

Стоянов премълча своята жал към онова некрасиво, а с чудновато огромен, покоряващ глас момиче, което май бе станало лишена, обхтана жена.

— Кое те накара да ме потърсиш? — попита той.

— Професията ти — лъчисто се усмихна Алкивиад. — Ти си таен, нали?

— Не зная какви са представите ти за тази професия, но май ще се окажат смешни.

— Нека те успокоя: не ме интересува изобщо, иначе и представите ми не биха били смешни. Иначе бездруго щях да съм те питал и разпитвал, а не съм; преди три години се задоволих със смътните ти увъртания.

Впрочем, винаги съм се чудил как се намират хора за твоя труд ли, професия или поприще... — пак заразговаря със себе си Алкивиад. — Щом то е тайно, тайни ще бъдат и резултатите му. Тогава? Какъв е смисълът да притежаваш власт например, ако никой не я подозира — не се бои от тебе, не се подчинява на волята ти, не ти се докарва? Каква е ползата от много пари, щом си длъжен да не ги гуляеш с жени и музика? Къде е сладостта от успеха ти, ако той не бъде обявен и запомнен?

— Нека не обсъждаме тази тема, Алкивиаде — предложи Стоянов. — Иначе пак ще се скараме. Твоята работа е явна, нали? Получаваш срещу нея всичко, което ти се полага. Точка.

— Е, струва ми се, че от нея ти разбираш колкото аз от твоята — закачливо се усмихна Алкивиад. — Наглед аз наистина получих много, напреднах бързо, заех добро място. При сравнение с другите. Но защо трябва да се сравнявам с тях? Тъй или иначе, мое откритие са вече два препарата, които лекуват маса хора. Срещу такъв принос другаде бих бил позлатен. А тук съм доцент и кандидат на науките, сътрудник при лабораторията на лекарствения завод — толкоз. Перспектива: на петдесет години да получа професура. На шейсет и пет — членство в академията. При особено щастлив случай — Димитровска награда и директорство на институт. А що се отнася до бит, до условия и възможности, аз съм равен на всеки цехов майстор, инженер по обектите или ординатор в родилен дом.

— Нали се разбрахме, не ще спорим. Ти винаги надменно си подценявал максимума, който нашето общество предлага срещу труда на човека — това аз не разбирам и не ща да разбера.

— Че как ще разбереш? — надсмя му се студена Алкивиад. — За тебе има едно общество, а те са поне две. Има равни хора, а хората не се раждат равни по качества. Прав си, нека не спорим. Потърсих те за нещо конкретно и важно.

Тук Алкивиад заръча два коняка, а Марин, вече ядосан от неправилните приказки на приятеля си, унило се приготви да изслуша оплаквания срещу съквартирант, срещу колега, срещу шеф — срещу мръсник изобщо. С тях изобилствува всекидневието на тайния работник, за когото околните са подозрели, че е таен. Нейсе, той ще изтрае още едно оплакване и ще отпрати Алкивиادا към явните служби.

— Боя се за себе си — студено каза Алкивиад.

Стоянов го погледна не по-топло. Познаваше десетки хора, преследвани от страхове, измислили и врага си, и мотивите, и възможностите му. Нали всеки се има за много, нормално е да вярва, че и другите го оценяват също тъй високо, та биха му посветили зловредно внимание.

— Мислиш си: мании — разгада тези мисли Алкивиад. — Когато ти обясня, ще се съ согласиш с мене: аз съм застрашен. Кажи, ще загуби ли обществото и науката ни, ако бъда отвлечен.

— Ами! — ухили се Стоянов. (Той така беше се примирил с предстоящ досаден разказ за съквартиранта или за колегата-мръсник, че сега му стана весело.) — Нима при твоята висша заетост намираш време за тъпи филми? Кого от нас някой е отвлякъл? Кому трябваш чак толкоз?

— Тук следваше да се обидя, но аз няма. Редно ще е (ако вече не си решил, че съм побъркан) да се осведомиш най-служебно за мене: какво съм работил през годините, откак ме изпусна из очи, какви са отзивите за работата ми, писани или изказани от крупни чужди специалисти. След тази справка едва ли би ме успокоил, че никъде не съм бил нужен. Никой от нас не е отвлечен досега, викаш. То означава само, че не сме притежавали човека, който си заслужава скандал.

— Фиууу! — хлапашки свирна Стоянов, развеселен. — За тия три години ти си набрал дяволско самочувствие?

— Разбира се — потвърди Алкивиад. — Има стойности обективни, недвусмислени. Все някой член на обществото струва повече от другите, и все някой — най-вече. Защо ще скромнича? Съкращавам доказателствата, събери си ги лично. Ще ти заявя кратко: ако някой бъде отвлечен, за да го използват другаде, туй ще съм аз.

— Добре! — произнесе Стоянов със закана. — Бъди сигурен, че ще проверя каква цена към днешна дата имал бил Сотиров, макар у нас да не съществува ценоразпис на живата сила.

— Но ние сме в обкръжение — забеляза Алкивиад. — То ни налага да се съобразим със законите на външния пазар, да знаем колко струват ония човешки единици, които биха представлявали изгода и за друго.

— По принцип си прав. А кое те кара да се чувствуваш застрашен?

Когато проверяваш цената ми, ще научиш и колко често пътувам напоследък. С една дума, през октомври бях на конгрес в Гренобъл. Световен. Докладвах своите нови изследвания. Прогноза в общата работа на конгреса беше, че през идните години науката ще се насочи към борба срещу склерозата — растяща заплаха за цивилизованото човечество.

— Дай боже! — възкликна Стоянов. — Време му е да вземат да работят и лекарства освен оръжие.

— Долавям как ти си представяш научната офанзива! — с враждебно презрение каза Алкивиад. — Това не ти е стрелба и прибежки зад кюшета. Когато един дял от науката се надигне за генерална атака, присъствуваме на дело ис-то-ри-че-ско. То изисква от всеки участник невъобразима енергия и фанатизъм, неотклонно внимание и убийствена работа. Десетилетия...

Не! — въздъхна Алкивиад. — Не на тебе ще обясня...

— Нищо, де! Напъвам се да проумея нещичко и аз — успокои го Стоянов. — Щом трябвало.

— Трябва! Разходвате колосални средства и труд за материална продукция, а не съобразявате, че преди да стане материална, тя най-задължително е била умствена. Производството на стомана, нефт и торове струва милиони научни денонощия на ония, които са изнамерили, изобретили, открили, усъвършенствували, внедрили тия производства. Не, излишно е!... Нека само ти съобщи: щом науката обяви война срещу склерозата, туй ще означава — пълна мобилизация.

— Хубаво, хубаво! — (Стоянов не помнеше своя приятел така разгорещен и безсилен да изрази вълнението си.) — Прекрасно е, че учените си поставят тъй високоблагородни задачи. Но какво общо има то с мене например?

— Търпение! — и Алкивиад позамълча, за да придаде повече сила на думите, които ще последват. — По време на оня конгрес ми се препоръча някой си Ерхард, представител на най-големия лекарствен концерн в Европа. Би трябвало да му завидиш.

— На концерна ли? — смая се Стоянов.

— Не, на Ерхард. Главата му съдържа обемиста картотека на всички изявени специалисти по лекарствената част в целия свят. За господин Ерхард не е трудност да прогнозира изследванията на така

картотекираните учени поне с две години напред. Подвижен справочник, уверявам те.

— И ей тъй, безплатно, безвъзмездно, той ти предложи информация?

— Да. Допускам, че узнах една хилядна от онова, което знае той. Ерхард просто ми демонстрираше осведоменост, своята и на своите господари.

— От едните симпатии, а?

— Разбира се — не. Ерхард ме убеди, че в света се оформят две лаборатории, които през предстоящите години ще бъдат финансирани разточително за настъпление срещу склерозата. Осведоми ме и че концернът не ще изостане в тази надпревара, дори предвижда своето челно участие в нея. Тук Ерхард изтъкна нещо, което и без него ми е ясно: потенциалът на концерна. Той е действително огромен.

— Хайде, хайде! Чували сме: едно капиталистическо предприятие не може да си позволи фундаментални научни изследвания.

— Боя се, че грешите.

Алкивиад нарочно премина на множествено число, той винаги подчертаваше, че лично е личност, докато приятелят му представлява частица от разлато, безлико „ние“. Погледнато откъм Алкивиад: „вие“.

— Всичко на света се развива — продължи той да поучава Стоянов. — Захитрява и капиталистът. Ако елин пребогат концерн финансира фундаментални издирвания, той ще притежава и патента на твърде вероятното крупно откритие. Тази сметка правя не аз, а те — собственици на заводи, акционери. Има на какво да се учите от тях: перспективно мислене, прогнози, регрупиране на сили и капитал.

— Нека ти напомня: това те научиха от нас.

— Може. Важното е, че днес го вършат. Ние създаваме ли институт за борба срещу склерозата?

— Не. Но не защото не сме се сетили. Най-общо казано: не ни е дошло до това.

— Не ни е дошло да опазим човешкия живот, тъй ли? За кого — високите пещи, стомана и нефт, механизация и колективизация? Кой ще се радва на високото благосъстояние, ако оставим хората да се скапят от склероза?

— Сам току-що каза, че подобен разход е по силите на два-три центъра в света. Виждаш ли мястото ни между тях?

— Не, естествено. Ние сме тъжно малки и бедни. Там е драмата ни.

— Ех пък че драма! Малките се кооперират, това и ще направим.

— Направете го! — надменно отказа Алкивиад участие във всякакви кооперации. — И все пак ще бъде драма. Не си ли разсъждавал върху това?

— Не намирам нищо драматично — засмя се Стоянов, когато напоследък носеха върху крилете си най-прелестни настроения. — Ще ти припомня нещо твърде скорошно, което си забравил: земята ни от преди десет години. Всяка игла и пирон бяха внесени от Европа — нашата земя не произвеждаше метал дори за игли, с които да кърпи дрипите си. Всяко платно из тази земя беше домоткано или европейско. Масло, яйца, кожи и ябълки — толкоз произвеждаше тази земя. От древните славяни до нашата зелена младост.

— Ти май говориш пред събрание — отрезви го Алкивиад. — Остави агитацията! Ти и аз помним еднакво. Истината ни е ясна и в нея е драмата: в нашето нищожество. Приветствувам усилията ви да извлечете страната из мизерия и тъмнина, да я направите високоразвита. Но не усещаш ли обидата в това: „ще повишим жизненото равнище!“ Тоест, наша цел е да живеем, да се нахраним, облечем, обзаведем. Всичко, с което другаде нехайно разполагат вече поколения.

— Е, та? Нали и там предишните поколения са изнесли същия напън? При ужасно мръсни условия. Ще изплуваме, давам ти дума! Не ще се познаем след още десет години.

— Но тия десет години са моята възраст от трийсет до четирийсет! — внезапно рязко и злобно дори закова Алкивиад. — Ще ми върнете ли моето златно десетилетие, неповторимо по възможности, решаващо за целия ми живот, сам по себе си неповторим? Искате да го прежаля, за да имало наши си игли във всяка селска къща, за да се облечели в нашенски док текезесарите, за да се фотографираме пред свои заводи за котлончета, алуминиеви паници и гумени цървули. Лично за мене това не се рентира!

— Разбирам — мрачно процеди Стоянов: — твоите дарби са преголеми за рамките, в които те свива родината ти и времето ти. Но

кой си е избрал място и време за раждане? Родили сме се сега, тук. И ще участвуваме, както може, а не както можем.

— Защо не — както искаме?

— Това всеки решава за себе си.

— Намекваш, че аз бих решил различно от тебе — сега пък внезапно премина към трогващо съпричастие Алкивиад. — Защо се дразниш? Нима аз — също както и ти — не си гледам работата? И, гледайки я, на конгреса в Гренобъл, натрапи ми се въпросният Ерхард. Нека бъда кратък: едва след няколко разговора Ерхард ми предложи да премина на работа при тях.

— Научно-производствен шпионаж, а? — забрави яда си и пак се засмя Стоянов.

Забавлявах го повърхностните представи на приятеля му по въпроси, в които сам беше до уши въведен — те не изглеждаха нито тъй преки, нито тъй откровено различни, както си въобразяваше Алкивиад.

— Никакъв шпионаж. Ерхардовците отдавна знаят, каквото биха искали да знаят. Именно въз основа на него са дошли до мисълта, че аз им трябва. Че трябва да работя у тях, за тях.

Стоянов допи в мълчание чашата си, загледан към булеварда, където огънато нестройни студентски редици с много смях и викове не бързаха под напъпилите кестени. Лично нему такива ведри години — студентските — бяха отнети, но се надяваше децата му да им се нарадват пълнокръвно. Навярно ще може, пречки няма. А туй, което му приказваше Алкивиад бе глупаво, макар и гадно: един от купа случаи, когато даден концерн, даден институт се опитваха да наемат наш специалист. Бидейки потомствено богати, нали, отвъд предпочитаха да си спестят парите за създаване на нещо неевтино: специалист. Предпочитаха да си го купят, и по-точно — да го откраднат, тъй като друг вече беше го предплатил.

— Тъй де... — рече Стоянов, все още втренчен в студентската гъмжава под кестените. — Бидейки сиромаси, ние влагаме луди пари в ей туй на!

Той сочеше с поглед студентите — добре облечени и с натъпкани чанти млади хора, които отиваха да се нахранят добре в мензата, довечера щяха добре да се наспят по общежитията, та дано подир пет години заработят много добре, където стане нужда.

— Случило ти се е нещо досущ обикновено, Алкивиаде — каза Марин. — То трябва да ласкае не тебе, ами страната ни: вече изработваме тъй качествена човешка стока, че ги привлича да я купят. Некрасивото е, че при подобни случаи никой не се пазари с нас, ами направо посяга. Пък стоката е наша, произведена със средствата на цяло общество.

— Алкивиад Сотиров не е стока! — ледено прекрати проповедта на Стоянов приятелят му.

— Не е — съгласи се Стоянов. — Но — тук. В мига, в който излезеш на свободния пазар, нещата се променят. Защо ли говорим изтрити истини! Ти седиш и пиеш срещу мене. Ще рече, ония още веднъж са ударили о камък. Поздравявам те! Защитил си и своето, и нашето достойнство — само така ще ги принудим да ни ценят.

Тук Алкивиад се вторачи в очите на приятеля си и пролича, че неговото разкритие предстои тепърва.

— Нима смяташ, че те ще се примирят! — попита.

— Как иначе? Господин Ерхард отдавна е забравил за тебе. Оттогава насам навярно се е опитал да наеме още десетина, от които е наел двама. Оправдава си заплатата човекът.

— Нима смяташ, че двама или десетина други биха заменили Алкивиад Сотиров! Според тебе всеки човек струва колкото другия — има човешки бройки, а не личности.

— Формулираш едно убеждение, което не ми принадлежи — отрече Стоянов. — Никога не съм...

— Ако не мислеше тъй, отдавна трябваше да бъдеш нащрек: ония отвъд искат да имат мене! Мене, разбираш ли? Те са проучвали, те имат по-точна представа от вас за възможностите ми.

При цялата съдържаност, която изискват определени занимания, Стоянов не сдържа смеха си: самочувствието на Алкивиад бе комично самомнение — шумна влюбеност в себе си.

— При труд, какъвто е откривателството — продължи без свян Алкивиад, — особено значат индивидуалните дарби. А те са незаменими. Там не ще помогнат школовка и трудови условия, безсилни ще бъдат всякакви облаги. Ако скоковете в духовното развитие зависеха само от материални предпоставки, къде е тогава проблемът? Всеки, който би осигурил оптимална среда за труда на сто учени, ще се сдобие с откритие. А в дадена област откритията —

значимите — се борят на пръсти. Кое ги е обусловило, замисляш ли се? Ще ти кажа: личността. Нея или я има, или я няма, това е.

— Прощавай! — чак се притесни Стоянов. — Вероятно не съм проумял: такава личност само за три години си станал ти, тъй ли?

— Разбира се — отвърна Алкивиад със своята неумолима откровеност.

— Е, как? — заинтересува се Стоянов.

— Вече казах, но само те разсмях: факт е, че концернът би искал да отвлече Алкивиад Сотиров.

— Ами! — пак не повярва Стоянов. — Това би било скандал.

— Ако те решат, че скандалът си струва, нищо не ще ги спре. Какво е една шумотевица срещу едно откритие?

— То сякаш ти е в джоба! — не се стърпя Стоянов.

— Според тях: да. Досегашните ми трудове и приноси са ги убедили, че аз имам шансове в предстоящата офанзива. И знаеш ли какво ми предлагат? Да оглавя бъдещия институт при концерна.

— Недей да вярваш, Алкивиаде! — спря го Марин. — Не току-тъй отгатък гласуват доверие на чужденец.

— Никаква роля не играят време и място на раждане, когато става дума за една изключителна личност! — почти извика Алкивиад, та приятелят му неловко се озърна към съседните маси. — Моя драма си остават ограниченията, които ми натрапват време и място — с тях не те занимавам, то е мъчителен, нерешим въпрос. Потърсих те въпреки студенината между нас, защото се боя, че ще ме загубите.

Тук Марин отстъпи от твърдия бряг на насмешката, за да се отпусне по течението на Алкивиадовите мисли.

— Бихме те загубили, казваш? — вече сериозно повтори той. — Но къде е опасността? Щом седиш насреща ми, ти не си приел техните предложения. Ние продължаваме да те имаме.

— Докога? Докато отпътувам на следващия конгрес или симпозиум. Там вече излизам из вашия обсег, там разполагат те.

— От самия тебе зависи да постъпваш така, че да не бъдеш отвлечен.

— Шегуваш се, нали?

Оттук нататък Алкивиад изложи молбата, заради която бе потърсил своя забравен приятел: Алкивиад просеше закрила. Така необичайна боязън бе му навеело нечие зорко внимание към личността

и работата му — Алкивиад го усещаше като всевиждащо чуждо око в своите делници. Алкивиад настояваше да бъдат следени писмата и телефонът му, да обсъжда предварително всяка своя среща с чуждестранен колега, да съобщава всяка дума, разменена в нея, когато срещата завърши. Накратко: Алкивиад умоляваше да бъде поставен под наблюдение, за да се чувства сигурен. Той особено държеше на скрита охрана при нередките си задгранични пътувания — те бяха задължителни за работата му, а криеха опасност: там, на чужда земя, него лесно можеха да похитят.

— Това са глупости! — отрязва един тогавашен полковник, когато капитан Стоянов след натрапчивите просби на приятеля си беше му докладвал случая. — Кой, моля ти се, и кого, моля ти се, е откраднал току-тъй? Да не би твоят човек да откача? С много учените се случва, знаеш: мания за преследване. Шизо.

— Не е луд, гарантирам! (А Стоянов гарантираше само там, където бе стопроцентово сигурен). Познаваме се от деца.

— Произход? — служебно попита полковникът.

— Баща му беше аптекар, майка му — бивша учителка.

— Дребнобуржоазен, значи. Типично е. Такава среда често ражда мании.

— А най-често — интелигенти. На Алкивиад личеше от дете, че не ще стане редник както нас, босата команда. Беше недетски съсредоточен, целенасочен, отчужден.

— Съсредоточен над какво? Насочен към каква цел? Отчужден по каква причина? — изиска повече точност полковникът.

— Хм — затрудни се капитан Стоянов, който уж познавал Алкивиад от детство. — Ето, че не мога да уточня... У Алкивиад всичко и винаги е било някак... подразбиращо се. То не оставя място за въпроси.

— Не можеш да кажеш повече за човека, за когото гарантира, а? — в гласа на началството зазвуча острота. — Изобщо проучи ли го или ми идеш със спомени от Карнобат?

— Проучих го, понеже през последните три години не бяхме се виждали, изтървал съм го из очи.

Тук капитан Стоянов кой знае защо премълча като как тъй стари приятели не са се срещали три години. Всъщност, той знаеше защо: не

би искал началството да научи, че двамата бяха се скарали на политическа почва — то ще бъде улика против Алкивиад.

— И докъде те доведе проучването му?

— Мнението на колегията за Сотиров е противоречиво. (Така бива всякога, когато е дума за човек активен и амбициозен). Според едни, той бил едва ли не социално зло — индивидуалист и егоист. В повече от това обаче не успяха да го обвинят, пък то не е обвинение. Според други, Сотиров бил бъдещето на науката ни — на въпросния клон наука. Запознах се с приносите му, те поне са обективни.

— А значителни ли са?

— На двайсет и шест години един учен е научно бебе — какво можем да искаме от Алкивиад?

— Е, както той ти описва нещата, намираш ли в тях реална заплаха, или бие на измишльотина?

— Не бих се заклел нито в едното, нито в другото. Откак Сотиров по свой почин ми предоставя пощата си, получил е две писма от концерна: покана за симпозиум и за обмяна на опит. Затуй пък последният специализант от Запад в нашата лекарствена лаборатория присърце е убеждавал Сотиров какви несравними възможности предлага концернът на всеки надарен млад учен; не е спестил боите за реклама.

— Това ти узна от Сотиров, а?

— Лично. Казах ви: не ние, а той държи за наблюдение и охрана.

— Охрана ли! Ама той май че наистина не е добре. Къде е видял учен, съпроводен от пазачи?

— Виждал бил, описа ми ги: не един изтъкнат, трудно заменим или пък зает със секретна работа специалист бил се появявал по международни форуми в съпровод. На някой неубедителен асистент, да речем. Който прикривал фланговете.

— Това — да. Такава практика съществува. Ако някой конструира нов тип оръжие, трябва да му прикриват не само фланговете, ами и тила. Най-правилно би било той изобщо да не ходи много-много. Но каква толкоз е стойността на твоя Сотиров, за да му отпуснем придружител? Знаеш, мирише ми на интеллигентска мания за величие: охрана, ескорт, помпозности.

— Длъжен бях да ви докладвам. Ние днес съдим за състоянието, но не и за далечните перспективи на някоя наука. А почти невъзможно

е да изчислим перспективата на даден учен. В тия кръгове броят на конфликтите е равен на броя на участниците — върви разбери кой крив и кой прав!

— Че то не е и наша работа.

— Не съвсем. Ето, конфликтът между Сотиров и Цветков е вече цял епос. Двамата се мразеха от студенти, помня. Докато Сотиров се трепеше като аспирант, докато готвеше дисертация при стипендийка и в половин стая, Цветков влезе под кожата на оня правехт академик и в съкратени срокове стана доцент. Днес той е шеф на Сотиров. Нищо чудно, че битката между тях бушува с тройна сила. Сотиров изразява интересите на група свои колеги, които държат за по-мощабни, с далечен прицел изследвания. Те са на нож с групата около Цветков, която — под покровителството и под диктовката на оня стогодишен академик — прави бърза кариера, но никак не бърза да придвижи науката.

— Уф! — отегчи се полковникът. — „Светът ще свърши от учените“, тъй викаше един турчин. Както разбрах от думите ти, твоят Сотиров е заплетен в груповщина.

Типично! Разбрах и още нещо: ти си взел страна в конфликта.

— А защо не? — открито заяви капитан Стоянов. — След като някакъв нафталинен старец трови нашия климат, след като развъртава и млади, отгледани от нас момчета, мога ли...

— Остави стареца на смъртта му! — нареди началството. — А на тебе ще кажа, че чрез цялата тази басня за отвлечение твой приятел цели близко: да zlepостави противниците си.

— Той дори не ми спомена за тукашните си работи. Всички негови опасения се отнасят до агентурата на концерна. И понеже проучването ми доказва, че Сотиров наистина е перспективен, мисля си: възможно е той да представлява интерес за ония отвъд.

— По дяволите, нека си представлява! Не ще им забраним, я! Какво има тук за обсъждане?

— Има това, че към края на декември Сотиров трябва да замине на конгрес в Грац.

Тогавашият полковник бе замълчал след горното известие.

— Та-кааа... — рече той накрая. — Нещата се променят в такъв случай. Сам ли е бил Сотиров на конгреса, в Гренобъл?

— На същия конгрес бил командирован и доцент Цветков. Защо?

— Защото трябва да говориш с Цветков. Той много вероятно е забелязал дали и доколко назоваемият Ерхард се интересува от колегата му. Все нещо би издало твоя приятел, ако още там се е почувствувал застрашен. Или съблазнен — също много възможно.

— Цветков е последният човек, който ще бъде обективен по отношение на Алкивиад.

— Както ми подсказа изложението ти, досега си изслушал предимно групата около Сотиров. Оттам — твоето пристрастие към тази страна в конфликта. Задължително е да чуеш и противната. Още повече, че Цветков е единственият свидетел за онова, което се е случило по време на конгреса в Гренобъл.

Така капитан Стоянов сам се насади в задача, чужда на задълженията му — насади го Алкивиад. Така се стигна до неговото запознанство с доцент Цветков, за когото дълго бе съдил само по сърдечните ругатни на приятеля си.

През ония години Цветков все още не беше чак толкоз обиден, колкото по-късно, подир неоспоримата преднина на съперника си. Тогава — през петдесет и пета — завеждащият лекарствената лаборатория плуваше с надути платна или пък като зехтин над водата.

Той с готовност прие капитана, внимателно изслуша въпросите му относно доцент Сотиров.

— Доцент Сотиров несъмнено е учен с бъдеще — отговори Цветков, почти успявайки да скрие колко усилие му струва тази похвала. — Ако към неговите дарби някак бихме прибавили дисциплината, способността да се сработваш и да се трудиш не в насока, която ти е хрумнала, а в не-об-ходимата насока, то Сотиров би бил ценен специалист.

Стоянов не беше дошъл, за да извлече характеристика за приятеля си от противника му. Той държеше на предметни сведения:

— Как се прояви Сотиров в Гренобъл?

Цветков отклони поглед към прозореца и мисли дълго. Туй трябваше да остави у госта убеждение, че доцентът надмогва колебания на съвестта — борба между дълг и приятелство.

— Нормално — отвърна той с една дума, а не можеше да не знае отнапред, че така не може.

— Което означава? — Капитанът упражни много леко натиска, който Цветков си просеше.

— Нормалното за него е да шуми до мислимия предел, като произвежда неотразимо впечатление и внушава всекому доколко науката има да очаква от Алкивиад Сотиров. И успява, честна дума!

— От това страната ни не губи.

— Мислите ли? — Цветков, види се, се побоя, че гостът ще си отиде с изводи, противни на интереса му, затуй прегази пряко: — Ние сме длъжни да подбираме контактите си, да не даваме изявления. Кому служи това, да речем, че доцент Сотиров флиртува с някои... еее наистина изтъкнати специалисти от Запад, които са... еее наемници на този или онзи тамошен концерн?

— Така ли? — нарочно прояви голямо внимание капитанът.

— Едва ли е случайност, че на такива международни срещи около Сотиров се тълпят личности поне двусмислени.

— Като например?

— Като например някой си Ерхард, типичен вербовчик.

— А откъде знаете, вие, че бил такъв?

— То не е тайна за колегията, а и Ерхард не крие, че следи развитието на всеки специалист по лекарствената част, където и да работи той. Защо Ерхард не се насочи към мене, а? Защото ме е проучил и се е уверил, че при мен ще удари о камък.

— А при Сотиров, смятате, не е ударил о камък?

— Не твърдя това — навреме се окопихи Цветков. — Аз не мога да бъда сигурен какво двамата обсъждаха неведнъж, но беше ясно: те имат тема... Не е редно да гадая — продължи Цветков с огорчение, — а все пак не смятам за изключено Сотиров да е уговарял с Ерхард своето еее... Бягството си отвъд, нека го назовем.

Желанието на Цветков да постави Алкивиад в лоша светлина бе откровено, ала именно подир разговора с него Стоянов се доубеди, че приятелят му е в опасност.

Когато капитанът докладва този разговор на тогавашния полковник, полковникът изрече нещо силничко по адрес на Ерхардовци и веднага поясни:

— Ей такива обработват нашите учени по разни форуми и дори по пощата. Свалят им звезди от небето. Сякаш отгатык вместо дъжд ваят кредити, а научната колегия пърха с ангелски крилца. Очевидно и твойт приятел е на прицел.

— Според Цветков, Алкивиад щял да избяга при случай.

Полковникът присви очи, което у него означаваше „стоп!“, и изпуши половин цигара преди да изведе:

— Категорично: не! — закова той. — Ако флиртът между Алкивиад и Ерхард беше по почин на Алкивиад, той не би се втурнал да бие тревога, щом се прибере. Това — едно. Ако Алкивиад сам се е предлагал на концерна, нямаше да размени и поглед с Ерхард в зрителното поле на своя върл съперник. Две. Ако Алкивиад е бил съблазнен от предложенията на вербовчика, той чудесно можеше да си остане там още сега — тук няма ни жена, ни дете. Три. Ако такива намерения са му дошли по-късно, у нас вече, Алкивиад би си мълчал, за да не се навре в очи, докато случаят го изнесе в чужбина. Четири...

Ще рече, трябва да вземем под внимание опасенията на Сотиров.

Оттук нататък полковникът заразсъждава върху начина Сотиров да бъде охраняван — несложна, но не и без рискове задача. Риск от резил най-вече. Капитан Стоянов трябвало да си представи например такава статия в един вражи вестник: „Интелигенцията е тъй преследвана, че подир всеки учен върви въоръжен агент“. А? И — снимка на двамата приятели. А?

Стоянов си представи и статията, и снимката. Затуй на ум молеше полковника да отхвърли плана за охрана.

— Алтернативата се очертава — каза той: — Ако Сотиров получи придружител, рискуваме придружителят да бъде разкрит. Оттам — приказки, може би и писания по повод горката интелигенция. Ако обаче Сотиров отпътува без охрана и нещо се случи с него, отговорността ще бъде наша.

— Отговорността е наша! — подчерта полковникът. — Но като отчитам, че едва ли има голяма заплаха, то и придружителят ще смогне да остане дискретен, без да изпъква прекалено. Сотиров ще се нуждае от него из пътя и из града, а не по заседания или коктейли — пред публика не отвличат.

Ще кажеш — всъщност сам каза полковникът: — излишен труд. Може и да е вярно... Но по-добре излишен труд отколкото пропуск. Пък и какво толкоз, ще се поразходиш за седмица до Грац, ще си почиваш докато твойт човек заседава...

— Дали точно аз? — опита се да отклони подобно решение Стоянов.

— Няма кой, сам разбираш. Друг ще употреби три месеца, за да опознае твоя Сотиров и работата му. А ти си донякъде въведен. Сядай и зубри! Терминология, проблеми, туй-онуй. Колкото за разговор из кулоарите.

Онази хотелска стая Стоянов помнеше така, както затворници си припомнят всяка ненавистна подробност на килията си — за цял живот.

Прозорецът гледаше към търговската улица на града — върволица витрини, претъпкани и шарено осветлени вечер, магазинчета за луксозно бельо, за готова храна, за екзотични птици, за мъжки обувки, за цветя.

След като по ред несподелени с Алкивиад съображения Стоянов бе избрал именно този хотел, двамата решиха да не го напускат освен за часовете на заседания. Изправен ту пред прозореца, ту пред огледалото в банята, Алкивиад репетираше упорито доклада си или своето поредно изказване, или пък се тръсваше обут върху леглото, за да се запознае с купища информация. Той понякога се втурваше да възразява, да оборва, да доаргументира нещо прочетено, без да ще да знае колко неподходяща аудитория имаше в лицето на приятеля си. Както винаги, Алкивиад не щеше да знае; той всеотдайно си гледаше работата.

Стойанов описваше осморки между балкона и банята — девет крачки насам, девет — нататък. Той възненавидя отсрещните колибри и орхидеи още през първия си подиробед, докато двама чакаха да стане седем часа — откриването на конгреса по антибиотици.

Тапетът беше синкав, осеян с цъфнали вишневи клонки — японски фон за любов при сватбено пътешествие. Новобрачно изглеждаше и двойното легло — люлка за следлюбовен сън. Стоянов наизусти най-тънките подробности на комфортния си затвор за трийсет минути и за всеки случай.

Беше му досадно. Още не бе носил подобна вахта — тя оставяше мисълта и нервите му в необичайно ненапрежение. Нищо, щом трябвало... Пет дни ще минат, макар и тягостно. Утре ще купи списания, ще си ги чете... Какъв тъп тапет, що за скучна улица!...

Десет минути преди седем двамата наши делегати заеха местата си в стъкло-алуминиевия амфитеатър с гълъбови кресла и слушалки за превода. Оживен, сияещ, Алкивиад оглеждаше международната колегия — все достолепни, надменно затворени мъже над средна възраст. Той размени поздрав с някои от тях, размени любезни изречения, като преминаваше леко от език към език и от усмивка към делова сериозност. Изненадан, Стоянов откри у приятеля си от Карнобат нова дарба: Алкивиад се претвори многократно през тия десет минути време, той неизчерпаемо вадеше още изрази из уж, същите си черти.

Докато Стоянов разсеяно изучаваше участниците, местният кмет бе подел витиевато приветствие. Усилвателите нажежаваха словото му до патос, а научният свят пазеше своя гордо хладен изглед — голямо нещо, кмет!

По гълъбовата пътека край Стоянов се плъзнаха на пръсти дечица в народна носийка и с големи букети, дано умилят учените. Щом приветствената реч завърши, те затиснаха деловия президиум зад пласт бели цветя.

И тъй нататък.

По четири часа заран и по толкоз следобяд Стоянов прекарваше до Алкивиада в стъкло-алуминиево-кадифената зала. Вече знаеше по лице световните научни знаменитости, все едно че му бяха втори братовчеди. Всеки петнайсет минути по някоя от тях излизаше подчертано, бавно из страничната врата, за да се появи миг по-късно на трибуната и със скръбен вид — сякаш бе не на конгрес, ами на панихида — да изложи своето схващане. Без да бъде изтънко въведен, Стоянов заключи кой от тия учени колко струва — личеше си по дозата студено прискърбие. А върху тази гама на научната хладина Алкивиад неизменно изпъкваше с рязко горещ блясък, независимо дали се изказваше, дали задаваше въпроси от място или неспокойно, без слушалки, но с перо и препълнен бележник се въртеше в креслото.

Колегията си съобщаваше взаимно последни експериментални резултати; взаимно си оспорваше постигнатото; споделяше прозрения или догадки. Загрижено за своето здраве, цялото човечество очакваше много от антибиотиците — тук бе висшата мозъчна кухня, в която те се варяха.

Стоянов си спомни как баба му умря от пневмония, а сестра му — от отравяне на кръвта. Двете те биха отвзели още години живот, ако тогаз имаше антибиотици.

Стоянов беше баща не на едно, а на две деца понеже вече имаше антибиотици — те отърваха тригодишната му дъщеря от възпаление на средното ухо.

Щом промисли това, той престана да изпитва отегчение от унижителното лепене о друг човек, който бил въображаемо застрашен. Вдъхвайки му спокойствие и чувство за безопасност, капитан Стоянов допринасяше за антибиотичната промишленост в страната ни — скрито осигуряваше цяр за нечий баби, сестри и деца.

Още първата вечер, когато двамата приятели се упътиха към бара във фойето, Алкивиад посочи на Марин въпросния Ерхард — човек възрастен, но стегнат и много забързан. Ерхард разговаряше на всички страни, той бе стожерът на кръгове и кръгчета от конгресисти. Ерхард познаваше тия стотици хора тук, прелиташе от одного към другото, и нападателен, и раболепен. „Колцина ли е набелязал?“ — рече си Стоянов.

А едва на следващата заран Ерхард май набеляза лично него:

— За първи път ви виждам! — възкликна той, сякаш, бе домакинът на конгреса.

— Присъствувам като гост от България.

— Колега на Сотиров? — Ерхард се наостри.

— Аз съм от друг институт.

— От кой именно?

И Ерхард като нищо подложи на разпит капитан Стоянов, който засега беше асистент по биохимия при Висшия медицински институт. За да го отпрати, Стоянов сам налетя с въпроси, на които онзи отговаряше уклончиво. Никакви предложения от него Стоянов не получи; в списъка на желани за концерна сътрудници не стоеше името Стефан Кожаров. (Тоя Кожаров, обнародвал две бледи студии, все още не беше проявен международно.)

— А какво мислите за Сотиров? — невъзпитано попита Ерхард.

— Всичко най-хубаво.

Стоянов маркира кисела усмивка, която трябваше да изрази не само възхищение, но и завист към по-изтъкнатия събрат.

— Докладът му днес направи дълбоко впечатление. Сотиров се очертава като много, много интересен изследовател.

— Възможно е. Нашите две области едва се допират, не съм компетентен в неговата.

— Много надежден... — замислено допълни чужденецът.

Тук Стоянов показва правдоподобно неудоволствие от толкоз похвали за друго, не за себе си. Той полуобърна гръб на противника.

— Момент! — невнимателно го отмина Ерхард и се спусна към групата около щанда за проспекти.

Не си заслужаваше да губи повече минути с ненадежден учен.

— Как мислиш, дали Ерхард ме поведе на отчет? — попита Стоянов приятеля си на връщане от заседанието.

— Разбира се! — не се усъмни Алкивиад.

Вечер из пътя си до хотела те анализираха своите наблюдения от някои срещи през почивките в кулоара. Стоянов предпочиташе да не споменават ни дума по това в хотелската стая — стените винаги чуват по-добре отколкото улицата.

— Днес Ерхард те проучи, понеже предложенията му вече стават конкретни. Длъжен е да огледа обстановката около мене.

— Е, и?

— Институтът към концерна бил учреден, каза той. Можел съм да постъпя веднага. Утре, каза, бил в състояние да ми предостави гаранции. Знаеш ли какво му отговорих? — поспря насред тротоара Алкивиад, а в очите му заигра искра.

— Ей сега ще ми съобщиш.

— Отговорих, че искам да се запозная с офертата им. Умно! Влизам в диалог уж. Като покажа колебание, а взема да отлагам решението си, те някак ще установят връзки с мене у нас, за да ме доубедят или да ме използват на място. По този начин ние ще узнаем какви методи прилагат, когато набележат за купуване наш специалист. Умно, нали?

— Методите им не са тайна за нас, тъй че играта не си струва риска — отрязва Стоянов, но внезапно се досети: — Чакай, чакай!... Умно би било наистина да изиграеш колебания, нерешителност. Така те ще отложат за крайния миг преди отпътуването ни своята операция — ако изобщо я замислят. Всеки би си спестил скандала, щом се надява на споразумение.

— Слушам, капитане! — ухили се момчешки развеселен Алкивиад.

За първи път откак двамата приятели бяха си избрали своя позиция спрямо битието, Алкивиад не употребяваше в разговор с Марин онези „вие“ и „аз“, които вбесяваха приятеля му; Алкивиад чак днес ги обедини в „ние“.

„Ето на! — възрадва се Стоянов. — Когато нещата се изострят в реална среда, идейно колебливият ще напусне своята много важна индивидуалност и ще гледа да се включи в строя. Допускахме ли например, че един Алкивиад тъй подразбиращо се ще ни предложи съдействие?... И смешно, но и естествено би било, ако чрез това полувъображаемо приключение ние спечелим индивидуалиста Сотиров. Той — както тук се убедих с очите си — представлява за нас действителна печалба.“

Беше пак по време на заседание. Двама седяха на втория ред, понеже Алкивиад имаше въпроси от място, а се и записа за изказване по доклада на онзи професор от Лос Анжелис. Беше предпоследният ден на конгреса. Още ден и половина бдящо напрежение...

Идеше редът на Алкивиад Сотиров. По привычка вече приятелят му стисна палци. Няколкото денонощия неотлъчно съжителство с Алкивиад бяха променили присъдата на Марин за него: Алкивиад воюваше за всяка троха ново знание, което да внесе в родината си не по-малко напрегнато, отколкото сега Марин бдеше върху безопасността на Алкивиад.

— Има думата доцент Сотиров от София — обяви председателят.

Поривисто, както вършеше всичко, Алкивиад стана, излезе в кулоара, откъдето трябваше да се изкачи към сцената. Още преди да го види там, Стоянов по-здравно стисна палци: „Дръж се, чедо!“ — пожела му по студентски.

Половин минута, цяла... Когато те станаха две и половина, Стоянов вече беше сигурен: случи се!!! Все пак и въпреки всичко...

Той скочи от място, докато залата започваше чуто да диша в недоумение, докато започна възмутено да пъхти зад тила му, а председателят невъзмутимо обяви:

— Има думата следващият записан: професор Брюйер от Бордо.

„Но кога, къде, как!“ — питаше се за стотен път капитан Стоянов. Коя сила отклони Алкивиад из краткия му път от залата до

сцената — въпрос на петнайсетина крачки? Ако някой повикаше Алкивиад към изхода, нали, Алкивиад никога не би се съгласил. Едно, че всяка негова стъпка биваше предварително уговорена с Марин и второ, че пълна зала очакваше изказването му.

Два и три пъти Стоянов се върна в амфитеатъра, изкачи като подгонен стъпалата му, без да премисли как изглежда отстрани. Човек по човек провери той учените с техните слушалки и бележници. Алкивиад не беше между тях. Не — и Ерхард. Два и три пъти Стоянов претърси Двореца на конгресите в позволената степен, която не бе висока.

Залудо труд! Никой не би държал тук, овързан и с мръсна кърпа в устата, един задигнат чуждестранен специалист...

Смешна надеждица беше хотелът — защо Алкивиад би се прибрал без приятеля си, наред заседание? Стоянов извървя търговската улица с препънати от отмала, но бързи крака, за да се увери, че господин доктор Сотиров никак не бил се появил следобед. Изразът на оня тип в лоджата намекна, че Стоянов имаше неподходящ вид. И как не!

Над него — само два етажа — се намираше стаята, в която Алкивиад не беше. Недоразумение, случайност, престъпление? Ако престъпление има, от какъв род е то? Дали Алкивиад в своето упорство (за да укрепи по-яко това упорство той си измоли и закрила) не е предизвикал смъртна разправа? В края на краищата едно отвлечане е операция къде по-сложна и рискована от убийството — въпрос на секунда. В черните предчувствия на Стоянов минаваха като върху лента убийски похвати, станали банални именно загдето са така често използвани, тъй безотказни...

Стаята с оня тъп тапет!... Стоянов се прибра в нея към пет часа, а я напусна в девет заранта — повече от половин денонощие не се съблече, не приседна дори, а измерваше тясното пространство ту с яростна, ту с привлечена, ту с пребита крачка. Цъфналите вишни се размазаха пред погледа му — сякаш се давеше в ужасно безсилие: „Какво, какво да предприема!!!“

Глупав въпрос. Стоянов нямаше какво да прави тук, свършено беше.

„Свършено е!“ — повтори си за стотен път около девет часа заранта, когато велосипедисти с фургончета заразасяха мляко, децата

вече бяха отминали към училище, а домакините поеха по покупки, спирайки в сладкарницата да изпият кафе с бишката.

„Свършено е!

О, не! Нещо все пак трябва да извършиш, за да намериш оправдание пред себе си и другите. Другите!...“

Едва сега, изплувал из приглушаващата всичко тъмнина, из съмненията на половин денонощие, Стоянов се сети, че има да отговаря. Лично. Онова, което в родината бе приличало на смехотворна, лъжлива тревога, току-що се превърна не само в заплаха, но и в сполучливо покушение. Него стражът беше недовидял, непредотвратил, допуснал.

Стоянов щеше да отговаря, без да има що-годе сносна версия за станалото, сам не наясно коя бе собствената му грешка: небрежност, недооценка, забавено действие?...

Дотук — честна дума! — той разсъждаваше върху последиците за Алкивиад и за страната си, като му прилошаваше от безпомощност посред цялата тази непрогледна загадка. Точно в девет часа сутринта у Стоянов избликна страх — изконното чувство за самосъхранение: какъв отговор ще дава? Един умен и опитен професионалист, утвърдил се чрез своите хладно пресметнати и математично изпълнени операции от висока класа, беше изгърмял по досадно прост повод. Как ще си признае, че...

Да изясни възможно най-много — наивно пожелание! Нима ще открие такъв луд, който да му нашепне доверително: „Вчера в пустия по време на заседание кулоар твоят човек беше уловен под ръка от двамина мъжаги, под носа му навряха тампон хлороформ, извлякоха го през вратата към кулисите, оттам през парното към задния двор и с камионетката за газирани напитки — в частната тъмница на концерна.“

Каквото и да е, Стоянов трябваше да си набави поне официалната версия за това как Алкивиад е изчезнал, та да не поставя своите в позорно неведение, докато обществеността се пита на ухото: „Вярно ли е, че Алкивиад Сотиров...?“

Още помнеше до подробности и онази приемна на полицейско управление — лека, почти болнична мебел, но не в бяло, ами в резеда; изкуствени лилии и естествени кактуси; секретарка, която напуста укрива петдесетте си години под спортна мургавина.

— Имате молба до господин началника ли? Изложете я писмено и елате за отговор в понеделник.

— Но аз утре ще отпътувам. Аз съм от участниците в конгреса.

— Ах, тъй ли? — стана малко по-учтива секретарката. — Тогаз ще ходатайствувам пред господин началника да ви услужи до довечера. Каква е молбата ви?

Стоянов първо обясни на глас, а подир това и описа върху бял лист как неговият колега Алкивиад Сотиров изчезнал за минута време — нещо се е случило с него. Тъй като Стоянов бил едничкият му сънародник тук, чувствувал се длъжен да изясни: какво именно?

— Бъдете спокоен! — изщрака секретарката една служебна усмивка. — У нас никой не изчезва, невъзможно е. До довечера ще имаме пълни данни за нещастните случаи или за нарушенията в града през изтеклото денонощие. Заповядайте към шест и половина.

Цял неизмеримо проточен ден Стоянов беше си търсил място из чуждия град. На три пъти се вмъкна в залата за заседания — търсеше върху непознатите учени лица някаква следа от... — що за отчаяни надежди! Сетне засядаше на барчето в коридора — там всичко си беше както вчера заран. Покрай високите столчета префуча господин Ерхард, свежо обръснат и действен. Той поздрави Стоянов, а Стоянов нямаше как да му рече, я: „Извинете, къде набутахте моя приятел?“

Избирайки все шумни улици (щом работите бяха потръгнали откровено, може би самият той бе в опасност), Стоянов преглъщаше час след час. Длъжко се застоя пред начално училище: сякаш орехи, изсипани из кош, се разпиляха дечицата по обяд... Мънички, руси-руси, шарени, пискливи, те влачеха чанти по-големи от самите тях и отлично говореха немски. Тъй като във всекидневието му не оставаше ред за деца, Стоянов обичаше да им се радва при всеки рядък случай. И тогаз, опрял чело о желязната училищна ограда, той с неподходяща за черния му ден нежност се загледа в чуждите дечица. Внуци на онези, които бяха пожарили цивилизацията, синове на тия, които вчера бяха отмъкнали, сякаш бил вещ или добиче, един приличен, даровит човек, русите деца никак не изглеждаха лоши.

Стоянов се дръпна от оградата и продължи да скита унило из шумни места. Още по-унило се упъти той към полицията в шест и петнайсет, уверен какво ще нагази там: плъзгаво увъртане, непроницаема лъжа, а вероятно и нещо дълбоко обидно.

Този път секретарката веднага го пропусна в кабинета на началника: енергичен ъгловат атлет с очила. През тях очите му се виждаха дребно, като стъклени копчета на бебешка дрешка. Началникът изстреля в лицето на посетителя целия авторитет на властта още с тона на първия си въпрос:

— Вие сте подали запитване за вашия сънародник, нали?

— Да, колегата ми снощи не се прибра в хотела. Това ме тревожи, понеже утре отпътуваме.

— Вашият колега? — засмя се началникът само с тънки устни, а сините копчета, си останаха стъклени. — Вие не сте негов колега, знаете. Знаем това и ние.

— Не разбирам за какво намекувате.

— Вие сте агентът, прикачен о вашия учен. Трябвало е да го следите отблизо, за да му попречите да премине към нас — той отдавна е бил под подозрения и наблюдение в родината си. Но вашата жертва все пак се е изплъзнала.

Естествено, Стоянов бе очаквал и това: те ще настояват, че Алкивиад по своя воля...

— Грешите — каза спокойно. — Освен колеги, със Сотиров сме и приятели от детство. До вчера по обяд той нямаше подобни намерения, уверен съм. Бяхме си стегнали багажа, направихме покупки си за из път. По мое убеждение, с него се е случила злополука. Каква по-точно? — това искам да науча от вас.

— Успокойте се, злополука с него няма! — саркастично произнесе началникът.

Той отключи огнеупорния шкаф. И извади от там един-единствен лист.

— Ето документът, с който професор Сотиров моли за политическо убежище у нас. Щом сте приятели от детство, неговият почерк ви е познат.

Стоянов пое листа, сякаш граната, чиято запалка е задействувала, та ей сега ще се взриви. Не на себе си, Стоянов пробяга десетината реда Алкивиадово писмо — с пълна сигурност Алкивиадово: един виден учен просеше убежище, тъй като в родината бил следен, гонен, ограничаван, застрашен. За доказателство на думите си той сочеше, че дори на текущия конгрес — на заседания, по коктейли и в хотелската

си стая — трябвало да търпи неотлъчното присъствие на полицейски агент.

Въздухът в резедавия кабинет изведнъж стана до несвяст оскъден, мътен от отровни изпарения — Стоянов усети как гърдите му ще се пръснат при напъна да вдъхне. Искаше да изкрещи думи, помощници от коварство, измяна, злодейство! Нямахте ги, човек не ги е изнамерил, от хилядолетия той е означавал чрез тях... „Веднага спри да мислиш, а говори, доиграй играта, която непростимо загуби, покажи на един истински колега поне добър стил на губене!“

— Подписът и почеркът са негови, познах ги — каза Стоянов най-разговорно, въпреки изтръпналите си устни. — Но къде е гаранцията, че туй писмо не е изтръгнато с насилие?

— Гаранция е самият Сотиров. Професор Сотиров вече има кабинет в института при лекарствения концерн. Току-що позвъних да се уверя, че професорът е там. Защо не го разпитате лично за съображенията му да потърси убежище у нас?

На Стоянов бе нужен миг да съобрази колко вредно използвана срещу страната му би била подобна среща.

— Моля ви! — отказа я щедро. — Колегата ми е пълнолетен и вменяем. Нямам право да му търся сметка. Просто бях длъжен да изясня какво се е случило с него, за да уведомя близките му.

— Уведомете ги, че техният близък ще бъде тук много, много добре. Несравнено с това, което е бил. Те сами ще се доубедят, когато му погостуват.

Стоянов не искаше да разреши на атлета с копчета наместо очи по-дълго тържество.

— Благодаря ви за справката и сбогом — каза той, докато се чудеше колко послушни все пак са краката му, как твърдо го носят към вратата.

— Вземете, документа! — любезно пожела да услужи полицаят. — Той е фотокопие, оригиналът остана по-горе. Ще ви потрябва за отчет пред началството ви. Заповядайте, капитан Стоянов.

Той беше загубил.

Ако не би била болката, ако можеше да вземе някакво разстояние от нея, Стоянов непременно щеше да се оприличи на разорен комарджия. Някой, който е потеглил към града с парите, изработени чрез робски труд, сбирани от гладна челяд парици, потеглил е да купи орен впряг например, а в града се е повлякъл по чужди ум, отбил се е в лошо място, залагал и наддавал цяла нощ, докато осъмне без впряг и грош, но такъв, болен от разкаяние и угризения, все пак трябва да се довлече дома и да рече на ония, които са го проводили: „Проиграх всичко, до сетна пара...“

През нощта, прекарана в спално купе, където второто легло си остана празно (Алкивиад отнесе билета за него), Стоянов беше се отдал на упорен труд. Той уместно заключи, че това е последната му нощ в професията, затуй работеше със съзнателна наслада.

Поръча си три бутилки бира, разположи се на долното легло, запъна вратата. Мракът в купето беше ту чер, ту шарен — боядисваха го прелитащите светлини. Калейдоскопът на битието се въртеше, без да спре съчувствено пред кръвната мъка, с която един боец си взимаше сбогом от борбата.

Стоянов не щеше да мисли как ще преживее остатъка от дните си без нея — не дни, а десетилетия оставаха напреде му; за него важеше тази последна нощ, подарена все още за борба — тя му принадлежеше, понеже все още само той знаеше за провала си. До утре заран. Цяла една открадната нощ...

Тя напомняше множество други, близко или далечно отминали. Битките за един разузнавач — нали — не са стрелба, прескачане на огради, кражба на снимки, прелъстяване на отговорни съпруги. Да се бориш, днес преди всичко ще рече да мислиш. Мисълта, която мирният човек тъпче с грижи за децата и мебелите, за неделните почивки и ремонта на колата, мисълта, която развлича чрез кино или романи — същата тя е за разузнавача само оръжие.

Ето и условието за тазнощната битка: Алкивиад е отвъд. Търси се отговорът: насила или доброволно?

Половин час последователни, безупречни разсъждения изведоха резултата: Алкивиад не само се е прехвърлил доброволно, но и почти от година е подготвял своето бягство.

Доказателства:

Преди осем месеца той съобщи на приятеля си за натиска на Ерхард и за своя отказ. Сподели опасения, че ще бъде отвлечен при някое свое пътуване. Алкивиад сам си изпроси наблюдение — прояви бдителност. И тъй, докато предаваше на Стоянов официалните покани от концерна, той си осигури неофициални преговори извън знанието на Стоянов.

Алкивиад сам настойчиво бе молил за охрана при следващото си пътуване извън страната. Защо? Защото в тясно съдействие със своя пазач той ще го приспи във вратата, че не би извършил ни крачка, която двамата не са уговорили, обсъдили, решили. За да дозаблуди Стоянов, преди две вечери той му предложи и сътрудничество.

Цялото построение на Алкивиад за месеците от май до декември имаше една цел: да измами бдението на онези, на които то беше работа.

Е, добре! Но това не бе необходимо — около доцент Сотиров никога не са възниквали подозрения, та да трябва да ги уталожва чрез пресложна игра. Той най-гладко би отпътувал и без охрана, както всякога, а оттам нататък нека си бяга, кой ще го спре! За какво си нахлузи надзор, щом можеше да го отбегне?

Извод: Алкивиад е държал не да бъде, а да изглежда охраняван. (Той, разбира се, никому не ще обади, че тази охрана си изпроси с много труд.)

Е, добре! Но за кой дявол потръбва на Алкивиад такава видимост?

Предположения: от една страна, вардянинът доказва, че варденият е особено скъпоценен, незаменим. От друга страна, като разконспирира своята охрана, скъпоценният учен прави малка услуга на новите си приятели — предава им портрета на противника. Не случайно в края на срещата с полиция оня подигравателно натърти: капитан Стоянов.

Това „капитан Стоянов“ бе изстрел из засада — щом тайният боец стане явен, той умира като боец. Дали Алкивиад беше се прицелил съзнателно или Стоянов падна от заблуден куршум? Не бе ли тази смърт просто последица от суетния стремеж на Алкивиад да се покаже високо струващ?

„По-скоро туй е!“ — заключи Стоянов, внимавайки да не вмеси в разсъжденията си злобна страст. Такова заключение беше правдоподобно: Алкивиад никога никому нищо не е пожелал — как ще желае той моето зло? Виж, Цветков например всякак държеше да навреди на съперника си, а не разбра как всъщност сам подпомогна Алкивиад да изиграе своята игра... Случва се, дори често: в неумния си порив да причиним зло, ние се сблъскваме със стотици неизвестни — с противодействието на живота. Той като нищо обръща злия ни замисъл в благодеяние едва ли не... Алкивиад не ще узнае колко дължи на своя враг...

Така... Ясно. Алкивиад майсторски повиши цената си за моя сметка. А защо не премина отвъд тихо, кротко; за какво е молбата за политическо убежище? Мръсна стъпка, право в калта!... Кое наложи на Алкивиад — сякаш избягал каторжник, сякаш незаловен още престъпник — да иска закрила?

В отговор се мярнаха предположения. Като: това можеше да бъде условие, поставено на Алкивиад от ония, за да предотвратят неговото разкаяно връщане — не просто да напусне родината си, а да я оскърби незаличимо. Или пък сам той, за да се представи лъжливо преследван, смирено беше писал молба за убежище.

Така, до разсъмване още Стоянов имаше пълна версия по бягството на Алкивиад. Бе я работил без отдих, докато я изведе до свършек. Неин ключ беше лъжата (както току-що настоя Шарлота) — думите и поведението на Алкивиад през последните месеци бяха изработени от безпогрешна, умна лъжа.

Подобни сутрини, за голямо щастие, човек преживява два-три пъти през цял един живот. Въпреки своето бяло слънце, въпреки бистротата и звънките си шумове, те са някак страшни. Тъкмо с хубостта си: ще рече, в толкова великолепен ден някому може да се случи, случва се нещо съдбоносно тежко.

Този някой тогаз, уви, бе Стоянов. Той се возеше в трамвая от гарата; работните хора бяха проредели — влакът пристигна през

работно време. Мудни домакини седяха, разположили върху коленете си торби; спаружени бабички се прибираха със сухи очи от гробищата. Всички тия средни женици доволно приемаха слънцето, прижумели като кокошки на плет. А зад тях, прав в ремаркетото, един посинял от безсъние, зелениясал от жлъч, небръснат мъж в елегантен костюм проклинаше и деня, и часа, и бялото време.

Той не се отби у дома си, а пое направо към службата. Тъй като най-лошото тепърва предстоеше, непоносимо бе всяко отлагане.

Гледката на работния народ, която бе радвала Стоянов подир всяко завръщане от отвъд, днес му внуши отровна горчивина: „Всеки си има занаят, професия, призвание. Живее си и расте в него. Ще го предаде на по-младите и ще обира възхищението на най-младите: ето до какви висоти се издига зрелият майстор!“ А в труда на Стоянов, извън другите рискове, неотменно тлееше — пълен със заплахата — рискът да загуби при един удар своята професия. Беше се надявал суеверно, че това не ще му се случи. А то все пак дойде.

Стъпала, стъпала... На Стоянов се чинеше, че са не седемдесет и четири, ами седемстотин — изкачване към чистилището. Там, в белите фарове на онова завинаги запомнено утро, Стоянов трябваше да изслуша присъдата си. Знаеше отнапред: ще бъде справедливо сурова. Такива бяха времената тогаз — на всеподозрително вглеждане, на преувеличена мнителност, — че не позволяваха прошка. Не позволяваха дори разбиране, щом в играта се намесваше враг.

— Враг! — бе първата дума на тогавашния полковник след доклада на капитана.

Стоянов бе докладвал безизразно, претръпнал подир сбогуването със своята сетна нощ борба, прежалил и професията си, и доброто си. Той не спести нищичко, той се самообвини по-коравосърдечно, отколкото друг би го обвинил. Ни за миг от вчера насам не потърси оправдание за себе си, провинен пред живи и мъртви. Щом воюваш, когато всички са сложили оръжие, ти си подсъден по военния закон.

— Враг! — повтори бившият полковник.

Той дотолкоз бе замаян от чудовищната изненада, че мислите му заекваха на първата дума. Едва след минути те спънато прекрачиха напред, а той даде воля на гнева си:

— Пред твоите очи, под твоя гаранция ти допусна: един съзнателен враг да ни заблуди, подведе, провали. Макар че те зная от

десет години, трябва да попитам: случайно ли? Длъжен съм да проуча: кому служиш ти?

Стоянов бе приготвен за най-голяма беда — мигновеното свое уволнение. Чак в този миг той осъзна, че имало още по-голяма: подозрението в умисъл. То се наказва не чрез уволнение, ами другояче.

Как безплодно би било да възрази, да се оправдае! Разбира се, че нещата имаха и такова тълкуване: Стоянов умишлено бе създал условия, съзнателно бе улеснил, и покрил измяната на приятеля си.

— Защо не ми отговаряш?

— Ако поискате да видите грешката ми в тази светлина, ще успеете. Но аз се завърнах! Един злодей не се предава самоволно на съд. Не разчитам на милост. Моята последна дума е: не се чувствавам престъпник. Всичко, което се случи, беше въпреки мене — пълна внезапност, изненада и...

— Това трябва да докажеш.

— Според закона съдът трябва да докаже противното.

— Ти и аз, капитан Стоянов, не сме подсъдни само по закона. Ние сме се съгласили да бъде така. Съдът може и да ни оправдае, а все пак ще бъдем наказани.

Къде се отби между гарата и тук? — ненадейно попита полковникът.

„Та той направо започва разпит! За него аз съм възможен държавен изменник, съучастник на Алкивиад или подкупно оръдие! Нима десетгодишната проверка на моята вяроност, заслугите ми по служба... Нима Кирил с късия си живот не даде достатъчно доказателство, че... Не, защо тъй подло месея Кирил в своя провал!“

А гласно, но със задавен глас Стоянов отговори:

— Никъде не се отбих, не и у дома. Искан час по-скоро...

— Не си ли влизал в своя кабинет?

— Не съм.

Това бе целият разговор, с който се удостои един до вчера пълноправен и пълнокръвен боец. Той седеше в мълчание пред бившия си другар, който също мълчеше ледено и чуждо.

Стоянов преседя там, докато го изведоха. Познаваше наизуст неписаните закони на професията, затуй бе сигурен: той дълго време нямаше да излезе извън тия стени. До края на следствието. До

доказана липса на умисъл, което не ще го оневини съвсем. Ами ако доказателствата за такава липса се окажеха оскъдни?

Още срещу първото подозрение той бе хвърлил едничкия си коз. Дълбокият инстинкт за отпор против всяка неправда го накара да изкрещи: „Аз все пак се завърнах!“ Защо би се разделил със съучастника си, когато тяхното взаимноизгодно дело сполучи и оставаше да си поделят печалбата му? Кой ще се прибере, за да изслуша обвинение и понесе възмездие заради двамина?

За цели четирийсет адски часове, на Стоянов не мина през ум и помисълът да се отлъчи — за него най-естествено имаше една родина, една позиция на барикадите. Но той не помисли и за предстоящото: за своята горка обида поради законно наглед подозрение. А трябваше да му свикне: да гледа себе си като заподозрян, който несръчно брани своята невинност.

Ето ти довчерашния приятел... До вчера Стоянов си имаше още един — човек, който с небрежна ръка го изтри. Но Алкивиад бе приятел, не другар — двама те открай време се разграничаваха до несъвместимост, сякаш зародишът на техния вчерашен разрыв бе заложен у двамата предрождено. Стоянов изпита черна ярост при измяната на приятеля си — тя му разкри нещо, което отдавна бе долавял, но и бе потискал като недообосновано: Стоянов не струваше за Алкивиад повече от опразнен цигарен пакет. Стана му яростно, ала не и болно — щом двама души са така различни, техният разрыв е природен и неминуем.

Друго, ах, колко друго бе това сега! Насреща му седеше един мъж, когото Стоянов никога не бе ценил високо. Колеги, Стоянов не му признаваше размах в риска — онзи неназоваем усет, който движи напред родения разузнавач. Затуй пък двама те бяха сраснали в работно цяло, допълваха се и се уравновесяваха в труда, на който бяха еднакво обречени. Равно дълбоко, извън съмнения, спор и сметка бе убеждението им в една и съща правда.

Затуй уж предвидимия, а все пак изневиделица прелом у другаря (коравата заповед „това трябва да докажеш!“) Стоянов усети с цялата си тъкан. Така навярно боли ряз без упойка, когато клетките доразумно трептят, когато викът извира въпреки нас и го чуваме като чужд, дошъл из тъмното дъно на кръвта предвечен вик за пощада.

Не, не ще проси пощада! И не — понеже туй би го унизило без смисъл. Стоянов съзнаваше, че няма право да моли. Оттук нататък бе длъжен да посрещне всичко с примирение.

Какво е животът, ако ли не хаотична смяна на светли и тъмни случайности? Човек все опитва да ги наниже на устойчива връв — човешката логика, — а те изпадат между пръстите му, пилеят се, недоловими, бързи като светлината, и докато безуспешно ги търсиш (искаш да ги хванеш, да ги нанижеш на нишката), там, я погледни!, вече заела мястото си нова, нетърсена случайност.

През последното денонощие в чужбина Марин Стоянов си въобразяваше, че животът му ще завърши утре — в мига, когато неговите другари по труд и съдба го сразят с подозрения, които той едва ли би опровергал. Впрочем, бедите след този миг — ареста, разпитите, проверките, убийственото чакане на заключение — Стоянов възприе смирен, както погребала детето си майка стои по панихиди. То беше смирението на всичко загубилия, та лишен от мярка, за всичко съществуващо човек.

Разпитите не го изтезаваха, понеже нямаше нищо за криене; той говореше на своя следовател сякаш на съвестта си. Не предполагаше — лишеи от мярка — какво изтезание са тия разпити за самия следовател, до вчера другаря, принуден от дълга си днес да се съмнява във всяка дума, която пилеше слуха му, по-правдива от крясък на давящ се. Следователят усещаше чрез цялата си вътрешна машина — точно чувствителна към нищожни дози лъжа, както гайгеров брояч към лъчение — усещаше, че брадясалият, измършавял мъж насреща му излъчва трогателна истина. А трябваше...

Но така, докато трябваше, докато Стоянов нямаше представа как из коридорите наоколо бившите му колеги пристъпват смълчани, отчуждени поради мъките на един заключен себеподобен, гузни от своето неверие, а убедени, че то е техен дълг, навън големият живот течеше — въртеше се калейдоскопът на битието.

Зимата тази година по чудо рано отстъпи пред размразяване, а из булеварда цъфтяха не майски, ами априлски кестените. Някъде далече отвъд зида на временния арест ледовете бяха се пропукали и откъртили, те се стремяха из вечния талвег на ледохода и всеки ден губеха от своята студено-корава тежест.

Въртеше се калейдоскопът на битието, който още никой не е смогнал да спре, понеже при всички свои победи над природата човек все още не ѝ е отнел крайната победа: своята човешка смърт. Навън вееха до опиянение и окриление топли ветрове, размразяването караше април да се оглежда в небесносини, с весели облаци води.

И изведнъж — както при всички пролетни чудеса — стана неопасно доверието. Ненаказуемо, неподсъдно.

То (без Стоянов да предполага неговото априлско възраждане) влезе и в предварителния арест. То нареди на Стоянов да подпише един протокол, който смяташе за пореден, а бе последен. То го покани в стаята на бившия другар.

— Ето какво другарю Стоянов — подхвана той, като се стремеше да разминава погледа си с неговия: — Твоето следствие приключи. Макар да не сме в състояние да установим невината ти (нали единичният свидетел липсва по дяволите!), не установихме и никаква вина у тебе. Умисъл, тоест. Останалото може да се случи всекиму и дано пази бог да се случва...

Бившият другар неспокойно стана и уж се загледа в младозелените върби — притесняваше го тъмното, унило и безсилно мълчание на освобождения.

— А днес, другарю Стоянов, за недоказана вина не наказват.

Той въздъхна издълбоко, както подир дълга стръмнина.

— Най-после! — каза глухо. И чак подир минута добави: — Не на място е да те поздравявам, но влез и в моето положение: другояче не можех. Не можеше, тоест. От сърце се радвам, че цялата промяна стана, докато в ареста седеше ти. Не само затуй, че си ти, ами затуй, че докато. Вярвай ми, нарочно протаках следствието — долавяше се във въздуха.

Стоянов, разбира се, нищо не разбра. За него калейдоскопът бе спрял преди стотина дни — никакви промени, камо ли преломни не бяха се извършили за Стоянов.

Той отпаднало пиеше най-сладкото преживяване: освобождението, пък нека било просто пространствено. Своя свобода Марин би нарекъл само правото да воюва. Нея, естествено, никой не ще му върне — един разузнавач, чийто портрет анфас и профил държи в картотеката си дори полицаят от Грац, ще си остане умрял разузнавач.

Вероятно загдето снадените в непрогледна самота денонощия бяха го зашеметили, Стоянов сега произнесе думи, от които при друг случай би се засрамил — бяха до неудобство съкровени, че и незрели:

— Докато седях самичък и чаках обвинителния си акт, и аз съставих своето обвинение...

— Никой не е грешил лично, грешките бяха наши общи. Нека не търсим сметка, иначе всичко би започнало отново. И би си текло в същото корито.

— Не тебе и не нас имах предвид в обвинението си... Бях стигнал дотам, че плачех от яд, дете нямам лист, молив — исках да го напиша! Своя обвинителен акт против Алкивиад Сотиров...

— Той беше осъден по общ ред, при все че присъдата му е задочна. Какво би добавил ти към такава обвинение: измяна спрямо родината?

— Мога! — настоя Стоянов с несигурен от трайното мълчание глас. — Обвинение в убийство. Лично аз дължа на Алкивиад своята насилствена гражданска смърт.

— Трябваше да ти съобщя, че мястото, което получавах, е повече от добро. За компенсация срещу...

— Няма значение. То не е единственото място, на което се чувствах гражданин... Зная, неправ съм — борба бил и трудът, казват. Но може и аз пък да съм се родил с призвание за определен вид борба, а? Къде е речено, че само Алкивиадовците се раждали призвани?

— Разстроен си, ще мине — усети гореща пот не от априлското слънце, ами поради откровеностите на Стоянов бившият му другар.

— Няма да мине! — с упорство възрази освободеният. — Просто никога вече не ще заговоря за това. Достатъчно сме видели, за да научим: най-тежките престъпления изобщо не се наказват по кодекс. Ако някой те удари непозволено — извън кодекса — обикновено чуваш: „Да не си му позволявал!“ Тук е вината, която милостиво ми опрощавате: аз позволих на Алкивиад да ме удари. Предоверих се.

— Междата от доверие до предоверяване е така тясна, че човек често не я улучва. Що се отнася до Сотиров, има да си говорим тепърва — това, види се, е не злодей и не чудовище, нито... Изобщо: не го улавям.

— Би ли отложил поне днес; при полуосвобождението ми, въпроса за Сотиров? Само неговото име ме подлудява.

— Ще мине. Въпросът ми е един: цели сто дни съм чакал твоят приятел да изрази някакво отношение към тебе. Щом веднъж е изтъкнал, че ти си му не измолена, а натрапена охрана, в изказвания или в писание той беше длъжен и да се дооплаче от тебе. За да те оневини тук, у нас, където ти със сигурност би бил под следствие, Сотиров трябваше да опише твоето старание или острия конфликт помежду ви, своите трудности или досетливост да излъже вниманието ти. Тоест — редно бе да разиграе един от ония сюжети, които хем показват колко страшни сме ние, хем разкрасяват жертвата ни. Задължително е, сам си се уверил. Защо Сотиров не направи това? Нещо изгодно за него, което същевременно би оправдало тебе тук. А?

— Значи, Сотиров не го е пресметнал като достатъчно изгодно за себе си.

— Добре де, оставаш ти! Ти щеше да понесеш тук двойна отговорност не само за онова, което Сотиров извърши, но и за онова, което не е извършил: да те очерни. Колко би му струвало да смекчи удара над тебе, някак да се очисти от угризения спрямо един приятел?

— Не познаваш Алкивиад! — затвори очи от изнемога Стоянов. — За него не съществува никой. Аз — включително. Защо ще ме доубива, доочерня, оневинява, подпомага — всичко туй би било отношение някакво, ненавист или разкаяние. У него няма нищичко, той е преизпълнен със себе си, точка.

— И до такива изводи стигахш подир петнайсетгодишно приятелство! Нека не било приятелство, ами познанство.

— Непознанство — прошепна Стоянов, без сила да отвори очи. — Ако си срещал някога Алкивиад, разговорът ни можеше да продължи; би имал представа за... (как да го река?) за обаянието на този непознат.

Ето това ме мъчи — откри очи Стоянов, а в тях гореше неразумна треска: — Аз не просто се доверих, ами се поддадох. А бих искал да зная едного, когото Алкивиад не е прелъстил.

— Много те моля, върви си у дома. Веднага! Ще те придружат. Ще позвъня на Мария да извика лекар. С една дума, погрижи се хубаво за себе си, много ти се събра.

„Това е — рече си Стоянов из стълбите, които слизаше за последен път, съпроводен от униформено момче; такова се намери под ръка. — От тук нататък ще се грижат за здравето ми, ще ми напомнят, че съм преживял катастрофа, ще ме водят, ще ме дават за поучителен пример. Мария, лекарят, бившите колеги — за всички тях ще бъда полувъзкръснал мъртвец, когото пазят от течение, мазна храна, вълнения. И не го пускат на филми със стрелба и кръв...“

Прокара пръсти през челото си — от слепоочие до слепоочие — сякаш тия пръсти биха избърсали нещо. Споменът приличаше на вкоравена тъкан върху стара рана, безчувствена и някак чужда всред топлата, гъвкава плът.

Би отбягнал да извика в уморения си мозък ония събития и преживяване — най-злото за него време. Към тях го върнаха показанията на Шарлота: „Целият живот на Алкивиад е творба, изградена от чиста лъжа!“ Беше длъжен да засече това голословно нейно твърдение чрез собствения си опит: нали преди двайсет и три години Алкивиад най-убедително бе излъгал приятеля си.

Докато отключваше входната врата, Стоянов предвиждаше какво ще завари. Винаги, ако той не се прибереше нощ и две, и три, Мария ставаше подчертано ведра. С това се мъчеше да прикрие своята тревога и съчувствие, защото не можеше пък да вникне в работите на мъжа си чрез хладно полезно разбиране. Тъй тя залепваше върху своето някога хубавко, но отдавна вече занемарено лице назаем взета ведрина, киноусмивка.

Второто, което Стоянов си знаеше, че ще завари, бе масата — разкошно отрупана. За почти трийсет години Мария трябваше да се убеди, че мъжът ѝ не разкопчава зъби, щом нещо е в ход. Но тя не искаше да се убеди и при всеки затегнат случай разстиляше сватбена трапеза. Марин седеше омърлушен, слушаше припева „ама защо не си вземеш от това“, „ти все едно нищо не яде“, но сдържаше досадата си — излишните гощавки на Мария го трогваха.

Тази вечер тя дори бе облякла оня лекомислен пенъоар, който Марин ѝ донесе от не знам къде, а Мария го сплати задълго — по би стоял на дъщерята, каза тя. Но дъщерята така и не го придоби. Стоянов се досещаше: Мария бе скришом поласкана, че мъжът ѝ я има за жена, способна на лекомислен пенъоар.

Тя не зададе въпроси. Стопли хавлията му, докато той се къпеше ожесточено, сякаш да отмие поне за час-два полепналите о него унизителни спомени, обида и безпомощност. След като — навлякъл затоплена хавлия — Марин седна срещу жена си пред ненужно празничната маса, въпрос зададе той:

— Да ме е търсил Алкивиад?

— Да — каза Мария.

Тя не беше от едносложните жени. Тя обичаше да простира нашироко всеки свой отговор на Мариновите скъпернически думи. За да му отвърне сега още по-оскъдно, причина бе сам Алкивиад: Мария го ненавиждаше със свенливата омраза, с която една жена ревнува старите приятели на мъжа си. Тя злопаметно натякваше на Марин как

и колко бил изстрадал заради приятелството си към оня тип (Мария продължи да нарича академик Сотиров „тип“ и след като неговите простъпки бяха обрасли с трева). С женска упоритост тя хранеше чрез нови доводи своето омерзение към „типа“, но Марин ги пропускаше покрай слуха си — не му беше до Мариините пристрастия.

— Кога ме е търсил? — осведоми се той.

— Преди около два часа. Към девет.

„Дано не ми обясни за четиристотин и двайсети път каква опасност било за мене подновеното ми приятелство с Алкивиад!... А как да й река, че то е не приятелство, ами обикновен служебен дълг.“

— Не мога да си намеря място, когато го чуя по телефона — пренебрегна мисленото пожелание на мъжа си Мария. — Няма да забравя колко понесе ти заради него. Бях те предупредила и тогава...

— Е, не си справедлива, Мария! — прекъсна я той между хапките. — Ако не беше провалът ми, можех и досега да бъда разузнавач.

— Ти и до днеска си! — натърти тя.

— Ама у дома, на топло и сухо. Заварвах те донякъде подлудяла, когато се приберях.

— Че аз донякъде и подлудях — ведро се усмихна Мария. (Намекваше за неврозата, която все по-често я стръскваше, която все не смогваха да излекуват.) — Тури му пепел! — сама предложи тя, понеже нямаше навик да разговарят за нея.

— Заръча ли Алкивиад нещо да ми предадеш?

— Да. Помоли да му се обадиш.

Стоянов не помръдна. Това бе дотам необичайно — да отложи дори с минута нещо, свързано с работата му, — че Мария мнително го изгледа.

— Добре ли си? — попита тя.

Излишно, тъй като за трийсет години нито веднъж не беше отговорил „не“ на такъв въпрос. Сега и не отговори, ами кимна.

— Не мога да търпя гласа му! — повтори Мария. — Щом го чуя, струва ми се, че над нас надвисва чер облак.

Тя имаше такива, черпени от народното творчество сравнения. Черпеше ги от занаята си — Мария бе етнограф и по-точно: специалист по нравите.

— Ако беше от моята професия — взе да я поучава той, — би знаела, че почти нищо не се повтаря. По теория на вероятностите. Иначе е твърде лесно: щом някой вече е бил злодей, той и ще бъде. Нещата са по-сложни.

— Но все пак понякога се повтарят, нали?

— Уви, да. Също — по теория на вероятностите. Иначе е твърде лесно: щом някой вече е бил злодей, той никога няма да бъде. Светът изобщо е подреден така, че никак да не му уловиш цаката. Сякаш нарочно.

— Пак ме излъга, че си бил добре. Не си.

— По какво позна?

— По туй, че много говориш. Обикновено ти тегля думите с ченгел. Да ти кажа ли защо си недобре? Отново се е завъртяло хорото около Сотиров.

— Ама ако върви така, ти ще ми вземеш хляба! Как се досети?

— От две минути знаеш, че Сотиров чака да му се обадиш, пък не звъниш. Не ти е в навика.

Въпреки цялата, взета назаем ведрост и умението си да я поддържа на всяка цена, дано разхлаби изопнатите нерви на мъжа си, дано му осигури добър сън, Мария небивало престана да бъде ведра:

— Мразя го! — отчаяно заяви тя. — Този човек винаги ти е носил нещастие.

Всеки друг път Стоянов би отклонил подобно разискване, но нали посвети тези последни денонощия да си изработи нова представа за Алкивиад, сега продължи работа. Мария притежаваше едно доказано качество: интуиция. Защо Стоянов да не провери как нечия интуиция схваща Алкивиада?

— Умееш ли да се отчуждаваш от себе си? — попита той и отмести салатиевата с нещо вкусно.

— Положително — не съвсем, когато бъде дума за тебе.

— Хайде, опитай! Това е от значение за задачата ми.

— Какво!!!

Изненадата ѝ беше голяма, но оправдана: май за първи път в трийсет години Стоянов я привличаше за съработник. При всичките си напредничави убеждения той смяташе, че една жена с успех ще опише нравите през миналия век например, но за логически разяснения не я търси.

— Очисти се от спомените си за Алкивиад и ми кажи: кое у него така те плаши, така те отвращава?

Види се, Мария много бързо оцени обстановката, защото се събра и се умисли. Престанал да дъвче, Стоянов си рече, че може би напразно едва днес пропуска в своя труд жена си. Бе свикнал у дома да мълчи, докато Мария шеташе наоколо му и произнасяше забавни монолози. Бе свикнал да общуват из първия етаж на съзнанието, където е дума за близки, приятели, снабдяване, деца, курорт и поликлиника. На туй общение Марин държеше вярно — то го изтръгваше за кратко от мъчителната, самотна умствена борба из горните етажи. Отморяваше го, уверяваше го, че освен и светла, и мръсна война по света има нещо чудесно спасяващо: бит. Но така, възлагайки върху Мария своята връзка с бита, мъжът ѝ бе изтървал онази съвсем другояче сладостна близост — трудното за постигане взаимодействие там, из висшите етажи на мисълта.

Тази вечер, едва подканена да мисли, Мария не дочака втора покана: тя се настани срещу мъжа си, без да се вайка, че той пак нищо не ядял, тя забрави да му налее трети чай, опря лакти върху покривката, захапа палец и млъкна поне десет минути.

„Гледай ти! Ама тя наистина разсъждава... Точно както Велев или шефа“. Стоянов, който ни веднъж не сколаса да я посети на работа, не беше чул, че неговата жена е известна всред колегията като мислеща. Той си я знаеше говореща.

Пред погледа му сега Мария не се преобрази — тя просто изяви в къщи своето друго аз, което беше си спечелило добро име навън.

— Струва ми се, че успях да се отчуждя — погледна тя мъжа си с чужди очи. — Не е лесно да определя в кое Алкивиад ме е плашил и отвращавал... И все пак... Ето, давам си сметка какво означава Сотиров в науката и пред обществото. Той е човек много надарен, гениален, казват — иначе как ще обясним успехите му преди години тук, след това оттатък, сега отново тук? А на мене винаги ми се е струвал... неумен. Глупав — би било силна дума.

— И таз хубава! — слиса се Стоянов от толкоз чак интелектуални претенции у своята жена. — Ти май ще бъдеш единствената, която отрича на Алкивиад един световен ум.

— Ами! Ти например си не по-малко умен от него.

— И ми разправя, че била се отчуждила!

— От разстояние те виждам поне равно умен с Алкивиад. Да ти предрека ли нещо: в крайна сметка ти ще го надвиеш.

— Откъде заключи, че между нас двама съществува незавършена война, предстояща победа или поражение за мен?

— Как не? Щом двама души са несъвместими, те ще воюват до пълното надмощие на единия. Ти си човек с убеждения. Той...

— ... няма убеждения — довърши наместо нея Стоянов. — А защо смяташ, че в двубоя ни ще се наложа аз? Той винаги се е оказвал по-силният. По-висш е неговият ум, неговото поприще, мястото му всред хората.

— Алкивиад ще загуби, понеже е аморален. Позволи да ти го предрече един специалист по нравите.

— Може би Алкивиад съблюдава етика, за която ние нямаме аршин. Там, където обитава той (из мразовитите и безлюдни области на още неоткритото знание), няма човеци нито бит. А моралът е основан върху материални отношения.

— Всичко това съм взела предвид — заяви Мария с гласа, с който се изказваше по научни съвети. — Нека приемем, че изселенията на познанието Сотиров бил бог. Но щом в областта на морала той се държи, както се държи, туй ме кара да се съмнявам в ума му.

Боже мой, толкова е просто! — Мария изрази нетърпение, което у дома беше привилегия на нейния мъж. — Да спазваш моралните норми не е само въпрос на етика, а и на ум. Ако един гений си играе с математика, той не ще се препъва о аритметика, нали? А щом из аритметиката върши грешка подир грешка, имам право да се усъмня в математиката му, нали?

— Изглежда убедително... — промънка Стоянов. — Макар многократно да съм чувал и друго твърдение: о морала се придържали слабите, а силните го прегазвали като нищо.

— Такова твърдение е антисоциално.

— Недей да заклеямваш нещата, наместо да ги поясниш — елементарно научно правило! — спомни си Марин за Ема.

— Пример: Алкивиад постъпи с тебе зле.

— От това загубих аз — злорадо напомни Стоянов.

— А нима спечели той? — учуди се Мария, при все че винаги бе изтъквала печалбите на Сотиров в този случай. — Каквото и да се случи

отпосле, вие не станяхте отново близки. Ще рече, Алкивиад загуби приятел.

— Въобразяваш си, че го боли от такава загуба!

— Ще го заболи, всякак! Колкото по-късно, толкова по-непоправимо.

А какъв е този велик ум, когато обрича Алкивиад на нещастие? — предизвикателно запита Мария. — Алкивиад живее без приятел и близки, променя родините си както дошло, той е мъж без любов, човек без човешки плод. Биографията му е биография на Откритието, нищо повече.

Ад! — прошепна Мария, сякаш издаваше поверителна тайна. — Кошмарен, убийствен, безизходен ад...

— Много те обичам — без връзка заяви Стоянов. — Жена, та жена! За какъв ад ми приказваш? Намери едного поне, който не завижда на Сотиров и на живота му.

— Толкоз им е умът! — с укривана до тази вечер надменност подхвърли Мария. — Хората виждат славата и парите на Алкивиад, института му, честите му разходки по цял свят, възторжените му ученици и предани почитатели. Виждат красивата му любовница уж.

— Как тъй „уж“? — озадачи се Стоянов откъде Мария знае нещо, съобщено нему лично от Ема.

— Ами така, очебийно е. Всяка нормална жена се досеща, че такъв мъж не може да има любовница. Следователно: превзема се. От мъжки комплекси.

— Алкивиад да имал комплекси! — чак се разсмя Стоянов. — Не си представям човек с по-неуязвимо самочувствие.

— А то не ти ли навява съмнения? — мнително попита Мария. — Самочувствието на Алкивиад е тъй кресливо превъзходно, той толкоз угощава с него всеки срещнат, така го е забол над входната си врага и на шапката си, и го е издигнал като флаг над своя институт, че за всяка нормална жена е явно: този мъж мре от комплекси.

— Ама ти си била прозорлива колкото трима следователи! — взе да се увеселява Стоянов. — Викаш: комплекси. А на какво ги дължи Алкивиад, според тебе?

— Че на малко ли? — изви вежди Мария.

Поне през последния четвърт век Марин беше си мислил, дето познава издъно своята жена, затуй ѝ отказваше особено внимание —

усвоена издъно, щото. Но само ей този й израз — извитите в пренебрежение вежди, надменният поглед — му откри, че у Мария имало много за откриване.

— Разсъди сам! — нареди му тя. — Когато някой живее както Алкивиад, не може да не получи комплекси. Той си няма родина, жена, дете, приятел. Дори една от тия липси би разтерзала всекиго, а при Алкивиад те присъствуват наведнъж.

— Ами, ако не ги чувствава?

— Доказателство, че ги чувствава, е неговото самочувствие. Той никога не ти е споменал ни дума, че нещо му липсва, нали?

— Никога! Не помня Алкивиад да ми се е оплаквал. Викал съм си: ето човека без проблеми. Свръхчовека, както твърдят някои.

— Ти само потвърждаваш моя извод: Алкивиад болезнено, нетърпимо и непримиримо страда от самотия. Иначе не би я крил така дълбоко. Иначе поне веднъж, би намекнал, че гладува за близост, принадлежност, грижа — каквато и да било човешка връзка. А щом дотам преиграва своето доволство, нещата стоят за него много, много зле.

— Но такъв жизнен път Алкивиад сам си е избрал, Мария! — възкликна Стоянов.

— Избор Алкивиад е имал допреди двайсет и три години — уточни тя. — Докогато се е решил, налъгал, предал. Влязъл е в играта, накратко. След туй вече избор няма... Как не проумяваш! Онзи, комуто всички завиждат, вярват му почти неразумно, стремят се да го придобият, за да използват неговите редки качества, същият той е тъжен просяк.

— А защо не го жалиш, ако бил просяк? Ти, с твоето женско разбиране към непознатите от трамвая, всякога си била сурова за Алкивиад.

— Нарочно! — подчерта Мария. — Ако допусна каква да е слабост към него, веднага бих попаднала под чара, който пречи вам да проумеете Алкивиад. Аз се браня, защото този вид нещастници (самоизмислените, самонаправените, заети изключително със себе си) умеят да правят нещастен и ближния.

— Вероятно си права — уклончиво се съгласи Марин. — Но логиката на Алкивиад е друга: би ли достигнал той там, където стърчи над всички, ако разхитеше половината си духовна енергия за нещастна

любов, болно дете, неуредена квартира, изостанала родина, която трябва да догони света, убеждения, дето го заставят да воюва, докато хората простичко консумират света?

— Разбира се, не би бил това, което е. И?

— Ще рече: или-или. Едно на друго, диалектика.

— Разсъди диалектически и по-нататък. Защо ти и аз сме обикновени? Понеже сме живели както мнозинството — изразходвайки половината от себе си за земни цели. Направили сме подарък ли? Не подарък, а — далновиден влог. Ако нашият начин не би бил изгодният, нямаше да бъде обикновен, разпространен. Ще рече: разумни сме ти и аз, а не Алкивиад Сотиров.

— Какъв влог, Мария? — горчиво попита Стоянов. — Нас двама животът оглозга... Подир десет години ще седим по пейките, докато дойде до опашка за „Вечерни новини“, а в неделя ще те водят на Панчарево, на скара-бира. Внуците тъкмо ще бъдат на голям зор в училище и ти вече ще си си припомнила не таблицата за умножение, ами задачите с условие, за да им помагаш. Ще си изучила и немски, за да ги изпитваш. През туй време аз ще седя на чаша с бивши съслуживци и ще бистрим политиката, която всякак би поминала без нас. Много весело ли е?

— Е, къде му било тъжното? — зачуди се Мария, след като мечтателно изслуша уж прокобите на мъжа си. — Нормално. Тогава именно ние ще теглим от своя влог. Аз ще има за кого да уча математика и немски — малко ли е? Ти ще имаш коя да водиш на скара-бира — малко ли е? Ще има с кого да бистриш политика — чудесно! А всичко, всичко, което ще расте наоколо ни, ще си остава наше — нали ти и аз сме копали основите му. Нищо, че върху неговата ослепителна фасада не ще има плоча с имената ни. Ти и аз ще си знаем за основите. То ми стига..., мили.

Толкова отдавна не бе го зовала „мили“! Той усети неудобство, сякаш от неприличие. Марин се изправи, и уж потърси в хладилника нещо, което не намери. Просто не искаше да гледа в очи жена си, докато ѝ отговаряше:

— Не съм сигурен, че ни стига, Мария. Нямам право на протест, аз сам избрах да работя безименно. А все пак понякога тъгувам: това ли беше целият ми живот, само това ли! Нима до края ще си остана все тъй — без име...

— Нормално — повтори Мария. — Тази човешка болка е изразена още преди хилядолетия в една и съща песен у много народи: за вграждането.

— За булката, дете я зазидали в темела на моста, а?

— Булка или дете — все едно. Мост или църква — все едно. Но вграждането се повтаря и повтаря: трябва, види се, да бъде закопан без име и слава жив човек в темела, за да трае зидът...

Марин заобиколи сватбената, почти непокътната трапеза, застана зад жена си. Късо отрязани, за да не губи време у фризьора, прошарени коси; врат с негладка, помътняла кожа; огънати рамена; ръце с очертани артерии и два счупени нокътя... „Вградих я... Не, не аз — вгради я животът, за да бъде трайна сградата му“ — промисли Стоянов и употреби усилие, за да не прегърне като брат жена си.

— А Алкивиад не е вграден! — произнесе Мария с красива някак злоба. — Затуй пък той си е останал без влог в общото битие. Разбираш ли сега защо е злочест?

— Но, ако Откритие има, той ще направи такъв подарък на...

— Ако Откритие има — да! Едва тогаз пустотата ще бъде попълнена: вместо близки, Алкивиад ще обдари човечеството. Вместо родина, той ще получи планетата. Алкивиад ще е изтеглил голямата печалба в една лотария, в която милиони губят: неговото име ще пребъде върху строежа, в който сме вградени ние.

Ами ако Откритие няма? — изви сурово лице към мъжа си Мария. — В такъв случай на Алкивиад остава що? Липсите. Огромната, плътна и без изход самота. За да си рискувал нея (в деветдесет и девет процента поне) трябва да бъдеш какво? — Неумен.

Мария млъкна — нали бе обосновала докрай мнението си — и разсеяно заприбира масата.

Мълчание, нечувано у дома, където те двама тъй малко биваха заедно, че задължително говореха — тоест говореше Мария. Сега тя забрави дълга си, а на Стоянов гласът ѝ взе нетърпимо да липсва през тия петнайсет минути пусто време.

Само петнайсет минути!... Как ли звучаха не минути, а часове, дни, години — безмълвното време на Алкивиад? Защо Стоянов бе повярвал — подведен от Алкивиадовия театър, — че приятелят му жаждал самота и тя никак не му тегнела? Възможно ли беше един човек — създаден по хилядолетно изпитания чертеж — дотам да се

различава от човечеството, както искаше да измами нас и себе си Алкивиад? Или той просто — както току-що обясни Мария — примирено заплащаше чрез своята изтезваща самота всичко, за което късогледите му завиждаха?

— Ужаси!... — въздъхна Стоянов, раздвоен.

— А защо все пак не му позвъниш? — напомни Мария нещо, което той и така помнеше.

— Рано е.

Тъй като мълчанието в кухнята отново натежа, Стоянов се упъти към спалнята — тътреше чехли, натиснат от работна умора и открити въпроси. Мария не го последва; и туй бе необичайно. Тя си мълчеше над умивалника, вградена в двойнствения, богат женски живот.

По някое време — преди да заспят — звън простреля тишината.

— Да, върна се — отговори някому Мария, а този някой безусловно беше Алкивиад.

— Защо ме издаде? — прошепна й Марин сърдито.

— Сам виждаш, не може да заспи човекът! — отвърна тя непривично рязко.

— Ти ли си? — попита в слушалката Стоянов.

— Аз съм, прощавай. — Гласът на Алкивиад беше бистър, сякаш навън грееше слънчева заран. — Понеже още към седем окончателно завърших доклада си, искам да узная: ще пътувам ли в събота? Вярвам, научихте от мене всичко, което е необходимо за следствието.

— Не съм сигурен — отговори Стоянов неохотно. — Срокът на Велев да приключи е понеделник. Боя се, че до тогаз ти ще му трябваш.

— Аз нямам повече за казване. Всичко предоставих на вас. Или може би използвате следствието като повод да ме задържите в страната? Кажи: подследствен ли съм?

— Изобщо, намирам този разговор безцелен — продължи да отстъпва Стоянов под натиска на неясно раздражение.

— За мене не беше безцелен — засмя се отдалече Алкивиад. — Ето, научих, че съм под домашен арест, първо. Че съм лишен от паспорт, второ.

— Моля те да имаш търпение до понеделник. Това е всичко, което мога да ти предам.

— А напредвате ли? — (Алкивиад уж не забеляза червената черта, зад която му забраняваха да прекрачи.)

— Напредваме — изпъшка неволно Стоянов. — Нещо ново към тебе?

— Ново ли? — пак се засмя Алкивиад. — Нима предполагаш, че господин Енгел би ми позвънил от странство? Или че би ме посетил, маскиран с чорап и по тъмно? Трябва да бъдете категорично наясно: той никога повече не ще издаде съществуването си. След като делото му е налице в Лаборатория 86.

— Наясно сме — враждебно го увери Стоянов. — Въпреки това, моля те да отбелязваш всичко необичайно, което би ти се случило до понеделник.

— Ще бдя, другарю полковник! Прощавай за късния разговор и лека нощ.

„Да... Ами! Не... На какво ли дължа този среднощен разговор? Нейсе, то ще си покаже. Само: изключи веднага машината! Престани да въртиш на празни обороти, докато моторът вредно прегрее, докато засмърдят проводници и вземеш да чуваш задавено хъхрене — нелеп навик на изхабена, приучена към непомерен труд машина...“

— По дяволите! — изруга Стоянов гласно; той се въртеше от гръб на хълбок и все не смогваше да задреме.

Мария положи лека ръка върху косите му — така нейно движение! Ще рече, Мария си беше същата, той преди малко я възприе различно поради умората, от пси-хо-логии!

— Отпусни се, войниче, отпусни! — нежно му заповяда тя. — Този път трябва да си уверен: край на случая Алкивиад! Какво има тук за неспане? Нали ти предрекох: ще възтържествуваш.

— Ами! — промърмори той сърдито. — Алкивиад винаги е излизал сух из водата. Още веднъж, мойто момиче, ще преживееш провала на мъжа си в този безконечен, отвратителен случай!

— Другарю полковник, разрешете!

Велев беше чакал началника си в коридора, където пушеше едва ли първата за тази заран цигара.

Понесен въпреки всичко от въртопа на психологията, полковникът днес се вгледа и в подчинения си. Вгледа се за миг и скришом се израдва — онова зализано, равнодушно момче издаваше нови черти: беше се настървило. „Няма различни хора, има различни места — повтори си Стоянов едно свое любимо правило (което не беше вярно). — Както и да се противиш срещу законите на професията, тя рано или късно ще те хване изкъсо, ще те подчини и преобрази. Изключено е при нас да си останеш човек зализан и равнодушен — настървява те играта...“

— Каква я свърши вчера? — осведоми се той.

— Разпитах набелязаните хора от лекарственото обединение. Нищо особено, те потвърдиха нашите изводи за Енгел. Внимание заслужават едни показания.

Велев май нарочно млъкна, а Стоянов сякаш виждаше как изпод момчешкото още честолубие се надига мъжка отговорност и самочувствие на новопроизведен майстор.

— Хайде, казвай! — чак сега се настаня Стоянов.

— Показания на секретарката Цанкова — разгърна Велев тънка папчица. — Всичко при нея е в ред с изключение на детето ѝ: болно от диабет, неизлечима работа. Затуй Цанкова е половин лекар, чете проспекти и наръчници, интересува се. Тя замолила Енгел (нали ви казах, че често услужвал на чиновници от обединението) да ѝ набави някакъв английски препарат. Енгел обеща.

— Дотук странно няма. Обещавал е и друг път, изпълнявал е.

— Но той вече не ще се върне в страната. Забележете, върху това се крепи цялата версия на Сотиров: Енгел е извършил или организиран разгрома точно през последната нощ, която прекарва у нас. Всички

контактни с него заявяват твърдо, че са го видели за сетен път. Само според Цанкова той все пак щял да се върне.

— Специално за да ѝ връчи лекарството, а? Та нали Енгел вече ще търгува не с нас, а с Близкия изток? Да не е луд да преминава през България!

— Би бил луд да премине, ако е гузен. Но в случай, че Енгел прекрачи границите ни, то ще означава: край на версията.

— Естествено. Безусловно. Е, къде е твоят Енгел?

— Според Цанкова, щял да мине транзит на четвърти февруари, събота. Казал ѝ, че концернът му осигурява самолет, но ако би пътувал със собствена кола, ще спести пътните — тънка сметка.

— Всичко това са приказки! Защо Енгел да не заблуди някоя дребна риба (до която ние при следствие непременно ще стигнем, както и стигнахме), че тепърва щял бил да се озове на наша земя? Излъгал е, много просто.

— Вероятност (нека бъде дори незначителна) има, че Енгел е излъгал и то умишлено. Но има вероятност и за обратното, нали?

Капитан Велев бе така настръхнал от затаено напрежение, че Стоянов спря машината. Изчака секунди, за да загуби тя инерция, сетне превключи и зави под ъгъл.

Добре. Впрочем:

— Такава вероятност има — повтори той, за да навлезе в нова насока на мисли. — Възможно е Енгел да премине през страната на четвърти февруари. В този случай той смята алибито си за бетон и е уверен, че ще го отстои при разследване.

— Предположението ви е психологически необосновано, другарю полковник — заяви Велев. — Кой и защо ще влезе в разследване (бидейки виновен, заподозрян), щом може да го избегне? За камуфлаж ли? Прекален риск. Срещу концерна и неговата агентура тук свидетелствува Сотиров. Ако разпитаме Енгел, при очна ставка със Сотиров той неминуемо ще се издаде. И какво? Пазарски скандал. Съгласете се: не биха рискували.

— Съгласявам се — каза Стоянов. — Имаш право: щом Енгел се яви у нас, значи, той е невинен. Но къде са гаранциите ни, че ще се яви?

— Дал е среща на Цанкова (пестейки часовете си за транзит) пред хотел София. На четвърти, в два часа следобед. За да ѝ предаде

лекарството.

— Приказки, казвам ти. Енгел нищо не ще загуби, ако Цанкова го почака пред хотел София.

— Нещо пречи ли ни да изчакаме четвърти?

— Как не! Срокът да приключиш е понеделник. Дотогава няма как да установим дали Енгел ще дойде или не подир три седмици. Дори ако накараш Цанкова да му телефонира, какво ще добием? Обещание, пак думи. Поднасяш ми версия за негузността на Енгел, а какви са аргументите ти и начинът да ги получим? Никакви. Така не се работи, капитан Велев!

Стоянов бе дал воля на онова уж безпричинно раздразнение, което го нападна нощес подир отровните спомени отпреди двайсет и три години, подир внезапно правдивите открития на Шарлота и Мария. Туй раздразнение — в съня сякаш — полека взе да се обистря, а на дъното му Стоянов провидя нещо, което би предпочел да не вижда: той отново и пак се запъхтя из същия коловоз, той и сега не преодоля внушително натрапливия образ на Алкивиад, който отколе беше си изваял. Без да ще, Стоянов отстоя срещу Шарлота и Мария своите вехти, негодни при проверка съждения. Ще рече: тъпчеше на място.

В такъв случай — когато искаш да се скараш със себе си — обикновено се караш другиму. На подчинения например това поне е лесно. Толкоз лесно, че Стоянов се засрами.

Тъкмо той съобразяваше как да заличи остротата си, Велев заяви най-спокойно:

— Имам начин да проверя дали лъже Енгел, или пък друг някой.

— Бре! — не се сдържа Стоянов.

— Нека уведоим Сотиров, че Енгел съвсем сигурно пристига на четвърти. Нека не ние, а Сотиров потърси обяснение за тази необяснимост: престъпникът сам тича да се навре в ръцете ни. Нека Сотиров ни съобщи какво предполага.

— Ще изрази същото недоумение, в което се бяхтим ти и аз — какво повече?

Велев не възрази. Той някак се събра, преди да каже твърдо:

— Забелязвам, че цялата версия на Сотиров (възприета досега от нас) почива върху това: Енгел вече не ще стъпи в България. Сотиров указва като виновник лице, което никога не ще видим. Едничък свидетел срещу него е пак Сотиров.

— Но той се и самообвинява! — наежи се Стоянов. — Сотиров можеше да вдигне рамене и да ни остави да гадаем, а наместо туй излезе със самопризнание, пое вина. Как ще ми го разтълкуваш?

— Единствен свидетел и за своята вина е пак Сотиров, нали?

— Не те разбирам! — викна Стоянов.

Младият човек го изгледа студено. С това напомни на началника си, че не го е чувал да крещи.

— Извинете, другарю полковник — каза Велев, — но ми се струва, че не намирате алтернатива там, където я има: в самата основа на казуса.

— Каква, коя!

— Сотиров или е престъпник, или не е. Смятам, че трябваше да започнем работа с това.

— Не, не мога! — отпадна Стоянов. — Налице е престъпление, налице е самопризнание във вина — доброволно, а не предизвикано. Налице е и съучастникът, остава да доуточниш...

От всичко, което изброихте, налице е всъщност само едно: престъпление. При туй: престъплението „разхищение на държавно имущество“. Нищичко повече аз не забелязвам. Останалото се нуждае от доказателства. Първо: трябва да се докаже престъплението „държавна измяна“. Тоест онова, в което Сотиров доброволно се призна виновен. Извинете, другарю полковник... съгласен ли сте?

Стоянов не отговори веднага, понеже пак го налегнаха спомени. Хубави, но тъжни.

Преди двайсет и седем години лично той една заран бе попитал със същия и плахо молец, и дръзко твърд глас: „Извинете, съгласен ли сте да работя по своята версия?“ Бяха му отказали. Отказваха му неведнъж. Излизаше прав, но нищо от това — все му отказваха. По него време — млад и горещ — той беше се горещил пред Мария: „Кога най-сетне ще заработя по собствена версия?“

Ако днес Стоянов не се намираше на най-тясното място от четвъртвековния случай Сотиров, ако не долавяше, че сега или съвсем никога трябваше да му сложи края, той навярно щеше да постъпи както своите някогашни началници — би отказал на Велев работа по собствена версия. „Няма ли полза, не ще има и вреда“ — рече си той.

— Хубаво. Ако щещ, започни от там: е ли Сотиров престъпник? Лично за мене нещата са явни, защото познавам Сотиров от дете.

Подобни хора никога не предприемат нищо срещу себе си; абсурдно би било Алкивиад да се самообвини без доказуема вина.

— Благодаря ви за доверието, другарю полковник! — учтиво прие Велев разрешението му, а останалите думи на началника си изобщо не чу. — В такъв случай бих ви молил (именно понеже познавате Сотиров) да му съобщите, че Енгел съвсем сигурно пристига на четвърти.

— Това ще бъде мой ход под твоє ръководство, доколкото разбирам — внесе язвителна яснота Стоянов.

— Да, извинете. Сотиров би реагирал пред вас непосредствено отколкото пред мене. Тази реакция трябва да се улови.

— С Алкивиад ще говоря довечера — обеща Стоянов. — Утре заран ще анализираме резултата.

— А не би ли могло днес до обяд? — настоя Велев.

— Не ще може. За днес имам две срещи.

Сякаш не преди три дни, ами преди година е бил тук — на аерогарата; дотолкоз претовариха съзнанието му последните денонощия. Ето къде онзи ден бе седял с Алкивиад — пред бара. Тогаз Стоянов си помисли, че възелът на случая Сотиров е току-що разсечен, а този възел трети ден все по-яко се затягаше. Четвърти ден Стоянов се луташе в собствените си спомени и представи, като напусто зовеше из миналото свидетели, които познаваха Алкивиад отблизо — за да се залови за някоя тяхна неосъзната дума, та да подпре всяка точка от своята правота. И така:

Преди времето, което Стоянов трябваше да прекара далече, за да изучи непростата си професия, той се раздели с един изпъкващ пред всички, перчемлия, шумно ученолюбив и показно трудолюбив студент. Подир четири години го завари с предречено голямо бъдеще, със свои приноси и известност млад учен. А какво и как беше се случило междувременно, това Стоянов пропусна — за него остана неведомо началото на пътя, извел Алкивиад към звездите.

Свидетел на онуй ранно начало бе Ирина.

Когато Стоянов се завърна от учение и цял се отдаде на професията си (не професия, ами цяло едно скрито, слабо населено битие), докато Мария раждаше и кърмеше, взимайки кандидатския си минимум, а или едното, или второто им дете непременно боледуваше, в къщи всичко беше надолу с главата, че дори в безпрогледен хаос. И

какво от туй? Нищо от туй! — викаше си тогаз Марин, за когото не съществуваше живот извън отговорността. Тънко и нещо обучен, но още нисш по чин, той трябваше да поема задачи, които съдържаха щастлива вероятност не по-значителна от залог на рулетка. Самият Стоянов по онуй време бе един почти Алкивиад, но с обратен знак.

И така, преди двайсет и пет-трийсет години Стоянов бе отписал приятелите си, затуй че нямаше своя вечер за маса, чаша и приказки. (Нещо подобно обрисува Ема като всекидневие на Алкивиад.) Прибирайки се по петляно време, Стоянов прежумяваше три-четири часа в рехав сън — полусъзнание, през което тъмните въпроси чудодейно утаяваха мътилката си и намираха най-нечакани, внушени сякаш от друго, много умни решения. Благодатно време за онази чудесно нова, разработена, но неизхабена още машина!

През една мартенска нощ на деветстотин петдесет и втора лейтенант Стоянов се прибираще у дома. (Ако можеше да нарече дом стаичката с невротична жена и две бебета, антренцето, където хазайските деца държаха велосипеда, о който Стоянов неизменно се препъваше в тъмницата — хазайнът пък имаше обичай да подменя всяка току-що завинтена от квартирантите крушка с отдавна изгоряла.)

Беше пролет, много краткото време, когато до София пробиват южноморски предчувствия с мирис неповторим и неизразим — от него въздухът призори става просто вкусен. Особено ако си утрепан след бурно заседаване и прегладнял подир десетина кафета на празен стомах.

Стоянов крачеше по пустия паваж и пряко градинките, уж изнурен, а всъщност весел: радваше го неразумното настъпление на природата. Там, откъдето преди дни се завърна, безшумно приключил нещо-си, никому не беше до пролети — човешката алчност бе оголила естеството от пъстротканата му дреха, искаше да изравни дори пролети и есени в плоско поле за битка. Но дори там естеството си отвозимаше над хората и яростта им пред всеки март — то изригваше прозрачна мъзга из пролуките, които един недобър животински вид бе пропуснал да зазида с бетон, да попари с врял асфалт и да отрови с бензин.

Все пак и въпреки всичко пролет имаше...

Той я усещаше не със сетивата, а с мускулите си — една от пролетите, с която не ще отиде на среща из Витоша или в Балкана. Бе

ведро да си мислиш, че напреде ти (ако противникът не улучи, а нали не винаги улучва) зеленят и цъфтят още няколко десетки пролети. Бе тъжно да си мислиш, че те в крайна сметка са преброени, та продължиш ли, както си подкарал, може да не се нарадваш на ни една от тях.

— Ало, другарят! — беше го стреснал забравено познат глас.

Той дойде от пейката край речния зид, полускрита под върбите, чиито клони падаха като едва зелена завеса, едва огъвана от предутринния южняк.

Стоянов направи три крачки към двойката под върбите — очевидно влюбени, щом седяха навън до съмнало. При все туй Стоянов си заповяда бойна готовност, по привычка.

Мъжът, който се изправи и тръгна насреща му, беше Алкивиад.

За последен път бяха се видели като студенти, преди Марин да замине. Помнеше Алкивиада като високо, мършаво момче в твърде отрит, обръщан костюм, момче с непокорна коса и особено устремен израз, и особено дръзки очи. Тогаз — през революционното време — подобен израз или очи не бяха рядкост, но Алкивиад все пак се открояваше измежду връстниците си — студения, която стои на крак в мразовитите аудитории, изстрелва градушка въпроси, спори и ръкомаха, сетне слиза в мазето, неточно написано менза, унищожава по един боб и отново задръства аудиториите, сега пък на събрание, където ще се донажежи въпреки влажния студ. Големи времена бяха!...

А през края на онази нощ от пейката се навдигна един досущ нов Алкивиад. До там Стоянов бе присъствувал едва на две-три промени у своя приятел, та все още не смяташе това — способността да прераждаш — за негова трайна черта. Промяната донякъде стъписа Марин; пред него застана млад и хубав (красив е по-вярно) мъж в яке и пуловер. Имаше нещо плакатно у Алкивиад, така тогаз рисуваха по плакатите работническата интелигенция: в яке с перчем и волево, класически прекрасно лице.

— Познах те още щом се зададе — свойски каза Алкивиад, сякаш двамата бяха се разделили вчера. — По-възмъжал си, а походката ти — същата. Вървиш, сякаш носиш чувал или тухли.

Стоянов никога не беше се замислил над походката си и изобщо над своя изглед, макар че както на всеки млад човек, му се щеше да изглежда хубав. Знаеше си, че не е, но какво пък! Мъжът трябва да

бъде мъжки, останалото няма значение — така се самозаблуждават нехубавите мъже.

През оня миг обаче Стоянов не успя да заблуди себе си — красотата на Алкивиад, майсторски доработена с тънко длето, го блъсна, зашемети го като нещо неприятно или дори страшно за гледане. Едва ли бе въпрос на завист, при все че и завист имаше. Стоянов усети по-скоро мъка; тъй ни навялява най-тленното съвършенство, човешкото.

— Как е възможно да се засечем едва днес, че и по такова време! — напосоки рече той.

— Какво му е на времето? Най-обичайно.

Алкивиад одобри с поглед избелялото поради близка дрезгавина небе, умиращите звезди, все още захаросания, от зърнести снегове гръб на Витоша.

— Не бях чувал, че учените се прибират призори.

— Ако са учени — уточни Алкивиад. — Нямах представа как сладко се работи нощем.

Да, той употреби думата сладко. И я произнесе тъй, сякаш сладостта лепнеше по устните му, галеше глътката и се разливаше упоително до всяка Алкивиадова клетка.

Въпреки че Стоянов чакаше Алкивиад да му зададе въпрос, щом като бе го извикал, Алкивиад нищо не попита. Той стоеше срещу приятеля си леко прижумял — проучваше го. Понеже пропусна да го представи на онази, която седеше под плача на бледите утринни върби, която не се издаде дори с движение. Стоянов усети неловкост:

— Ти не си сам — напомни му.

— Вярно. Нека те запозная с Ирина. Ирина! — призова я Алкивиад, без да се извърща.

Тя дойде при тях с момчешка стъпка, с ъглести, твърде широки рамене, пъхнала вероятно премръзнали ръце в джобове. Първото, което Стоянов забеляза в нейния израз бе умът ѝ — то предизвикателно застана между новите познайници, то накара Стоянов да не се забави при двойката: винаги бе харесвал умни жени, а не търпеше жена, на която да личи, че е умна.

— Това е Ирина — съобщи Алкивиад. — А това е Марин Стоянов, Ирина. Разказвал съм ти: таен боец.

— Хайде, стига въображение! — смути се Стоянов. — Откъде-накъде?

— Близко до ума. Когато някой не е смеел да мечтае за образование, а сетне — вече студент — внезапно изчезне от университета; когато не се обажда на своя приятел, съученик и земляк при отпътуване и при завръщане; когато го срещаш самотен в четири и половина заранта — това е какво? Таен.

— По същите признаци — и ти, а?

— Моята е явна. Лабораториите се опразват към пет, тогаз започва моят истински ден. Обикновено работим заедно с Ирина. А на прибиране се разхождаме — чудесно е да бъдеш сам из улиците, по пейките! Всички смъртни спят. Никой не поделя с тебе света, той е само твой...

Докато Алкивиад говореше, Ирина бе гледала не Марин, с когото току-що се запозна, а своя отдавна познат спътник. Марин горестно възжела някоя жена да гледаше с такива очи него — то бе не любов и не възхищение. В очите на тази жена Алкивиад се отразяваше стократно по-хубав и внушителен — разхубавяваше го гордостта ѝ, че крачи до него. Туй тънко съчетание от чувства придаде на нейния поглед — умно остър, според Стоянов — кадифена мекота; Ирина заизглежда като в сън хубава с топлата си усмивка, с богатата, право сресана коса.

— Дано бъдеш тук за защитата ми — поде непитан Алкивиад. — Ще се забавляваш, величествено зрелище! Впрочем, аз вече и без защита разиграх ония старци, показах им какво означава революция в представите ни. Следващото десетилетие ще донесе огромен напор в науката, а те смятат да му излязат насреща е мухлясало, надживяно познание, стига да го отстояват свирепо. Забравят, че от всички съпротиви най-обречената е тази: срещу по-високото, по-новото знание... Ще ги помета!

— Представите ли? — не доразбра Стоянов.

— Не — тях! Ония, които за удобство предпочитат да отрекат, наместо да догонят и овладеят.

— Ама ти съвсем ме замая! — изпротестира Стоянов — Трябва някога да отделиш час-два и да ме въведеш в своята област.

— Дали си струва? — неучтиво се усъмни Алкивиад. — Ти си така далече от науките... А всъщност, може би...

Днес, когато Стоянов изследваше под лупа всеки свой минал разговор с Алкивиад, той си обясни подходящо и обратата, подир който Алкивиад реши да посвети приятеля си в науките: Алкивиад бе съзрял у Марин възможно полезен за своята борба помощник.

Нужда от помощ тогаз Алкивиад — ей богу! — имаше. Едва двайсет и три годишен, едва започващ, но невидяно напорист, вече всепризнато перспективен, Алкивиад Сотиров бе особено богат на врагове. Даряваше му ги не само завистта, но и човешката привързаност към всичко известно, привично, удобно. Затуй Алкивиад — въплътил също човешката променчивост и жажда за всичко ново — бе длъжен да воюва без отпуск. Той водеше авангардни и ариергардни боеве, прикриваше чрез дребни отстъпки фланговете си, печелеше сподвижници, прелъстяваше неутрални, поемаше обещания пред ранени. Той се стремеше да бъде в челото на фронта, който набра сила точно през ония последни сковани години, за да се отприщи в ликуващо настъпление след размразяването. Но до размразяването оставаше време, а то бе нелеко за хората, за които се каза — стратегии и тактики на познанието.

С шесто сетиво Алкивиад бе предудловил прелома години напред. Той опасно рискуваше, поемайки върху себе си огъня на всемогъщ враг, но без да дава генерално сражение. Бе изчислил силите си: трябваше да издържи още година-две, нищо не е вечно, цялата лавина от напирало познание вече пропукваше яза на догмите.

Всичко туй Алкивиад бе разказал на приятеля си не през онова предутро, а отпосле; беше му разрисувал занимателно своите битки. На Стоянов тогаз се чинеше странно как Алкивиад се отъждествява с научния напредък, с откривателството изобщо. А думите му излъчваха налудничава мощ — само обсебеният не пуска кръв, ако го прободеш.

Онова свое чувство към Алкивиад днес Стоянов не би възпроизвел — то бе изличено от последвалите го горки разочарования и упреци спрямо човека, който неравно отговори на онова възторжено чувство. Спомняше си само как Мария бе го ревнувала от Алкивиада. С право. По-късно Стоянов неведнъж се каеше, задето в приятелството му към изменника бе имало повече от приятелство: вяра.

По рождение вярващ, Марин попадна под обаянието на човека, който по рождение лесно омайваше. За Марин просветваха като празнично пладне полунощите, когато (току-що привършил нещо

сериозно, отчетен пред съвестта си и пред своите) той се прибереше отдалеко и веднага се отбиеше в лабораторията при факултета.

Нему никога не хрумна да загатне пред приятеля си що, как и колко е преживял през промеждутъка от среща до среща. Може би редно би било (щом Алкивиад тъй шумно му се оплакваше от последните си неприятности) Марин да споменеше, че едва вчера по обяд се е разминал с кого например? — Със смъртта.

И тъй, на връщане, вечер и по-точно нощем Стоянов свикна да се отбива в лабораторията при факултета.

Факултетът беше твърде древен — там пространството бе прахосано във височина, докато на ширина никак не достигаше. Там подовите носеха пръст дебела нечистота, а стъпалата бяха като изръфани от несметни млади стъпки. Там из коридорите все още линееха причудливи препарирани птици, изпасани от молци гризачи, влечуги с окапали стъклени очи. Там прашасваха стъкленици с наикиснати зародиши или разрязана напречно някога жива тъкан. От тавана, който се губеше, пропукал като географска карта на неизвестността, падаше мъждива гола крушка, премрежена от следите на мухи. В нейната мръсна полусветлина, пред тезгяха, боядисан в оловносиво, помежду изтвърдели гумени маркучи и нащърбена стъклария стоеше Алкивиад.

Стоянов никога не го свари седнал. Дали миеше стъкленици или пък пишеше, дали разглеждаше срещу оплютата крушка препарат или нетърпеливо търсеше справки из книгите, складирани в куп под тезгяха, Алкивиад стоеше неизменно на крак. Той сякаш се боеше да отпусне мускули, които го отхвърляха от ъгъл към ъгъл — скокове на прегладнял гепард.

Алкивиад продължаваше да снове край самоделната апаратура, между пълните или полупразни стъкленици до умивалника и хладилника, до инкубаторите — действуваше неотклонно и докато Стоянов седеше при него. Алкивиад му говореше, вдъхновен, наежен, ожесточен и непримирим — съобщаваше за своите умни ходове всред онази враждебна нему среда за времето, през което Стоянов бе отсъствувал.

Сам доволен от себе си и от своите сполуки, лейтенант Стоянов великодушно си мислеше, слушайки Алкивиадовия героически епос: „Разбира се, че ще победи! Дори да е необходимо чудо, туй чудо

трябва да се случи. Алкивиад не иска нищо за своя сметка всъщност — неговите успехи ще бъдат и наши... Как се намират хора да му ги оспорят, докога завистта ще бъде камък из пътя на едно ново общество?...“

— Докога завистта ще ме принуждава да съсипвам време и сили, дано опровергая нечий клевети, дано убедя някого каква всеобща полза би произлязла от нещо, което не струва на обществото пукнат грош: моята дарба?

Алкивиад бе спрял посред плетеницата от маркучи и проводници, за да зададе този нескромен въпрос на приятеля си, който тук явно представляваше обществото. Стоянов се притесни, че няма какво да отговори — беше дума за една човешкия, за която историческият ход сякаш няма значение; тя си съществува от пещерно време (макар тогаз човекът да е завиждал само на по-богатия улов на ближния си, на по-дебелата му жена) и жизнерадостно надживява държави, епохи, религии. Имането става все повече, голи и гладни няма, а човекът продължава да завижда и то свирепо.

— Така е било и май винаги ще бъде — каза Стоянов, макар че не хареса думите си.

— Не ти прилича! — упрекна го Алкивиад. — Не подобава на боеца да скръсти ръце пред злото. Длъжни сме да воюваме срещу тази ретроградна каста: учения синедрион. Жреци! Обвиват в недосегаема тайнственост азбучни истини, охраняват подстъпите към научния храм, както не са били пазени кралските хазни, а защо им е този скъпоструващ храм? — За да спят вътре. Според тях всеки млад изследовател е узурпатор и натрапник; с общи усилия трябва да бъде забавено неговото развитие, да бъдат разграбени плодовете от труда му.

— Хайде, не се увличай! Неправилно е да обобщаваш отрицанието си. Ако хората бяха ангели, земята би гряла наравно със слънцето. А как си представяш например една образцова колегиална среда?

— Съвсем просто: колеги, които не пречат. Аз не търся нищо от тях — не са ми дължни. Но настоявам да не бъдат спъвани моите възможности заради туй, че някому харесвало аз да се движа по-бавно, дано изчакам редицата и се слея с нея. Цялата им болка е там: да не

изпъквам! С голямо удоволствие биха ме и унищожили, но няма как, наказуемо е.

„Какво ли би отговорил, ако ти разкажех, че преди четири дни съм минал по много тесен ръб между живот и смърт? — мислеше си Стоянов без злост. — Какви ли биха ти се сторили моите врагове, ако ги познаваше?...“

— Не е чак толкоз трагично положението ти — възрази той глухо (понеже не бе допустимо да описва пред приятели как изглеждат трагичните положения и как се излиза дори от тях).

— Е, да — съгласи се снизходително Алкивиад. — Всеки има различна мярка, защото и той е различен от другите. Ти например ще затиснеш протестите ми с такъв въпрос: „Надявал ли си се преди десет години, когато четеше на глас, а училищната библиотека броеше двеста книжки, че името ти ще буди надежди и пред тебе ще се открие широк път?“ Бих те изненадал с отговора си: „Не съм се надявал — бях сигурен.“ Пред мене можеше да не се открие път, щом го търсех. А днес ти заявявам: той вече ми е тесен! Тясно ми е в тази лаборатория, където всичко датира от преди войната, та трябва да използвам нащърбена стъклария и електрическа мрежа, която прегаря от напрежението на по-голям инкубатор или на пещта. Тесен ми е бюджетът на факултета. При всички свои правилни възражения, длъжен си да признаеш, че не всяка среда е по мярката на всекиго!

Приблизително с такива думи преди почти трийсет години младият Алкивиад бе хвърлил ръкавица в лицето на своето общество, представлявано в оня час от младия Марин Стоянов.

Марин стисна челюсти и вдигна ръкавицата:

— Знаем ги — каза той през зъби — тия доморасли и ранозрели гении, пълно е с тях. Все нещо им пречи да смаят света. Пречат жена и деца, малко жилище, завистливи колеги, ограничени средства, тъп началник. Излиза, че Архимед, Нютон или Кюри са направили гениални открития, работейки в рая едва ли не... Жалко! Не вярвах, че ще подреда и приятеля си всред тази... пасмина: неосъществените поради тесни условия гении. Детинско е. Провинциално. Че и — идейно нечистоплътно.

Алкивиад също стисна челюсти, преди да изригне:

— Най-сетне стигнахме до аргумента, с който ме принуждават да замлъкна всички мои съперници или врагове: идейно нечистоплътно

било да болейш за професията си, за своите постижения, за скоростта на тия постижения. Добре, де! Защо не ме арестувааш като чужд агент или като вредител? Очаквам го.

На това място Марин Стоянов беше пламнал тъй виненочервено, че приливът на кръв сгорещи гърлото му, стъмни погледа му. Той и до днес не можеше да си спомни как бе пресрещнал предизвикателството на Алкивиад — навярно е крещял несвързано. Тъй или иначе, някъде между крясъците си Марин бе изтрезнял, а погледът му обхвана неносна картина: посред допотопната лаборатория стояха двамина яки, разярени мъже. Те се надвикваха, като всеки от своя страна държеше да съобщи на отсрещния колкото може по-обидна откровеност по онова, което бе крайно скъпо за отсрещния. Те вече не спореха, ами се ругаеха.

Мъничко опомнен, Марин видя от разстояние тази картина и усети как потъва от срам. Той нямаше желание ни средства да върне нещата назад — към премълчаното неразбиране и преглъщани възражения. Едничкото, което хрумна в нажежения му мозък, беше да изхвърчи на зловещото стълбище с препарирани зверове и да тръшне вратата зад себе си.

„Край! — беше си рекъл, докато опипом слизаше по изрѳаните от безчет млади крака стъпала. — Не искам да го видя и чуя повече. Край на Алкивиад — за мене от днес той е мъртъв!“

Петдесет и втора. Преди много години... През всяка от тях и дори всеки месец Стоянов мислеше за Алкивиад. Собствената му съдба май че наистина бе закачена о съдбата на човека, който и до днес продължаваше да бъде неопровергано опровержение за хората като Марин Стоянов.

Марин бе размислял по това, как Алкивиад се зароди — един въпрос, останал без отговор, макар че двама те се помнеха от възрастта, от която изобщо помним. И все пак: из кой път Алкивиад стигна дотам да изкрещи в лицето на всички нас „тясно ми е!“

Да, вярно... Марин беше пропуснал (потопен над перчема в труд, който не търпи отлагане, странични наблюдения) мига, когато Алкивиад е кривнал, за да се отдели от другите. Излишно беше Марин да упреква себе си; по него време съвсем всеки се вдаваше цял в неща неотложни и непосилно задъхани. Никому не бе до пси-хо-логии. Това, за което едно общество се досети, след като се нахрани, облече и

обзаведе — талантът е национален капитал! — то си оставаше второстепенно, докато обществото бе сиромашко. Но нали се надявахме, че най-добре ще го разберат най-талантливите?

Там някъде — из забравените усилни времена — Марин трябваше да потърси кълна на двубоя между Алкивиад и нас. Там някой бе грубо блъснал Алкивиад в университетския коридор, беше го настъпил по износената обувка в трамвая, бе го облъхнал с воня на чесън, за да му напомни сякаш, че сам той е отгледан с хляб и чесън. Там някъде — из яростното размътване от старо и ново — някой бе използвал мътилката за улов, който Алкивиад смяташе, че се полага нему. Небрежни или злонамерени, а най-вероятното отрудени, хората наоколо бяха недовидели как един от тях се откъсва и поема пряк, самотен път.

„Дали, ако биха довидели, те щяха да спрат Алкивиада? Едва ли. Пък и няма защо. Нали никой от другите, когото също са настъпили, когото са облъхнали с воня на чесън, не изби встрани? Ще рече, причината е не у нас, а в него... Уви! — психологическа.“

„И така, споменът за нашия първи разрив само донякъде осветлява по-нататъшното развитие на случая Алкивиад. А зародишът му е навярно къде по-дълбок, недостъпен... По онова време аз пък не исках да разбера как у отделните хора е заложен най-нееднакво стремежът към изява. Неудобства, трудности, обиди — толкова чести в попрището на младия работник — аз преглъщах като неминуемо горчив зальк. За Алкивиад те ще да са били зелена отрова...

Откъде иде разликата в човешките стремежи?...“

За да открие отговора поне на някои от въпросите, чийто брой растеше, наместо да намалее, вчера Стоянов се сети за Ирина.

Преди години (когато бе привлечена като свидетел по бягството на Алкивиад) Ирина отказа да свидетелствува. Сам не следовател, ами подследствен, Стоянов бе научил за отказа ѝ с отчаяние: при разпит Ирина не можеше да не изтъкне, че Алкивиад умело бе я заблудил относно своите намерения. А колкото повече биха били измамените, подхвърлени на обществена присъда Алкивиадови близки, толкоз по-очевидно ставаше, че Алкивиад е съвършен измамник. Това облекчаваше вината „предоверяване“.

Но Ирина, кой знае защо, бе мълчала. Продължи да мълчи и когато върху ѝ се изсипаха беди — тогаз сам Стоянов се намери на новата си, уж чудесна, а ненавистна нему служба, та се чувствуваше не по-честит от Ирина, която (бе дочул) работела като технолог в някаква козметична фабрика. Накратко: Ирина е била уволнена от факултета.

Много рядко — понеже на самия него по онуй време горчеше до повдигане всеки чиновнически ден — Стоянов беше си спомнял за жената с отчетливо изрязано, мъжествено лице, с прави рамене и прави коси, която бе срещал често нощем във факултетската лаборатория. Тя му внушаваше страхопочит, различна от отношението към Ема Илиева например — види се затуй, че двама с Ирина принадлежаха към същото поколение, че у нея Стоянов долавяше съратника. Навярно и тя — както Марин, както Алкивиад — бе яла сух

комат, поръсен с червен пипер, бе носила изтънял единствен чифт обувки, които пастриш за зиме. Май че и Ирина бе загубила някого или нещо твърде рано — цялото ѝ същество търпеше белега на подранила зрелост, на немладо-тиха твърдост. И Ирина — заключи Марин — се осъществяваше чрез добро за другите; това личеше по нейната немара към себе си.

Марин никога не бе разговарял отблизо с нея; тъй мълчаливо общуваме с някого само, ако сме го почувствували по начало близък.

На времето, узнавайки, че Ирина е отказала да бъде свидетел срещу Алкивиад, Стоянов изпита раздвоение. Той безгласно упрекна Ирина, загдето не се е погрижила за него и неговите угризения, и неговото наказание — що за другар! А от обратна страна отказът ѝ я извиси в очите му: една жена, която не изтъква страданието си, не проси ни жал, ни прошка. Впрочем, Марин искрено почиташе Ирина, защото я имаше за мъжка жена.

Той слезе от таксито пред лекарствения институт край брега на морето. Ненужно разгледа фасадата му, която добре познаваше — индустриална естетика. Затуй пък паркът бе великолепен: спортни съоръжения, вечнозелени дървета. „И от какво страда Цветков? — рече си. — Институтът му е за приказ и показ... Да, но не! Защо академик Сотиров да бил теоретик, докато академик Цветков се чувствувал придатък към производството. А си остава неясно кой пречи на Цветков да теоретизира... Както винаги, човек най-измъчено завижда за онова, което изцяло е в собствената му воля“.

Из стълбището Стоянов изведнъж усети сърцето си; то подскачаше и прескачаше, предизвикваше плашеща болка.

„Какво ли ще бъде, ако Ирина просто ме изхвърли?“ — помисли си той пред табелката „Завеждащ секция И. Кираджиева, доктор на химическите науки“. Щом е намерила сили да потисне своя обвинителен вик срещу Алкивиад на времето, когато бе нищо и никаква, днес, от висотата на степени и звания, Ирина можеше да бъде непреклонна.

Тя вдигна глава и мярна неканения посетител през диоптрите си — премери го безцеремонно, сякаш не искаше да знае кой как би възприел подобен поглед.

Стоянов разбра, че Ирина не го позна.

— Май сме се забравили... — започна той неловко.

Ирина сне очилата, прекара ръка по челото си с откровената умора на работник, комуто е все едно, че ще оскърби някого.

— Извинете — каза рязко, — днес нямам приеман час.

— Аз съм Марин Стоянов, това може би нещо ви напомня.

— О! — само отекна Ирина.

Тя се опря назад. Слънчева стрела улучи тежките ѝ, тъмни коси и Стоянов откри в тях голямо множество бели нишки; слънчево петно падна върху бузата на Ирина — из засада изстрели срещу иначе забулената ѝ немладост. А Стоянов не можеше да рече защо Ирина все пак бе непроменена, досущ същата от преди близо трийсет години...

— Прощавай и седни! — покани го тя просто.

Марин седна като молител в единственото кресло срещу завеждащата секция, Марин се чудеше къде да дене ръцете си, изпотени внезапно, неуверени. Смущаваше го замисленият поглед на Ирина — тя сякаш виждаше през натрапника, далече някъде.

— Позволих си... — поде Стоянов.

— Хайде, стига церемонии! — прекъсна го Ирина без мекота. — На почивка ли си? Зимно море, а? Шега си играете вие от центъра.

— Само до шеги ми е — унило призна той. — Ирина, случаят Сотиров е отново в ход.

Изтърси това без увод, понеже бе нервен, нетърпелив и измъчен, понеже сърцето му глупаво прескачаше. Изтърси и се стъписа: ще развали целия разговор! Неучтиво щеше да го изпъди завеждащата секция.

Наместо това Ирина се изсмя с неопределен смях — Стоянов разчлени в него и надмогната болка, и излиняло злорадство, но и звънка радост от живота.

— Не съм изненадана — съобщи тя, след като се насмя без да бърза. — Докато Алкивиад ходи между хората, ще живее и случаят Сотиров. Не е ли уморително? (За хората, искам да кажа.)

— Е — съгласи се Марин. — Лично ти и лично аз побеляхме заради този случай.

— Без него щяхме да си останем млади и хубави, а? Я, не ме разсмивай пак — ние просто живеем, това е нездравословно, както знаеш. Алкивиад е част от живота ни, нищо повече.

— Дойдох, дано науча някои подробности за него, Ирина. — (Без да ще, Стоянов говореше умолително навярно поради сърцето). —

Чух, преди много години си отказала да свидетелствуваш. Допускам, че ще откажеш и сега. Моля те...

— Няма защо да ме молиш! — отново го прекъсна Ирина. (Май беше придобила началнически навици.) — Тогаз бях друга. Чувствувах друго. И така, питайте, другарю...

— ... полковник.

— Поздравления! Израсъл си високо. Значи, не си изпатил заради бягството на Сотиров.

— Това отмина.

— Нищо не отминава. Просто по-пресните беди го затрупват... Понякога съм си викала: немалко хора биха живели иначе, ако покрай тях не бе минал Алкивиад.

— Имаш предвид себе си ли?

— Предимно. Но не само себе си.

Тя сякаш се отдалечи в миналото. Стоянов продължаваше да се чувства неканен — Ирина не му предложи пепелник, след като той тръскаше цигарата си в свита от вестник фунийка; Ирина забрави да попита дори защо пак бил в ход случаят Сотиров. Изобщо, не щеше да знае.

„И тя ще да се е вманиачила — рече си Стоянов. — И за нея светът се състои от този институт, от колегите, работните разпавии и премиите. Мономан бил Алкивиад! А какви са всички около него? Кандидат-Алкивиадовци, под-Алкивиадовци, зам.-Алкивиадовци... Сърдят му се, че бил довел до съвършенство нещо, към което всички те неумело или неумно се блъскат — завиждат му за моженето, това е.“

— Цветков не ви ли осведоми какво се е случило в Лаборатория 86? — върна той Ирина към разговора.

— Цветков липсва вече четвърти ден.

„Ясно, носи се из София. Надува платната му вярата, че този път ще натопи докрай Сотиров и ще го измести. Цветков на Алкивиадово място! — луд смях в залата...“

Ирина май вникна зад израза на своя познат от младини — остро око бе придобила тази учена жена.

— Струва ми се, нямаш високо мнение за моя шеф. Ясно: ти все още споделяш присъдата на Алкивиад за Цветков: посредственост, която завижда на всеки талант. Под същото влияние — Алкивиадовото — някога и аз мислех същото за шефа.

— Туй означава, че днес мислиш другояче?

— Осем години съвместна работа ме убедиха, че съм била несправедлива към Цветков. Нему съвсем не липсват дарби. Той умее да работи в колектив и да воюва за престижа на колектива. Той е грижлив към подрастващите си сътрудници, както късно родила жена се грижи за своите деца. Има нещо... трогателно в неговата добра воля, съчетана с тъй отрицателно излъчване.

— А как ще оправдаеш прекалено трайната му вражда със Сотиров?

— Първо: тя е двустранна и за нея носи вина не само Цветков. Второ: обяснявам я с неговата откритост. Щом Цветков мисли нещо, той търси някому да го заяви — черта, която не печели симпатии.

Нека се аргументирам чрез примери — продължи Ирина, сякаш изнасяше лекция: — Ти, аз, Цветков — това сме тримата, които от най-отдавна познаваме Алкивиад. Чини ми се, преценяваме го еднакво. Но ти и аз премълчаваме своето мнение, за да не прозвучи то дребнаво, злопаметно, отмъстително. А Цветков го изказва. Това лошо ли е или хубаво?

— Както го речеш — изплъзна се от определен отговор Стоянов. — Да замълчим истината за явление, което застрашава обществото, не е гражданско. Но с туй, че се боим да не изразим някак лична неприязън, ние постъпваме граждански.

— Хм... — усъмни се Ирина. — Не виждам толкова рязка граница между гражданско и лично. Нали ако някой бъде злодей спрямо едного, той изобщо е способен на злодейство.

— Злодей ли?

„Стоп! Вече — вторият...“ Първият свидетел по случая — именно Цветков — бе изказал същото твърдение. То се стори на Стоянов голословно. Но след три дни следствие, след срещите с... „Дааа — умисли се Стоянов. — Днес едва ли бих приел Цветков с предубеждение. А защо си позволявах да бъда предубеден спрямо него?... Защото той изричаше на глас моите собствени упреци към Алкивиад. Имах основание да смятам, че и Цветков, и аз сме лично пострадали от Алкивиад, та биваме пристрастни в най-тежък смисъл... Колко точно го каза Ирина: ако някой-си рани трима или десетина души, той няма как да бъде и обществено невинен.“

Тук Стоянов се сепна — бе замълчал дължко като за в началото на диалога:

— Лаборатория 86 е разгромена при неизяснени обстоятелства — изстреля той несръчно повода за този диалог.

— Какво му е неизясненото? — не се удиви Ирина. — Алкивиад винаги ще бъде център на сензация.

— Уви, моята професия не разрешава да се задоволя с толкоз само. Ирина, ще ми помогнеш ли?

Ирина придоби досущ Служебен вид:

— Нямам представа от Лаборатория 86. Гледаме си нашата работа, тя не е малко.

— Ти познаваш Алкивиад по-добре от всички останали, взети заедно.

— Познавах го... Ужасно отдавна.

— Не сте ли се срещали през последните единайсет години?

— Многократно, въпреки че аз го отбягвах. Не бих искала подир неприятностите, на които на времето се наядох, сега да слушам и гузни оправдания, и молби за прошка, и хладни обещания за приятелство или там каквото се полага. После, когато случайно се засякохме на някакъв прием, та трябваше да се ръкувам с академик Сотиров, бързо се успокоих: няма да има.

— Кое, Ирина?

— Няма и не ще има гузност, извинения, обещания. Следваше да отгатна, но май ми е било нежелано да отгатна: Алкивиад не чувства никаква вина към мене.

— Е, не! — възмути се от дън душа Стоянов. — Туй, че той не се усеща виновен пред мене, разбирам: аз му се предоверих, носейки дълг, който забранява дори да се довериш. Но с тебе, към тебе...

— Къде виждаш разлика? — зачуди се Ирина. — Аз също имах избора дали да се свържа с Алкивиад. Как ще бъде крив той, че аз съм избрала рисковано!

— Ще рече, ти... не го упрекваш! Ирина, спомни си своите пропуснати, своите горчиви години! Ти иначе би могла...

— Не бих могла, Марине — отвърна с усмивка тя, наричайки го за първи път по име. — Този избор произтичаше от същността ми.

Моите пропуснати, моите горчиви години... — изрече тя на себе си. — А как би искал ти: да не заплатя любовта си с Алкивиад ли?

— Защо той не я заплати например, а? Познавам неговите посетнешни жени. Без да те лаская, Ирина: ти беше истинската жена за Алкивиад. С тебе той би станал друг човек.

— Мерси! — прие Ирина с насмешка. — Но трябва да си разбрал, че животът на Алкивиад не предвижда жена. Не предвижда друго изобщо.

— Още на времето ли ти разбра това?

Ирина се позамисли.

— Не — каза тя. — Няма влюбен, който би вникнал в тъй явна истина: че е заменим или незадължителен. Лъжех себе си и аз. Когато уверявах Алкивиад, че съм готова да бъда негов пожизнен партньор, той навярно е съобразявал: рядко ли ще намери подобна готовност?

— Не, такава готовност не би била рядка спрямо Алкивиад — потвърди Стоянов.

Потвърди, понеже се сети за Ема Илиева — себичната, логична учена, която с охота бе отдала всеки час от живота си на Алкивиад. Нямаше ли прилика — макар далечна — между първата и последната Алкивиадови жени?

А Ирина продължаваше без огорчение:

— На пръсти броя жените, които — наблюдавайки мъжки състезания — не са петимни да зложат, да презложат, да загубят и зложат пак на коня, дето им се струва перспективен. Този женски хазарт, знаеш, е стар колкото света.

„Стоп! — рече си Стоянов. — Конят, който... Нещо подобно ми заяви Шарлота. Дали няма прилика между трите Алкивиадови жени? И как не! Нали към Алкивиад би почувствувала влечение не жена като моята например, ами от твърде определен вид: честолубива и хазартна...“

— Тъй че не Алкивиад ме намери, но недооцени — говореше Ирина. — Аз долових у Алкивиад перспективния мъж, аз реших да зложам на него.

— Странно... — проточи Стоянов. — В спомена ми ти всякога си била... Алкивиадова жертва. Мислех си: той постъпи ниско с тебе, той се отрази върху целия ти по-нататъшен живот.

— Отрази се, вярно. Въпросът е: как? Щом Алкивиад бил съсипал живота ми (викаш), то какво трябваше да си пожела аз, за да

бъдело иначе? Или — Алкивиад да не би ме изоставил, или да не бях никога срещала Алкивиад, нали?

— Тъй излиза — предпазливо се съгласи Стоянов.

— Нека разгледаме тия две несбъднати възможности. Първата: да останех с Алкивиад до ден-дневен. Е, къде ѝ е хубостта? Алкивиад съвсем скоро би се превърнал за мене в доктор Първанов.

— Кой е той?

— Първанов, мъжът ми, етаж по-долу, три врати вляво. Няма нищо вълнуващо във връзката между нас — двама души, свикнали с недостатъците си, неразумно загрижени за бъдещето на дъщеря ни — малокръвна и изнервена. В къщи обсъждаме вяло капацитета на завода, кадрите на института, разпределението на премиални и награди. Ние пестим, харчим, обзавеждаме се, поддържаме обществени и семейни връзки, грижим се един за друг при болест — отношения между мъж и жена, с една дума. Добри отношения, забележи! Тях ли да си пожелаех като своя връзка с Алкивиад?

— Че какво лошо има във всичко, дето изброи? — (Стоянов се смяташе длъжен да дава отпор на неправилни изказвания.)

— Нищо лошо — измънка Ирина. — Но ако бях живяла такъв живот с Алкивиад, ограбен щеше да бъде не само Алкивиад, ами и аз.

— В кое би бил пък той ограбен?

— Алкивиад не би станал каквото е.

— Ти значи знаеше отнапред какъв ще стане той!

— Долавяше се още през младостта ни, през студентството. Алкивиад, това е изявата. Афирмация и реализация, както викат сега. Затуй, дори да приемем, че заради мен Алкивиад би зачеркнал своето напирало осъществяване, какво бих получила аз? Онова, което и без него си имам: доктор Първанов. А сега, Марине, аз имам двойно!

Досущ стъписан от труса в представите си за една измамена и напусната жена, Стоянов само успя да каже:

— Ще ми съобщиш ли какво си получила двойно?

— С удоволствие.

Тя се наведе към Стоянов, ухили се момчешки и стана ужасно привлекателна въпреки сивите си кичури.

— Първанов тъй и тъй аз притежавам, но и печалбата ми от Алкивиад е ненакърнена. През годините, които изстискват всяка жена (време за майчинство и кариера, за пестене и уреждане) аз носех и

нося у себе си него: Алкивиадовското начало. То е чудовищно, когато пред него стои знакът на отрицание спрямо обществото. Но промениш ли този знак в положителен, променят се и обществените резултати. Както сам можеш да се убедиш, понеже е неловко да се хваля, нито да ти хваля секцията си, нито — института ни.

За кратък миг Стоянов си представи що би се случило с Мария, ако я изоставеше: ще се стопи и изсъхне от самота, не ще знае къде да се дене. Дали не — поради липсата на Алкивиадовско начало? И кое да назовем така? Може би: напрежението в афирмация и реализация, неукротимото безпокойство, недоволството от всичко, вече завоювано...

— Никога ли не си пожелаваш да не бе срещнала Алкивиад? — усъмни се все пак Стоянов.

— Напротив — призна Ирина. — Имаше месеци, когато проклинах часа на нашата среща. Беше, докато си вадех хляба в козметичната работилница. Често съм повтаряла: добър, и лош труд няма. А през ония месеци разбрах, че бях говорила наизуст — непоносимо жестоко е да бъдеш откъснат от своето призвание. Страдах до лудост... (Нека не припомняме миналите си мъки, вредно е за нервите.) Искам да река, че не винаги съм била тъй мъдро пресмятаща както днес. Кълнях Алкивиад...

— А защо отказа да свидетелствуваш против него?

Ирина май беше чакала такъв въпрос. Той, види се, бе нейно отколешно угризение.

— Прощавай, Марине! — искрено го помоли за прошка. — Имах много причини да мълча... Първата: не желях една прекалено лека развръзка. Алкивиад ми нанесе удар, отговарям с удар — сметките ни са уравнени. Не! Аз държах да стоваря цялата тежест на безмълвните си мъки върху съвестта на Алкивиад, да се превърна в кошмар за нощите му. Представяш ли си?

Тук Ирина — несъответно на потискащите си спомени — се разсмя от сърце.

— Та, представяш ли си ме? — повтори през смях тя. — Допускала съм у Алкивиад съвест... Ние по детски надценяваме своето значение за ближния — тази простичка истина ми откри доктор Първанов. Той ме убеди, че моите страдания не ще поболеят Алкивиад. И така, аз престанах да страдам.

— Сякаш нашето страдание било във волята ни!

— До голяма степен — настоя Ирина. — Ако някое дете си разбие носа, а не вижда близки наоколо, то го разтрива и продължава играта. Но мерне ли майка си на прозореца, писва с пълно гърло.

— Полезни истини пояснявал мъжът ти.

— Той изобщо е неглулав. И удивително уместен. Всичко, което той на времето правеше за мене, бе всичко, което чувствах необходимо. А ако го погледнеш (моля те, намини към него по измислен повод — на долния етаж): нищо човек.

— Е, той ли те излекува от Алкивиад?

— Вярва, че ме е излекувал... От Алкивиад лек няма.

Туй, последното, Ирина изговори вече без усмивка. И чак подир минута поясни:

— Има нещо необратимо у нас, Марине: веднъж добитото познание. Никой знаец не ще се върне към незнаец. Чрез Алкивиад и аз вкусих магнетизма на стремлението, пианството на постиженията. Този вкус ми е още в устата...

Ирина стана, уж за да си налее чаша вода. А по-право, за да прекрати една откровеност, в която неволно се изтърва. Стоянов гледаше гърба ѝ — прешироките за жена рамене, твърде сухите крайници с ъгловати движения. „Личеше си — помисли той с топлота — още на времето се познаваше, че от Ирина ще израсне човек... Правдива и открита, отговорна. Своя — с една дума.“

— Ирина — призова я той пак, — дотук приказвахме за тебе. А би ли ми отговорила на няколко въпроса, свързани с миналото на Алкивиад?

Тя се обърна с чашата в ръка. Челото ѝ се затвори чрез отвесна гънка; очите ѝ косо го отблъснаха. През този неразумен отказ Ирина премина, стиснала зъби, за половин минута време.

— Защо не? — каза тя. — Питай!

— Няма как да не помниш обстоятелствата, при които Алкивиад е решил да пребяга отвъд. За мене това бягство дойде неочаквано и необяснимо. Кажи ми: не го ли предусещаше ти?

— Какво значение има това? — възкликна Ирина. — Умряла работа, минало. Чрез своето завръщане Алкивиад поправи греш...

— Преди три дни Сотиров за един косъм не повтори бягството си. Защо? — мислиш ти.

Ирина удивително не се удиви от новината:

— Разбери, Марине — разумно каза тя, — за Алкивиад са необходими доводи не за да извърши нещо, което му харесва, а за да не го извърши.

— Не, не разбирам — отрече Стоянов.

— Ето що: всеки човек пояснява мотивите на своето действие, за да добие съзнание за правота. А Алкивиад не е длъжен, понеже се е родил с такова съзнание — той винаги се чувства най-изгодно прав.

— Тоест: мислиш, че преди бягството си не е изживял криза на раздвоение? През ония времена, Ирина, всяка едра лична вина носеше последици за мнозина. Алкивиад непременно е обмислял как неговото деяние ще се стовари върху тебе, мене, Елена.

— Непоправимо момче! — установи Ирина, имайки предвид Стоянов. — Трябва да те уверя, че Алкивиад ни за миг не се е терзал от противоречия, ни миг. Онова време, викаш... Алкивиад просто намираше, че времето греша. Защо да се съобразява с него, щом правият е той?

— И нищо у него не те подсецаше за близък основен поврат, за една откровена измяна?

— И нищо, и всичко. (Затуй между другото отказах да отговоря на въпроси, на които все пак отговарям след двайсет години: никой не би ми повярвал.)

— Моля те, бъди по-точна!

— Целият характер на Алкивиад бе ярко предупреждение, че предстои съвсем всичко; следователно — и измяна. Този характер не се роди пред очите ми — той беше налице още когато срещнах Алкивиад.

— А как да разбирам пък, че нищо не предвещавало измяна?

— Ами така: в навечерието на своето бягство Алкивиад изглеждаше както винаги — изменчив, неуловим, отдаден на себе си и в съгласие със себе си.

— Добре — въздъхна Стоянов, защото съвсем подобни впечатления имаше и той, та Ирина никак не му помагаше. — Нека минем към следващия въпрос. Алкивиад всякога и за всяка среда е представлявал адска машина, курдисана на незнаен час. Това му е носило трудности, врагове. Днес той ги преодолява като нищо, за забава едва ли не. Но преди четвърт век те можеха да спрат възхода на един Алкивиад.

Питам те — натърти Стоянов: — не смяташ ли, че разривът между Алкивиад и нашето общество е имал за основа някои отрицателни черти на етапа?

— Всеки млад учен прегазва през трудности, не по-дребни от Алкивиадовите тогава — внезапно остро заяви Ирина, спомняйки си своите собствени. — Понякога, дори бива прегазен, нали живеем живот, а не идилична поема, нито героична симфония. Освен туй, чертите, за които спомена, бих отнесла не към оня етап, а към човеците изобщо.

Защо не искаш да чуеш! — още по-остро настъпи Ирина: — двигател за действията на Алкивиад е сам Алкивиад. Някои го наричат индивидуалист — бледо, бледо! Къде по-вярното е: единак. Туй негово качество до някое време осигури предимството му над всички нас, възпитани в колективизъм, разпилели силите си в грижа за другите. Но същото то предизвика съдбоносна грешка в сметките на Алкивиад — не си ли анализирал това?

— Имаш предвид, че ние по-скоро, отколкото смяташе той, наваксахме своето изоставане ли? Да, Алкивиад не ни дооцени. Той не пресметна, че в своето усилие нагоре не би бил единствен и че е невъзможно напрежението на милиони хора да не доведе до огромен, бърз резултат.

— Права си — съгласи се той с Ирина: — Алкивиад се излъга и призна това чрез завръщането си. Както да го украси като благоволение към нас, то си остава негова капитулация.

— Така е... — умислено проточи Ирина. — Алкивиад се е родил единак през време, когато всеки винт и таблета цял са плод от колективен ум, от ръководени действия. Алкивиад е недоразумение, Марине. Би ли измислил нещо по-жестоко за човека от туй: да не улучи своето време?

— Викаш, че се е родил рано, а? Той сам ми го заявяваше на смях: „Живея рано, светът не е дорасъл до моята мяра“.

— Греши! Сотиров се е родил твърде късно. Още преди векове загина светът на единаците. През древни времена отделната личност (волева, честолюбива и одарена колкото Алкивиад) би могла да изживее живота, който опитва да си изработи той сега. Тъжно закъсняло явление...

Стоянов долови, че Ирина ще се отбие в ненужни исторически примери, та я изпревари:

— Викаш: роден подир времето си... И ти си насъчинила немалко около случая Сотиров. Напоследък съм свидетел как в съзнанието на всеки, с когото Алкивиад има общо, неговият образ предизвиква верижна реакция на фантазията. Дори у хора без фантазия.

— Каквато съм аз — не се оскърби Ирина. — А защо да било налице въображение? Загдето слушаш неправдоподобни разкази, тъй ли? Няма нищо неправдоподобно, което да не бъде някъде, някога, някак си истина...

И после, аз притежавам доказателства — най-внезапно съобщи Ирина.

— За кое, моля?

— За туй, че Алкивиад е закъснял с раждането си.

— Прощавай, но доказателствата ти ще бъдат пак фантазия.

— Не бъди дотам сигурен! Аз имам нещо, неизползувано до днес в случая Сотиров: саморазкритията на Алкивиад.

— О, той е богат на тях! Алкивиад изобилно и често се саморазкрива, понеже — както отбеляза ти — е лишен от чувство за вина.

— Нямам предвид това. — Ирина се наведе над бюрото си и почти прошепна своя въпрос: — Той разказвал ли ти е за Алкивиад?

— Само това и прави: да занимава всеки събеседник със своята работа, успехи и препятствия, с плановите си. Чула ли си от него обратното: да говори за друго?

— Пак не ме разбра! Думата ми е не за Сотиров, ами за Алкивиад.

— Кой е той, за бога! — Стоянов явно беше в края на търпението си.

— Алкивиад Велики, античен герой. Как може да не си чел!

— Ха, туй ми останало! Ако такива като мене четяха биографии на антични герои, кой ще се занимава със съвременните злодеи?

— Знаех си! — възкликна Ирина. — Сигурна бях, че съм едничкият свидетел по случая Сотиров, който държи ключа му: Алкивиад Велики. Само пред мене Сотиров е изговарял това име...

Беше още млад, влюбен и доверчив, отпуснат върху рамото ми, непресмятащ добре.

— Не си го представям такъв, честна дума.

— Е, не ме разбирай буквално. Той просто беше по-откровен от сега. Тогаз неведнъж ми разказваше как..., че... Глупаво е... Не ме гледай така глупаво, Марине! Разсъди дали преди двайсет и три години бих могла да заявя пред следователя: „Сотиров се отъждествява с Алкивиад Велики“. Веднага щяха да ме отведат в лудница.

— Ирина, как си иначе?

Стоянов бе вперил очи в порозовелите страни, в нездравно блесналия поглед на завеждащата секция.

— Виждаш ли! — съкрушено му натякна тя. — И ти ме взе за луда. А не съм; да ти представя ли подробни изследвания, правих ги есенес за диабета?

— Моля, няма нужда. Мъжът ти е лекар, нали?

— Лекар е. Върви и го питай дали съм с ума си.

— Моля, няма нужда. Но ти ужасно ме стресна.

— То си е за стряскане — потвърди Ирина. — Трябваше да ти поднеса всичкото по-внимателно... Ето що: ще се наложи да прочетеш животописа на Алкивиад Велики. Сотиров (от тук нататък ще го наричам по презиме, за отлика от героя) преди четвърт век лично ме запозна с Алкивиад. Той смяташе и дори вярваше: родителите му не случайно били избрали за първородния си син тъй странно, забравено отдавна име. Било въпрос на... предопределение. Ти не си ли се питал откъде у него — името Алкивиад?

— Какво ще се питам? Питал съм него. Още в Карнобат, като деца, нашето ято налиташе върху бялата врана, кълвеше я: „Кивчо, Ади, Алчо, бе!“ Половината шегички, които можеше да измъдри детският ни ум, имаха, за повод туй необичайно име: Ал-ки-ви-ад! Из нашия край го нямаше. Сетне научих, че го нямало и в цялата страна, и по света. Може би в самата Гърция то да се среща нарядко, но иначе — никак... Та, питал съм съученика си: „Откъде у тебе тъй надутото име?“ Той ми отговаряше неохотно; виках си, че се срамува, загдето родителите му с лека ръка са го отчуждили от всичките нас — Ивановци, Петровци, Митковци. Допусках, че дължи това на майка си. Ти не я знаеш, но затуй пък цял Карнобат я сочеше с пръст — чудновата жена беше.

— Сотиров никога не ми е описал майка си, както и да го разпитвах. Чинеше ми се, че неизречено мрази своето семейство, че се срамува от произхода си. А какво има там за срам? Майка — учителка, баща — аптекар. Най-нормален произход, неопетнен политически и имуществено. Били са, види се, бедни.

— Бедни те бяха вярно е. Кой ще купува специалитети или ще носи рецепти в аптеката на една паланка, където аспири́нът бе въпрос на излишество? Впрочем, бащата на Алкивиад дремеше зад тезгяха си, редом с прашасалите буркани, клеясалата везна и гипсовия бюст на Ескулап, който бездушно наблюдаваше цялата тази здравна мизерия. В петъчен ден горкият аптекар окачваше катинара на дюкяна си и се присламчваше към първия добре спечелил джамбазин, дано оня го почерпи една ракия без мезе. Тъй се влачеше през живота Сотиров-баща: мълчалив, надменен, а унизен... Алкивиадовата майка пък напуснала гимназията, щом се омъжила: на един аптекар не се полагаше жена, която печели — туй би го изложило пред карнобатското общество. Както ти казвам, Алкивиад беше беден почти колкото нас — босата команда. Но иначе стърчеше къде над командата — баща и майка висшисти, моля! Двама души, които явно бяха очаквали повече от живота, преди той да ги запрати в калната, сънлива паланка с полуграмотно население, чийто елит съставяха мелничари, джанбази, кулаци. Всички ние (синове на ратаи или работници) бяхме равни помежду си — деца на битите в живота. Също беден, Алкивиад носеше съвсем друго самочувствие: бе син на образовани хора.

— То му личеше и по-късно, през студентството: Сотиров беше много чел, много научил и изобщо стоеше над всички нас. Туй му придаваше някакво високомерие.

Спомням си първите наши разговори — продължи Ирина. — Бяхме още просто познати момче и момиче, дрипава следвоенна студентия. Сотиров имаше обичай да вмята в тия разговори въпроса: „Навярно не си чувала, а?“ Например: „Довечера в програмата е Фридман Бах, навярно не си чувала?“ Уви, не бях. Къде е Панагюрище и от майка тъкачка да узнаеш, че освен великия Йохан Себастиан имало и по-малък: Фридман. Но Сотиров беше безжалостен, той не пропускаше да подчертае превъзходството си. Докато (щом долових, че ме предпочита пред другите момичета от курса) му се озъбих: „Е, и

какво, че знаеш повече от мене? То не е дотам трудно — кой и кога се е постарал да ме образова?“

— Спомняш ли си какво ти отвърна Сотиров?

— Нали си забелязал: когато някоя реплика или въпрос не са му по вкуса, той не отговаря, а се усмихва с онази винаги еднаква — лъчезарно студена, нищо не означаваща усмивка, която сякаш заявяваше „ето ме, това съм аз, такъв съм, ако щете“. Не те ли е вбесявал чрез нея?

— Твърде често. Тя е част от обаянието му, неговата усмивка, която казва: „това съм, такъв съм, ако щете“.

— И тъй нека ти разкажа как се запознах с Алкивиад Велики — върна се към своите разкрития Ирина. — Повода не помня. Във всеки случай Сотиров неведнъж беше ми загатвал шеговито за връзката между себе си и прословутия античен... (Да го нарека герой не върви. Не — и държавник, нито пълководец. Няма точна дума за Алкивиад Велики, той е... Най-добре прочети животописа му, назови го някак самичък!)

При петото или шесто споменаване за Алкивиад усетих как захапвам въдицата от любопитство. Нима Сотиров сериозно настояваше на абсурдната си връзка със загиналия преди две хилядолетия и половина Алкивиад? Възможно ли бе човек вмениям да отдава значение на нещо случайно: еднаквото име?

Спомням си — сякаш е било вчера — своето запознанство с Алкивиад... Тогаз ние работехме кандидатските си дисертации — работехме ги успоредно, но за мене важеше успехът на Алкивиадовата, не на моята. А през оная вечер аз оставих своя човек самичък в лабораторията, защото току-що бях получила животописа на Алкивиад Велики, придружен със странен намек, от който настръхнах: „Тази книга ще ти обясни много нещо, Ирина“ — каза ми Сотиров.

Помня тока, който той ми предаде чрез тънката книжка с износени ръбове — често препрочитана, угадих аз. Помня (след като измислих защо веднага трябва да си ходя), отнесох я в квартирата си по преки улици. Сварих си чай от риган, туй ни беше чаят. Седнах и потънах в книгата...

Ще я прочетеш и ти, уверена съм. В края ѝ и ти ще си речеш като мене: „Това е той!“ Марине, това действително бе образът на Сотиров — неговият характер, похвати, отношение към света и към хората.

Никога не беше ми минавало през ум, че един човек можел да се повтори!...

Не ме гледай, сякаш съм побъркана, не съм! Поколението ни бе първото, отхранено с материализъм. Ние бяхме крайно крайни — както всеки новопокръстен — в своята вяра. У нас нямаше кътче, незапълнено с научно убеждение, нито подмоли, където да се утаи мистицизъм. Без сянка от мистика, трезво и твърдо аз все пак установих: това е той! Просто го познах. В подробности.

— Ирина, извини ме, но всичко, което научавам, е дотам необикновено, че ще потрябва време да го смеля. От където и да го подхвана, то се изплъзва към мистика.

— Почакай! Ти всъщност го взе от една страна: свърза го с представата прераждане. Нека бъда откровена: тая представа взломи и моето съзнание тогаз, но не за по-дълго от секунди. Първият порив на мислите ми наистина беше: „Преродил се е!“ И мигновено такава подмисъл изчезна, за да не се върне никога — бях я изчистила без остатък. Затуй пък веднага се запретнах да търся материалистическо обяснение за поразителното сходство в характера и проявите на двама едноименници разделени от две хиляди и петстотин години история; да разгадая човека, който бе за мене любим, приятел, съработник. Седях и търсех чист, научен извод.

— Намери ли го? — без да ще със спрял дъх попита Стоянов, комуто такива търсачески състояния бяха до немай-къде познати.

— Намерих! — тържествено обяви тя. — Онази книга бе издадена през 1898 година. Макар грижливо пазена, онази книга имаше отрити ръбове. Да си я купил в Карнобат бе невъзможно. Тя ще да е била донесена там. От кого? От майката на Сотиров — заключих аз, — която е следвала в София класическа филология, за да зареже учителството, щом се задоми и да остане до края на дните си сурово-кисела, до злост неосъществена жена. Тя е внесла в дома на аптекаря петдесетина книги — имането си, натрупано през четирите неповторими години на учение в столицата, ах, в столицата! Тя именно е наложила на оня безцветен и безсловесен аптекар първото им дете да носи абсурдното име Алкивиад.

— Права си... Как наистина не съм се сетил, че Сотиров дължи своето име на майчината си професия!

— Нали? Види се, Алкивиад Велики е бил за майка му страстно любим образ. У него (в противовес на глухото, бедняшко и грубовато окружение) тя ще да е виждала мъжа — големия мъж, комуто бива позволено всичко, който си играе с народи и владетели, понеже цял е в изявата! Необвързан и неспрян, имащ и можещ... Личността мъж. Въобрази си само!...

— Мъжа ли?

— Нея. Онази полуучена класичка, надменна собственица на петдесетина книги, която са заключили в Карнобат през двайсетте години на века. Тя погубва женския си живот до смачкания аптекар, брой стотинки и кърпи чорапи, и готви постно зеле по цяла зима. Тя едва е надникнала в познанието (неизбродимото злачно поле, където разгръщат дарби и се записват в историята великите мъже на съвременността ѝ). Надникнала е, а нищета и нужда са я дръпнали назад, към кулашко-ратайския Карнобат. Представяш ли си каква компресия е отровила кръвта ѝ?

— Що за компресия? Шофьорски работи.

— Компресията означава всяка мощност под налягане; сила, по принуда окована в пространство без излаз. Тя се сгъстява и освирепява точно загдето е натясно.

— Знам де, но къде забелязваш компресия?

— У Алкивиадовата майка, която синът ѝ никога не споменава, с която се раздели при записването си в университета и вече не посети до смъртта ѝ. Тя научи със закъснение от цял месец, че нейният едничък, обичан до безпаметство син е преминал отвъд, без да ѝ рече едно сбогом, без да поиска благословията ѝ. Тя — както узнах случайно — не проронила думица на укор. Нещо повече: долавяйки колко слабо Сотиров държи на нея, тя ни веднъж не му е напомнила за себе си. Това трябва да наречем любов: да спестиш някому дори мисълта, че съществува!... Всъщност — проумях по-късно — тази майка се е чувствувала не съучастник, а двигател в драмата Алкивиад. Нали ней Сотиров дължи компресията, която го създаде?

— Честна дума, ще се побъркам! — изпъшка Стоянов. — Ами че аз, за разлика от тебе, познавам Алкивиадовата майка. Тя ни се чинеше много особена, вярно. По-право тя някак отсъствуваше от Карнобат, където до края на дните си нема ни една приятелка, ни един признателен ученик. Беше учителствувала две-три години едва, а кой

ли помни с добро даскала по латински и гръцки — знания ненужни, пък трудни... Алкивиадовата майка сновеше като сянка до месаря, до бакалина — досущ враждебна и чужда на всички нас. Няколко пъти съм чувал гласа ѝ: неприятно рязък, натрапчиво властен, жесток глас...

— И така, бившата учителка по гръцки отчаяно е заклела съдбата да сподоби сина ѝ с всичко, което е отказала на самата нея: дива изява, безогледен растеж и вилнеж, слава и почести. Името Алкивиад е суеверно заклинание и разумно предназначение да бъде повторен Алкивиад Велики.

— Тя значи била луда! — внезапно осмисли Стоянов фантастичните разкрития на Ирина. — Пък не ѝ личеше. Отвън изглеждаше нормално.

— Почти нормално е една майка да прехвърли своята грамадна, но неразходвана енергия върху сина си.

— Е, какво ми обясни ти? — разочарова се Стоянов. — Че малко ли мъже са майчини творби? Пълно е с такива маниячки, дето осакатяват собствените си деца чрез своите неосъществени амбиции. Добре, приех: Алкивиад бил творба на майка си, точка.

— Не. Запетая. След като е нанесла основните черти върху младата личност на сина си със своя жесток (както ти каза) глас, тя го е предоставила на книгата — животописа на Алкивиад Велики. Сотиров тогава надали е бил повече от дванайсетинагодишен, умно, развито и впечатлително момче. Пред алчното му въображение са се ширнали ония ми ти неизмерими простори за мъжко честолубие; примамил го е един пример, който две хилядолетия и половина предизвиква и плаши хората. Момчето е било обсебено от Алкивиад.

— Надявам се, не ще твърдиш, че всеки, прочел животописа на този известен мъж, ще получи шок, а?

— Не твърдя. Дори си мисля, че за мнозинството Алкивиадовият пример ще бъде по-скоро отблъскващ: образът на човека, който прекрива всички ценности, който къса всички връзки, за когото няма мярка извън собствената му личност. Прочети и ще си кажеш, уверена съм: Алкивиад Велики е герой необикновено мащабен, може би трагичен, но във всеки случай несимпатичен.

— И Сотиров е бил подчинен до пълно сливане от този несимпатичен герой?

— Въпрос на избор. Не ти съобщавам откритие: големите реализатори едва ли са били и приятни хора. Отгатвам го, наблюдавайки дори дребните реализатори. Те понякога жертвуват у себе си човешкото, тоест разбираемостта, тоест симпатичното. За да се реализират.

— И си убедена, че още дванайсетгодишен Сотиров е направил такъв избор? Та по него време аз чудесно го помня — момче като момче, само дето четеше много, а не обичаше да разказва какво чете.

— Там, в четенето, е бил вторият му живот, скрит от вас. В него е донабирал компресия, необходима за взрива на един малък Алкивиад.

— Излишно усложняваш нещата, Ирина! — вразуми я Стоянов. — Алкивиад Велики и Алкивиад Малки, тема за роман в два тома едва ли не. Истината непременно е по-простичка.

— Е — не се докачи от насмешката му Ирина. — А именно: с животописа на Алкивиад момчето е получило конкретен чертеж за мислене и действие. (Сега на това викат: самопрограма. И го смятат за метод с бъдеще). Повтаряйки едно чуждо откритие — как да живееш безогледно, успешно и изгодно — Сотиров ни припомня Алкивиада.

— Не е ли материалистическо моето обяснение за сходството между Великия и Малкия, а? — попита Ирина.

— Почакай!... — все още не отстъпваше Стоянов.

— Въобрази си го картинно: четирийсет и първа година, Карнобат. Време и място, които ти издъно познаваш.

— Да, въобразявам си го! — с непредвидена стръв избухна Стоянов. — Същото време и място родиха друг един герой, пък нека бил небляскав: Кирил...

Изрече го сякаш под налягане — сбитото до полуда налягане на вече денонощия, през които бе думал за едно и също: анализа на човека, когото сега откровено ненавиждаше. Туй едно и също точно в мига се нави до някакъв предел.

И се скъса.

Марин Стоянов не си даде сметка, че се е скъсало не то, а нещо у него самия — юздите, които бяха държали съзнанието му впрегнато в товара на дълга.

Марин току-що се озърна. Толкоз трябваше — озъртане от лична гледна точка — за да види как двамина умни и делови петдесетгодишни уморени хора седяха на доуморителен разговор през

работно време, не защото си нямаха работа. Те, видите ли, копаеха, пресяваха и обобщаваха, дано изяснели явлението Алкивиад — антично, а може би и днешно. Ирина патеше от диабет, а Стоянов от сърце, но посвещаваха часове умствен труд, досада, без раздразнение, за да поднесат на обществото приемливия завършек на случая Сотиров.

Докато...

Там, тогава израсна и Кирил — повтори Стоянов това име, също като заклинание.

А Ирина бе млъкнала. Очите ѝ кръгло се вторачиха сякаш в третия присъстващ. Тя се уплаши не от призрака на Кирил, ами от себе си — от неуместната до неприличие горещина, с която бе почти оправдала мита за Алкивиад.

— Прощавай, Марине! — прошепна Ирина за втори път през този разговор.

— Защо ще прощавам аз? — попита той дрезгаво. — И на двама ни, и на мнозина още нека прости Кирил! Забравихме някак естествено за какво умряха хора преди двайсетата си година: за хляб, труд, почивка, учение. Неловко е да се говори дори... Наядохме се, отпочинахме си, забравихме... Четвърто денонощие Сотиров пак ни разиграва — тебе, мен, други още. Сякаш сме тор, върху който той расте, цъфти без плод и се усмихва с неотразим чар: „това съм, такъв съм, ако щете!“

— Хубаво, де! — прекрати избухването му Ирина. — А защо го щадиш, наместо точно сега да му нанесеш удара, който си е заслужил от преди четвърт век? Защо търсиш да го обясниш и проумееш корена му? Кого се е опитал да разбере той, кога се е спрял пред своята или моята драма?

Ако ме чуеш: удари! — почти извика Ирина. — Не намирай мира, докато не ни отървеш от Алкивиад! Това е твой дълг.

— Ирина, опомни се! — строго ѝ напомни той.

— И защо не! — продължи тя неразумно. — Преди да дорасте до профилактика там или до обществена сигурност правосъдието е било пряка, огледална мъст, която трябва да върне върху злодея причинената от него болка. Око за око, зъб за зъб...

Подобни мисли Марин никога не би изказал, но не почувствува и правота да ги оспори. Той мълчеше тежко, без да долови, че Ирина

долавяше какво става с нейния приятел от младини. И че сама се оборава от неистовия си стародавен, не на място днес призив към разплата.

— Не ми обръщай внимание, Марине! — рече тя примирено. — Просто за миг се оставих да ме подведе чувството за несправедливост. То е детинско. Възрастният съзнава, че равновесие има при големите числа — в рамките на обществото например. Не бива да търсим справедливост във връзката между двамина. Там я няма... Целия ми живот е свидетелство, че я няма.

Туй заключение сякаш отне на Ирина всичко, което тя се стараяше да излъчи дотук: самоувереност, доволство от едно промислено битие. И Ирина, както всеки из Алкивиадовия път, бе обгорена. И тя, както другите, все пак призна своите скрити рани.

— Прощавай и сбогом! — надигна се Стоянов.

— Прощавай и сбогом! — отекна Ирина, но не се надигна.

Добре, че на прага той се досети — иначе краят на разговора им дълго би го преследвал като угризение; Стоянов произнесе нещо, необичайно за наши дни:

— Винаги и във всичко можеш да разчиташ на мене, Ирина.

Разорително щедро, но безопасно обещание: той бе повече от сигурен, че Ирина не ще го потърси.

През витрината на супермаркета, отрупана с буркани зелен фасул и кутии перилен препарат, погледът на Стоянов диреше една от трите касиерки. Двете той бе отхвърлил веднага — не съответстваха по възраст. Ще рече, оставаше онази, на неопределени години.

„Ленче!“ щеше му се да подвигне, както бе викал преди много време, когато уж случайно застигнаше покрай тараби и кофи за боклук русичката, нехубава, а с незнайно хубав глас ученичка. Сега не я извика, пречеа витрините. Пък и разочарованието, което му предстоеше, го накара да изчака пет минути: срок за оглеждане на свидетеля. Полага се.

Стоянов съзнаваше, че подир всичко, което бе изяснил лично, или което два пъти на ден му докладваше Велев, за него не бяха останали почти бели петна не само в сегашното състояние на случая Сотиров, ами и в неговото четвъртвековно развитие, та дори и в зародиша му. Четири денонощия мозъчен труд, отвъд които имаше десетилетия опит в такъв труд, вече родиха плода си — кръгъл и зрял, макар несладък на вкус. „По дяволите вкуса!“ — помисли Стоянов, комуто много се искаше сега да би било утре заран.

Съвсем наясно — както се казва — той можеше да си спести по-нататъшни разговори. Да, но как ще пропусне тъкмо Ленчето, своята ученическа изгора? Четирийсетте минути, които бе отделил за нея, трябваше да го отморят преди двубоя с Алкивиад.

Някога русите плитки днес бяха отрязани, фризирани вероятно още в събота, боядисани в тъмен махагон — разпространен цвят сред немладите касиерки, понеже младите биват платинени. Някога остричкото, но прозирно бяло, нежно като кокиче лице беше се разляло на ширина. („Ленчето — с бузи!“ — зачуди се Марин.) Днес то бе небяло, но не и запуснато. Една държлива, спретната жена, каквато трябва да бъде обслужващата ни.

Тя обслужваше сръчно, с показна лекота. Без да я чува, Стоянов узна, че касиерка номер две е вежлива — на преминаване покрай нея

купувачите си излизаха почти засмени. Тя сръчно маркираше, връщаше стотинки, а лявата ѝ ръка подаваше назад кесии, отместваше бурканите.

Вътре в кутийката на каса номер две мирно седеше момиченце, десетгодишно. С изпънати рамене, за да не разрежи строя от цигари и шоколад зад гърба си, то четеше. Стоянов се умили, дето онова с русите плитки е цялото съсредоточение посред говора и теснотията. „Внученце, а?“ — не усети как се засмива отвъд стъклото Стоянов.

После влезе. Натика се непредвидливо между щандовете с ръце в джобове. „Гражданино, ако не ще правите покупки, отстранете се“ — подгони го управителят. Стоянов му показва служебна карта и го предупреди, че ще изведе за малко, като свидетел по следствие за кражба, касиерка номер две.

Взе най-изрисуваната кутия бонбони, застана пред касата. Касиерка номер две маркира, без да вдига поглед; купувачът подаде зад гърба ѝ бонбоните на онова с русите плитки.

— Елена — рече. — Моля те, излез за половин час! Уредих с управителя.

Елена се стресна видимо. Докато той се изнизваше, за да не спира опашката, убеди се, че една касиерка трябва да извърши много нещо, преди да излезе за половин час с разрешение на управителя. Най-сетне тя наметна палто върху престилката от резедав сатен и се изправи пред Стоянов.

— Зад супермаркета има кафене — съобщи му Елена.

Предстоеше кратък разговор — Стоянов не би се разпрострял в кварталното кафене, всред пиесици боза хлапаци и майки с бебета, а особено поради неучтивия надпис: „Пушенето забранено!“ Също — и поради умореното ожесточение, което го притискаше към линолеума и застрашаваше да се излее в неразумност тъкмо след приказките на Ирина, след тъй изобилно тежки спомени.

— Касае се за брат ти, Елена — поде Стоянов не мило, както му се искаше отнапред.

Не беше крив, че Елена го посрещна, сякаш той бе купувач на кутия бонбони, а не му отправи поне два-три въпроса за здравето и фамилията. В края на краищата, не бяха се виждали дяла вечност.

„Мале моя! — рече си Стоянов, докато Елена явно обмисляше поведение за пред тайни органи. — Това ли остана от Ленчето?

Животът — както изглежда — не ни променя, ами ни убива... Ленчето наистина е мъртво, а документите му за самоличност е откраднала тази грубовата и простовата, оправна, но корава жена... Не нея, разбира се, съм обичал преди трийсет и пет години. Не нейният глас ме е карал да благоговеея пред изкуството... Изкуство тогаз то още не беше, не знаех, че го имало — бе песен. Непонятна, сладко пронизваща болка... Повече от глада дори онази красота — смутно жаждана, пък недостъпна за сиромашкото момче — ме заразяваше с бунт. Вменяваше ми дълга да изтребя всичко грозно, за да я защита..."

— Трябва да кажа, че нямам нищо общо с академик Сотиров. Ни за добро, ни за лошо — враждебно от първата дума се затвори Елена.

— Хайде, Ленче, не се дръж като пред следовател. Нищо не знаеш, зная. Интересуват ме отношенията между брат ти и тебе преди много години.

Жената безразлично сви рамене. От Стоянов не убегна, че през стъклената врата тя следеше всички събития около каса номер две: съседните опашки бяха се удължили заради отсъствието на трета касиерка; момиченцето с руси плитки вече не четеше мирно, ами се въртеше и зяпаше.

Понеже времето бе късо, Стоянов слезе степен по-ниско и изрече задушевно:

— Помниш ли колко бях влюбен в тебе?

Въпрос, който съживява и мъртва жена.

Касиерката с махагоновите коси се усмихна обаче криво, отпи кафе, като претенциозно — за пред издигнат събеседник — щръкна с кутре над дръжката на филджана.

— Помня — потвърди тя. — Сякаш не е било.

— Ти пееше така чудесно! Пееш ли още понякога?

За първи път откак заговориха, Елена вдигна очи, а Стоянов усети: Ленчето оживя.

— Пея... — засмя се тя некриво. — При „Хранителни стоки“ си имаме хор. И соло пея... Лани ме наградиха.

Това, последното, тя май че би премълчала, ако някой по-често я изтръгваше от каса номер две. В пролуката временце за едно троеточие Елена бе съобщила, че навярно до пенсията ѝ никой не ще се изправи пред нея с кутия бонбони за внучето и не ще я попита дали пеела. Тази боязън разкопча стиснатите ѝ зъби.

Стоянов не бе проумял твърде учебна работа, докато си гледаше работата: в негово лице тия хора — Цветков, Ема, Шарлота, Ирина или Елена — с невярваща радост откриваха изповедника, на когото нямаме ни право, ни надежда днес. „Да не умреш непитан“ — такава е задължителната човештина, която споменават само народни приказки. А културният човек често си мре непитан, освен ако преди туй не е бил под следствие.

Вече трети ден Стоянов вървеше и питаше: „Какво мислиш ти за Алкивиад?“ Някой искаше да знае какво мислиш точно ти — едър подарък, дето всички разпитвани отдавна бяха се уморили да очакват. Затуй — след като го посрещаха със законно недоверие — те всички проговаряха. Приказваха повече, отколкото бе нужно на Стоянов, описваха разточително себе си и своята драма. А той търпеше не само по професионален навик — търпеше най-човешки. Би се провинил, ако пререже с „изтече ми времето“ една веднъж отприщена изповед.

Кому иначе да заяви Елена „лани ме наградиха“, а?

— Честито! — поздрави я Стоянов и дори се ръкува.

Елена без шега пое ръката му.

— На времето, когато учехме в Карнобат, бях сигурен, че ще запишеш консерватория. Ей така, колкото да те школуват и оформят — ти вече всякак беше певица.

— Още едно кафе ще може ли? — плахо попита Ленчето. — Към шест часа се уморявам, смяната ми започва от два.

Та, за консерваторията, казваш... — побърза тя да се върне на въпроса, преди Стоянов да го е забравил заради кафето. — Аз много исках!... А татко нямаше пари за двама ни наведнъж. Трябваше да изчакам брат си. После мама заболя задълго, после умря татко. Не, по него време вече работех, не чаках.

— Но Алкивиад тогаз бе завършил, сам той се улови на работа.

— Е, какво от туй?

— Тоест, как какво? Нали си чакала него, парите преди това са трябвали нему. Редно беше веднага да те вземе при себе си в София, да кандидатствуваш, да учиш.

— Не, не можеше — тихо възрази Ленчето. — Той беше много зает, припрян, претоварен. Квартирата му — тясна, а работеше и нощем. Парите — никакви.

— Колко струваше единият хляб! — възмути се Стоянов, но веднага се сети: — Защо не потърси мене?

— Търсих те. Ти не беше в България. Знам, мислиш си, че не съм настоявала, че лесно съм клекнала да плача. Не е вярно. Борих се аз... Ама майка ми — болна. Татко — стар, без пенсия. Трябваше да работя.

Тя седеше пред второто, недокоснато кафе. Седеше с ръце в скута, както отпочиват жени от копан или беритба — имаше нещо до ридание трогателно и в прегорятата ѝ мъка, и в премълчания упрек срещу силните. Срещу най-силния: Алкивиад.

— Хубаво, де! — кипна Стоянов. — Че аз се завърнах подир четири години, защо не ме потърси пак?

— Вече бях омъжена, с малко дете. Мъжът ми се премести в София, събрахме пари за апартамент. Събрахме. Синът ми е инженер.

— Кажи ми — натърти Стоянов: — Някога не си ли корила брат си за всичко, което...

— Кое всичко? — с ненадейно гордо предизвикателство отби Елена. — Ако за брат ми важеха недоучени сестри и болни майки, апартаменти и деца, щеше ли да стане академик Сотиров? Цял свят се надява на брат ми — какво знача аз?

Май излъга, че лично нищо не значела; такава истина няма. Елена преглътна на сухо, възбудено взе да мести чинийките. „Милата! — рече си Стоянов. — Колко не умееш да лъжеш! Как ли е млял животът душица като тебе...“

— Сотиров нищо не би загубил, ако ти помогнеше, когато стана богат колкото всички нас наедно. Била си едва двацет и пет годишна, можеше да започнеш отново.

— Не би загубил!... — повтори несъгласно Елена. — Ами вниманието, грижите? Той не може да ги търпи, знаеш. Пък и мене знаеш: аз не умея да започвам отново, Марине. Моят живот е като броеница, нанизана на една връв — зрънце подир зрънце... Не, съвсем никой не ми е крив. Трябваше ми да мисля, че не съм попречила на брат си — ето, мисля си го с право. Трябваше ми да догледам и погребам майка ни — и то стана. Нужно ми беше да не откажа нищо на детето си — и това е вярно. Ще рече, взех и дадох.

— Виж, за вземането не съм сигурен — усъмни се Стоянов.

— Каквото всички, туй и аз — неопределено обобщи Елена.

А Стоянов бе отвикнал — особено през последните дни, докато се натъкваше все на полу-Алкивиадовци и кандидат-Алкивиадовци — да открива примирение. Ако погледнеш — вековна човешка черта: „каквото бог дал“. Днес и тук обаче тя се изявяваше непоносимо.

— Не съм съгласен! — отсече Стоянов. — Ти беше създадена за по-добро, Ленче.

— Няма полза от такива мисли, Марине — неохотно възрази тя. — По-леко ли ще ми бъде, ако все пресмятам как бил ме изиграл животът? Не. Затуй си и викам: така трябваше.

— Не ми приказвай глупости! Никой няма право да жертвува близките си за своята слава.

— Не е вярно! — Елена внезапно показва изненадващо хубави за годините си зъби. — Една певица повече или по-малко, много важно! А Алкивиад Сотиров ще открие лек против склерозата. Такъв бил, онакъв. Грижовни или съвестни има хиляди, каква полза от тях? Полезни са на трима души. Пък брат ми...

Моят мъж умря от склероза на миокарда преди две години — съобщи Елена и отклони поглед. — Ако Алкивиад би сколасал по-рано...

— И така я мъчи склерозирано сърце — вметна Стоянов, сякаш това би утешило Елена.

— Виждаш ли? Затуй една молба имам към брат си: нека зареже всички и всичко, да бърза колкото може! Ще смогне, сигурна съм. Той е ужасно работлив, инат е от момче.

— Какъв беше като момче? — пряко пристъпи Стоянов.

— Инат. Каквото рече, направи го. Себе си знаеше той и никак не се оглеждаше наоколо. Какво друго да ти кажа?... Когато помисля за брат ми през детинството ни, просто нищо не помня. Сякаш не го е имало. Чинеше ми се, че той влиза и излиза, яде или чете, а е другаде... Мразеше дома ни, мразеше всички нас.

— И таз добра! — възнегодува Стоянов. — Че никой не си избира рода нито дома, а им е длъжен.

— За брат ми това не важи — убедено заяви Елена и си пролича, че отдавна го е приела. — Прав беше той: ние не му бяхме по мярката. Алкивиад по грешка беше се родил между нас, той нямаше нищо общо.

Излишно бе да подбуждаш към бунт Елена. Преклонението и пред колоса, който случайно се е родил от същата майка, бе непоклатимо. Затуй Стоянов побърза да довърши:

— Какво знаехте за живота му в София, как научихте, че се е махнал от нас?

— Ами... чувахме, че му било потръгнало, това е. Татко и аз го навестихме по него време — добре беше, работеше много. Просто не можехме да го видим; винаги биваше някъде... После мина още време — мама заболя, та не успях да пиша често на брат си. Изведнъж научихме от милицията, че бил избягал.

— Имахте ли неприятности по това?

— Не. Какво значехме ние, Марине? — искрено се удиви Елена. — Всеки знаеше, че Алкивиад не се е прибирал в Карнобат, откак влезе в университета. Бяха проверили, че не сме получавали от него и пари. Не ни побутнаха. То и — накъде ли? Нямаше къде по-долу. А щом много закъсаш, непременно ще се намери човек. Имаше един началник, забравих му името. Разследва случая, сам видя, че се нуждаем. Намери ми по-висока служба, премести мъжа ми в София. Ще рече, не само не пострадахме покрай брат ми, ами се поотръскахме.

— А кога ви се обади от чужбина той?

— Подир време. За една Нова година получихме картичка. Мама вече беше починала — така си и умря без хабер от Алкивиад. А дали помниш как го обичаше?... Ето, и аз съм майка. Да ти река, не чак така обичам сина си. Нейното беше... лудост просто, болест.

Стоянов се доувери, че работата му тук не е свършена, ами досущ безплодна: Елена изобщо не познаваше висотата, на която живееше брат й. Елена примирено бе наторила чрез себе си почвата, върху която неизменно зеленееше Алкивиад. Саможертвата й отначало ще да е била несъзнателна — възрожденски традиции, женско безличие и безсилие. Много по-късно (научавайки каква историческа задача си е поставил нейният непознат брат), тя беше осмислила тази саможертва, бе намерила оправдание за предполагаемата съвест на Алкивиад.

Банална картина.

Стоянов извади цигарата, която щеше да запали навън, но нещо се досети:

— А какви са отношенията ти с Алкивиад след завръщането му? Сега вече не би му струвало да се разплати с тебе.

— Ами, разплащане! Аз съм си получила своето. Син ми влезе в политехниката на трето място — не ни потрябва помощта на брат ми. Като отличник го разпределиха в завода за електроника — и тук поминахме без бате. Ожени се за момиче с апартамент — защо да търся брат си? Аз съм нашироко, откак овдовях, взех внучката, раздумваме се. Вечер си пея в хора, пътувам по концерти и състезания, лете получа карта за море. За какво — кажи ми! — да безпокоя Алкивиад?

— Вярно — съгласи се Стоянов, без да бъде съгласен.

Той се сбогува завинаги с Ленчето — не, с Елена, която бе откраднала документите за самоличност на онова, някога хвъркато песнопойче с вдъхновено лице, на някогашната свенливо обичана аптекарска щерка. Стоянов беше дълбоко възмутен: ако касиерка номер две не би се родила сестра на оногова гения, то животът ѝ нямаше да бъде раняваща, макар смирено приета драма. Елена не би била цялата самодейност, ами щеше да пее в операта, да се боядисва пепеляво руса, да носи визон и да изглежда трийсетгодишна. Би обиколила световните хотели, би летувала по Адриатика или на Балатон...

Дали би била и по-щастлива?

Едва ли. Щастието не е даденост, ами усещане... Елена просто бе решила — напук на насмешливата съдба — да извлече щастие от своето апартаментче и ученолюбив син, от здравата си внучка и спевките на самодейността.

„Ленчето е взела и дала“ — повтори си Марин нейния извод, за да приключи. Въпреки че все пак не проумя какво е било нейното взето. Вероятно: спокойна съвест.

Той скоро и май че завинаги престана да мисли за Елена. Караше колата си през новите квартали — този път без да им се радва. Излезе на шосето, което опасва града като халтав колан; отби към планината. Там някъде, посред градини и живи плетове, елхови китки и повесма бръшлян Стоянов се отби при поста.

— Повикайте Велев! — нареди. — Нека ме почака, не ще се забавя.

Зиме под Витоша се стъмва рано. Беше притъмняло, когато Стоянов спря пред Алкивиадовата врата. Художественият фенер гореше — топла светлинка посред синкаво мразовития сумрак; живо око посред мъртвилото на една зимна вечер.

Стоянов не позвъни веднага. По проверен усет той изчака минути: всяка необяснимост в действията ти предизвиква у противника безпокойство, довежда го в неравновесие.

„И — нека!“ За последните денонощия, настрани от Алкивиад, извън кръга на неговото внушение, но затуй пък в множество задълбочаващи се кръгове на трайна болка, чиято първопричина е бил Алкивиад, Стоянов неусетно измени ъгъла си на противостоене към своя някогашен приятел. Вече не Алкивиад бе слънцето, което дава светлина на едри и дребни планети. Нещо беше се разместило. Или пък — окончателно си отиде на мястото...

— Защо стоиш като просяк пред вратата ми?

Алкивиад сам избърза срещу съдбата си на прага.

Той стоеше под художествения фенер, живописно нахлузил халат върху голи рамене, разгърден. Стоянов никога не бе го виждал не светски след ония боси години, та се стъписа: халатът оставяше на показ немлада, измъчена гръд — рижата козина върху нея беше наполовина побеляла, а над нея се открояваха ключици и сухожилия, изпъкваха артериите — те пулсираха видимо.

Без да проговори, Стоянов последва приятеля си в хола. Там гореше диво някак камината, произведение на приложно изкуство. Алкивиад бе натъпкал в черната ѝ утроба чворест дънер, който напомни на Стоянов бъдниците — коледно предзнаменование, че слънцето ще удължава плодоносния си път.

Стоянов хвърли палто на дивана, а седна пред огъня. Протегна се, втренчен в предвечното, забравено чудо: пламъка. „По-увлекателно от кино!...“ Стори му се, че да не беше случаят Сотиров, би просеждал

така сладко дълги часове, докато усети излекуван уморения си, отвратен мозък.

— Е?

Алкивиад простреля любовната среща между един човек, и огъня чрез този еднозвучен въпрос.

Стоянов отмести очи: насреща, опрян о камината, стоеше напълно известният нему Алкивиад. Халатът бе прихлупил онази побеляла козина и измъчена гръд. Чистото очертание на античния профил бе ненакърнено, стойката на атлет пред старт — и лека, и натегната. Всичко си беше както винаги. („Ще рече, той има едно лице за пред всекиго, а друго — само за себе си“ — отбеляза Стоянов, който ни веднъж не беше посетил приятеля си, без да се уговорят чрез секретарката.)

— Ще пиеш ли нещо? — попита Алкивиад, след като не получи отговор на своето „е?“.

— Да ти се намира домашна ракия?

— У мене се намира всичко.

Той отвори барчето. Чу се как благородно звънтяха бутилка о бутилка питие — Алкивиад търсеше между многото уиски, арманяци и бренди едно шише от олио. Наля ракия на приятеля си, а сам продължи с коняка — май вече бе изпил немалко, дъхът му тежеше от спирт.

— Наздраве!

— Наздраве!

— Дано доживеем октомври! — разговорът поде Алкивиад. — Тогава ще прием за моя петдесетгодишен юбилей. Като си помисля как исках да подаря на всички ви по този случай моето Откритие!...

Стоянов нарочно премълча.

— Уморен си, виждам — смени темата Алкивиад. — Май че следствието не върви.

— Случаят е труден за решаване, понеже извършителят отсъства.

— Няма що, добре го нагласиха: прощалната нощ на Енгел в България. Ако не бях внезапно останал, за да направя пълни разкрития, щяхте...

— ... щяхме да ти припишем вината.

— За мене то би било без значение. Ако бях отпътувал, никога нямаше да се върна.

— Така си мислел и преди двайсет и три години. А преди единайсет все пак се върна.

— И все пак не понесох наказание, макар че имах присъда в сила.

— Доколкото си спомням, ти се възползува от всеобщата амнистия.

— Частична беше.

— Ще речеш: ако и оня ден пак бе преминал отвъд, ако след около пет години би се прибрал, и втората твоя присъда някак нямаше да влезе в сила. Възможно е...

— Не — възможно, ами сигурно.

Алкивиад протегна към камината пълна чаша, за да позагрее коняка в нея.

— Завиждам ти за самоувереността! — унило завидя Стоянов.

— Нейното покритие е доказано, приятелю. Ни-ка-ква грешка за половин век живот. „Където Алкивиад, там — и победата“, това са отбелязали още пра-пра-де-дите ни. Преди две хилядолетия и половина...

— Ще ми заемеш ли до утре онази книга?

Нарочно бе избран мигът и съотношението. Алкивиад — в дръзка атака, забравил да се прикрие; Стоянов — измамливо отпуснат. Тогаз точно той изстреля: „Ще ми заемеш ли онази книга?“

— Коя? — попита Алкивиад подозрително неподозиращ.

— Знаеш коя.

— Не зная — прекали Алкивиад със своето неподозиране.

Стоянов пристъпи към библиотеката, която обемаше две от четири стени хол, продължаваше върху две от четирите стени спалня, а също и върху трите от кабинета.

— Мисля, че трябва да я държиш в спалнята си.

Вече беше се отправил нататък, когато Алкивиад се обади:

— Това обиск ли е?

— Както го речеш. Утре заран ще си получиш книгата.

— Добре.

За мига, когато Алкивиад мина пред камината, Стоянов мярна профила му, осветлен — съвсем нов израз. Не бе допускал, че върху

това изработено до съвършенство лице някога ще улови обикновен, низък страх.

— Момент! — предупреди Стоянов, че ще придружи приятеля си до спалнята.

Там Алкивиад посегна към малка ниша над леглото, изтегли едно томче. Точно каквото Ирина го описа: „Тънка, добре пазена, но отрита от употреба книга.“

Стоянов я държеше в ръце.

Почувствува неврастенично нетърпение, че не ще я разлисти още веднага. Засега мушна книгата в джоба си най-небрежно и двама се върнаха при огъня.

— Откъде знаеш за нея? — с прекалено внимание разглеждаше срещу пламъка чашата си Алкивиад.

— Професия. Моята професия е да зная.

— Да шпионираш — процеди Алкивиад. — Дори приятелите си.

Стоянов не отвърна. Той също се зае да разглежда зряложълтата ракия срещу огъня. Алкивиад трябваше да угади подигравка в туй огледално повторение на собствената си игра — преиграното спокойствие.

— Проговорила е Ирина, нали? — рече да зашемети приятеля си с досетливост Алкивиад. — Наприказвали сте се за моя сметка... Виждаш ли, прав съм бил, че приятели няма. Няма и жени.

— Вярно, няма — прие Стоянов. — За три дни и трите твои жени те предадоха.

— О, каква изненада! — разсмя се Алкивиад. — За да ми я осигуриш, си пътувал до Родопите, до морето. На твоите години — такова препускане! А можеше да си спестиш умора и простинка: жените ми нямат представа. Никога нищо не са разбирали. Те изобщо не умеят да мислят.

— Къде ще умеят!

— Просто чувам какво са ти наприказвали за миналото и сегашното ми: диспропорции, въображение, упреци. Загубили са ти скъпи часове. Всъщност никой не ме познава по-добре от самия тебе. Никога не съм крил от теб мислите си, виждането си. Дори с цената на болезнени конфликти. Помниш ли как се карахме през младите години?

— Помня... — уморено потвърди Стоянов. — Бяхме зелени, всеки вярваше, че ще убеди другия чрез крясъци. Това отмина...

— А за какво тогаз се ровиш в миналото ми? — продължи да настъпва Алкивиад. — То е ясно, оценено или опростено. Събитията от понеделник вечер нямат връзка с предишния ми живот.

— Мисля, че имат. Всяка грешка произтича от нашата сложност, от взаимоотношенията между аза и битието.

— О, разбирам те — снизходително промърка Алкивиад. — Ти все пак си длъжен да оправдаеш ролята си. Извършено е престъпление, а понеже извършителят е недосегаем, завинаги изчезнал, залавяш се за наличното — за мене.

Нищо, аз съм готов и на обвинение, и на присъда — ведро заяви Алкивиад. — Готов съм! Ще има скандал. (Казвам го, не за да ви сплаша, той е просто неминуем): един наш академик, директор на институт, член на множество международни учени корпорации, ще бъде съден политически. Чудесно си представям гъстото шумолене на безброй вестници и списания, пискливите информации по етера. Представям си чудесно резолюциите, отправени до световната организация за защита на човешките права: Алкивиад Сотиров, откривателят на лек срещу склеротична старост, е изправен пред съда! Спасете Алкивиад Сотиров!

Чудесно си го представям!

Туй „чудесно!“, повторено и потретено със сладострастие, се заби в слуха на Стоянов. „Стоп! — заповяда си той. — Тук нещо има. Чудесно било кое? Вестникарският шум, клеветите по етера, всемирният вик: спасете Сотиров! Ще рече..., той желае именно това: по-ли-ти-че-ски скандал. Слабичко го е измислил, слабо... И така: щом на Алкивиад е нужен скандалът, аз му го отказвам категорично.“

— Както забелязваш, разузнавачо, готов съм! — Алкивиад отмести нестоплен от огъня поглед към приятеля си. — Много пъти съм започвал отново, ще започна още веднъж. Докато топла кръв храни мозъка ми, Откритието не е загубено.

— Искам да те успокоя, ако изобщо си тревожен — вяло поде Стоянов: — Не те застрашава скандалът, който предвиждаш. Нашият труд все пак не отиде напусто: достигнахме решение.

— Ще замажете работата, така си и мислех — изсмя се Алкивиад. — Уви, то е невъзможно: прекалено много хора са научили

за разгрома, градът се тресе от фантастични слухове. Навярно сте регистрирали телефона ми: звънеше денонощно. Та, как ще потулиш скандала, да чуя?

— Не ще го потулявам. Просто интересът на обществото, възмущението му ще се насочат не към тебе, а към извършителя. Ти не си дори негов съучастник, ами жертва. Не си консумирал престъпление, пък за замисъл не наказват.

Никой не би забелязал, че докато успокояваше приятеля си, сам Стоянов цял беше бойна готовност. Тъй клечи котка пред миша дупка — забила поглед в тъмния отвор, където още няма ни движение, ни звук, а зверът свива уши и настръхва мустаци, всяко негово мускулно влакно съдържа вече скок, очите му са светкавична бленда, той е превърнат в сгъстено, макар неизвършено още убийство.

Сега точно такава усещане овладя Стоянов. До мисълта му от много далече се проби извънразумното заклинание на Ирина: „Отмъсти“ Не се подчиняваше ней, нито на молбата на Велев: „Проследете реакциите му!“ Сам Марин беше се събрал в своя предълго потискан порив: да опровергае явлението Алкивиад.

Като наблюдаваше Алкивиада през премрежени клепачи, скрит във вялостта си, Стоянов долови: у Сотиров подскочи напрежението. Той също го криеше под разсеяност, но (нали човек никога не успява да изключи, че е наблюдаван), забележимо преигра:

— Какво искаш да речеш? — попита Алкивиад, уж неразбрал досущ проста за разбиране работа.

— Рекох, че негодуването, което изригна по повод разгрома на оня храм, откъдето чакахме спасението си, туй негодуване ще се излее върху истинския виновник: господин Енгел.

— Така... — пресметна нещо Алкивиад. — Но за обществото един отсъстващ е несъществуващ. А аз съм тук и то особено ще внимава в мене.

— Не бой се! — разубеди го Стоянов. — Около тебе изобщо не ще допуснем шум, ще го отвлечем към шумния процес на Енгел. Съобщавам ти това строго секретно, ако до два дни нашият план се окаже на пазара, ще си го издал само ти.

Дотук Алкивиад не постави въпроса, който всякак трябваше да зададе още преди три реплики: „Как ще съдите един отсъстващ?“ Той и сега се закачи за подробност:

— Защо точно до два дни?

— Тогаз ще арестуваме Енгел.

— Ще арестувате... Енгел! Ще се изложите на международни протести, отвличайки чужд поданик! Заслужава ли един криминален тип риска...

— Нищо не рискуваме, успокой се! Самият Енгел ще влезе в ръцете ни на наша земя.

— Ти смяташ престъпниците за агънца. Едва неделя подир едно вулгарно престъпление извършителят ще се завърнел на мястото му, как не! Никога и за нищо Енгел няма да прекрачи границата ни, мога да се обзаложа срещу Откритието.

— Не се обзалагай! Вдругиден следобяд пред хотел „София“ Енгел ще се яви на особено важна за него среща. В деветдесет и девет от стоте ти гарантирам, че ще го приберем. Въз основа на твоите разкрития. Една очна ставка ще довърши останалото: Енгел ще бъде принуден да признае вината си. Осем до десет години затвор се полагат по закон на господин Енгел.

— Уверен ли си, че Енгел ще дойде на срещата? — прекалено спокойно се осведоми Алкивиад.

— Ни-ка-кво съмнение.

— Непонятно!... — умисли се Алкивиад. — Енгел трябва да бъде сигурен, че щом не потеглих с него, аз съм имал своя сметка. Следователно: аз съм го разкрил. Моите показания са достатъчни, за да го вкарат в затвора за десет години, а той...

— Не са достатъчни. Какво си въобразяваш, за бога! Ако свидетелствувам, че си застрелял майка си, това стига ли, за да бъдеш обесен?

— С тази разлика, че майка ми не е застреляна. А Лаборатория 86 е разгромена.

— Защо да бъде от Енгел? — ще запита с основание всяка защита. Не неин дълг е да докаже, че Енгел не е престъпник. Ние сме длъжни да докажем обратното. За щастие ти си налице, налице е и цялата истина, която изтънко помниш. Нея Енгел няма как да отрече.

— Нямало как! За идиот ли го вземаш? — грубо възрази Алкивиад.

— Нека ти съобща като професионалист: никой не успява да се скрие при очна ставка, никой. Както и да изработиш фалшива версия,

изключено е да я отстоиш под натиска на вече установената истина. Ден, втори, седмица, ако трябва, ти ще седиш срещу Енгел и ще му припомняш всяка ваша среща, всяка дума, която сте разменили, всяка подробност в обстановка, условия, динамика. Той ще рухне, сто на сто!

— Смяташ, че ще капитулира при очната ставка? — отново спечели половин минута време Алкивиад.

Тази половин минута бе необходима и на Стоянов. „Стига! — рече си той. — Ако когато дойдох имах сто процента увереност, тя вече е сто и едно на сто. И тъй, започва настъплението. Отначало — чрез далечен обход...“

— От какво всъщност се боиш? — запита невинно той.

— Аз да се боя? — възкликна Алкивиад с цялата ирония, на която бе способен.

— Няма защо, вярно. Задържането на Енгел разработихме до подробности. В понеделник заран ще направим очната ставка. Бързаме, за да уловиш поне края на конгреса — твоята поява там ще опровергавае разни слухове за ареста ти.

— Бихте ме пуснали? — учуди се Алкивиад.

— А защо не? След като предаде Енгел, ти загуби кредита си пред концерна. Нямах избор, казва се в подобни случаи.

— Нямам избор, а? — повтори през зъби Алкивиад. — На ваше място не бих бил сигурен.

Стойнов знаеше от години, че за Алкивиад Сотиров този въпрос — за свободния избор, за свободата на избор и за избора на свобода — беше мирогледно основен. Зрелият човек обикновено съзнава, че свободен избор имат едничко самоубийците, а Алкивиад упорито изтъкваше, че винаги е имал и ще има такава свобода.

— Каквото и да говориш, аз имам избор — настоя Алкивиад и сега. — Аз мога да избирам частно съществуване, например: академик Сотиров се е оттеглил. Мога да поема курс лекции в някой голям университет на Запад: академик Сотиров желае да предаде опита си на младите. Мога да стана...

— За да станеш това или онова, ти трябва да се откажеш от Откритието. Откритието — ето твоята принуда. Ти си ужасяващо несвободен, Алкивиаде.

— Казваш го на мене, избирал неведнъж родини, домове, работни места, жени, сътрудници? Чий живот е бил така богат на

изгодни промени?

— Не ги виждам. Ти може да промениш десет родини, неизменно си остава, че нямаш родина — връзката с една земя, която човек е приел за кръвно своя. Може да смениш двайсет жени, непроменени остават отношенията ти с всяка от тях — липсата на отношение по-право. Ти може да оглавиш, а сетне да напуснеш двайсет института, но всеки от тях най-задължително ще работи над Откритието. То определя твоите уж избрани местожителства, налага ти с коя жена да спиш, уточнява напрежението на всеки твой час.

Е, къде я показната ти свобода? — всъщност не питаше Марин. — Наглед завидното многообразие на твоя живот е смяна на панаирджийски декори, докато самото действие е едно и също до отчаяние: ти си роб на своята изява.

Подир немалко полуистини Марин най-сетне бе стигнал до нова и плътна представа за Алкивиад. Уплътниха я чрез правдивостта си Алкивиадовите жени, а също и... Цветков. Да, да, Цветков, чиито недоказани сигнали приличаха на клевета — те са били интуитивен отпор срещу явлението Алкивиад.

Странно... Хората, с които Стоянов бе говорил напоследък, разкриваха себе си, а обясниха Алкивиад. Как стана то?... Дали техните думи — изповядана в монолог драма — не дадоха право на Марин да промисли своята? Като преоцени придирчиво многолетните си спомени за Алкивиад, той състави истината.

Това, че Алкивиад чу част от нея изречена, го накара да занемее за минута поне. Ще рече, някой все пак бе прозрял под пластове негова самозащита. Този някой беше снизходително отминаваното бедняшко момче, подценяваният от световния учен неуспял... полицай ли там, шпионин ли да кажем. Към тогава човека Алкивиад бе се отнасял небрежно, служеше си с него или го предоставяше на провала му, взимаше го повторно за приятел, когато туй се окажеше изгодно, но Алкивиад всякога бе го смятал за низш, ограничен, вярващ, съвестно отдаден на една идея.

Тоест: ако преди години Стоянов сгреши съдбоносно, като се довери на Алкивиад, то сега Алкивиад бе допуснал грешка, подценявайки по навик от момчешки години своя по-слаб съученик. Ами... в такъв случай Стоянов може би изобщо твърде много бе разбрал и узнал, а това променяше съотношението...

— Нека оставим отвлечените спорове, Марине! — предложи Алкивиад примирително. — Имаме си обща грижа: следствието. Ти сериозно ли твърдиш, че Енгел щял бил да се върне у нас вдругиден?

— Нима ми е до несериозни приказки, помисли си!

— Но откъде и как можеш да бъдеш тъй сигурен?

— Не съм длъжен да откривам тайни, дори съм длъжен да ги пазя. Потърпи до понеделник заран!

Е, аз да потеглям — Стоянов заяви това без връзка, за да покаже, че срокът на Алкивиад изтече.

Стана, бавно закопча палтото си, доизпи на крак ракията. Нещо у него трепереше ситно, вътрешният му часовник май че: още две минути, още една и половина, още една!... Алкивиад понасяше туй скъсяване съвсем равнодушно. Той също се подигна, разкърши гръб.

— Тръгваш си, тъй ли? — попита домакинът, колкото да не мълчи. — Не те спирам, навярно си по-уморен от мене, нали аз си седя на топличко.

Говореше това, изпровождайки госта. А всяка крачка от късия им път през хола и мраморното антре, пряко външната площадка и под перголата се стори на Стоянов нестинарство. Нима Алкивиад наистина нямаше повече въпроси, дали наистина не го плашеше тегостта на двете следващи денонощия?

Изглежда — не. Алкивиад пристъпваше до приятеля си равно, отметнал глава, взрян в редките звезди — облаците бяха протънели.

— Лека нощ и имай трийсет и шест часа търпение! — пожела му Стоянов, вече в колата.

— Лека нощ и ще имам — обеща Алкивиад.

Той стоеше, огрян от художествения фенер, сам и самичък посред полето под планината, човек, когото нищо до тук не огъна. Не — Алкивиад, ами почти Прометей.

„В крайна сметка Велев не позна — рече си Стоянов. — Не се е родил онзи, който ще напипа грешка в системата Алкивиад... Скоро ще гледам как капитанът пали цигара от цигара, докато му анализирам тазвечершната среща. Съвсем честно: в нея имаше мигове, когато вярвах, че Алкивиад ще излезе из Алкивиадството си, че няма сили да го носи по-нататък... Нейсе, за нас това не е решаващо...“

Запали, но потрябваха минути за загряване — минус два градуса. Моторът мъркаше успокоително, а Стоянов се успокояваше след

своего разочарование: „Нека си призная — много ми се искаше
Алкивиад да...“
— Марине!

Има всякакви мигове в живота ни. Когато например — напук на себе си и на нея — се разделяш с лудо любима жена, а тя не изплаква, ами стиска зъби, напук на себе си и тебе; тя бърза по-скоро да те отпрати, за да се нареве до несвяст. Ти крачиш вдървено, цял не свой от затаена нежност, готов да се разпаднеш в молби за прошка и в объркани ласки, готов да отречеш цялата си гордост заради още една любовна седмица. Но лудо любимата стиска зъби, цяла не своя от затаена нежност, докато крачките ти изтънеят в по-страшно от смъртта отсъствие.

И ако в този миг тя извика името ти, отричайки своята гордост, тогаз ти се чини, че политаш в трап, където време няма — така те е изпънало очакването на вика, който можеше да те върне, но можеше и не.

Твърде подобно чувство изпита Стоянов.

— Марине! — повтори Алкивиад.

Стоянов загаси. Не веднага излезе от колата — полковник Стоянов се усети като разглобена от изненадващ сблъсък машина, чиито чаркове някой е посъбрал на куп, за да не заемат място. „Стегни се! — заповяда си той. — Всичко започва точно сега...”

— Би ли се върнал за малко?

Алкивиад все още стоеше под едничката в полето светлина. С ръце на кръста, с позлатени коси, красив, въпреки годините си и цял във вишнево.

— Нека се върнем вътре! — предложи той.

Там Стоянов се тръсна с палто в креслото.

— Какво има? — попита, уж отегчен.

Алкивиад не седна както преди насреща му, ами застана пред прозореца, въпреки че дървените капаци бяха затворени.

— Ти ми каза какво знаеш, но не и какво мислиш по въпроса за Енгел — започна той. — Не може така абсурден факт да не те навежда на предположения. Защо ги криеш от мене?

„Стига! — помисли си Стоянов. — Край на обхода, време е за пряко настъпление...”

— Толкоз ли е трудно да отгатнеш защо? — попита той остро.

— А не отгатвам!

— Е, ти настояваш непременно аз да изнеса една повече от явна алтернатива: Енгел или се чувства неуязвим, или изобщо е невинен.

— Второто отхвърляме; опровергава го наличното му престъпление.

— По-вярно би било да речеш „престъплението“. Откъде-накъде „му“? Всеки ден и навсякъде стават престъпления, нека чувствуват гузност извършителите им. Фактът, че у Енгел гузност няма, ние трябва да тълкуваме еднозначно: не Енгел е престъпникът. Нима ще ме заблуждаваш, че тъй близък до ума извод не ти е минал през ума? Защо тогаз от цял час кръжиш около едничкия въпрос, който се налага, вместо да ми го зададеш: „Сигурни ли сте, че Енгел е престъпникът?“

— Този въпрос ти разреши положително още на аерогарата. Какъв смисъл има да се връщаме към него?

— И в моята работа, както в твоята, съществуват работни хипотези. Цели двацет години ти риеш като роб, за да узнаеш дали склерозата била вирусна комбинация.

— Склерозата е вирусна комбинация — отчетливо натърти Алкивиад на „е“-то.

— Тогава Откритието вече е извършено. Мисълта ми беше за работните хипотези. Там, на аерогарата, Енгел хипотетично изглеждаше престъпник. Но човек успява в своето дирене, ако начесто проверява хипотезата си — не на тебе ще пояснявам принципите на изследване. С една дума: изтеклите денонощия ме убедиха твърдо, че моята хипотеза няма основа.

Поне минута и половина — празно време. После Алкивиад заяви:

— Всъщност това не ме засяга. За мен е важно да установите кой е престъпникът, та нищо че не бил Енгел. Искам да зная кой тласна Откритието ми с две-три години назад и стана причина стотици хиляди човеци да изгаснат от унижителна смърт. И така: кой, щом не бил Енгел, разгроми Лаборатория 86?

— Ти.

Исключено е да умериш поведението си подир такъв изстрел в упор. Алкивиад не го умери. Той изрази подред и наивна почуда и се разсмя, прекалено развеселен от шегата, и посивя от обида. Но всичко това си остана неубедително.

След като Алкивиад изрази много нещо, налагаше му се и да проговори. А не можа. Смехът му изстина в задимения въздух, сетне угасна. И колкото по-дълго траеше тишината подир сричката „ти“, толкоз по-ясно ставаше, че тая малка сричка не ще бъде опровергана.

— Та-ка! — каза накрая Алкивиад със студен глас. — Стигнахме дотам... От четвърт век ти лепнеш по стъпките ми, шпионираш ме, за да докажеш най-после, че съм бил не световно светило, ами несръчен криминален тип.

Вършеше го от завист, нали? Завиждаше ми още когато бяхме хлапета — вбесяваха те първенството ми, моите детски успехи, повисокият ми произход и познания. По-късно взе да ме оспорваш открито: упрекваше ме, че съм бил необществен, себичен, самовлюбен. Мислиш, не схвацах защо копаеше под самочувствието ми ли? — Надяваше се да се откажа от своята изява.

Е, аз те прекрачих, както множество и по-опасни от тебе спънки. Аз защитих своята изява. Славата ми — не в тази прекалено тясна земя, а високо над нея — говори, че си бил твърде малък, за да ме спреш.

Но ти не го претърпя. Надеждата да ме сринеш се превърна в ядро на живота ти: сякаш с моя край търсеше някому да докажеш, че няма място за Алкивиад в света на Маринстояновците. Така ли е?

— Така е.

— Е, остава да бъдеш доволен — продължи Алкивиад без горчивина. — Капанът, който ти бе заложил пред стъпките ми отколе, най-сетне изщрака. Аз съм вътре. Ти си отмъсти.

— Вярвах, че този път поне ще ми говориш без превземки — отегчи се Стоянов от толкова чак нелепости. — Чудесно знаеш: аз не ще излъжа обществото. Разгрома действително извърши ти.

— Очакваш да кажа „да“ ли?

— Ти вече го каза с всичките си прекалено странични въпроси, чрез цялото си несъответно поведение. Мога да се обзаложа срещу едногодишна заплата: сиромашкият Енгел няма нищо общо с

Лаборатория 86. Очната ставка непременно ще потвърди невинността му.

Много те моля, не отричай! Защо ще губим още два дни? За да признаеш не пред мен, а пред следователя и Енгел същото, което днес може да те спаси от уличен резил. Впрочем, размисли! Аз ще почакам. До утре заран, ако искаш.

— Не искам!

Алкивиад извърши дотам естествено и леко най-острия завой в цялото дирене, че Стоянов нема време да го осъзнае, когато Алкивиад продължи плавно във вече съвсем нова насока:

— Просто ми омръзна. На туй (че ми омръзна) ще дължиш самопризнанието ми, запомни добре! Ако бях предишният човек, който искаше и се домогваше, и успяваше, ти не би ми се наложил.

Едва под тия гръмки кухи слова Стоянов си даде сметка какво беше се случило: Алкивиад се признаваше победен. Макар видът му да не издаваше нищо победено.

— Чудиш се защо не ти изглеждам смазан и ограбен ли? — отгатна Алкивиад. — Много просто: легендата, че където е Сотиров, там бил и успехът, този мит аз изработих лично — той ми струва сизифовски усилия. Да жала, че се отървавам от тях, е глупаво. Нека на свой ред потърпят мъки ония, на които отнех лъчезарния мит. Хиляди хора утре — когато бъде известно обвинението ви срещу мен — ще се почувствуват на произвола.

— Не надценяваш ли своето значение за публиката? — усъмни се Стоянов.

— Не. За немалък процент човечество, бъдещите склеротици, аз бях спасителен залог. „Ето го! — мислеха. — Той държи в шепа неведомо за другиго всемогъщество, което ще отмени старостта...“ Наясно бях, разбира се, че е дума не за мен, а за Откритието. От утре то ужасяващо ще липсва на всички смъртни.

— Защо преувеличаваш последиците от своя... припадък, да речем? Щом Откритието е в ход, ще се намери и кой да го довърши. Екипът ти тук, екипът ти отвъд.

— Откритие не ще има! — с неизразимо злорадство обяви Алкивиад.

Тук на Стоянов се стори, че чува — да, чу с ушите си! — трясък. „Нима е възможно това, в което всички ние колебливо се

съмнявахме..., което — подобно на откритията с малка буква — смятахме и вероятно и не, то да е било за Сотиров категорично: не!... Как рече оня ден Цветков? Учен, който суеверно вярва в успеха си, е маниак, но учен, който не вярва в успеха си, е шарлатанин... Излиза че...“

— Повтори! — настоя Стоянов за всеки случай.

— Повтарям: не ще има Откритие! — натърти Алкивиад с растяща зла радост. — Радвам се, че тази вечер поне още един човек — ти — ще страда по същата причина, която причини останалото...

Защо не си представиш моите дни и нощи, когато единствен аз носех туй безмилостно познание? Разбираш ли защо нищо занапред не ме стъписва? Защото сам-самичък, скрит зад бодри обещания и репортажен оптимизъм, търпях върховното страдание...

Преди час ти ме зашлеви с „Алкивиад е роб на своето Откритие!“ Прав си. Не си въобразявай, че научавам това от тебе — отнапред, от зелена младост още бях решил да заложа себе си срещу Откритието. А полека-лека, изтезателно бавно, понеже цялото ми същество се противеше на истината, аз все пак трябваше да ѝ се подчиня: не ще има Откритие! Четвърт век съм дълбал в глуха посока... Ти подозираш ли какво струва една крачка из моя път? Всяка една!...

Стоянов мълчеше.

— Не подозираш. Само това те оправдава — студено му прости Алкивиад.

— Оправдава ме съвсем друго: аз търсех истината. Ти винаги от надменна висота си ми изтъквал различието между нас. Ученият, казваш, бил търсач на нови истини, докато хората като мене вярвали в готова истина. Виждаш ли сега: и аз съм търсил! Искях да изуча, да анализирам, да обясня и изоблича явлението Алкивиад. Случаят Сотиров — настрана, той си остава частен случай, проява на едно враждебно явление.

— На твоє място не бих се престаравал дотам. Сигурен ли си, че на хората трябва преди всичко истина? А не например — надежда? Ето как — въпреки твоята логика — не ти, а аз отговорих на обществена необходимост: три години играех една лъжа, върху която се крепяха човешките надежди.

— А защо прекрати играта, щом твоята цел била да поддържаш тези надежди?

— Казах: такава цел не съм имал. Затуй пък имах за враг напора на познанието.

— И какво? — избухна Стоянов. — Караш ме да вярвам, че ювелирната апаратура, кръвоносната система от проводници, отглежданите любовно като недоносен зародиш биопроби — всичко туй за тебе е било просто въплъщение на неоткритото. Щом то ти се опира и не позволява да го обяздиш — разбий на парчета работилницата си, излей в канала мътна материя! Възможно ли е един учен да се поддаде на толкоз неграмотен порив — по същия начин предпролетариатът е ломял първите машини, дано когато няма машини, да няма и експлоатация... Кому мъстиш чрез разгрома на Лаборатория 86? Туй вече е шизофрения...

— Не думай! — внесе чер хумор във висшия разговор Алкивиад. — Фантазията ти се е разиграла при общуване с жените ми. А истината е къде по-предметна. Ето я:

От три години хипотезата ми се тресе из основи. Нейната агония ме увери, че Откритието е невъзможно. Имаш ли представа що ще рече невъзможно на езика на знанието? Туй е невъзможност от първа степен, категорична. Бях сигурен, че приближава денят, когато нова, жизнеспособна хипотеза ще наложи и на Лаборатория 86 изследвания по друг метод. Тоест: край на моето първенство в световната наука... Дал ли си ухо какво се говори за неоткрилия откривател? Присъдите на общественото мнение в такъв случай са две: луд или шарлатанин. Как да се примириш с така незаслужено наказание, откъде иде тая жестокост към човека, прежалил себе си, дано открие нещо, необходимо на милиони човеци? Откъде ли? От простотията.

— Да ругаеш, не значи да обосновеш.

— Ще обоснова, щом трябва: редовите хора имат лъжлива представа за научно знание. Тези, които използват чак неговите крайни плодове, си въобразяват, че целият научен процес е наниз от истини.

Нищо, нищо подобно! — ненадейно се разпали Алкивиад. — Науката е вечно противоречие, което само от време на време те изправя пред победа или пред провал. Кому да заявиш това? Кой би ми

подарил милиони, ако му съобщях честно: милионите ще се стопят, за да узная дали съм прав. Биха ми се изсмели.

Никой от онези, които до вчера си седяха на кафе или бира, и чакаха аз да предотвратя склерозата им, утре не ще проумее, че в откривателството един доказан минус е също постижение. Първостепенно. За науката като процес аз съм откривател: моите четвъртвековни изследвания установиха, че склерозата не е вирусна комбинация. Но за публиката отрицателният резултат е чист крах. Тя не ще да чуе, че учените трябва да натрупат множество минуси, за да подготвят скока на единствения плюс. Едва когато узнаем, че склерозата не е вирус, не е наследствена, не е предизвикана от определен дразнител или биохимично нарушение, не е, не е, не е! — само тогаз ще стане ясно какво всъщност тя е.

— Хм — каза Стоянов преди да запита: — Все пак какво общо има тази твоя научно-популярна лекция с разгрома?

Тук най-сетне Алкивиад сякаш се счупи. Едва миг по-рано ироничен, разпален или в атака, нищо не бе предизвестило така остър пад у него.

— Страх... — глухо и едносложно изговори той. — Най-обикновен страх. Щом го усетих как поклъва, как разпуква чрез корените си уж монолита на моите работни дни, как хвърля сянка над сънищата ми, щях да обезумея — само волята ме удържа. Цели десетилетия беше ме тласкало убеждението, че ще сполуча, не може да не сполуча, трябва да сполуча. Няма човек, по-суеверен от откривателя — нали залага на нищожничка вероятност. За да не загуби разсъдък при своята безконечна игра срещу неоткритото, той е длъжен да вярва фанатично в късмета си. Всичко, което днес ми вменяваш като вина, бе плод на тоя фанатизъм: какво значение имат престъпленията, ако откъд тях достигна! Щом усетих страха, разбрах веднага: свършено е...

— И в пристъп на страх ти разгроми собственото си дело — безмилостно настоя Стоянов.

— Не. Страх аз заключих в себе си. Но всички наоколо блъскаха ключалката, надничаха през решетките, минираха затвора на страховете ми чрез своите ужасни надежди...

Ти знаеш ли какво е телефонът? — без връзка, като безумен попита Алкивиад.

— Хайде, глупости! — вразуми го Стоянов.

— Телефонът е адска машина — поверително му събщи Алкивиад. — По тази дяволска жица изтича пелтечене на склеротици или хленч на съпруги и сестри, които се грижат за полутруп. По нея те умоляват, заклинат те да не спиш, ами да откриваш — непознатите човешки гласове. Докато някой ден изслушаш кратко проклятие. На онази там вече е все едно дали ще откриеш, понеже умирацията е умрял...

По тази жица (виж я!) същата публика, за която съм уж идол, от три години ме инквизира. Аз бях узнал, че моето Откритие ще бъде един от минусите, дето орязват свободната територия на склерозата, а не единственото, което ще ѝ отнеме тази територия. Знаех, но нямах смелост да го изрека...

Аз си давах сметка как ще тежи срутването на такава лавина от човешки надежди — то би ме затиснало на смърт. Отлагаше го само умът ми.

— Какво говориш! — иронично се усъмни Стоянов.

— Съвсем реално: моят мозък три-четири години преди другите бе угадил, че иде крахът на Алкивиад Сотиров. Ще рече, аз имах преднина да се спася. Разсъждавах под напрежение, както изхвърлен зад борда окаяник. И заключих: само катастрофа, дошла отвън, ще ме оправдае в безчетните очи, вперени към Лаборатория 86. Земетръс, да речем. Стихийен пожар.

Тъй стигнах до помисъла за разгрома. След едно основно унищожение на Лабораторията аз бих получил отсрочка за Откритието или дори оправдание, че не ще откроя.

О тази сламка за удавника аз се залових с нокти; обмислях в подробности престъплението, за което трябваше да подбера и мним извършител. Не беше лесно... Бе ми нужен човек, с когото отсетне да призна тайни връзки; комуто да припиша правдоподобен интерес в разгрома; който веднага и завинаги да изчезне, иначе, нали ще отрече своята вина. Търсих го година и половина. Тогаз попаднах на Енгел...

Можете да си спестите арестуването му, а на страната ни — гафа: Енгел нито веднъж не е говорил с мене, познава ме навярно по име. Аз го наблюдавах най-зорко чрез неподозиращи трети лица — ония чиновници от обединението, които водят сделките ни с чужди лекарствени фирми. Тъй като някои от тях имаха достъп в Лаборатория 86, успях — между рой блуждаещи въпроси — да проуча личността,

интересите или перспективите на въпросния Енгел, обикновен търговски пътник на концерна. От времето, когато сам аз бях наемник там, знаей, че концернът не държи трайно свой пътник за дадена страна.

Тоест, изчаках деня, в който Енгел ще отпътува завинаги от България. Преди седмица научих: Енгел се сбогуваше официално, обединението го канеше на вечеря.

Тук Алкивиад погледна бившия си приятел от детство, а днешен свой съдник с прозрачни и твърди като аметист зеници. „Очи на безумец!“ — с отврата си рече Стоянов. А Алкивиад безстрастно продължи:

— По време на прощалната вечеря с Енгел лично аз, академик Сотиров, извърших разгрома. За това действие употребих един час, понеже с вързани очи бих напипал всяка колба, всяко табло и проводник в Лаборатория 86... Заклучих старателно вратата ѝ, излязох си покрай портиера; беше осем и половина. Обичайния час, в който напускам института, освен ако не остана да работя до след полунощ. Наминах за кратко у Илиева, имаше да уточня режима на биопробите през отсъствието ми. Странно усещане!... Знаех, че биокултурата се е отцедила до сетна капка в канала, че утре заран жената, която записваше режима в своя акуратен бележник, ще загуби сваят или ще получи инфаркт при ненадейното като мълния за нея бедствие... Аз знаех, а тя не знаеше. Нямах как да я подготвя за труса, а извънредно важно беше утре заран тя да не полудее, нито да получи инфаркт.

— Все пак си изпитал угризения, признай! — спомни си Стоянов с жал онази жена. — Ако е вярно, че най-кръвната връзка между двамата е общото им дете, не може да не чувствуваш вина пред Ема: ти уби детето, което беше и нейно.

— О, моля те! — отблъсна това Алкивиад. — Заради фризурата на Илиева за малко не изгоря цялата моя завършена постройка. Тупирано керемидено! Никога не разчитай на жена!

— Ама за какво?

— Бях пресметнал до минута: в осем и половина Илиева трябваше да се ужаси от разгрома. Ако не би загубила сваят, тя щеше да ти позвъни преди девет. И да ти съобщи най-късно с третата си реплика, че в този миг аз съм на аерогарата. Ти бе длъжен да дотърчиш, и да ме задържиш — така аз не доброволно щях да съм изпуснал самолета.

А това не стана! — потръпна нервно Алкивиад. — Аз седях в пътен костюм и с паспорт в джоба, пък никак не смятах да заминавам. Сигурен съм: никоя жена не те е очаквала така нетърпеливо. Ти не идваше.

Кажи какво би извършил на мое място? — трескаво попита Алкивиад. — Да отпътувам и да остана отвъд, понеже тук бихте ме обвинили? Но аз хубаво знаех онова, за което Шарлота те е осведомила злорадо: концернът не пожела да чуе за мен от десет години насам. Да отпътувам и да се завърна след края на конгреса? Ами тогаз сам бих опровергал версията си с концерна, Енгел и прочие. Намерих се в трошливо неравновесие: моята игра пропадеше пред очите ми. Цял в хладна пот, заповядах си да реша нов вариант. За пет минути изработих версията, която ти видимо възприе и би поддържал докрай, ако не беше завръщането на този идиот Енгел!... Като си помисля: колко малко трябваше, за да ви доизиграя съвсем... Няма как, проиграх.

„Напълно в стила му — помисли Стоянов, докато Алкивиад си наливаше нова чаша. — Виж, не е в стила му да пие тъй много, той винаги дребнаво е пазил здравето си. А може би пие от години, от три години например, но крие и това, както толкова още...“

Напълно в своя внушаващ — ту патетичен, ту желязно-делови стил, Алкивиад бе нарисувал, сякаш като репетиция на своята публична защита, не дори драмата, ами трагедията на откривателя. За съжаление, тук публиката бе застъпена от единствен човек, при това — скептичен, понеже не за първи път седеше в Алкивиадовия театър. Той и сега изрази недоверие:

— Все пак не ми призна цялата истина, Алкивиаде, а за нас тя е нужна. Не е вярно, че си разгромил Лаборатория 86 само за да удължиш срока на Откритието, и да отложиш своя професионален залез, нали?

— А защо питаш, след като знаеш колкото мене?

— Разгромът беше твоя отбрана, но и твое нападение. Чрез този епизод из роман от черната серия ти искаше да възродиш помръкналото напоследък внимание към тебе и към Откритието. Ах, как коварна е публичната любов! Ти пожела да си възвърнеш ако не нея, то съчувствени клюки, то тесен подлистник в жълто вестниче, то визита на второразряден чужд журналист, то пачка съболезнования от

тайно възраждани колеги. Стремеше се да излезеш жертва на тъмни сили, дано минеш за учен-мъченик. Гений, препъван на всяка крачка из трънливия си път. Откривател, комуто не ще достигне година и половина живот, за да завърши Откритието. Умно.

— Умно, нали? — възхити се от себе си Алкивиад. — А как отгатна, че чрез разгрома аз наистина преминавах в настъпление?

— Забелязах как ти повтори „чудесно“, когато ми описваше предстоящия скандал. Как потрети: „чудесно!“

— Но политически скандал не може да няма — натърти Алкивиад. — Утре, когато ме разкриеш не като жертва, ами като престъпник, един процес е неизбежен. Интересът към него ще бъде све-то-вен! Как ще го осуетиш?

— Трябва да те разочаровам — вече овладя яда, но не и омерзението си Стоянов. — Процес, разбира се, ще има, но не и политически. Нанесъл си вреди и загуби, ще отговаряш наказателно. За политическа жертва този път ти не успя да се представиш. Както успя навремето, в Грац...

Може би понеже Стоянов никога — подир завръщането на Алкивиад — не бе споменавал ония, съдбоносни и за двамата им събития, Алкивиад явно се стресна. „Дали все пак — угризения? — запита се Стоянов. — Или пък страхът, веднъж загнезден в костния мозък, бавно прониква в кръвта, обхваща всичко, над което по-рано е нямал власт? Нима у Алкивиад накрая ще се появи чувство, което неговите жени без остатък му отричат: чувството за вина?...“

И да бе почувствувал за кратко не нея, но поне неловкост заради предателството, което един предаден му напомняше след четвърт век мълчание, Алкивиад мигновено се съвзе.

— Е, добре — съгласи се той разговорно: — Арестувайте, съдете, затворете ме! Ако ти познаваше истинския ми живот наместо видимостта му, би бил наясно, че нямам какво да губя. Затворът не ще бъде непоносима новост за мене — аз от трийсет години съм затворник и самотник... Нямам родина, която да ме отрече; нямам жена, която да хлипа зад решетката за свиждане; нямам деца, над които би тегнал позорът ми, нито приятели, дето ще ме изоставят в беда... Кое ще ми вземете? Свободата на почивка, на близко общуване, на малки удоволствия или на болно движение из поля, планини, нови

улицы? Та аз не съм имал ни един такъв час от десетилетия, аз съм забравил вкуса на волността...

Както и да се стараеше този му монолог да прозвучи разговорно, Алкивиад отстъпи под налягането на черна горчицина. „Виж ти! — зачуди се Стоянов. — Той сякаш се плаши не от предстоящия, а от миналия си затвор; мъчи го споменът за трийсетгодишната доброволна каторга на егоцентризма му... Той май че... Не може да бъде!... Май съжалява за своя избор на житейски път.

Значи Мария излезе права: Алкивиад има комплекс за самота, той съзнава мразовитото си уединение. Липсите, които съставят човешкия му живот, са осъзнати, дори изстрадани... «Нещастник» ли викаше Мария, а аз я опровергах?... Вярно е: нещастник!...“

Без да трябва, Стоянов бе замълчал при тия си мисли. Сетне усети, че Алкивиад го гледа втренчено, очакващо през полутъмната, затуй напосоки каза:

— Знаеш ли, има късмет, че доиграваш последното действие от... драмата или... трагикомедията си точно в страната, която ти беше тясна за сцена. Отвъд постъпват много нехубаво с падналия.

— Зная! — съгласи се Алкивиад просто и охотно.

Ни веднъж досега той не бе приемал онова, което наричаше логика на Стоянов, без възражение или поне без уговорки. „Стоп! — наостри внимание Стоянов. — Тук нещо...“ Но Алкивиад изпревари заключенията му:

— Не си ли се питал защо преди единайсет години, от върха на своята слава и възможности, аз се прибрах?

„Мигар той ще изясни без натиск въпроса, който единствено остана неизяснен за мене през цялото ми дирене: защо Алкивиад се върна?“ — рече си на ум Стоянов, а гласно отговори:

— Защото и ние вече предлагаме същите възможности — ти сам тогава ни заяви това.

— Ами! Излъгах ви. Къде бе смисълът да разменям еднакви величини? Другаде е моята премълчавана до днес сметка. Ти, който винаги си ме убеждавал в предимствата от тази страна на барикадата, нека чуеш чак днес: аз се върнах заради едно нейно предимство — тук не убиват падналия! Ще му се смеят, не ще го канят на чай, не ще го викат в комисии, колегии, президиуми. Но и не ще го усмъртят чрез

глад, самота, зрелищни изтезания, от които би се напечелила пресата или конкуренцията. При вас съществува хуманизъм.

— Мо-ля! — надигна се неволно Стоянов, комуто тази вечер не бяха спестени сюрпризи — Ти ни признаваш най-голямото, което може да се изрече за някое общество? Прощавай, не вярвам — прекалено дълго съм слушал как отричаш това общество. Извън всичко в твоята система от ценности хуманизмът не участва.

— Ами! — пак възрази Алкивиад. — Подвели са те женски приказки, взел си ме без шега за свръхчовека.

Колкото дръзка и да бъде житейската игра на някого от нас — човеците, — той слага в сметка хуманизма, безусловно. Не допускаш у мене такава ценност, понеже моето отношение към околните е било... нехуманно, нека кажа. Туй не ще рече обаче, че не съм се надявал околните да постъпят хуманно с мене.

Впрочем преди дванайсет години поне, точно в своя ослепителен зенит, аз трезво предвидях втората половина от пътя си: или щях да открия, или не. Ако бих бил напълно самоуверен, можех да си остана в концерна.

Но никой не е дотам самоуверен, а един неоткрил откривател отвъд не чини грош. Той мигновено излита от пиедестала си и с комедиен трясък се стоварва върху паважа. Наоколо по туй време вестникари и телевизия вече са сбрали тълпа зяпачи: те се силят да удължат и разнообразят мъчението на падналия, за да си имат по-трайно зрелище. Това наистина трае... Докато някоя кинозвезда се разведе за седми път или докато стане садистично убийство на малолетна, докато вицепрезидентът бъде уличен в хомосексуализъм или бъдат повишени цените на котешката храна — тогаз зяпачите ще се упътят нататък. А падналият, ако намери душа да се привдигне, може да се обеси — всичко друго би било за него по-лошо и от въжето.

Ти помислял ли си, че в случай на неоткритие, отвъд аз не бих доработил до пенсия? Че старостта ми нямаше как да не бъде самотна, след като прахосах младост и зрелост, за да откривам, вместо да отглеждам деца. Че на стари години отвъд би трябвало да заплащам всеки свой ден в санаториум, прескъпия си наем и най-дребната услуга, без която не поминава един треперлив старец? Откъде тия пари, ако не бих открил?

Ти помислял ли си какво означава отвъд чужденеца? Ничий, негласуващ, сякаш че несъществуващ, освен ако не бъде някому особено изгоден. Кой ще пощади пришествието, дето обещавахе високи печалби срещу несбъднатото си откритие, а пропадна — нека такъв пришествието си върви из пътя, ние нямаме ангажменти, към него, нито пожизнен договор, той не може да бъде женен за дъщеря ни, нито вече да се наеме износно: лоши референции...

Знаеш ли как ме наричаше Шарлота, щом изпиеше над четвърт литър? — „Метек!“ Останалите са го казвали зад гърба ми, но бях сигурен, че с него ще ме ударят през лицето в първия час подир неоткритието. Да чакам преспокойно този час, тъй ли?

— Никога не съм обмислял завръщането ти в такава светлина — тихо призна Стоянов. — Тогаз, когато разговаряхме при оня микроскоп, ти изглеждаше полубог. Беше обуздал съдбата...

— През оня ден: да! Но имах напред си още хиляди дни. Не бях застрахован против бъдещите коварства на уж обузданата съдба. Реших да се върна, защото тук не убиват падналия.

„Това той подчертава вече трети път“ — рече си Стоянов...

Алкивиад продължаваше:

— Ти току-що поиска да ме смразиш чрез две думи: наказателна присъда. Може би условна, а може и съвсем реална. Но във всеки случай ще я последват дълго лечение, пенсия, осигурена старост... Ти би ми изгърмял и закана: „Светът ще те забрави — подир година малцина ще си спомнят кой беше Алкивиад Сотиров“.

Дойде време да те разочаровам аз: предвидях това! Избрах го като зло, по-малко от всичко, което ме чакаше отвъд, ако не откриех. А аз не открих... Години наред ти спореше с мене, убеждаваше ме и ме опровергаваше, пък пропусна своя най-важен аргумент, тук няма страх от самота и старост...

„Ето, това недовидях — упрекна се Стоянов: — единствената пукнатина в явлението Алкивиад... Грешка в представите ми. Смятах Алкивиада освободен от всички страхове, понеже той не се страхуваше пред угризения за погазен дълг и разкъсани силом връзки, не се боеше да рискува лудо при нищожна добра вероятност, не се плашеше от десетилетно работно напрежение, от шумни скандали и резки поврати, не го стряскаха трусовете в живота му... Как да

повярваш, че при тъй много липса на страхове у него се е спотаил страхът, че ще оstarее самичък, болен, в нищета и безизвестност?

Вече имам отговор и на последния въпрос, който оставаше открит за мене...”

Откак Алкивиад изказа причините да се върне по стъпките си там, откъдето бе потеглил на млади години със замисли на завоевател, той някак странно млъкна. Не така, както човек мълчи подир изчерпан разговор или за да отпочине. На Стоянов — с преизпънати нерви през тези последни денонощия — се стори, че чува тишината на пълно отсъствие: смъртта. Стори му се, че зениците на Алкивиадовите прозрачни очи не реагират срещу умиращия във все по-редки изблици огън. Имаше нещо наистина отвъдно в образа на човека, който бе сгъстил заряда на немалко чужди живота в три десетилетия свой живот и бе изстрелял целия заряд; Алкивиад изглеждаше докрай празен.

В тази призрачна полунощна среда Стоянов изговори думи, твърде лични:

— Напоследък срещнах не един от хората, с които ти израсна или живя. Още първият от тях заяви: всеки, през чийто живот е преминал Алкивиад, остава сякаш обгорен от напалм. Чинеше ми се нелепо, а се оказа вярно...

Друг един от тия обгорени хора... съм аз. Малцина знаят колко скъпо ми е струвало, дето се родих в един град и седях на същия чин, и имах студентски спорове с големия учен Алкивиад Сотиров... Искам да те попитам (защото нашият дълъг диалог завършва тук): с кое право си послужи с мене, за да...

— Не питай! — студено и без да мръдне му забрани Сотиров. — Алкивиад Велики е жертвувал приятеля си, великия мъдрец Сократа, и историята не го осъжда. Пък ти не си Сократ.

„Край на психологиите!“ — рече си Стоянов, но все пак опипа през палтото си онази книжка с протрити ръбове. Тя беше там. Хубаво.

Алкивиад не бе излязъл да изпрати своя бивш приятел. Те се разделиха без довиждане ни сбогом. „Сбогом!“ — каза му на ум Стоянов, застанал в кръга светлина под фенера. Велев трябваше да го види и да заеме неговото място при Алкивиад. „Тази нощ ще падне голямо писане, капитане!“ — ожали го полковникът.

Двама те размениха под перголата дузина точни изречения, сетне Велев влезе при подследствия.

Стоянов седна в колата. „Най-сетне!...“ Ако не потегли, то беше заради спазъма — усети го като удар от нож. Болката се врязва между ребрата му и остана сякаш загнездена в онова достъпно и уязвимо място, което е човешкото сърце.

Знаеше, че при сърдечен гърч трябва почти да спреш дъх, за да не подаваш кислород на болката; тъй тя ще изтлее. Напук на тия знания, Марин пое въздух с пълни гърди — нищо, че острието проникна още по-навътре. Нощният въздух под Витоша имаше вкус на корава пряспа, на гнила шума и борова смола.

Той преседея минута, две и пет, опрял чело върху волана. Болката го работеше яко. Търпеливо изчаквала да се наработи Марин, тя от доста време не търпеше вече, а в мига, когато неговата работа привърши, побърза да навакса своята. „Дума да не става!“ — противеше ѝ се той, вече разумно затаил дъх.

По едно време напипа ключа, примъкна изтръпнали ходила до педалите. Задържа на полуамбреаж, докато свирепе заповядваше на себе си и на болката: „Стига глупости!“ Отпосле не помнеше дали първо бе потеглил и пристъпът премина, или пък първо го отпуснаха болките, та потегли — нещо объркано, като въртоп във вир след майски порой. Мътилка.

Изплува из нея едва когато се озова на шосето. Сякаш някой бе издърпал острието измежду ребрата му; на негово място остана не точно неболка, ами празна отпадналост, която беше някак сладка.

Съзнанието, че още живееш!... Усети го по-вкусно от въздуха с мирис на пряспа и бор, по-успокояващо от четвърт век търсената развръзка, по-хубаво от съвсем всичко, което бе искал да си представи като щастие — съзнанието, че още живееш.

Бавничко, на първа, Марин хвърли поглед през рамо към бойното поле, където сега действуваше капитанът: под призрачната нощем планина светеше единствено, зачервено от бдение око — фенерът на Алкивиадовата врата.

Иначе светът спеше, целият.

„Каква самота, а?“ — рече си немилостиво Марин, който, макар и бавничко, за да не раздразни пак болката, се прибираще при своите.

Самота ли? Стой! Мозъкът му, обучен да не изтървава никоя връзка между нещата, по навик свърза Алкивиадовата самотия с... Да: с Кирил.

Винаги, когато по празници Марин видеше пионери с кринки да стоят под паметните плочи — охолно гледани деца с млечна кожа и лъскав косъм;

винаги, когато заслепяха Мариновия поглед пролетно или есенно разточителните бои на сноп цветя пред статуите;

винаги, когато младежи или войска се тълпяха под проливния дъжд от трибагренни изкуствени огньове, а челата им бяха осветени не отгоре, а извътре — тъй борбено вдъхновение осеняше тях, невоювалите;

винаги, когато всички сирени на града писваха неистово в дванайсетия час на определен ден, а хора, коли и трамваи замръзваха без звук, като че ли за минута умираха, присъединявайки се към мъртвите — за да не чувствуват мъртвите самота и забрава;

винаги в такива минути Марин се давеше в жалостива мъка. Тя го сковаваше, наместо да го понесе; откъсваше го, наместо да го приобщи. През така съкровени и проникновени минути той виждаше пряко разстоянията гроба на Кирил...

„Ние сме с кутсуза близнаци“ — имаше обичай да се шегува Кирил, щом се случеше да хлътне в поредната дупка из пътя си. (Някои хора сякаш прелитат над трапища и препятствия, а други по правило хлътват.) Излезе прав: единият кутсуз му струва и живота. Бяха го отвели много пияни стражари, иначе би му се разминало, както на останалите момчета от групата, с доживотен, който трая година и

половина. Но пияните стражари подкараха, пък не докараха арестанта до областния център. Някъде из полето беше ги вживотинила нетрезва злоба към вързаното момче с насмешливи очи. То може да беше им подхвърлило и насмешлива дума — Кирил ги умееше, с тях гонеше полудетските си още страхове.

Едва подир победата майка и брат научиха, че Кирил бил заровен край нечия нива — незабележима купчина всред есенния, сухочер кър.

Суха и в черно, майката не позволи да изровели Кирил. Тя пронизително нареждаше, тя не само се изливаше в първобитните припеви, но им бе и подвластна. А песента говори, че костите на един загинал трябва да намерят вечен мир — никой няма право да тревожи мъртвеца. Така, Кирил си остана вече не край нечия нива, ами посред слънчогледовия блок, който сито зеленееше напролет, припламваше в огненожълто ликуване лете и плодно посивяваше наесен.

Ала по празниците — пролетни или есенни — слънчогледът криеше от хорски очи мъничката оградка от ковано желязо, гранитната плоча, дълбаните букви. Гробът бе извън града — вече новия, умит, богат, образован и редовен град. Гробът бе встрани от шосето и изобщо встрани.

Марин унило си викаше, че този гроб след време ще бъде забравен. Освен от механизаторите, които пребуचाваха наблизко с редосеялката или с браната; те на минаване може би ще отложат просмукани от нафта каскети, а може би и не — тракторното бучене, бързотията и плодородието бяха по-подходящ помен за едно момче, простреляно от пияни джелати, за да разкъса синорите тракторът и да цъфти безбрежно слънчогледът.

„Храна за слънчогледа...“ — викаше си живият брат през часове на тържествена проверка. Той настръхваше от жал към братовата си самотия — другите герои си имаха обща могила в гробищата или плоча върху обитаван дом. Кирил лежеше неприемливо самичък в напеченото тракийско поле, затуй брат му потръпваше болно, щом някой изречеше при разговор тази дума: самота...

Какво знаеха живите за нея?

Къде бе връзката между Кирил и Алкивиад и защо през нощта, която тихо се стопяваше, Марин Стоянов направи такава връзка?

Нямало ли я? Та нали ако някой умре заради другите, пък втори не ще да знае, че другите съществуват, това се превръща в отношение

между тях двама. Това е битка, където един от двамата ще наложи своята правота и по-точно правда. Ако Алкивиад преуспее, то би означавало, че Кирил сбърка — че неговата смърт не бе променила хилядолетния ход на нещата, при който един Алкивиад триумфира без залез.

„Където е Алкивиад, там е и победата!“ — за последен път си спомни Марин мита, цъфтял две и половина хилядолетия. Точно до тази нощ, през която някой си Марин Стоянов изобличи явлението Алкивиад.

„Не съм бил струвал колкото Сократ, а?“ — рече си той насмешливо, надмогнал и болката, и жалостивата си мъка заради смъртта на по-големия, а всъщност съвсем млад брат. Беше го облекчила не толкоз сполуката му, колкото изводът от нея: никаква самота не застрашава Кирил, който всяка пролет изниква в слънчогледа, а до есента обглежда Тракия, извивайки лице от изгрев към закат. Самота е онова единствено, уморено око, което червенеет в сред синкавия сън на света.

Пак хвърли поглед през рамо. Алкивиадовият фенер вече не се виждаше.

Тихо-тихо, дано не пробуди жена си, Марин се вмъкна в кухнята. Той сне сако, охлади вратовръзка, изу се по чорапи. Свари си цяла кана кафе — готвеше се за нещо досущ непривично. За много голям гуляй: една нощ (част от нощ, тоест), която му принадлежеше.

Марин Стоянов се настани удобно, преди да разлисти онази тънка книжка с отрити ръбове.

София, 1973–1974

Издание:

Вера Мутафчиева. Алкивиад Малки

Първо издание

Редактор: Цветанка Атанасова

Худ.редактор: П. Добрев

Художник: Жеко Алексиев

Технически редактор: Н. Панайотов

Коректор: А. Байкушева

Издателство на Отечествения фронт — София, 1975 г.

Печатница „Александър Пъшев“ — Плевен

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.